

70-
Regin. Qu. 975/
2.8.

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY.

A

MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

GOHL ÖDÖN.

VII. ÉVFOLYAM.

1908.

BUDAPEST

HORNYÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA.

1908.

300714

TARTALOM.

I. FÜZET:

1. Gohl Ödön: Római pénzek a magyar nemzeti múzeum gyűjteményéből.	1. lap
III. közlemény	9. »
2. Gohl Ödön: Egy brassóvidéki barbár éremlelet	10. »
3. Rhé Gyula: Veszprémmegyei éremlelő-helyek	12. »
4. Horváth Adolf János: Adatok a dobsinai szükségbankókhoz	13. »
5. Supka Géza: A Gerl Károly-émlékkiállítás	
6. Supka Géza: Az éremkedvelők egyesületének magyar érem- és plakett-kiállítása (1 műmelléklet)	14. »
7. Rexa Dezső: A soproni ev. gimnázium eddig ismeretlen érme	19. »
8. Leszih Andor: A miskolci iskolák érmei	21. »
9. Harsányi Pál és G—n: Éremleletek	22. »
10. Leszih Andor: A borsod-miskolci múzeum éremtára	25. »
11. Ötvös Gábor: Irodalom	26. »
12. Érem- és könyvvásár	27. »
13. —n: Különfélék	28. »
14. Társulati élet. — A m. numizmatikai társulat tisztikara és tagjainak névsora	30. »
15. Német és francia kivonat	40. »

II. FÜZET:

16. Finály Henrik középkori magyar metrologiája, Finály Gábor magyar fordításával	41. lap
17. Gohl Ödön: Római pénzek a magyar nemzeti múzeum gyűjteményéből. (IV. közlemény)	63. »
18. Supka Géza: A tacsai barbár éremlelet	71. »
19. Gohl Ödön: Numizmatikai ritkaságok	74. »
20. G—n: Erdélyi emlékérmek	78. »
21. Ötvös Gábor: Irodalom	79. »
22. Érem- és könyvvásár	80. »
23. Társulati élet. (A közgyűlés, stb.)	82. »
24. Német és francia kivonat	88. »

III. FÜZET :

25. Gohl Ödön: Római pénzek a magyar nemzeti múzeum gyűjteményéből (Cohen második kiadásából hiányzó fajok) V. közlemény	89. lap
26. Leszik Andor: A borsodmegyei kelta pénzekről	97. »
27. Gohl Ödön: Salamon-korabeli éremlelet Nyitraudányban	102. »
<i>Görög éremleletek :</i>	
28. Gohl Ödön: A deécsi görög éremlelet	110. »
29. Harsányi Pál: A szilágysomlyói és a sásteleki görög éremleletek	113. »
30. Budai Antal: Pótlék II. Rákóczi Ferenc pénzeinek lajstromához	115. »
31. G—n: A Hora-lázadás emlékérmek	116. »
32. Harsányi Pál és G—n: Éremleletek	117. »
33. Különfélék	123. »
34. Ujdonságok	125. »
35. D'Isoz Kálmán és Ötvös Gábor: Irodalom	127. »
36. Érem- és könyvvásár	132. »
37. Társulati élet	133. »
38. Német és francia kivonat	136. »

IV. FÜZET :

39. Supka Géza: A ΠΑΝΑΓΙΑ (Panagia) a bizanci érmekben	137. lap
40. Gohl Ödön: Római pénzek a magyar nemzeti múzeum gyűjteményéből. (Cohen 2. kiadásából hiányzó fajok. VI. közlemény)	164. »
41. Harsányi Pál, Leszik Andor és Gohl Ödön: Éremleletek	170. »
42. — —n: Ujdonságok	172. »
43. Leszik Andor: Régészeti és numizmatikai tanfolyam Kolozsvárt	172. »
44. Ötvös Gábor: Irodalom	174. »
45. G—: Különfélék. (Helyesbítés stb.)	177. »
46. Érem- és könyvvásár	179. »
47. Társulati élet	182. »
48. Német és francia kivonat	183. »

A NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

1908. évi (VII.) évfolyamának

BETÜRENDES TÁRGYMUTATÓJA.

A.

Aba Sámuel pénzei 102. 105.
Ábrányi halom 97.
ADNAMATI 124.
Aesgrave 26. 133.
Akadémia arch. bizottsága 41.
Albert Edgár velszi herceg emlékérmé 16.
Albinus pénzei 5.
Alexander Severus pénzei 66.—68. 130.
Alexandros (macedon.) pénzei 9. — barbár
utánzataik 121. 122. 124.
I. Alexis (Komnen) pénzei 157.
Állami segély 83.
Almádii éremlelet 11.
Alsócsöllei éremlelet 24.
Alsóeörsi éremlelet 11.
Alsófehértó megyei múzeum 176.
Amerikai pénzek gyűjteménye 81.
Amulet 121.
I. András pénzei 102. 105.
Andrássy Gyula gr. emlékérmé 16.
II Androxikos és IX. Mihály pénzei 157.
Angelokistos (Panagia) 144.
Anyaság (medália) 17.
Apulum éremlelet 176.
Apolloniai pénzek 110. 113. 114. 130.
Aquincumi éremleletek 176. — múzeum 176.
Arany — éremleletek 11. 23. 24. 26. 29.
80. 118. 122. 170. — forint 49. 53. 56.
— karikapénz 99. — pénzgyűjtemény 80.
Aranyosi földvár 97.
Arácsi éremlelet 11.
Arch. értesítő 128. 129.
Árpád-kori éremleletek 11. 102.—109. 131.
176. — pénzek darabolása 104. 105. —

pénzek súlyai 102.—105. — pénzek éven-
kint való új kibocsájtása 104.
Arsa hispaniai város pénze 124.
As 45.
Aspremont-féle robotbárcák 26.
ATEVLA VLATOS 72.
ATTA 124.
Audoleon (barbár p.) 129.
Augusta-cím 130
M. Aurelius 101. — pénzei 1.—3.
Automobil-klub érme 172.
Athéni Panagia-kultusz 149. 150. 158.
Athoshegyi Panagia-csoport 152. 153.

B.

Bácsalmási friesachi éremlelet 121.
Baga 59. 60.
Bagóhegyi éremlelet 11.
Bakonyszombathelyi éremlelet 11.
Balajtsápi földvár 27.
Balatonfüredi éremlelet 11. 60.
Balmazújvárosi friesachi éremlelet 119.—121.
Banales 59. 61.
Bankó 12. 13. 174. 175.
Bántai éremlelet 11.
Barbár pénzek 9. 10. 25. 26. 71.—74. 80.
88. 97. — 101. 121. 122. 124. 128.—129.
171. 177. — réz és sárgarézt pénz 129.
Baróthi éremlelet 122.
Bartalos Gyula gyűjteménye 99. 100.
Báthory Zsigmond érme 174.
Beck Ödön Fülöp 18. 126.
Bécsi cs. k. éremtár 125.
Bécsi-fillér-lelet 121.
IV. Béla állítólagos pénze 131.
Béla vezér pénzei 102. 105.

Bélelt pénzek 114. 129.
 Belházy János 13. 104. 105.
 Belsinum város pénze 124.
 Beőthy Zsolt plakettje 172.
 Berán Lajos 18. 125. 172.
 Berchtold-féle gyűjtemény 74.—76.
 Beregszászi éremlelet 25.
 II. Berengár pénzei 11.
 Berhidai éremlelet 11.
 Berkeszi éremlelet 74.
 Berkeszi István dr. 174. 175.
 Bernhard Sára plakettje 14.
 Beszterczei éremlelet 121.
 Bethlen Gyula 19.
 Bezerédj-plakett 16.
 BIATEC 72. 129.
Bizánczi enkolpiumok 145. — éremlelet 11.
 26. 171. — ólombullák (pecsét) 145.
 154. — Panagia 137.—163. Panagia-jelzők
 155. 156. — Panagia-képek érmeken 157.
 — Panagia-templomok 150.—152. — Pana-
 gia-típusok 156. 157. — Panagia-típusok
 fejlődésének táblázatos összeállítása 159.
 —163. — pénzek Mária-képei 137.—163.
 183.—184.
 Blacherniotissa Panagia 139. 141. 142. 145.
 —147. 153. 156.—158.
 Blanchet Adrien 26. 80. 129. 130. 176.
 Boczek F. 72.
 Bolgár pénzek 14.
 Bolognai egyetem magyar hallgatója 28.
 Borsodi földvár 97.
Borsodmegyei keltapénzek 97.—101. 135.—
 136. — éremlelőhelyek 97.—101.
 Borsod-miskolczi múzeum éremtára 25. 26.
 Boszniai ozmán pénzek 131.
Böhm József Dániel 16. 17. — József
 Edgár 16.
 Brassóvidéki barbár éremlelet 9. 40.
 Budai Antal 115. 116. 135. 136.
 Budai éremlelet 121. 122.
 Budai márka 54. 104. 105.
 Budakeszi éremlelet 24.
 Budapest—ferencvárosi tornaklub plakettje
 172.
 Budapesti egyetem éremtára 24. — egyetem
 jubileuma 14. — éremlelet 121. 122.
 Buday Árpád dr. 173.
 Bulla 121.
 Búrok 98.
 Bükkhegység 97.—101.

C.

Caracalla pénzei 8. 63.
 Castriota György emlékérmé 178.
 Censtochovai madonnakép 140
 Chabouillet 71.
 Cholnoky Jenő 174.
 Cirrus 61.
 Claudius Gothicus pénzei 169.
 C. N. H. (Corpus Numm. Hung.) 31. 184.
 Cohen 2. kiadásából hiányzó római pénzek
 1.—8. 24. 63.—70. 80. 89.—96. 164—169.
 Coistoboci 72. 99.
 Combustio 54. 55. 104. 105.
 Commodus bronz medaillonja 24. 28. —
 pénzei 4. 5.
 Constans pénzei 10.
 Constantinus pénzei 10.
 Constantius Monomachus koronája 103.
 Constantius pénzei 146. 157. 158.
 Cotinusok pénzei 25. 26. 97.—101. 129.
 Csajági éremlelet 11.
 Csákányi bécsi-fillér-lelet 121.
 Csákvári éremlelet 175.
 Csányi Károly 26.
 Csegely (hamis) 125.
 Csekléshi jótékonyági ünnepély emlékérmé
 179.
 Csérnyi éremlelet 11.
 Csillag István 19. 124.
 Csokonai Vitéz Mihály emlékérmé 179.
 Csopaki éremlelet 11.
 Csörsz-árkok 101.
 Czigler Győző plakettjei 172.

D.

Dáciai pénzek 129.
 Damkó József 19.
 Darabolás (árpádházi pénzeké) 104. 105.
 Darnay Kálmán 26. 128. 129.
 Decius pénzei 90.
 Deécsi éremlelet 110.—113.
 Delhaes István gyűjteménye 123.
 Délmagyarországi múzeum 174. 175.
 Demole Eugène 176. 177.
Denarius 43. 47. — különféle fajtái 55.—61.
 Dessewffy Sándor † 30. 31.
 DEVIL 124.
 Diocletianus pénzei 129.
Diósgyőri bárcák 25. — földvár 97.
 D'Isos Kálmán 127. 128. 136.

Dobsinai papírpénz 12. 13.
 Domanig Károly 130. 131.
 Dortmundi éremlelet 29.
 Drakma 49.
 Dubovári éremlelet 175
 Ducatus 56.
 Dukát 49.
 Duna-plakett 18.
 Dunapentelei római éremlelet 28. 122.
 Dunaszekcsői éremlelet 120. 170.
 Dunavecsei éremlelet 119.
 Dyrrhachiumi pénzek 110.—115. 130.

E.

Ecsédi kelta éremlelet 121.
 Egervidéki éremlelet 99. 100.
 Egyetem jubileuma 14.
 Elagabalus pénzei 65. 66.
 Elefántcsont medália 76.
 Elek Artúr 14. 15.
 Emlékérmek 13.—22. 28. 29. 41. 74.—79.
 81. 115. 116. 125. 126. 172. 177.—179.
 180.
 Enkolpiumok 145.
 Enyingi éremlelet 11.
 Építészeti medáliák 16.
 Epstein J. 17.
 Erbstein-féle éremgyűjtemény 132.
 Erdélyi emlékérmek 41. 78. 79. 177. —
 éremleletek 120.—122. — pénzek (hamis)
 125.
 Érem- és könyvvásár 27. 30. 80.—82. 132.
 179.—181.
 Éremkedvelők egyesületének érmei 172. —
 éremkiállítása 14.—19. 26. 40. 134. —
 pályázata 183.
Éremleletek a következő lelőhelyekről (illetve
 korszakokból): Almádi 11. Alsó-Csőlle 24.
 Alsó-Eörs 11. Apulum 176. Aquincum 176.
 Arács 11. Árpádkori 11. 102.—109. 131.
 176. Bácsalmás 121. Bagóhegy 11. Bakony-
 szombathely 11. Balatonfüred 11. 60. Bal-
 mazújváros 119.—121. Bánta 11. Baróth
 122. Beregszász 25. Berhida 11. Besztercze
 121. Brassóvidéke 9. Buda 121. 122. Buda-
 kesz 24. Budapest 121. 122. Csajág 11.
 Csákány 121. Csákvár 175. Csernye 11.
 Csopak 11. Dáciai 129. Deács 110.—113.
 Dortmund 29. Dubovár 175. Dunapentele
 28. 122. Dunaszekcső 120. 170. Duna-

vecse 119. Ecséd 121. Eger vidéke 99.
 100. Enying 11. Erdély 120.—122. Faész
 11. Fehérmegye 11. 122. Felső-Eörs 11.
 Felső-Csepel 10. Fenyőfő 10. Füle 11.
 Fűzfő 11. Gerjen 129. Gicz-Hathalom 11.
 Gyertyánvölgy 98. 99. Győrvár 26. Gyula-
 fehérvár 170. Hajmáskér 11. Hathalom 11.
 Herczegszőlős 23. Horhi 120. Jászberény
 122. Jutas 11. Kaczorlak 24. Kaphegy 10.
 Kaposmenti (barbár) 128. 129. Kecskemét
 170. Kehida 118. Kelenye 23. Kenesse 11.
 Kerülős 12. Kincásóhalom 10. Kisjenő 10.
 Kiskelecsény 22. Kismarton 122. Knéz 175.
 Kohlberg 131. Korong 66. 90.—93. Kor-
 pona 176. Kőszegpatyi 117. Kövesd 11.
 Léh 171. Lengowo 79. Litér 11. Lovácska
 hegy (Munkácsnál) 129. Lovászpata 10.
 Magyarmecske 119. Málcza 170. Mangó-
 major 11. Mármaros-Sziget 119. Menyek
 11. Miskolcz 26. Mocsolád 80. 130. Moson-
 szolnok 22. Munkács 129. Nagyberki 119.
 Nagybisztrecz 99. Nagyfalu 171. Nagy-
 kanizsa 131. Nagysáp 119. 122. Nagy-
 teremia 171. Nagyvázsöny 11. Nógrád-
 megye 129. Nyitraudány 102.—109.
 Óbéba 129. Óhuta 25. 26. 98.—100. Öskü
 10. 11. Paks 26. Pálmonostor 24. Palozs-
 nak 11. Pénzeskút 10. Peterd 10. Pogány-
 telek 11. Porva 10. Pozsezsena 171. Prága
 80. Ráczmecske 118. Raffna 129. Rátót 11.
 Regöly 129. Románd 10. Sástelek 43. Sió-
 fok 10. 11. Somhegy 10. Somlyóhegy 10.
 Somlyóvásárhely 10. Stájerország 131.
 Szaár 171. Szabadka 122. Szalacska 122.
 Szárazd 129. Székesfehérvár 24. Szentgál
 10. Szentkirályszabadja 11. Szilágyosomlyó
 113.—115. Szilasbalhás 11. Szirmabes-
 senyő 99. 100. Szokoly 119. Sztraczena
 118. Tacs 71.—74. Tard 99. Tasnád 23.
 Temesvár 175. Tisza-Dada 26. Tolna 118.
 Tolnamegye 129. Torda 129. Törösvár
 171. Tüskevár 10. Úrkút 10. Úsküb 130.
 Vajola 170. Vámos 11. Várpálya 11.
 Veszprém 11. 121. Veszprémmegye 10.
 11. Visa 120. Vojtek 175. Vörösberény
 11. Zalamegye 11. Zsófia-pusztá 10.
 Éremvásár (társulati) 30. 133. 134. és a
 mellékleten, a 3. füzethez.
 Erzsébet királyné plakettje 172.
 Esterházy-emlékérem 179.
 Etruscilla pénzei 90.

Európa-plakett 18.
Ezüst 50.—54.
Ezüstözés 114.

F.

Fadrusz János emlékérmé 172.
Faéshi éremlelet 11.
Fapión 77.
Fausta pénzei 139.
Faustina iun. pénzei 3.
Fehérmegyei éremlelet 1. 24. 122.
Félegyházai éremtár 26. 175.
Felsőcsepelei éremlelet 11.
Felsőörsi éremlelet 11.
Felsőkelecsényi örhegy 97.
Felsőnyárádi örhegy 97.
Fényes Egyesület érme 123.
Fenyőfői éremlelet 10.
Ferenczvárosi tornaklub plakettje 172.
Ferenczy István 16.
Fertó 50. 57.
Finály Gábor 41.—62. 88.
Finály Henrik emlékérmé 41. — középkori
metrologiája 41.—62. 88.
Florenus 56.
Forint 49. 53. 56.
Földvárak 97.
Fraknói Vilmos 42.
Franges Róbert 18.
Francia kivonat 88. 110. 136. 184.
Francia pénzek, éremleletben 22.
Friesachi denárok 60. 119.—121. 131. 171.
Fruman A. 16.
Fülei éremlelet 11.
Fűzfői éremlelet 11.
Fuchs Emil 19.

G.

Galaktotrofusa (Panagia) 158.
Gálffy Ignác 101.
Gall pénzek 71. 80. 124.
Gallienus pénzei 95. 96. 125. 131. 164.—168.
Gamauf Teofil 19. 20.
Garas 47. 48. 52. 54. 123.
Gedevár 97.
Gelléri Mór 19.
Gerjeni barbár pénzek 129.
Gerl Károly-emlékkiállítás 13. 14. 16. 17.
29. 31. 40. 133.
Gerl Zsófia 13.
Germain Lujza plakettje 17.

Geta pénzei 64.
Gicz-hathalmi éremlelet 11.
Glykofilusa (Panagia) 156.
Gnecchi F. 79.
Gohl Ödön 1.—9. 24. 25. 27.—29. 40. 63.—
70. 72. 74.—79. 80. 83. 88. 97.—100.
102.—113. 115.—117. 129. 135. 136.
164.—169. 171. 172. 174.—181. 183.—
184.
Gordianus Pius pénzei 69. 178.
Görög éremleletek 110.—115.
Görögországi Panagia-elnevezések 149. 150.
158.
Grän 49.
Gratianus pénzei 10.
Grossus 47. 48.
Guttmann Jakab 19.
Gyarmati pénzek (Gallienus) 168.
Gyertyánvölgyi éremlelet 98. 99.
Győrvári éremlelet 25.
Gyulafehérvári éremlelet 170. — múzeum 176.

H.

Haeberlein 26.
Hajmáskéri éremlelet 11.
Halász Gábor 12. — † 182.
Hamisítványok 29. 125.
Hámori völgy 97.
Harsányi Pál 22.—24. 40. 113—115. 117.—
120. 135. 136. 184.
Hasse Faustina emlékérmé 127.
Hathalmi éremlelet 11.
Helyesbítés 177.
Henneberg-féle éremgyűjtemény 27.
Henrik karinthiai herceg pénze 131.
Herczegszőlősi éremlelet 23.
Herennius pénzei 90.
Hibrid emlékérmé 178. — római pénzek 123.
(és a nemz. múz. róm. pp. lajstromában,
szórványosan).
Hodegetria (Panagia) 139.—142. 145. 148.
153. 155.—158.
I. Honvéd-gyalogezred jubiláris plakettje 172.
Hora emlékérméi 116. 117. — féle lázadás
emlékérméi 116. 117.
Horhii kelta éremlelet 121.
Horváth Adolf János 12. 13. 40.
Hostilianus pénzei 91.
Höfken Rudolf 131.
Hugó lombard király pénze 11.
Hunyadi László emlékérmé 123.

Húsipari kiállítás plakettje 19.
Húszpolturás pénz 116.
Hüttl Dezső dr. 16. — *Hümér* dr. plakettje
172. — József plakettje 172.

I.

Iaziges 98. 100. 101.
Imhof-Blumer 126. 130.
Ioannes II. Komnenos pénzei 157. 158.
Ioannes I. Zimiscos pénzei 143.
Iparművészeti érem 172.
Irodalom 26. 27. 79. 80. 127.—131. 173.—
177.
Iskolai érmek 19.—22.
D'Isoz Kálmán 127. 128. 136.
Ismeretlen garas 123.
Ismeretlen érdemek jutalma 123.
Sz. István pénzei 11.
Italiai aes grave 26.
Iulia Domna pénzei 7. 8. — *Maesa* pénzei
66. — *Mamaea* pénzei 68. 139. 148.
Iulianus II. pénzei 24.

J.

Jankovich Bésán Elemérné † 133.
Jászberényi római éremlelet 122.
Jegyek Salamon pénzein 107.—109.
Jókai Mór 14.
I. József emlékérmek 78. 178.
Jubileumi emlékérmek 28. — korona (osz-
trák) 126.
Juhász Gyula 19.
Jutasi éremlelet 11.

K.

Kaczorlaki éremlelet 24.
Kairói francia pénzverde 176.
Kalap (emlékermen) 78.
Kalotaszegi emlékérem 172.
Kaphegy éremlelet 10.
Kaposmenti barbárpénzek 129.
Karát 49. 62.
Karikapénz 99.
Karl H. 16.
Karloviczai béke emlékérmek (fa pió) 77.
Kárpiss János 176.
Kecskeméti éremlelet 170.
Kehidai éremlelet 118.
Kék László 12.
Kelenyei éremlelet 23.
Kelta kerekvágó 128. 129. — magánpénz-

verők 129. — metrologiai adatok 177. —
pénzek 9. 10. 25. 26. 71.—74. 80. 88.
97.—101. 121. 122. 124. 128. 129. —
pénzlapkák készítése 128. 129. — régi-
ségletek 97. 128. 129. — rézpénz 129.
177.

Kenessei éremlelet 11.
Kerekvágó (kelta) 128. 129.
Kereskedelemügyi miniszter iparművészeti
érme 172.
Kerülősi barbár éremlelet 129.
Kiállítási érem 172.
Kielmansegge András emlékérmek 81.
Kincsasó halmi éremlelet 10.
Kisgyőri földvár 97.
Kisjenői éremlelet 10.
Kiskelecsényi éremlelet 22.
Kiskunfélegyháza éremtár 26. 175.
Kismartoni római éremlelet 122.
Kivonat (német és francia) 40. 88. 135. 136.
183. 184.
Klein Ármin 16.
Klinger Max 18.
Klóska emlékérmek 117.
Knézi éremlelet 175.
Koessler János plakettje 128.
Kohlbergi éremlelet 131.
Kollonich Lipót elefántcsont medáliája 76.
Kolozsvári rég. és num. tanfolyam 172.—174.
Komnen I. Alexis pénze 157. — II. Joannes
pénze 157. 158. — *Mánuel* pénzei 157.
Komnenek pénzei 171.
Konstantinápolyi Panagia-templomok 150.—
152.
Konstantinos Monomachos pénzei 146. 157.
158.
Korcsolyás földvár 97.
Korongi római éremlelet 66. 90.—93.
Korponai árpádkori éremlelet 176.
Koson-(ΚΩΣΩΝ)-stater 26.
Kovács József dr. emlékérmek 18.
Kovács István dr. 173.
Könyvtár (társulati) 83. 85.
Könyvvásár 27. 82. 132. 181.
Körmöczbánya főtere (plaketten) 14.
Körmöczbányai érem Lukács László látoga-
tása emlékérmek 178. — kirándulás emlék-
érme 172. — Nándor altáró plakettje 17.
Köszegpatyi éremlelet 117. 118.
Kövesdi éremlelet 11.
Krisán emlékérmek 117.

Krisztus feltámadása (érmen) 20.
Kubitschek Vilmos 130.
Kunting 49.
Kuzsinszky Bálint 176.
Különfélék 28. 29. 123.—125. 177.—179.
Kyriotissa (Panagia) 146. 156.

L.

Labdarúgó egyesület emlékérmé 172.
Ládbessenyői földvár 97.
La Harpe F. C. 177.
II. Lajos emlékérméi 74. 75. 177.
Lapka készítése (kelta p.) 128. 129.
Sz. László emlékérmé 19.
Sz. László pénzei 11.
Lat 49.
Léhi éremlelet 171.
Lehár Ferencz plakettje 127.
Lehóczky András 175.
Lengowoi éremlelet 79.
VI. Leo pénze 157.
Leszih Andor 21. 22. 25. 26. 40. 135. 136.
171. — 174. 184.
Libra 47.
I. Lipót emlékérmé 76.
Liszt Ferencz emlékérmé 127.
Litéri éremlelet 11.
Loebbecke Artúr éremgyűjteménye (árverés)
180.
Lombard királyok pénzei 11.
Londoni kiállítás 83.
Loránfi Antal 17.
Lovácskahegyi kelta éremlelet (Munkácsnál)
129.
Lovászpátonai éremlelet 10.
Lotz Károly emlékérmé 17.
Lubich J. 13.
Lucilla pénzei 139.
Lukács László emlékérmé 178.
Sz. Lukács Mária képe 139. 140.
Luschin A. 129. 131.

M.

Macrinus pénzei 64. 65.
Maesa pénzei 66.
Magyar árpád-házi éremleletek 11. 102.—109.
131. 176. — árpád-házi pénzek darabolása
104. 105. — árpád-házi pénzek évenkénti
kibocsátása 104. — középkori metrológia
41.—62. — nemz. múzeum *lásd*: Nemzeti
Múzeum. — tud. akadémia 41.

Magyarmecskői éremlelet 119.
Malacos érmek 29. 131.
Málczai éremlelet 170.
Mamaea pénzei 68.
Margó-majori éremlelet 11.
Manuel (Komnen) pénzei 157.
Marca *lásd*: Márka.
Marchesi Luigi emlékérmé 127.
M. Aurelius 101. — pénzei 1.—3.
Mária királyné emlékérmé 74. 81. — zse-
tőnjai 75.
Sz.-Mária (Panagia) 137.—163. — képei
bizanci pénzekben 157. — kultusza Bizanc-
ban 137.—163.
Marius római császár pénze 168.
Márka (marca) 48.—50. 52.—54. 57. 104.
105. 131.
Markomann-háború. — 98.
Mármaroszigeti éremlelet 119.
Márton Lajos dr. 175.
V. Márton pápa olombullája 121.
Marx Roger 14.
I. Mátyás király modern érme 123.
I. Maximianus pénzei 68. 69.
Medaillon (római) 24. 28. 122.
Megalé (Panagia) 150.
Meller Simon 16.
Menyeki éremlelet 11.
Mérnök- és építészegyesület plakettje 172.
Meszesi földvár 97.
Metrológia (kelta) 177. — középkori magyar
41.—62. 88.
Mezőkövesdi éremlelet 100. — régiséglelet
97. 100.
VIII. Mihály (Palaeolog) pénze 158.
IX. Mihály (bizanci) pénze 157.
Milesz Béla 26.
Miletz-féle éremgyűjtemény 26. 175.
Millenniumi korona 18.
Miskolczi éremlelet 26. 99. 100. — iskolák
érmei 21. 22. — régiséglelet 97. — mú-
zeum éremtára 25. 26.
Mocsoládi éremlelet 80. 130.
Monetarium 44.
Mosonszolnoki éremlelet 22.
Mowat Róbert 130.
Munkácsi kelta éremlelet 129.
Murányi 19.
Muret 71.
Mutkuroff Száva emlékérmé 13.
Múzeum: alsófehérmegyei 176. — aquin-

cumi 176. — borsod-miskolczi 25. 26. —
budapesti egyetemi 24. — délmagyarországi
174. 175. — félegyházai 26. 175. — gyula-
fehértvári 176. — kiskúnfélegyházai 26.
175. — magyar nemzeti 1.—8. 63.—70.
89.—96. 124. 164.—169. — sümegi (Dar-
nay-féle) 26. — temesvári 174. 175. —
tiszafeüredi 26. — turócszentmártoni 129.
176 — veszprémi 130.
Művészek jutalom-érme 172.

N.

Nagl 130. 131.
Nagy Géza 101.
Nagyberki római éremlelet 119.
Nagybiszteteczi kelta éremlelet 99.
Nagyfalusi éremlelet 171.
Nagykanizsai éremlelet 131.
Nagysáncz (Óhutánál) 97. 100.
Nagysápi éremlelet 119. 122.
Nagyszebeni emlékérem 79. 177.
Nagyteremiai éremlelet 171.
Nagyvázsonyi éremlelet 11.
I. Napoleon érme 81. 180.
Négyolturás magyar pénz 116.
Nekézsenyi vasbánya 98.
NEMET pénzei 124.
Német kivonat 40. 88. 135. 136. 183. 184.
Nemzeti múzeum (magyar) 1.—8. 63.—70.
89.—96. 124. 164.—169.
Nemzeti Szalon érem-kiállítása 14.—19. 26.
Nikephoros Botaniates pénzei 11. 142. 157.
158.
Nikephoros Phokas pénzei 157.
Nikopeia (Panagia) 140.
Nógrádmegyei kelta pénzek 129.
NONNOS-féle kispénz 124.
Novaji földvár 97.
Núber K. 133. 134.
Numizmatikai adattár 134. — ritkaságok
74.—78. — tanfolyam Kolozsvárt 172.—
174.
Numismatische Zeitschrift 130. 131.
Nyitra-ivánkai bizanci korona 103.
Nyitra-ludányi árpádkori éremlelet 102.—109.

O.

Óbébai római éremlelet 129.
Obulus 48.
Óhutai éremlelet 25. 26. 98.—100. — Nagy-
sáncz 97.

Olaszországi hamisítványok. 29.
Ólombullák (bizanci) 145. 154. — (pápai)
121.
Orans (Panagia) 138. 139. 141. 142. 145.—
147. 155.—158.
Ormody Vilmos plakettjei 126.
Ösküi éremlelet 10. 11.
Osztrák császári jubileumi korona 126.
Otacilia pénzei 89.
Ötvös Gábor 26. 27. 79. 80. 88. 128.—131.
136. 173.—177. 184.
Ötvözet (combustio) 54. 55. 58. 59. 104. 105.

P.

Pacatianus 130.
Pagament (marca) 50.
Paksi éremlelet 26.
Palaeolog VIII. János pénzei 158.
Pallasfejes kelta pénzek 129.
Pálmonostori éremlelet 24.
Paloznak 11.
Pályázat 183.
Panagia (bizanci Madonna) a bizanci pénze-
ken 137.—163. 183. 184.
Panagia Angelokistos 144. — Blacherniotissa
141.—143. 145.—147. 155.—158. — elne-
vezései (jelzők) 155. 156. — galaktotrofeia
158. — Glykofilusa 156. — Hodegetria
141.—142. 145. 148. 153. 155.—158. —
képei a bizanci pénzekben 157. — Kyrio-
tissa 146. 156. — Megalé 150. — orans
141.—142. 145.—147. 155.—158. — Pla-
tutera 142. 145.—147. 153. 156.—158.
— típusok 156. 157. — típusok fejlődé-
sére vonatkozó adatok táblázatos össze-
állítása 159.—163. — trónoló 143. 145.
149. 153. 156.—158.
Pántocsek 123.
Pápa (város) 19.—21.
Pápai ólombulla 121.
Papírpénz 12. 13. — a temesvári múzeum-
ban 174. 175.
Partinger Gáspár 28.
Parvus 50.
Pauler Gyula 103.
Pecsétek (bizanci) 145. 154.
Pécsi kiállítási plakett 126.
Pensa 48. 50. 57. 58.
Pénzesküti éremlelet 10.
Pénzkibocsájtás (évenként) 104.
Pénzverőjegyek Salamon pénzein 107.—109.

Péter magyar király pénzei 102. 105.
 Peterdi éremlelet 10.
 Pétervárad restitált emlékérem 179.
 Petőfi-plakett 18.
 Petrikovich János dr. 129. 176.
 II. Philippos (macedóniai) király pénzei 73.
 98.—100. — pénzeinek barbár utánzatai
 121. 124.
 Philippus iun. pénzei 89.
 Philippus pater pénzei 69. 70. 129.
 Pisetum 49.
 Platutera (Panagia) 142. 145.—147. 153.
 156.—158.
 Plautilla pénzei 64.
 Pogányteleki éremlelet 11.
 Poinscarne 15.
 Pondus 49.
 Popper Dávid plakettje 17. 128.
 Porosz emlékérem a pozsonyi csatára 177.
 Porvai éremlelet 10
 Posta Béla dr. 173.
 Pozsezenai éremlelet 175.
 Pozsonyi csata emlékérmé 177.
 Praesagium 49.
 Prágai éremlelet 80.
 Puccini Giacomo plakettje 17. 128.

Q

Quadi 98. 101.
 Quentchen 49.
 Quintel 49.

R.

Ráczmecskei éremlelet 118.
 Radostyáni régiséglelet 97.
 Raffnai barbárpénz-lelet 129.
 II. Rákóczi Ferenc emlékérmé 125. 126. —
 pénzei 115. 116.
 Ramler emlékérmé 127.
 Rampacher Pál 133.
 Rátóti éremlelet 11.
 Rechnitz Bernát 13.
 Récsey Viktor † 182.
 Rédey Ferenc hamis csegelye 125.
 Regalianus pénzei 130.
 Régészeti és numizmatikai tanfolyam Kolozs-
 várt 172.—174.
 Regling Kurt dr. 10. 79. 130. 131.
 Regölyi barbár pénzek 129.
 Reisner József 13. 14. 17.
 Reitzner Miksa plakettje 17.

Reményi József 19. 172.
 Restitált pétervárad emlékérem 179.
 Réthy László dr. 31.
 Revue Numismatique 26. 80. 129. 130. 176.
 Rexa Dezső 19.—21. 40.
 Réz barbárpénzek 129.
 Rhé Gyula 10. 11. 40.
 Richtpfennig 131.
 Rimély Károly 13.
 Rivista Italiana di Numismatica 80.
 Robotbárcák 26.
 Roger Adolf † 82. 83.
 Rohde Tivadar 115.
Római denárok barbár utánzatai 100. 122.
 — éremleletek 10. 11. 24. 29. 79. 118.
 119. — 122. 129. 130. 171. 175. 176. —
 medaillonok 24. 28. 122. — pénzek (iroda-
 lom) 79. 80. — pénzek a m. nemz. múzeum
 gyűjteményéből 1.—8. 63.—70. 89.—96.
 164.—169.
 Romándi éremlelet 10.
 Romanos Argyros pénzei 175.—178.
 Romanos IV. Diogenes pénzei 157. 158.
 Rómer Flóris 42.
 Romulus érme (modern) 29.
 Rozsnyó 12. 13.

S.

Sajókazai régiséglelet 97.
 Sajókazinczi földvár 97.
 Sajtóhibák helyesbitése 125. 177. (l. 79. 1.)
Salamon-korabeli éremlelet 102.—109. 135.
 — pénzeinek darabolása 104. 105. —
 pénzeinek súlyai 102.—105.
 Salonina pénzei 10. 168.
 Saloninus pénzei 168.
 Sályi Latorvár 97.
 Sambucus János emlékérmé 178.
 Sárgaréz barbárpénzek 129.
 Sáskajárás emlékérmé 77.
 Sássteleki éremlelet 113.
 Savoyai Jenő herceg emléke 179.
 Sbornik 129. 176.
 Schalk Károly 130. 131.
 Schlick István emlékérméi 75.
 Schlumberger 145. 154.
 Schönbach 73.
 Schönherr Gyula dr. † 82. 84.
 Schulek Alfréd dr. 133.
 Schulek Frigyes plakettje 172.
 Schuler György (Schulenburgi) 28.

Schwartz István 16.
 Scordisci 129.
 Scrupulum 45.
 Semmelweiss-plakett 18.
 Semuncia 49.
 Sept. Severus bronz medaillonja 122. —
 pénzei 6. 7. 10.
 Sept. Severus, Caracalla és Géta pénze 7.
 Siófoki éremlelet 10. 11.
 Skanderbég emlékérmé 178.
 Slaraffia (temesvári) emlékérmé 174.
 Solidus 47. 48. 56.
 Somhegyi éremlelet 10.
 Somlyóhegyi éremlelet 10.
 Somlyóvásárhelyi éremlelet 10.
 Soproni ev. gimnázium érme 19.—21.
 Soutzo M. 26.
 Stájerországi éremlelet 131.
 Stegner-csegegy 29.
 Strobl Alois 126.
 Stroehlin Pál † 83. 176.
 Stuckart Ferencz 15.
 Suchier-féle éremgyűjtemény 132.
 Súlyok 41.—62.
 Sulzer-érem 127.
 Supka Géza 14.—19. 40. 71.—74. 137.—163.
 183. 184.
 Sümegei Darnay-múzeum 26.

SZ.

Szaári éremlelet 171.
 Szabadkai aranyérem lelet 122.
 Szabolcsmegyei múzeum 171.
 Szalacska barabár pénzek 129. — éremlelet
 122. — régiséglelet 128. 129.
 Szalay Gyula 26. 175.
 Szárazdi barabárpénzek 129.
 Szarmaták 98. 100.—101.
 Szárnovszky Ferenc 15. 17.
 Székesfehérvári éremlelet 24.
 Szeleta-barlang 97.
 Szendrői régiséglelet 97.
 Szentgáli éremlelet 10.
 Szentkirályszabadjai éremlelet 10.
 Szerb pénzek 14.
 Szihalmi földvár 97. — régiséglelet 97. 100.
 101.
 Szilágyi Dezső plakettje 19.
 Szilágysomlyói éremlelet 113.—115.
 Szilasbalhási éremlelet 11.

Szirmabessenyői éremlelet 99. 100. — régiséglelet 97.
 Szirmai Tony 19. 172.
 Szirmay Alfréd gróf gyűjteménye 99.
 Szokolyi éremlelet 119.
 Szorgalmi érmek 22.
 Sztraczenai római éremlelet 118.
 Szuhogy 97.
 Szükségpénz (Dobsinai) 12. 13. — kelta 129.
 — temesvári 174. 175.

T.

Tacsi barabár éremlelet 71.—74. 88.
 Tagnévsor 32.—39.
 Tallérlelet 23.—25. 118.
 Tapolczai Leányvár 97.
 Tapolcsányi vasbánya 97.
 Tardi éremlelet 99. — régiséglelet 97.
 Társulati Élet 30. 31. 82.—87. 133. 134.
 182. 183.
 Társulati éremvásár 30. 133. 134. és a 3.
 füzet mellékletén.
 Társulati könyvtár 83. 85.
 Társulati zárószámadás 86. 87.
 Tasnádi éremlelet 23.
 Technika 114. 128. 129.
 Telcs Ede 17. 172.
 Telekesi vasbánya 98.
 Temesvár Emlékérméi 174. 175.
 Temesvári éremlelet 175. — múzeum 174.
 175.
 Tengerhajózási r. t. Thaly-érme 125. 126.
 Thallóczy Lajos 41.
 Thaly Kálmán emlékérmé 125. 126.
 Thasosi pénzek 9. — barabár utánzata 124.
 Theophilus és társainak pénzei 11.
 Thököly Imre emlékérmé 179.
 TI éremfelirat 124.
 Tiszadadaí éremlelet 26.
 Tiszafüredi múzeum 26.
 Tiszakeszi régiséglelet 101.
 Tolnai éremlelet 118.
 Tolnamegyei barabár rézpénzek súlya 177.
 Tordai római éremlelet 129.
 Tornaverseny-érmek 21. 22.
 Tóth Béla plakettje 19. 124.
 Tóth Ferenc 19.—21.
 Töröcsvári éremlelet 171.
 Tört. és rég. értesítő (temesvári) 175.
 Traianus Decius pénzei 90.
 Traianus pénzei 121. 129.

Trebonianus Gallus pénzei 91. 92.
Trefort-plakett 18.
Trinks Vilmos † 30. 31.
Troasi pénzek (Gallienus) 168.
Trónoló Panagia 138. 139. 143. 145. 153.
156.—158.
Turócszentmártoni múzeum 129. 176.
Tuskevári éremlelet 10.

U.

Uj Idők 26.
Ujdonságok 125. 126. 172.
II. Ulászló emlékérmé 177. — féltallérja
(1506.) 81.
Ulex-féle amerikai pénzgyűjtemény 81.
Uncia 48.
Upponyi földvár 97. — régiséglelet 97. —
vasbánya 98.
Úrkúti nagy éremlelet 10.
Üskübi római éremlelet 130.
Üvegbárcák 26.
Üvegérem 123.

V.

Vajolai éremlelet 170.
Vámosi éremlelet 11.
Valens pénzei 10.
Valentinianus pénzei 10. 24.
Valerianus pater pénzei 93.—95.
Vallás- és közokt. miniszter érme 172.
Várpalotai éremlelet 11.
Vasbányák 98.
Vas- és fémipari kiállítás plakettje 18.
L. Verus pénzei 3.—4.
Veszprémi éremlelet 11. 121. — múzeum
Regalianus pénze 130.
Veszprémmegyei éremlelőhelyek 10. 11.
Vidéki kiállítások díjérme 172.

Viminaciumi aera 130. — pénzek 175. 178.
Visai római éremlelet 120.
Vitellius pénzei 11.
Vízjegy dobsinai papírpénzen 12.
Voetter Ottó gyűjteménye 125. 130. 131.
Vojteki éremlelet 175.
Volusianus pénzei 92. 93.
Vörösberényi éremlelet 11.

W.

Wagner Rikárd 16.
Weber E. F. éremgyűjteménye (árverés) 179.
Weszerle éremtáblái 31. 134.
Wiener Jakab 16. — Károly 16. — Lipót 16.
Wilmersdörffer-féle éremgyűjtemény 132.
Windischgrätz herceg 98. 100.
Wosinsky Mór 80.
Wrede herceg üvegérme 123.
Wurschhauer Károly 16. 78. 125.

Z.

Zalamegyei éremlelet 11.
Zambaur 131.
Zárszámadás 86. 87.
Zborói uradalmi üvegbárca 26.
Zechino 56.
Zenészeti emlékérmék 127. 128.
Zichy Mihály plakettje 19.
Zimiscs (Joannes I.) pénzei 143. 158.
Zimmermann Lajos dr. 30.—39. 82.—87.
131. 133. 134. 182. 183.
Zlatnói üvegérem 123.
Zrinyi Miklós emlékérmé 178.
Zsámboki János emlékérmé 178.
Zsáner-plakettek 14.
Zsidó feliratú temesvári emlékérem 174.
Zsófiapusztai nagy éremlelet 10.
Zsolnay Miklós plakettje 126.

Római pénzek a M. N. Múzeum gyűjteményéből.

(Cohen második kiadásából hiányzó fajok.)

III. közlemény.

182. IMP CAES M AVREL ANTONINVS AVG Koszorús mellkép jobbfelé, pán-
célban, de paludamentum nélkül.

Rev.: CONCORD AVG TR P XV körül és COS III a szelvényben. A mezőkben
S és C Concordia balfelé fordulva széken ül, paterát nyújt, bal könyökét pedig a szék
támlájához támasztja. A szék mellett bőségszarv. — Nagybronz.

183. M ANTONINVS AVG TR P XXVIII Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: FELIC AVG IMP VI COS III Felicitas (?) balfelé fordulva áll, paterát nyújt
és caduceust tart. (Fején talán kalap van. — Mercurius?) — Denár.

(E hátlapi feliratot nem ismeri Cohen^{II.} M. Aureliusnál.)

184. M ANTONINVS VAV S I I V S A II M Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: FELICITA S AVG Felicitas balfelé fordulva áll s caduceust és gallyat
tart. — Denár. (Durva munka.)

(E hátlapi feliratot Cohen^{II.} nem ismeri M. Aureliusnál.)

185. M ANTONINVS AVG TR P XXVIII Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: FORT RED COS III Fortuna balfelé fordulva széken ül és kormány-
lapátot meg bőségszarvat tart. — Denár.

(Cohen^{II.} csak középbronzban ismeri: 206. sz.)

186. M. ANTONINVS AVG TR P XXV Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: IMP VI COS III Szárnyas Victoria jobbfelé fordulva áll és egy fára VIC | GER
feliratú pajzsot köt. — Denár.

(Cohen^{II.} csak TR P XXVI-tal ismeri mint denárt: 271. sz., különben pedig mint
nagybronzot: 267. sz.)

187. M. ANTONINVS AVG TR P XXVII Koszorús mellkép jobbfelé, paludamen-
tummal.

Rev.: IMP VI COS III Tropaeum alatt, fegyverektől körülvéve jobbfelé ülő ger-
mán. — Denár.

(Cohen^{II.} csak fejjel az előlapon ismeri: 297. sz.)

188. M. ANTONINVS AVG TR P XXVIII Koszorús mellkép jobbfelé páncélban,
melynek a háta látszik.

Rev.: IMP VII COS III Mars dárdát szegezve jobbfelé halad és balvállán tro-
paeumot visz. — Denár.

(Cohen^{II.} csak fejjel az előlapon ismeri: 314. sz.)

189. M ANTONINVS AVG GERM TR P XXIX Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: IMP VII COS III Roma balfelé fordulva áll, sisakos fejjel, páncélban; kezei-
ben kis Victoriát és hegyével lefelé fordított dárdát tart. — Denár.

(Cohen^{II.} csak GERM nélkül ismeri: 341. sz.)

190. M. ANTONINVS AVG TR P XX (talán XXV vagy XXX) Sugár-
koronás fej jobbfelé.

- Rev.: I V N O V N (O?) és a mezőkben S és C Álló nő balfelé; kezeiben patera és sceptrum. — Középbronz.
(Hibrid denár. — V. ö. Faustina iun. C.^{II} 124. sz. hátlapját.)
191. AVRELIVS CAESAR AVG PII F COS M. Aurelius ifjúkori mellképe jobbfelé, födetlen fővel, paludamentummal.
Rev.: IVVEN TAS Juventas balfelé fordulva áll és tömjént hint egy mellette álló, lábon álló serpenyőbe. Balkezeiben paterát tart. — Denár.
(Cohen^{II} csak nagybronzban ismeri SC-vel: 390. sz.)
192. M ANTONINVS AVG GERM SARM MAX Koszorús fej jobbfelé.
Rev.: PAX AVG TR P XX COS III Pax balfelé fordulva áll és olajfaágat meg bőségszarvat tart. — Denár.
(Cohen^{II} csak ARMENIACVS-szal ismeri: 437. sz.)
193. M. ANTONINVS AVG TR P XXVII Sugárkoronás fej jobbfelé.
Rev.: RELIG AVG IMP VI COS III és a mezőkben S és C Mercurius szemben, de balfelé tekintve áll. Kezeiben patera (vagy erszény?) és caduceus. (Kakas nincs mellette.) — Középbronz.
194. M. ANTONINVS AVG TR P XXV Koszorús mellkép jobbfelé, paludamentumban (páncéllal?).
Rev.: SALVTI AVG COS III s a mezőkben S és C Salus balfelé fordulva áll s a mellette álló oltárkára csavarodó kígyót paterából táplálja. Balkezeiben sceptrumot tart. — Nagybronz.
(Cohen^{II} csak koszorús fejjel ismeri: 550. sz.)
195. AVRELIVS CAESAR AVG PII F COS M. Aurelius ifjúkori arcképe (födetlen fej) jobbfelé.
Rev.: TRIB POT COS II Antoninus Pius fátyolos fejjel balfelé fordulva áll s a mellette álló tripuson paterából áldozik. Balkezeiben irattekercset tart. — Ezüstölt kisbronz (bélelt denár).
(Cohen^{II} nem ismeri M. Aureliusnál e hátlapi feliratot, mely Antoninus Pius C.^{II} 1072. sz. aranypénzéről, a hátlapi kép pedig valószínűleg Antoninus Piusnak C.^{II} 1113. sz. denáráról vagy M. Aureliusnak C.^{II} 1035. sz. aureusáról van kölcsönözve.)
196. AVRELIVS CAE SAR AVG PII F Ifjú arcú fej jobbfelé
Rev.: TR POT III COS II s a mezőkben S és C Pietas balfelé fordulva áll, jobbját egy kis leányalak fölött fölemelve tartja, balkezeiben gyermeket (?) tart. — Középbronz.
(Cohen^{II} csak nagybronzban ismeri: 629. sz.)
197. AVRELIVS CAES ANTON AVG PII F Fej jobbfelé.
Rev.: TR POT X COS II A római nép géniusza jobbfelé fordulva áll és sceptrumot meg bőségszarvat tart. — Denár a mocsoládi leletből (1900).
(Hibrid denár. Előlapja M. Aureliusnak C.^{II} 693., hátlapja C.^{II} 700. sz. denáráról van véve.)
198. M ANTONINVS AVG IMP II Födetlen fej jobbfelé.
Rev.: TR P XVIII COS III Felicitas balfelé fordulva áll és caduceust meg bőségszarvat tart. — Denár.
(Cohen^{II} csak koszorús fejjel ismeri: 851. sz.)
199. M. ANTONINVS AVG IMP II Koszorús mellkép jobbfelé, páncélban, paludamentummal.
Rev.: Mint az előbbié. — Denár.
200. M ANTONINVS AVG ARM PARTH MAX Koszorús mellkép jobbfelé, páncélban.
Rev.: TR P XXII IMP III COS III Aequitas balfelé fordulva áll és mérleget meg bőségszarvat tart. — Denár.
(Cohen^{II} csak koszorús fejjel ismeri: 892. sz.)

201. M. ANTONINVS AVG GERM SARMATICVS Koszorús mellkép jobbfelé, páncélban.

Rev.: TR P XXX IMP VIII COS III s a mezőkben S és C Aequitas balfelé fordulva áll és mérleget meg bőségszarvat tart. — Nagybronz.

(Cohen^{II}. csak koszorús fejfelé ismeri: 932 sz.)

202. M. ANTONINVS AVG GERM SARM Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: TR P XXX IMP VIII COS III és lenn SC Két parolázó kéz, melyek egy-szersmind egy caduceust és két kalászt is tartanak. — Középbronz.

(Cohen^{II}. csak M. AVREL. ANTONINVS stb. felirattal ismeri: 940. sz.)

203. M AVREL AN TONINVS AVG Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: TR P XXXIII IMP X COS III P P Victoria egy golyón áll balfelé fordulva, koszorút nyújt és trophaeumot tart. — Denár.

(Cohen^{II}. csak paludamentummal ismeri: 969. sz.)

204. M ANTONINVS AVG GERM SARM TR P XXXI Koszorús mellkép jobbfelé, páncélban, paludamentummal.

Rev.: VOTA PVBLICA IMP VIII COS III és a mezőkben S és C M. Aurelius fátyolozott fejfelé balfelé fordulva áll egy tripod mellett, melyen paterából áldozik. Balkezeiben irattekercs. — Nagybronz.

(Cohen^{II}. csak koszorús fejfelé ismeri: 1026. sz.)

Faustina iun.

205. DIVA FAV STINA PIA Mellkép jobbfelé, ruházattal.

Rev.: P M TR P COS III Álló nő, balfelé fordulva. Kezeiben (mérleget???) és bőségszarvat tart.

(Hibrid denár. A hátlati feliratot valószínűleg M. Aurelius C.^{II}. 465. sz. denáráról kölcsönözték.)

L. Verus.

206. IMP L AVREL VERVS AVG Fej jobbfelé.

Rev.: CONCORD AVG TR P és a szelvényben: COS II Concordia széken ül, balfelé fordulva és paterát nyújt. A szék oldalához bőségszarv van támasztva. — Denár.

(V. ö. Cohen^{II}. 19. sz., de itt a szelvényben nincs felirat.)

207. L VERVS AVG ARMENIACVS Födetlen fej jobbfelé.

Rev.: P M TR P XVIII IMP II COS III Mars sisakos fővel, jobbfelé fordulva áll, jobbjaiban hegyével lefelé fordított dárdát tart és balkezét kerek pajzsra támasztja. — Denár.

(Cohen^{II}. L. Verusnál e hátlati feliratot egyáltalában nem ismeri.)

208. IMP L AVREL VERVS AVG Koszorús mellkép jobbfelé (jobb vállán és nyaka körül némi öltöny látható, a páncél kétes).

Rev.: PROV DEOR TR P COS II Providentia balfelé fordulva áll és jobbjaiban egymást keresztező egyenlítővel és délkörrel meg három ponttal díszített golyót, balkezeiben pedig bőségszarvat tart. — Denár.

(A golyó díszétől eltekintve megfelel a C.^{II}. 147. sz. aranypénz típusának, hanem ezüstből van.)

209. Mint az előbbi, hanem koszorútlan fejfelé és a hátlaton a golyó egyenlítővel és három ponttal van díszítve. — Denár.

(Coh.^I. 33. vagyis C.^{II}. 144. változata. A különbség a golyó díszítésében áll.)

210. IMP L AVREL VERVS AVG Koszorús mellkép jobbfelé, nyakán és jobb vállán némi öltözet, valószínűleg páncél látszik

Rev.: PROV DEOR TR P II COS II Providentia balfelé fordulva áll és golyót meg bőségszarvat tart. (A golyó talán hasonlóan díszítve van, mint a fenti érme.) — Denár.

211. IMP L VERVVS AVG Födetlen fő jobbfelé.

Rev.: Mint az előbbié; de a golyó biztosan díszítve van egyenlítővel és három vagy négy ponttal. — Denár.

212. L. VERVVS AVG ARMENIACVS Koszorús mellkép jobbfelé, páncélban, paludamentummal. (Cohen^{II}. csak paludamentum nélkül ismeri.)

Rev.: TR P IIII. IMP II COS II Félig ruhátlan Victoria áll jobbfelé fordulva és egy pálma(?) törzsre helyezett kerek pajzsot tart, mely VIC | AVG | feliratot visel. — Aureus.

213. L. AVREL VERVVS AVG ARMENIACVS Koszorús mellkép minden öltöny nélkül, jobbfelé. (Coh.^{II}. 186. sz. csak páncéllal ismeri.)

Rev.: TR POT V IMP II COS II s a mezőben S és C Mars balfelé haladva kis Victoriát és tropaeumot tart. — Nagybronz.

214. L. VERVVS AVG ARM PARTH MAX Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: TR P VII IMP IIII COS III s a mezőben kétoldalt S és C Három tropaeum egymás mellett. Mindegyik alatt egy-egy fogoly guggol, az első jobbfelé, a középső szemben, a harmadik pedig balfelé fordulva. — Középbronz.

215. Előlapja olyan, mint az előbbié.

Rev.: XI (vagy XV) IMP IIII (?) COS III s a mezőben kétoldalt S és C Három tropaeum egymás mellett. — Középbronz.

Commodus.

216. COMM ANT P FEL AVG BRIT Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: FEL AVG P M TR P XI (vagy XII) IMP VII COS V P P Felicitas balfelé fordulva áll és (golyón álló?) kis Victoriát és szárnyas caduceust tart. — Denár.

217. M. COMMODVS ANT FELIX AVG BRIT Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: FID EXERC(IT) a szelvényben és körül: P M (TR P XI?) IMP VII COS V P P. és SC. Commodus egy emelvényen áll és balfelé fordulva szónokol. Az emelvény előtt vele szemben hat sisakos római katona áll, mind a hat jobbfelé fordulva. Az első egy hosszúkás négyszögletes pajzsot tart, három másik pedig egy-egy csapateljvényt. — Nagybronz.

218. M COMM ANT P FEL AVG BRIT P P Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: IOV IVVEN P M TR P XIII COS V DES VI Az ifjú Jupiter bal felé fordulva áll; kezeiben villám és sceptrum. Lábánál, tőle balra, reá föltekintő sas ül. — Denár. (Cohen^{II}. csak jobbfelé fordult Jupiterrel ismeri e hátlapi feliratot Commodus denárain.)

219. COMMODO CAES AVG FIL GERM SARM Ifjúkori födetlen fejű mellkép jobbfelé, köpenynyel.

Rev.: PIETAS AVG és a szelvényben SC Áldozati kancsó, melynek füle némely példányon jobbfelé, más példányon balfelé van fordítva. Tőle balra áldozó kés és aspersorium, jobbra pedig augurbot és simulum. — Középbronz.

(Cohen^{II}. 405. sz. nem tesz különbséget az áldozati kancsó ábrázolásánál.)

220. L. AEL AVREL co (így) Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: P M TR P III (vagy esetleg IIII) s a mezőkben S és C Jupiter (?) egyik lábát egy hajóorra (?) helyezve, balfelé fordulva áll és kezeiben Victoriát (?) és fönn gombos végű sceptrumot tart. — Nagybronz.

221. COMM ANT AVG P BRIT Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: P M TR P VIII IMP VI COS IIII P P Fides jobbfelé tekintve szemben áll és két kalászt meg gyümölcsös tálat tart kezeiben. — Denár.

(Az előlapi feliratban különbözik a Coh.^{II}. 448—449. sz. érmektől.)

222. (M) AVREL COMM ODVS AVG (TR P IIII) Ifjúkori koszorús mellkép jobbfelé paludamentummal (a páncél nem vehető ki a kopás folytán).

Rev.: P M TR P VIII IMP VI COS IIII és a mezőkben S és C Fides jobbfelé fordulva áll és két kalászt és gyümölcsös kosarat tart. — Nagybronz.

223. COMM ANT AVG P BRIT Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: P M TR P X IMP VII COS IIII P P és a szelvényben: ROM Róma balfelé fordulva egy páncélon ül, Victoriát és bőségszarvat tartva. A páncéltól balra egy sisak, jobbra pedig egy kerek pajzs is van a földön. — Denár.

(Előlapja a C.^{II} 660. sz., hátlapja a C.^{II} 661. sz. éremmel egyezik, kivéve, hogy ROMA helyett ROM áll rajta.)

224. COMMODO CAES AVG FIL GERM SARM Ifjúkori födetlen fejű mellkép jobbfelé, köpenynyel.

Rev.: PRINC IVVENT és a mezőkben S és C Commodus balfelé fordulva áll, jobbával egy gallyat nyújt, balkarját egy hegyével lefelé fordított lándzsára támasztja, mögötte tropaeum és ennek lábánál kerek pajzs, íj és parazonium (?) — Középbronz.

(Coh.^{II} 605—618. sz. sceptrumot említ a dárda helyett.)

225. M. COMMODVS ANTONINVS AVG Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: SALVS AVG TR P VIII IMP VI COS IIII P P és a mezőkben S és C Salus balfelé fordulva áll, az előtte álló oltárkára tekerőző kígyót jobbkezeiben tartott paterából eteti, balkezeiben sceptrumot tart. — Nagybronz.

(Av. = Coh.^{II} 686. sz., rev. = Coh.^{II} 691. sz.)

226. AVREL CO MMO Koszorús fej (vagy mellkép?) jobbfelé.

Rev.: (SE)CVRIT és a mezőkben S és C Securitas széken ül, balfelé fordulva, jobbával golyót nyújt, balkönyökét pedig a szék támlájára támasztja. — Kopott. Nagybronz.

227. COMMODO CAES AVG FIL GERM SARM Ifjúkori födetlen fejű mellkép jobbfelé, köpenynyel.

Rev.: SPES PVBLICA s a mezőkben S és C. Spes balfelé haladva virágot tart és ruháját fölemeli. — Középbronz.

(= Coh.^I 750. sz., Coh.^{II} 710. sz.)

Ezen éremnek némely példánya 4—5 mm. vastag és súlya 17.93 gr. Más példány 3 mm. vastag és súlya 10.41 gr.

228. M. COMMODVS ANTONINVS AVG Koszorús fej (ifjúkori) jobbfelé.

Rev.: TR P VI IMP IIII (az SC valószínűleg a szelvényben volt, de lekopott). Commodus (?) egy lépésben balfelé haladó quadrigán ül. — Kisbronz.*

(Átm. 22 mm., 1 mm. vastag és súlya 4.02 gr.)

229. M COMM ANT P FEL AVG BRIT Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: VICTORIAE FELICI és egy cippuson, amelyen kerekded pajzs áll: C V P P (A pajzsokon nem látszik az SC felirat, mert kopottak.) Ezek mögött, kissé jobbra Victoria repül balfelé, két kezében diadémot tart, fején hegyes süveget visel. — Denár.

(Előlapja a Coh.^{II} 952. sz., a hátlapja a Coh.^{II} 948. sz., a hátlapja felirat a Coh.^{II} 952—953. sz. érmekről van véve.)

Albinus.

230. D CLODIVS AL BINVS AIIIS Fej jobbfelé. (A felirat vége vagy AVG vagy AES-nek olvasható.)

Rev.: PROVIDA VG COS Providentia balfelé fordulva áll, pálcával mutat egy földön fekvő golyóra és hosszú sceptrumot tart. — Denár.

* Jegyzet. A Coh.^I 796. vagyis Coh.^{II} 866. sz. érem, előlapján két kerekded ellenjeggyel. Egyiken egy hatágú csillag, melyből láng csap ki, vagyis egy üstökös. A másik ellenjegyen három szarvasagancs vagy virág, avagy méh? látható. — Az érem kopott, az ellenjegyek jó föntartásúak.

Sept. Severus.

- 231.** IMP CAES L SEP SEV PERT AVG Koszorús fej jobbfelé.
Rev.: AEQVIT AVG TR P COS II Aequitas balfelé fordulva áll és mérleget meg bőségszarvat tart. — Denár.
(Hibrid érem. Hátlapja Pertinaxnak Cohen^{II}. 1—3. sz. arany és ezüst pénzeiről van kölcsönözve és más császárnál egyáltalában nem is fordul elő.)
- 232.** IMP CAE L SEP SE V PERT AVG Koszorús fej jobbfelé.
Rev.: CERER FR VG II COS Ceres balfelé fordulva áll és 2 kalászt meg hosszú nyelvű fáklyát tart. — Denár.
- 233.** L SEP SE V PERT AVG II C Koszorús fej jobbfelé.
Rev.: mint az előbbi. (Ugyanazon bélyeg.) — Denár.
(Cohen egyáltalában nem ismeri ezt a hátlati feliratot egy császárnál sem.)
- 234.** L SEPT SEV AVG IM P XI PART MAX Koszorús fej jobbfelé.
Rev.: COS II P P Victoria balfelé haladva koszorút nyújt és pálmaágot tart. — Denár.
(Előlapja = C.^{II}. 100. sz., hátlapja = C.^{II}. 96. sz.)
- 235.** SEVERVS PIVS AVG BRIT Koszorús fej jobbfelé.
Rev.: FELICITAS PVBLICA Felicitas balfelé fordulva áll és caduceust meg bőségszarvat tart. — Denár.
- 236.** L SEPT SEV P ERET (így!) AVG IMP I Koszorús fej jobbfelé.
Rev.: FORTR DEVC (így!) Fortuna balfelé fordulva áll és hosszú pálmaágot meg bőségszarvat tart. — Denár.
(A korongi leletből való. Num. Közl. II. 41. l. 1. sz.)
- 237.** SEPT SEV P ERET (így!) AVG IMP I Koszorús fej jobbfelé (más bélyeg mint az előbbi!).
Rev.: FORTR E DEVC (így!) Fortuna, fején a modiussal, balfelé fordulva áll, kormánylapátot és bőségszarvat tart. A bal mezőben, a jobb váll fölött és a jobb mezőben a bőségszarv mellett egy-egy pont. — Denár.
- 238.** SEVERVS PIVS AVG Koszorús fej jobbfelé.
Rev.: INDVLGENTIA AVGG és a szelvényben: IN CARTH Cybele egy jobbfelé futó oroszlánon ül és villámot tart. Lenn sziklából hömpölygő víz. — Denár.
- 239.** L SEPT SEV PE RT AVG IMP II Koszorús fej jobbfelé.
Rev.: LIBERO PATRI Bacchus meztelenül áll, balfelé fordulva, fején párducbőrrel, kezeiben diótát és thyrsust tart. Lábánál, baloldalt egy párduc áll és reá föltekint. — Denár.
(Cohen a LIBERO PATRI hátlati feliratú érmet csak az előlapon IMP III—III és VIII-cal ismeri.)
- 240.** IMP CAE L SEP SEV PERTI AVG IIII Koszorús fej jobbfelé.
Rev.: MARTI VLTOR(I?) Mars, fején sisakkal, meztelenül, csak lebegő köpenynyel, jobbfelé halad és előre szegzett dárdát meg vállára vetett tropaeumot tart. — Denár.
(Az előlap felirata rendkívül durva munka; elég durva a hátlati kép is.) A hátlati feliratot Cohen Sept. Severusnál nem ismeri. Valószínűleg Caracalla C.^{II}. 154. sz. denárának hátlapjáról másolták és egy Sept. Severus-féle előlapjának utánzatával párosították össze.) — Hibrid denár.
- Megjegyzésként közlöm az alábbi átvert denárt: IMP CAE L SEP SEV PERT AVG COS II Koszorús fej jobbfelé. — Rev.: (M)ONET PRINCIPI lovas férfi balfelé. — Denár. — (Előlapja Sept. Severus C.^{II}. 330. sz. előlapja, a hátlaton ugyanezen érem hátlati feliratának (monet avg) eleje látszik, a hátlati kép és a felirat vége pedig Traianus C.^{II}. 497. sz. SPQR OPTIMO PRINCIPI feliratú és Traianus lovasszobrának képét viselő denárát árulja el, amelyet Sept. Severus denárává vertek át.

- 241.** IMP CAE L SEP SE VPERT AVG COS I Koszorús fej jobbfelé.
Rev.: MONET · A · E AVG Moneta balfelé fordulva áll, mérleget és bőségszarvat tart. — Denár.
- 242.** (L) SEP SEVERVS PER AVG P M IMP XI Koszorús fej jobbfelé.
Rev.: PAR AR AD TR P VI és a szelvényben: COS II P P Tropaeum alján guggoló két fogoly, fejükön hegyes sapkával. — Denár.
- 243.** SEV PERT A(VG) (IMP) XIII Koszorús fej jobbfelé.
Rev.: PART MA(X PO ?) N TR(O)P III Tropaeum alatt guggoló két fogoly. — Denár. (Durva munka, az arckép kivételével.)
- 244.** SEVERVS PIVS AVG Koszorús fej jobbfelé.
Rev.: P M TR P COS Fortuna balfelé fordulva áll, jobb kezét egy golyóra helyezett kormánylapátra támasztja, balkezeiben pedig bőségszarvat tart. (átm.: 19 mm., súlya: 8·13 gr.) — Aureus.
- 245.** SEVERVS PIVS AVG Koszorús fej jobbfelé.
Rev.: PONT III COS II Pietas?, fátyolozott fővel, balfelé fordulva áll és paterából áldozik a mellette álló oltárkán. Balkezeiben rézsút tartott sceptrum. — Denár. (Cohen előtt egyáltalán ismeretlen hátlati felirat Severusnál.)
- 246.** SEVERVS PIVS AVG Koszorús fej jobbfelé.
Rev. RESTITVTOR VRBIS Roma balfelé fordulva ül egy kerék pajzson és Victoriát meg hegyével lefelé fordított dárdát (nem pedig sceptrumot) tart. — Denár.
- 247.** (IMP) CAE L SEP SE V PERT AVG COS II (vagy inkább CO III).
Rev.: SAECVLI FELICITAS 7 csillag egy félholdnak fölfelé fordított szarvai közt. — Denár.
- 248.** (L SEPT SEV PERT ?) AVG IMP III Koszorús fej jobbfelé.
Rev.: TR P · V · IMP III COS II P P Sisakos fejű férfi jobbfelé fordulva ül, előre nyújtott jobbában (parazoniumot vagy tekercset ?) tart, balkezeivel hosszú dárdára (vagy sceptrumra) támaszkodik. — Denár. (A korongi leletből. — Num. Közl. II. 41. 1. 2. sz.)
- 249.** . . . SEP SEV AVG IMP XI (PE)RT MA(X) Koszorús fej jobbfelé.
Ugyanazon hátlap. — Denár.
- 250.** L SEPT SEV PE RT AVG IMP III Koszorús mellkép jobbfelé páncélban, köpenynyel.
Rev.: VICT AVG TR P II COS II P P és a mezőben S és C. Victoria jobbfelé halad, koszorút nyújt és palmaágat tart. — Nagybronz.
Jegyzet. Sept. Severus Coh.^{II} 550. sz. sárga bronzból. 24–26 mm., 3½ mm. vastag, 13·41 gr. Továbbá: Sept. Severus Coh.^{II} 800. sz. Az oltár sarkain palmetták. — Billon.

Septimius Severus, Caracalla és Geta.

- 251.** SEVERVS PIVS AVG Koszorús fej jobbfelé.
Rev. AETERNIT IMPERI Severus koszorús mellképe, köpenynyel (páncéllal ? ? ?) jobbfelé és vele szemben Geta koszorús mellképe balfelé, köpenynyel és páncélban. — Denár.

Julia Domna.

- 252.** JVLIA DO MNA AVG mellkép jobbfelé, ruházattal.
Rev.: BONIE V E VTVS Bonus Eventus jobbfelé fordulva áll és két kalászt meg gyümölcsös kosarat tart. — Denár.
(Az előlapon a betűk nagy, esetlen alakúak, a hátlapon a felirat beosztása rendetlen.)
- 253.** JVLIA PIA FELIX AVG Mellkép jobbfelé ruházattal.

Rev.: FORTVNAE FELICI Fortuna balfelé fordulva áll, bőségszarvat tart és egy kormánylapátra támaszkodik. — Bélelt denár réz animája.

254. JVLIA AVGVSTA Mellkép jobbfelé, ruházattal.

Rev.: FORTV NE AVG Fortuna balfelé fordulva áll és rézsút lefelé irányított rövid pálcát (esetleg az itt elmaradt kormánylapát nyelét) és bőségszarvat tart. — Denár.

255. JVLIA DO MNA AVG Mellkép jobbfelé, ruházattal.

Rev.: FORTV N REDVC Fortuna (fején diadémmal) balfelé fordulva egy széken ül és fölfelé irányított hosszú palmaágot és bőségszarvat tart. — Denár.

(A hátlati felirat egyes betűi rendetlenek.)

256. JVLIA PIA FELIX AVG Mellkép jobbfelé, ruházattal.

Rev.: MONETA (AVG) Moneta jobbfelé fordulva áll és jobbkezeiben bőségszarvat, balkezeiben pedig mérleget (?) tart. — Denár.

(Jegyzet. C.^{II} 85. sz. átm. 31—31½ mm., 5 mm. vastag, 28·70 gr. — Ugyanaz 29—31 mm., 2½ mm. vastag, 10·85 gr. — A középbronzok normális átm. 24—26 mm.)

257. JVLIA DO MNA AVG Mellkép, jobbfelé, ruházattal.

Rev.: PI ETAS Fátyolozott fejű nő balfelé fordulva széken ül, és Victoriát megsceptrumot tart. — Denár.

(Más példány PIE TAS -szal.)

258. JVLIA AVGVSTA Mellkép jobbfelé, ruházattal.

Rev.: P M (TR P . .) V I COS IIII P P Álló nő, balfelé fordulva; kezeiben koszorút (?) és sceptrumot tart. — Denárnak réz utánzata.

259. JVLIA PIA FELIX AVG Mellkép jobbfelé, ruházattal.

Rev.: PONT IF TR P III Álló férfi (?) balfelé fordulva; kezeiben golyót és hegyével lefelé fordított dárdát tart.

260. JVLIA PIA FELIX (AVG) Mellkép jobbfelé, ruházattal.

Rev.: (SECVRIT) IMPERII Securitas balfelé fordulva széken ül, egy golyót tart és balkönyökét a szék hátára támasztja. — Bélelt denár.

(Hibrid denár. Hátlapja Geta Cohen^{II}. kiad. 183. sz. denáráéval azonos)

261. JVLIA AVGVSTA Mellkép jobbfelé, ruházattal.

Rev.: ? IVP (így!) COS II Álló nő balfelé fordulva; kezeiben bőségszarv és fönn négy pontban (: :) végződő sceptrum. — Durva munka, átm. 20—22 mm. — Bélelt denár.

Caracalla.

262. ANTONINVS PIVS AVG Ifjúkori koszorús mellkép jobbfelé, köpenynyel (páncélban?).

Rev.: CONCORDIAE AETERNAE Caracalla és Plautilla egymással szemben állnak, kezét fogva. — Denár.

263. ANTONINVS PIVS FEL AVG Ifjúkori koszorús mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel.

Rev.: FELICIT AS T EMPOR Felicitas balfelé fordulva áll és caduceust meg bőségszarvat tart. — Denár.

264. M AVR ANTON CAES PONTIF Ifjúkori mellkép, födetlen fővel, jobbfelé, köpenynyel (páncélban?).

Rev.: FELICITATEM PVBLICAM Felicitas balfelé fordulva áll és caduceust megsceptrumot tart. — Denár.

(Folytatása következik.)

Gohl Ödön.

Egy brassóvidéki barbár éremlelet.

Brassó közelében tizenkét barbár érmet találtak, állítólag két thasosi tetradrakmonnal együtt. A leletben képviselve voltak az alábbi fajok:

1. De la Tour 9874. sz. változatai. Az előlapon a homlok fölött a félkörű hajfürtök helyett egy római III-ashoz hasonló idom. A szemet és az orrcimpát csak egy-egy különálló pont jelzi. Az orr hegyén is pont van. A hátlapon a lovag testéből csak a felső lábszár és az alsó lábszár igen vastag felső fele látható, továbbá a ló háta fölött jobbfelé csak kevésbé süllyedő irányban 3 pont (... ilyen elhelyezésben). A ló lábainak végén két-két pont van egymás fölött (a lábszár irányában), egyes példányokon egyik-másik pont hiányzik. A ló farka nem függ össze az erősen domború kerek farral és a ló nyakán nem minden példányon látható a gyűrű. Hátlapjuk kissé homorú. — Négy darab; összesen 33·98 gr. Kissé kopottaknak látszanak.

Ezüst. *a)* 22 mm., 8·22 gr. — *b)* 24—22½ mm., 8·61 gr. — *c)* 23 mm., 8·58 gr. — *d)* 21—23 mm., 8·09 gr. — Átlagos súlyuk 8·525 gr.

2. De la Tour 9874. sz. másféle változata. Az előbbi változattól abban különbözik, hogy a hátlapon a ló feje igen nagy és otromba, a ló háta fölött 3 pont hegyével lefelé fordított és igen széles talpú háromszög alakjába van elhelyezve. A lovag alsó lábszára vékony. A ló bal előlába igen vastag. Előlapja kopott. Hátlapja tálalakúan homorú.

Ezüst. 22—24 mm. 8·58 gr.

3. De la Tour 9874. sz. másféle változata. A hátlapon a ló háta fölött két pont látható, vízszintes vonal irányában elhelyezve. A ló nyakán a gyűrű látható. Előlapja kopott, a hátlap tálalakúan homorú.

Ezüst. 23 mm. 8·39 gr.

4. De la Tour 9807. sz. változata. A koponya felső része körül is vannak lebegő hajfürtök. A szakáll kevésbé hajlik előre. A hátlapon a ló szügye előtti nyélen ülő félhold a közepén vastag és végein pontokkal van díszítve. A domború előlap kopott, a homorú hátlap közepén bevert mélyedés van.

Ezüst. 24½—22½ mm. 12·34 gr. — (E faj változatai a Dunántúlban otthonosak.)

5. Nagy Sándor-féle tetradrakmonok utánzatainak Coll. Windischgrätz 2913. számú változata. Előlapján a kép nagyon domború, a hátlap kissé homorú. Összesen három darab.

Ezüst. *a)* 30—28 mm. 15·28 gr. — *b)* 28—29 mm. 14·96 gr. — *c)* 29—28 mm. 15·23 gr. (*b* és *c* ugyanazon bélyeggel verettek).

6. Nagy Sándor-féle drakmák utánzatainak De la Tour 9654. sz. (vagy hozzá igen hasonló) változata.

Ezüst. 17·5—19 mm. 3·31 gr.

7. Nagy Sándor típusú drakmák utánzatainak De la Tour 9659. sz. (vagy hozzá igen hasonló) változata.

Ezüst. 18 mm. 3·33 gr.

8. Thasosi tetradrakmon. (Head: H. N. 166. kép változata.) Jó stílű előlapú példány. A hátlap kissé durvább és MH monogrammot visel. (Ólommal betömött lyuk van rajta. — Kétlem, hogy a leletben volt-e?)

Ezüst. 31—32 mm. 14·98 gr.

9. Thasosi tetradrakmon. (Head: H. N. 166. kép változata.) Az előlapi kép kevésbé jó stílű. — H jegygyel a hátlapon. A hátlapon Herakles alakja magas, karcsú.

Ezüst. 30—31 mm. 16·50 gr.

Gohl Ödön.

Veszprémmegyei éremlelő-helyek.

Vármegyénk múzeumának megnyitása óta alig volt alkalmam a numizmatikai tudományak valamit használni, elfoglalt az a számtalan teendő, ami az ily, bár csak vidéki jellegű, de anyagának tömegénél fogva terjedelmes múzeum rendezésével együtt jár.

Most a lelőhelyek jegyzékének összeállításával foglalkozom és ámbár még csak a munka kezdetén vagyok, máris a vármegye régészeti képe szinte teljesen előttem áll.

Nem lesz talán érdektelen, ha különösebb részletezés nélkül — amit a jegyzék összeállítása utáni időre ígerek — az éremlelő-helyek területeit már most ismertetem.

Barbár érmeink alig vannak; egy *siófoki* kis érmecske (Coll. Windischgrätz, 2848. szám) az egyetlen, amelynek lelőhelyét ismerjük, de ezirányú kutatásaim máris némi nyomra vezettek. Az ösküi r. k. tanító említette néhány nap előtt, hogy a neki bemutatót barbárokhoz hasonló érmek *Porván* és *Öskün* is fordultak meg a kezén, de ezeket értéktelen gombfejeknek nézte s elkallódtak.

Nem sokkal szerencsésebbek a római pénzek sem. Némely vidéken alig van ház, ahol különösen IV. századvégi érmek ne lennének és alig múlik el oly esztendő, hogy nagyobb tömegű lelet ne fordulna elő, ami nem történik meg titkolódzás nélkül és csak akkor, midőn a találó se korcsmában, se a boltosnál mit sem kap érte, kezd híre terjedni és mire tudomásunkra jut, csak a híre van meg, az anyagot széthordták „mutatóba” a szomszédok.

Ezeknek gyakori előfordulását mi sem igazolja jobban, mint az a tény, hogy a múzeum megalakulása után, rövid néhány hónap alatt ezerszám özönlött be az anyag, — a zúzott, törődött patináról ítélve — a gombos skatulyákból.

Legszebb leletünk a római provinciális időből az a 40 drb. ezüstpénzecske, amelyek között az ezen folyóiratban ismertetett Regalianus is volt.¹ Bizonyára egy eltítkolt nagyobb leletnek a töredéke volt e néhány darab, amely még a 70-es években mint *Felső-Csepelről* származó lelet került vármegyei letétbe. Ma már ismerjük azt a római telepet is, amely közelében állott e puszta és ahonnan kétségtelenül ezen lelet is származik.

A múlt év folyamán dr. Regling, a berlini éremtár őre intézett hozzám kérdést a Severustól Salonináig terjedő és 142 darabból álló kaphegyi római ezüstérem-leletről. Sajnos, nem tudtam rá felvilágosítást adni, lehet, hogy ismét a Kaphegy közelében levő valamely felsőcsepelyi leletről volt szó, amelynek anyaga talán kereskedők útján került Berlinbe. Felső-Csepelytől észak felé a legközelebbi község *Úrkút*; ennek közelében *Zsófia-pusztán* e nyár folyamán került felszínre egy nagyobb bronzpénz-lelet. A súly és leírás után ítélve mintegy 40—50 ezerre lehet tenni a példányok számát. Az ezen anyagból eddig összegyűjtött példányok (mintegy 150 drb.) mind IV. századvégiek. Valens, Valentinianus, Gratianus, Constans és Constantius-félék; a lelet egyharmadára ígéretet nyertünk ugyan, de eddig sürgetés dacára sem kaptuk meg. Tovább északra *Szentgál* határában a „kincásó” halomban gyakori a római érem.

A megye nyugati részén *Tüskevár* környéke a lelőhelyeknek egy újabb körzetét jelzi; megjegyzem azonban, hogy a tüskevárinak jelzett leletek csak e község közeléből, de már *Kis-Jenő* község területéről erednek, mint amely helyen római telep volt. Éppen így a *somlyóvásárhelyi* leleteknek nagy része is a *Somlyóhegyen* elszórva e község határán kívül vetődik fel.

Az északnyugati részen *Pápa* jelez újabb központot, amelyhez közel *Lovászpátona* már régen ismert lelőhely.

A megye északi részén *Pénzeskútról* kiindulva a *Somhegy* környéke, *Fenyőfő*, *Peterd* és *Románd* nevű községek és lelőhelyek a Pécs—győri út irányát jelzik, míg a Pápa felől

¹ Gohl Ödön: A veszprémi múzeum Regalianus-pénze. N. K. 1904. II. füzet.

kelet felé haladó útbán *Gicz-Hathalom* és *Bakony-Szombathely* jelez egy-egy állomást. Bakonyi lelőhely *Csernye* is.

Veszprém körül *Rátóton* a „Pogánytelek“ helyén, *Hajmáskéren* a Győr—Veszprém—dombovári helyiidekú vasút elágazása melletti római telepen, *Litéren* a „Mangó“ major alatti szántásban, *Szentkirályszabadján* a „Szombathely“ dűlőben, *Faész* közelében a balácsai szántóföldeken, *Vámoson* pedig a „Bagóhegyen“ (Bagolyhegy) gyakori a római éremlelet. *Veszprémi* leletként eddig mindössze 3 példányt ismerünk, ezeknek egyike átlukasztott.

Egyéb római nyomok hiányában ezeket csak elvesztett példányoknak tartjuk. *Várpalotán* ritkábban, *Öskiin* azonban a római katolikus plébánia szántóföldjein, ahol szintén római telep állott, gyakran találunk római pénzeket. Öskü mögött a hegyoldalon az egykori római kőfejtő-hegyek közelében, *Bántán*, szintén bukkan fel egy-egy példány.

A Balatonnak egész veszprémmegyei partja dűsán ontja a római pénzecskéket. *Felső- és Alsó-Eörs*, *Almádi*, *Vörösberény*, *Fűzfő*, valamint *Kénese* és *Siófok* mind egy-egy lelőhelyet jelez. Bár már területileg Zalamegyéhez tartoznak, de mert Veszprémmegyébe beékelve a veszprémmegyei lelőhelyekkel azonos jellegű helyek, egykor pedig azonos hatás alatt állottak, még fel kell említenem: *Balatonfüred*, *Arács*, *Csopak* (Vitelius-féle ezüstpénz lelőhelye), *Kövesd* (Kőkoporsóhegy) és *Paloznakot* is.

Berhida, *Csajág* és *Enyingen* a mai nap is felszínre jutó egyes leletek mellett még élénken él az emlékezetben az egykori tömeges leleteknek emléke.

A megye délkeleti részén *Szilashalás* községben gyakoribb a római érem; az ottani római halomsírok átkutatása alkalmával mindössze egy nagy bronz, mint sirmel-léklet, került elő.

A felsorolt lelőhelyek a vármegye egész területét felölelik. Ha több jelentős lehettel nem számolhatok be, csakis annak tulajdonítható, hogy amidőn a nagyobb éremleleteket az intenzívebb földművelés felszínre hozta, a mai múzeum hívatását, az ily leletek megfigyelését, senki sem teljesítette, sőt a találoknak érdekükben állott, hogy a leletet és ennek körülményeit eltitkolják — így könnyebb volt az osztozkodás. Ily rejtett, túlnyomó részt *ezüst*-anyagból magamnak is tudomásom van; származása felől akkor, midőn e *remek* anyagba bepillantottam, nem kaptam felvilágosítást.

A szórványosan előforduló bizánci pénzleletek között a felsőeörsi aranypénzlelet érdemel említést; ebből hat darab Nicephorus-féle arany solidusunk van. (Csészealakúak.) Ezen lelet felvetődése idején Veszprémben a Temetőhegyen gombozó gyerekek egyikétől vettem egy példányt, aki ütőgomb helyett használta. A *Fűlén* talált Teophil, Michael és VIII. Constantin társasázarok érme még a Balaton felsőrészének körzetéhez tartozó leletként említhető, de már Fehérmegye területére esik.

Nagy-Vázsonyban egy magyar lovassírban II. Berengár és Hugó lombard királyok ezüstérmei mint átlukasztott csüngők fordultak elő.

Legritkábban előforduló pénzek az Árpád-koriak, aminek magyarázatát e pénzeknek szerény megjelenésében, valamint abban keresem, hogy az egykori községek helyén a tatárjárás után azonnal újabb kultúra keletkezett, vagy pedig teljesen elhagyott pusztává lett, amely felett ma rét, legelő vagy erdő van. Ilyen hely Veszprém közelében *Menyeke*. Ismert lelőhelyről eredő ilyenkorú pénzünk eddig mindössze 33 darabunk van, egy Szent-István-pénzecske kivéve, amely *Jutasról* való, valamennyi a Balaton mellől származott, részben más vármegye területéről, mint az a 22 darab Szent-László-pénzecske is, amelyeket a N. K. 1905. évi III. füzetében ismerttettem.

Remélem, hogy vármegyénk éremlelőhelyeinek mielőbb teljes jegyzékével szolgálhatok, ahol az egyes leleteket külön is ismertethetem.

Rhé Gyula.

Adatok a dobsinai szükségbankókhoz.

Közlönyünk 1906. évi I. füzetében dr. Halász Gábor a dobsinai szükségpénzeket ismertette. Ezen cikk kiegészítésére közlöm szünidei szerencsés kutatásaim eredményét. Kutatásaimat Dobsina város levéltárában és régi városi lakások irattárában eszközöltem.

Közlésre érdemes adatok a következők:

A városi levéltárban meglehetősen pontos adatokat nyújtanak a szabadságharc idejében kibocsátott városi pénzekről az 1849. évi jegyzőkönyvek és az egykorú számlák.

1849. júl. 21-én a városi képviselőtestület kimondja, hogy az aprópénzhiányon segitendő, 2000 pengő forint értékben 1, 3, 6 és 10 kr.-os papírpénzt nyomtat és bocsát ki.

1849. júl. 28-án Widdemayer György Dobsinán nyugtát állít ki $4\frac{3}{4}$ rizsma, 2375 ív pénzpapírért 71 frt. 15 kr.-ról váltópénzben.

1849. júl. 30-án Kék László rozsnói könyvnyomó számlája a nyomásról ad felvilágosítást. A számla szerint 2300 ív, egy íven 20 példány, összesen 46.000 drb. pénztári utalvány nyomása, ezre 1 frt. 30 kr., összesen 69 pengő forintba került.

1849. aug. 25-iki gyűlésen a városi képviselőtestület elegendőnek mondja a 2000 frt. CM értékben a váltópénz pótlására kibocsátott 1, 3, 6 és 10 kr.-os papírpénzt s határozza, hogy többet nem bocsát ki.

Ezekből a hivatalos adatokból kitűnik, hogy Dobsina bányaváros 1849. július havában négyféle papírpénzt nyomtatott Rozsnýón dobsinai papirosra: 1, 3, 6 és 10 krosokat 46.000 drb.-ban.

Részletesebb felvilágosítást nyújt erre vonatkozólag egy érdekes lelet, mely Dobsinán Ruffinyi Jenő bányatanácsos irattárából került hozzám. Iratok burkolására szolgált egy 41 cm. hosszú és 33,2 cm. széles kék, 1, 3, 6 és 10 vízjegyes merített papír, melyre 20 drb. városi utalvány van nyomva és pedig a vízjegyek állásával egyező helyzetben 4 drb. 10 és 4 drb. 6 kros, a vízjegyekkel keresztben 4 drb. 3 kr.-os és 8 drb. 1 kr.-os.

A fenti adatokkal összevetve tehát 9200 drb. 10, 6 és 3 kr.-ost s kétszer annyi, azaz 18.400 drb. 1 kr.-ost bocsátott ki a város.

Víznyomás az utalvány előlapjára nézve, mind fordított.

A szöveg, kivéve az értékjelzést, teljesen egyező mindegyiknél, a keretezés és a nagyság a 10 és 6, majd a 3 és 1 kr.-osoknál egyezik. Mégis kis nyomdahibácskák, csekély eltérések találhatók az egy íven levő példányok között.

A 10 kr.-osok három példányánál a sorszámok — 1., — így vannak jelölve, egynél így: 1.' A 3 kr.-osok egy darabján „városi pénztár“ helyett „varosi pénztár“; továbbá ugyanazon példányon „visszaváltásuknak“ helyett „vizszaváltásuknak“ áll. Az 1 kr.-osoknál, míg a többinél „hamisítói“ szónál az első i fölött két pont van, addig ezeknél a pontozás csak egyszerű. Egy 1 kr.-oson „közzétételeltől“ helyett „közzétételeltől“, egy másikon „külömben“ helyett „külömben“ s egy harmadikon pedig „E jegyek“ után kettőspont helyett pontosvessző van.

Aláírás az íven nincs.

Minthogy Dobsina város jegyzőkönyvei 1849. aug. 25-étől 1860-ig hiányoznak, a városi papírpénzek sorsát nehéz meghatározni. A pénztári adatokból azonban kitűnik, hogy a város a fenti utalványokon kívül nemsokára nagyobb és pedig 1 és 2 frt.-os utalványokat is nyomtatott és bocsátott ki.

1849. szeptember 3-án Kék László rozsnói könyvnyomó egy- és kétforintos pénztári utalványok nyomásáért papirossal együtt, 14 frt. pengőpénzben vesz föl.

Innen van, hogy az 1 és 2 frt.-osok egyszerű fehér papirosa teljesen elűt a korábban kibocsátott kisebb utalványok vízjegyes kék papirosától.

A dobsinai papírpénzek azonban nem lehettek valami hosszúéletűek, amennyiben már 1849. okt. 3-án határozza a városi bíróság, hogy miután „a város által kibocsátott

kék és fehér utalványok a városban uralkodó pénzhíányt sehogy sem pótolják, sőt még ártanak a forgalomnak s a városi pénztárra különösen terhesek, azok forgalmon kívül helyeztessenek, csak a városi pénztár által fogadtassanak el teljes értékben s a beváltás egy bizottság előtt történjék.

Ez a beváltás 1849 okt. 11-ig, úgy látszik, meg is történt, amennyiben a fenti napon a városi pénztárosnak 25 frt. WW utalványoz ki a városi bíró „a városi papírpénz kicseréléseért”. Ugyanezen hó 28-án 5118 frt. 08 $\frac{1}{2}$ kr. váltóértékben vesz át a városi tanács kék és fehér városi utalványokat a városi pénztárból.

Hogy mi volt a városi bankók végsorsa, bizonytalan. Az a körülmény, hogy Dobsina város tanácsa éppen a fentebbi napon — nov. 28-án — 31.818 frt. 45 kr.-t mint beszolgáltatott Kossuth-pénzt, hoz kiadásba s hogy a városi utalványok élete a Kossuth-bankókkal majdnem egyszerre ért véget, azt a gondolatot ébreszti, hogy a beváltott városi utalványok is a Kossuth-bankók sorsára jutottak.

Ezekkel akartam és tudtam a megemlített Halász Gábor-féle cikket kiegészíteni. A fentiek alapján hamisításnak kell minősíteni más ily utalványfajta nyomtatvány, melyeket dobsinai papírpénzeknek akarnak feltüntetni, mint akár azt a nyomtatványt, melynek csak fényképes másolatát ismerem s melynek leírása a következő: Apró, fekete négyzetekből alakított keretben „Sükséglap. 2. ezüst krajcár. 1849. aug. 5. Dobsina”.

Szabadjon végül megemlítenem, hogy a gyűjteményemben lévő rozsnýói 6 kr.-os pénztári utalvány szövegezése, keltezése, nagysága és keretezése teljesen egyezik a dobsinai utalványokéval, csak a „városi biztos” helyett van „főbíró”. (A papiros azonban más.) Ez a megjegyzés mintha megfejtene a dobsinai utalványoknak különös keltezését: a városi tanács határozata júl. 21-én kelt, az utalványok keltezése pedig júl. 16-ára esik. Vagy föl kell tételeznünk a két város közötti kölcsönös megállapodást, vagy azt, hogy Dobsina Rozsnýó mintájára nyomatta pénztári utalványait.

Horváth Adolf János.

A Gerl Károly emlék-kiállítás.

A Magyar Numizmatikai Társaság a kegyelet adóját róttá le a nemrég elhunyt művészszel, Gerl Károly, körmöczbányai éremvésővel szemben, amidőn helyiségeiben Gerl hátrahagyott műveiből kiállítást rendezett. Rampacher, a kiállítás rendezője, fáradságot nem kímélve, lehetőség szerint teljes képet igyekezett nyújtani Gerl munkásságáról; és így kronologikusan rendezett, jól áttekinthető képet nyerünk róla, azon 1880-ban állami megbízásra készült éremtől kezdve, amely a Tud. Egyetem jubileumára készült, egészen legújabb művéig.

A művészet nem teremti az ideálokat, csupán azon kor és nép szelleme szerint alakítja azokat át, amelyekhez a művész tartozik. Gerl művészetén is, szinte évről-évre lehet követni a kor ízlésének változását. Az előbb említett egyetemi érmen tisztán leolvasható még a Radnitzky-iskola merevsége, amelyben a művész tanult. 1882-ből való egy Munkácsi-portréja, tisztára a 80-as évek Makart-stílusában, amelyet közelebbről bécsi stílusnak lehetne nevezni.

Munkácsihoz különben, mint látni fogjuk, még többször visszatért életében.

Talán 1895-ből származik Bernhardt Sára portréja, amelyet nyilván valamely régi kép után készített. Általában azon arcképes munkái, amelyeket élő modell után készített, jóval fölülmúlják a rajz vagy kép után készülteket. Ilyen, élő modell után készült portréi a művész anyja: Gerl Zsófia, Belházy János, Reisner József, Rechnitz Bernát, Lubich I. arcképe és Gerl önarcképe. Rimély Károly dr. püspök portréját barátjával és sok évi dolgozótársával, Reisnerrel együtt készítette. 1893-ban készült Mutkuroff Sava bolgár tábornok

nagy plakettje, a tábornok halálára; ez Gerlnek nemcsak jellegzetes, hanem egyik legjobb műve is. Az ugyancsak ezen évben készült Jókai-plakett sajátságos ellapulást mutat.

Élte vége felé régi eszményképéhez, Munkácsihoz tér vissza; zsánerdolgokban próbálkozik meg és 1906-ban elkészíti az *Ivót*, amely Munkácsi Siralomházának a pátoszból a zsánerbe való átvitelét célozza. Ez időből való „A kosok”, amelyet Pállik ismert képei nyomán készített el. Utolsó befejezetlen munkája: Kőrmöczbánya főtere, szinte pléner benyomását kelti.

Gerl azonban valójában éremvénnök volt, és ami itt előnyére válik, egyéb munkáiban ront a hatásából: acélvésővel dolgozott, és a plasztelin-munkákon is érezte az acélt. *Reisner Józseffel* együtt készítette az új szerb és bolgár pénzeket. E téren legkiválóbb munkája volt a *Magyar Numizmatikai Társaság* tagsági érme, amely neki való szüzsé: az artisztikus érzés és a vénnöki technika egyesítése volt.

Munkálkodásának igazi megértésére szolgál skic-könyve, amely a család szivességéből szintén a kiállítás anyagába került: s aki a teremtő művészt munkájában akarja látni, nem mulaszthatja el e tanulságos könyvbe való betekintést.

A kiállítás úgy a rendezés, mint (ami ily intim daraboknál elsőrangú követelmény) világítás dolgában igen jól volt beállítva; a kronologikus és másrészt szüzsé szerint való egybeállítás mellett kivált a cédulázott katalogus tette könnyen áttekinthetővé az anyagot. Mindez a kiállítás rendezőjének buzgóságát és a dologhoz értését dicséri. Kíváncsinos volna, ha a *Magyar Numizmatikai Társaság* gyakrabban adna magáról ily előnyös és a nagy közönség számára hozzáférhető módon életjelt.

Supka Géza.

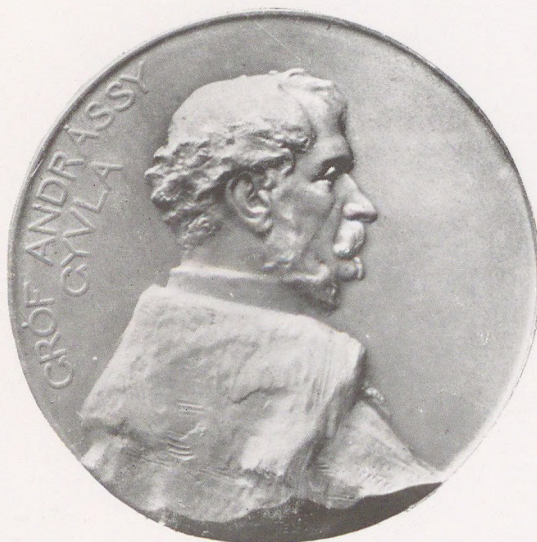
Az Éremkedvelők Egyesületének magyar érem- és plakett-kiállítása a Nemzeti Szalonban.

A *Nemzeti Szalon* vendégszeretete retrospektív kiállításnak adott teret, amely hivatva legyen a magyar érem- és plakett-művészet múltját és jelenét bemutatni. Ide s tova húsz éve, hogy az 1889-iki párisi éremkiállítás impulzust adott az ottani éremkedvelők egyesületének megalakulására; — Roger Marx könyve volt a mozgató-erő.

Majdnem egy évtized előtt tartottuk meg Bécsben az ottan első nemzetközi éremkiállítást; minálunk pár év óta tünedezik föl az érem és plakett, mind erősebben képviselve a műcsarnok tárlatain, de speciális éremkiállításnak nálunk ez a legelső.

Jól mondja a kiállítás katalogusának előszavában *Elek Artúr*, hogy az érem egy intim művészet alkotása, amely előtt nem lehetséges lassú lépésekkel elsétálni; amelyhez le kell hajolni, hogy finomságait meglássuk, hogy alkotójának szándékait megismerjük rajta. Nem kiált az érem és nem állítja meg útjában a látogatót, miként a festmény vagy a szobor. Nem is elegendő az érem megértéséhez az a tudás, amit közönségesen műértésnek: műbarátságnak nevezünk. Elmélyedésre, igen nagyfokú elmélyedésre vagyonszükség, hogy azt a mikrokozmoszt alapjában megismerjük. És nem mindenki, aki hivatottnak érzi magát a festmény vagy szobor megítélésére, hivatott egyszersmind a plakett bírálatára; a plakettére, amely távlattal és háttérrel dolgozik, minőt a szobrászatban nem találunk, csak a festészetben — viszont technikája a szobrászé. A festészet és grafika teknikai folyamata elhatárolás által, a szobrászaté és az éremművészeté anyaghozzáadás által alakul. A szobrászat üres térben, mintegy magamagából épít. A festészet már meglevő téren: papíron vagy vásznon dolgozik. Az éremművész maga alkotja előbb a teret, a relief mezőjét.

Minden művészetnek kritériuma a benne rejlő negatívum, amely tagadja, hogy az emberalkotta műdarab az élő természetnek volna része. Ezen negatívum által határolódik el a művészet a természettől és válik sajátos művészetté. A festmény a keret által, a

1.

2.

3.

4.

MUTATVÁNY AZ ÉREMKEDVELŐK EGYESÜLETÉNEK KIÁLLÍTÁSÁBÓL.

1. Andrassy Gyula gróf arcképe (Telcs). — 2. Anyaság (Telcs). — 3. Puccini arcképe (Telcs). —
4. Női fej (Berán Lajos).

szobor egyszínűsége által emelkedik ki a természetes köznapiságból (bármikor megpróbálhatjuk a különbséget a bekeretelt vagy a keret nélkül való kép művészi hatásai között, s ugyancsak ez a negatív momentum magyarázza meg, hogy miért művészietlen merőben egy *Madame Thissaud*-féle viaszbabú, bármily technikai készséggel is legyen az megalkotva). Ha az éremművészetnél keressük a művészies negativumot, megtaláljuk a tudatos reliefben, amidőn az ábrázolt alak nem emelkedik ki túlságosan a művészkező adta háttéréből, és inkább hat silhuettben, mint térben. Midőn a plakettnek ezt a negativumát megtaláltuk, elérkeztünk *Poincarre* elvéhez, aki elsőnek vette észre, hogy a plakettnek nincs szüksége festészeti vagy numizmatikai keretre: innen kezd a plakett mint tulajdonképpen való műtárgy szerepelni. A plakett gondolati tartalmára rátérve, megállapítható, hogy technikája révén könnyedebb, mint a szobrászat; és ezért alkalmasabb rövid gondolatok, aperszűk megrögzítésére; de viszont anyaga révén több a majeszálás benne, mint a festészetben; azért nem annyira a zsáner, mint inkább az ú. n. örök gondolatok megrögzítésére alkalmas. Emlékezés, szeretet, hála, elismerés adták legtöbb esetben az éremművészet témáit. S ezért egy időben úgy képzelték, hogy az érem művészete nem egyéb, mint egy magasabb műfajú *Hazafti Veray*: minden ünnepségre egy vers, minden jubileumra egy plakett. Persze elsősorban alkalmas a plakett előbb említett tulajdonságainál fogva a kulturális momentumok megrögzítésére, de mint művészetnek, nem lehet kizárólagosan ez a hivatása: l'art pour l'art. A plakett nem reklám, nem díszoklevél és nem — valami XIV-ik századi oltárkép, ahol a szentnek szájából lóg ki a bejelentő vagy jelmondatos lap. A főirat tehát az éremművészetben csak igen mellékes szerepet játszhat, a plakettnek, amennyire lehetséges, maga helyett kell beszélnie. Áll ez azonban a mesterjegyre is: nagy idők művészei vagy szimbolikus jegyet használtak, vagy teljesen feltűnés nélkül illesztették be kezdőbetűiket a rajzba, vagy pedig egyáltalán nem használtak jegyet. Semmiesetre sem lehet az öklömnyi mesterjegy *artisztikus* része a plakettnek. Fiat applicatio!¹

*

Az első magyar éremkiállítás a *Nemzeti Szalon* egyik emeleti termében igen előnyösen prezentálódik. Szó sincs róla, az érmek kiállítása rendkívül sok kívánnivalót hagy hátra. Teljesen lehetetlen például, kívált esti világítás mellett a fekvő tárlókban levő érmeket kellőleg szemügyre venni; a már oly gyakran ominózuossá vált tárló fölé hajlás elveszi a világítást, — a tárló üvegei pedig fényt ver vissza; az álló üvegszekrények meg árnyékba vetik a kiállított darabokat. Ahhoz azonban még igen szegények vagyunk, hogy a berlini éremfölkállítási módszert bevezethessük, amely az érmeket, elő- és hátlapjukkal, állva, mutatja be.

A kiállítás katalógusa, az előbb említett *Elek Artúr* előszavával, rendkívül ügyes munka, történelmi és áttekinthető rendbe szedi a magyar éremművészeket, amennyire azok anyaga, a rendelkezésre álló igen rövid idő alatt egybegyűjthető volt. De egy hibája van: nem felel meg a felállítás sorrendjének, úgy hogy a katalógusnak megfelelő kiállítási számokat néha percek hosszúig kell keresni. (Szárnovszky munkáinak számozása hibás; *85 = 84, *86 = 85, *87 = 86 és *87 nincs, ahol a csillaggal jelölt szám a katalógus számozását jelenti.) Ez azonban csupán technikai hiba, amellyel szemben a katalógusnak kiváló előnye, hogy igen olcsó áron egész kis tanulmányt juttat a közönség kezébe. Ajánlatos lett volna azonban, épp ezen szempontból minden művész művei elé, rövid életrajzot adni.

A következőkben követem a katalógus sorrendjét. Megnyitja a sort *Stuckhart* (*Ferenc*, amit a katalógus nem említ) a XIX. században Nagyszombatban élt művész. Igen repre-

¹ Természetesen egészen más beszámítás alá esik, mikor a mester, mint pl. Pisano, a köriratba iktatja a nevét, mely mintegy keretűl szolgál a művének. Szerk.

zentábilis darabja a II. József-érem, amely Herzfelder Gábor dr. tulajdonát alkotja, az *Éremkedvelők Egyesületének* agilis titkáráét, akinek a működése jórészen létrehozta ezt a kiállítást.

A katalogus második művésze *Wurschbauer Károly*, akinek csak egy érmét bírta megszerezni a kiállításra a rendezőség. Kiállított naptár-érme révén bizony nem igen lehetne művészetéről ítéletet mondani. A nemzeti múzeum nagyszámú érmét bírja, amelyek merev klasszicista-empire-stílusban készültek.

Ferenczy István szobrász három számmal van képviselve. *Meller Simon*nak tavaly megjelent nagy könyve közismertté tette *Ferenczy* művészetét. Mindenesetre legelőkelőbb medaillisztikai műve a béke allegóriája, amely, ha szabad e szóval élnem, az empire stílus barokkjában van tartva: csupa embléma, csupa szimbolum. Sajátosan hat a Hunyady János és László dubble érme; nehéz ezekbe a klasszikus Solon és Cicero fejekbe magyar hősöket beleképzelni. *Canova* és *Thorwaldsen* voltak mesterei!

Gazdag, hűsz számból álló sorozattal van *Böhm József Dániel* képviselve, Scharff-nak, a bécsi medailleur-iskola fejének a mestere; a nagy ízlésű műgyűjtő. A kiállított sorozatból azonban sajnosan nélkülözzük a művész nevének arcképét; ezen érem hátlapján oltárt állít a nőnek, az anyának, aki gyermekét táplálja; egyik legmélyebb gondolati tartalmú érme a művésznak, aki mint annyi más hazánkfa külföldre, Bécsbe került, és ott igen nagy kitüntetések közepette működött. Ő volt az utolsó igazgatója az *Erzverschnide-schule oder Possierverschneid- und Gravirakademie*-nek.

Fia, a Londonba elszakadt *József Edgár*, szobrászművész volt. Egy érme van kiállítva, a Francis Drake-nek ajánlott Albert Edward velszi herceg érme, amelynek kivitele azonban nem Böhmtől, hanem *A. Morgantól* származik.

A három *Wiener* testvér munkái következnek, akik közül az 1899-ben elhunyt *Jakab* volt a legkiválóbb. 1840-től haláláig a brüsszeli pénzverde vésnöke volt. Legkiválóbb alkotása az európai híres építmények látóképeivel való medálljának 50-re tervezett sorozata, amelyből azonban csak 41 készült el. Ezek közül a jelen kiállítás vezetősége 38 darabot gyűjtött egybe, jórésztük *Hülll Dezső dr.* tulajdonát alkotja. Bámulatos a technikai készültsége, amellyel a belső perspektívát, — mélyítéssel is — egyesíteni tudja a legminuciózusabb és végtelenül aprólékos kivitellel; a templomok szobrai nagyító üvegnyi pontossággal rajzolva.

Fivére, *Lipót*, egész más modorban, merev empire-ban dolgozik, fényes lakkal.

A harmadik testvér, *Károly*, két darabbal van a kiállításon képviselve. Ezek közül a Wagner Richárd emlékére roppant jellegzetes darab; és ha az első Wiener-nél a nagy minuciozitást, a másodiknál erős stílerzéket állapítottunk meg, az utoljára említett Wagner-érem zsenialitásra enged következtetni.

Sorrendben *Fruman A.* következik, akiről az egyetlen Bezerédj-portrén kívül még mai napig se tudunk egyebet. Hálás munka volna valamely numizmatikai vagy éremkedvelők társulati tag részéről, ha e látszólag igen jó portréista kiléte után kutatna. A kiállított darab 1835-re van datálva.

Karl H. úgy látszik, csak a történelmi hűség kedvéért került a magyar éremművészek kiállításába. Ez a szegényes pályafutású ember nem volt magyar; 1843—44-ben volt Körömczbányán vésnök; itt a büntetőtörvénnyel került kollízióba, később aztán egy másik hazai pénzverdében nyert alkalmazást. Kiállított két érméből igen karakteres, erős vonásokat olvastam le.

Klein Ármintól, az 1879-ből datált I. Ferenc József mellkép gipsze van kiállítva, a királynő mellképét Schwartz István bécsi medaljör mintázta. Utóbbi egy Andrassy-éremmel szerepel.

Gerl Károly, a nemrég elhunyt jeles éremvésőnek munkáival más helyen foglalkozunk, amidőn a jelen tárlattal egyidejűleg megnyílt Gerl-kiállításról szólunk.

Rendkívül artisztikus, olyan preraphaelita firenzei hangulatot keltenek bennünk a sajnos

korán elvesztett *Szárnovszky Ferenc* munkái; legismertebb közülök az iparművészeti múzeum állami nagy aranyérme: ennek hátlaptervezetei közül a tervezetben maradt szimbólikus ábrázolás szerintem jobban sikerült, mint a kivitelre elfogadott lap, amely perspektívában adja a Lechner-féle palotát (bombay-i pályaudvart).

Körmöczbányai verdénknak legelső művésze, *Reisner József* (a katalogusban csak Reisner I.) munkái következnek, 3 számmal. A körmöczi Nándor-altárló (1841—99) áttörésének emlékére készült plakettnek csupán előlapja való Reisnertől; hátlapját annyi éven való munkatársa, Gerl Károly készítette. 90 a) szám alatt, úgylátszik utólag, helyezték el Reisner legújabb művét, Reitzner Miksa jubileumi plakettjét. (A katalogusba már nem kerülhetett be.)

Róna József egy arcképe után *Lóránfi Antal* munkái sorolódnak, a 80-as évek felületes, könnyed stíljéből a modernbe való átmenetet képviselvén, amely utóbbiba azonban nem tud beleilleszkedni. Előbbi irányát három viaszmintán látjuk legjobban, közülök az

Beck Ö. F.: Gyulai Pál emléklakettje.

1884-ről keltezett Lotz emlékérem finom árnyékolásával tűnik ki. Hilibi Haller József arcképe igen merev, szinte vizitkártyaszerű benyomást tesz.

Telcs Ede 22 darabbal jelent meg, a Jehudo Eppstein-bronztól kezdve, amely ifjúkori művében is már teljesen érett művésznek ismerjük meg, egészen az Anyaságig. Majd minden darabjában új meg új oldaláról mutatkozik. Ha a Karap Ferenc arcképben a portrétistát kell dicsérnünk, Louisa Germain-jében a jóságos humor, némi biedermeier alaptónussal aranyozza be az öregasszony kedves arcát. Giacomo Puccini arcképe művészi trükknek készült: egy negyedóra alatt mintázta meg ezt az erősmetszésű olasz fejet. Popper Dávid arcképe a kiállítás egyik legjobb darabja. Meleg tónusa az ábrázolt művész hangszerének, a cellónak hangjára emlékeztet; és ez a kvalitása elfeledteti a balkéz elrajzolt voltát. „Anyasága” nem legsikerültebb műve Telcsnek; és mégis, mint a kor dokumentuma, jelentős szerepe van ennek a Zola-szerű anyának, kivált szembe helyezve p. o. a fent említett Böhm József Dániel „Anyaságával”. Ott végtelen szeretetű romanticizmus, itt szinte drasztikusan csúf realizmus; bár ma már idejét múlta, a körülbelül tíz év előtt való időknél jellegzetes leszűrődése ez a plakett.

Az éremkiállítás legnagyobb sorozatát: 61 darabot, *Beck Ödön Fülöp* állította ki; az egyetlen szisztematikus gyűjtemény, amelyből a művésznek majdnem egész medailisztikai pályafutását áttekinthetjük. Beck művészete e folyóirat hasábjain már több ízben volt méltatva, azért ezúttal elegendőnek véljük az egyes standard work-ok kiemelését. A millenniumi koronás pénzéremben túlnyomó a grafikai rész; Kovács József dr. érme egyik első portré munkája. Jeles darabja a „Duna“ bronz aktja. Művészetének újabb etapját jelzi az 1901.-iki Korányi emlékérem. „És meggyünk az életen keresztül“ valamely Todtentanz-nak bronzba való átvitele és ereje az ellentétben van, amely az élet (meleg, szinte puha hús) és a halál (a csontváz) között fönnáll. This is the struggle for life! Általánosan ismert műve az Éremkedvelők Egyesületének 1905. évi tagilletményét alkotott Petőfi-plakettje. Ennek hátlapja ment minden banalitástól, de viszont talán veszedelmesen közeledik a másik véglethez, az alpátoszhoz: végtelen nehéz feladat az apokalipszist 7×5 cm. közé szorítani. Petőfi feje ellenben legjobb amit eddig ismerünk. Legújabb műve az Éremkedvelők Egyesülete részére készült Mikes-plakett, amelynek artisztikus hatását azonban a kiállított gipsz után még nehéz megítélni. Beck újabb plakettjein különben többször mintáz egy koszorú-fonadékot, amelyre nézve talán szabad azt a megjegyzést kockáztatnunk, hogy ez a lapidáris fonadék igen jól illik p. o. Rintel – Maróti arkitektonikus ornamentikájába, kőben, pasztózusan igen jól hat, de egy kis plakettben az a széles sáv némileg diszharmonikus benyomást tesz.

Franges Róbert: Európa.

Franges Róbert horvátországi medaljör sajnos csak egy művével, az „Európa a bikával“-plakett által van képviselve, amely munkája az Éremkedvelők ez idei tagilletménye volt. Frangest sokoldalúnak mondják; bizonyos, hogy „Európája“, dacára némi apróbb elrajzolásnak (a bika nyaka) erős klasszikai érzékre mutat, amellet a nőnek a rabló bikához való hozzásimulása igen találó női lélektani analizisről tesz tanúságot; az egész olyan diadalmas, szerelemtől részeg renesszánsz gemma benyomását hagyja hátra. Az Éremkedvelőknek ügyességére vall, hogy ezt a művészt számunkra megnyerték.

A fiatalok legtörzsökösebb tehetsége, aki rövid öt esztendő alatt a legnagyobbak közé küzdötte fel magát, *Berán Lajos*. A Trefort-emlékplakett, Páros arckép, Aranylakodalmi emlékplakett, Semmelweis-plakett, amellyel külföldön is jó hírt-nevet szerzett magának, majd az Orsz. vas- és fémipari kiállítás plakettje, mind egy-egy hatalmas lépcsőfok fölfelé. Beránnál úgy igazában eszembe ötlök Max Klingernek egy mondása: A műremek csak akkor lehet befejezett, ha azon anyaggal és technikával teremtették, amely alapgonddalátanak kimerítő kifejezését teszi lehetővé. Itt van például Női arcképe, amely a modeláló pálcának végtelen lágy kezelésére mutat; — és ezzel szemben a vasipari kiállítás plakettje, acélosan kemény kontúrjaival, valamilyen fönségesen merev erő vibrál rajta át.

Damkó József egyéb apróságok között egy szt. László-érem pályatervet állított ki: az egyik lónak skurzban való rajza igen ügyes.

Vágó Dezső, aki külföldön tanult, portrégipszeket mutat be, amelyeken a kívülről importált elán jeleit látjuk, bár még nem teljes kifejlődésben. Hihetőleg jó portréistát nyerünk *Vágóban*.

Juhász Gyula három darabot hoz. Szilágyi Dezső arcképe mint portré igen jó; hibája azonban, hogy a büszte majdnem kibukik a mezőből (feljebb utaltam a művészies negativum követelményeire); — a húsipari kiállítás plakettje örvendetes jele a minden téren erőre kapó művészi törekvéseknek. Ugyanez áll *Murányi Gyula* sütőipari kiállítási plakettjére; mindkettő dicséri a fáradhatatlan *Gelléri Mórnak*, az Országos Iparegyesület igazgatójának művészies tendenciáját. *Murányinak* azonkívül és a többi között egy igen jó *Zichy Mihály* plakettje is van. *Reményi József* Telcs mellett dolgozik és így szemmel láthatólag jó iskolában van; négy portrét állít ki. Ihletes órában készült *Tóth Béla* emléklakettje, *Csillag Istvánnak* a műve. Igen jól fejezi ki ennek a feltűnés nélkül való kis embernek egyéniségét, aki annyi szellem és tudás ura volt: az utolsó polihisztor. *Bethlen Gyula* egy női fejjel szerepel és úgy látszik, hogy inkább szobrász, mint medaljör.

*

A kiállítás 28 művésznek 221 darabját hozza. Elismeri a katalogus is a kiállításnak nem teljes voltát. És kiemeli különösen az úttörők között való hiányokat, amely hiányosságokat az első kísérlet rovására írja. Elismerjük, mily mérhetetlen és a távolabb álló előtt szinte felfoghatatlan nehézséggel jár egy retrospektív kiállítás egybegyűjtése: és éppen e szempontból elismeréssel kell lennünk a kiállítás rendezői iránt. Hiányoznak azonban az újabbak közül néhányan, akiknek műveit könnyű lett volna megkapni; egy-két név, amely hirtelenében eszembe ötlük: *Fuchs Emil*, *Guttmann Jakab*, *Szirmay Tony*. Remélhető azonban, hogy egy elkövetkező kiállítás (mert a jelen kiállítás sikere involválja e kiállítások ismétlésének kötelezettségét) hosszabb előmunkálatok, jobb fölállítás dolgában felül fogja múlni az ezideit. És még valami. A rendkívül diszkrét rendezés előnyére írandó, hogy az árak nincsenek a hazai szokáshoz híven, — eléggé ízléstelen szokás — rikító fehér cédulákon a kiállítási darabok mellé aplikálva: hanem a terem kijáratánál egy külön kis táblázatban olvashatják az érdeklődők az árakat. Ha ugyan nem megy el a kedvük tőle. Sajátságos, hogy az elismert, a nagy művészek sokkal kisebb árakkal szerepelnek, mint az újak, a fiatalok. Vagy a túlságos önbizalom, vagy — az üzlet pangásának a jele ez. Kisebb árakat, uraim!

Supka Géza.

A soproni ev. gimnázium eddig ismeretlen érme.

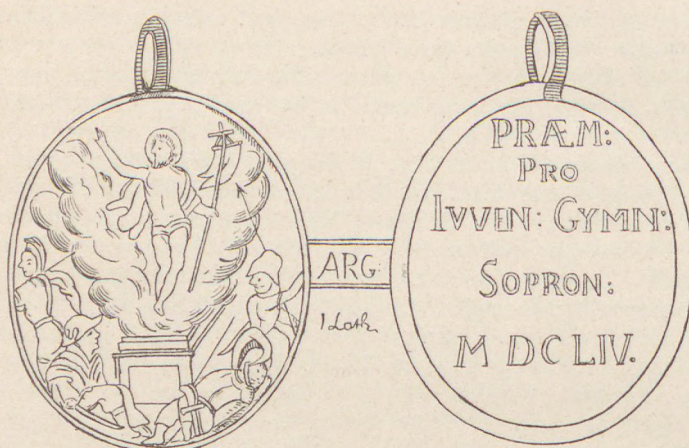
Kéziratgyűjteményemben, amely a magyar művelődés történetének néhány emlékét őrzi, van egy levél, mely a numizmatika iránt érdeklődők figyelmére méltó.

A levelet 1818 szeptember 2-án írta *Tóth Ferenc* pápai professzor *Gamauf Theophil* soproni seniornak. A levél tárgya a most több százados jubileumát ülte soproni gimnázium ifjúsági jutalomérme. Valóban, — nem tudom, maradt e fenn e kulturtörténeti értékkel is bíró éremből példány, de mindenesetre érdemes e levelet s a levélhez mellékelte rajzot nyilvánossá tenni.

A levél szövege:

Admodum Reverende ac Clarissime Domine Senior!

Innotuit mihi Vestram Claritatem R. Civitatis ac Ecclesiae Soproniensis Historiam velle perscribere. — Civis quidam Papensis possidet Monetam Argen-

team, quae Aō 1657 in Proemium (igy!) diligentiae data est Studioso Soproniensi, sine dubio in Examine publica. Eam ego delineandam curavi, — quam etiam hic acclusam mitto. Si Gymnasium Soproniense possidet Pretiosum hoc Evang: Soproniensis Gymnasii Monumentum, laeto mandam animo. Si non, Gratulor me aliquid ad Gloriam eius augendam contulisse. — Rogo humillime Ad: R. D. Vestram dignetur hanc Delineationem, postquam nullum huius usum habebit mihi remittere. Pretiosis favoribus commendatus sum.

Adm: Rdae D. Vestrae

Papie a $\frac{2^{\text{r}} \text{ Sept}}{1818}$

cultor et amicus sincerus

Fr. Tóth

m. p.

Plane hac hora accepi Sineras Reverendissimi D. Superintendentis Joh: Kiss in Negotio Zankaiensium scriptas. Me has percipisse, dignetur de hoc Rev. D. Superintendentem Certiorem facere.

Cím:

Papie

Admodum Reverendo ac Clarissimo Domino Theophilo Gamauf Ecclesiae Evangelicae Soproniensi VD Ministro, nec non Tractus eiusdem Nominis Seniori, Domino mihi Plurimum Colendo

Sopronii

(Negyedíves levél. Boritékját „TF“ betűs vörös pecsét tartja össze. A boritékon a címzett feljegyzése: accepi 4. Sept. 1818.)

Magyarul:

Nagytiszteletű és Nagyságos Esperes Úr!

Értesültem, hogy Nagyságod Sopron sz. kir. város és a soproni egyház történetét kívánja megírni. — Egy pápai polgárnak van egy ezüst érme, amelyet 1657-ben szorgalma jutalmául adtak egy soproni tanulónak kétségtelenül a nyilvános vizsgálaton. Ezt én lerajzoltattam s a rajzot ide mellékelve küldöm. Ha a soproni gimnáziumnak megvan a soproni evang. gimnáziumnak ezen becses emléke, örömet küldöm, ha pedig

nincs meg, örvendek hogy valamivel én is hozzájárulhattam az iskola dicsőségéhez. Alássan kérem nagytiszteletű Uramat, hogy ha már nem lesz rá szüksége, küldje vissza nekem ezt a rajzot. Nagyrabecsült jóindulatába ajánlva magamat, vagyok N. t uramnak

tisztelője és őszinte barátja

Pápán, 1818 szept. 2.

Tóth Ferenc s. k.

Éppen ez órában vettem nagytiszteletű Kiss János superintendens úrnak a Zankaiak ügyében írt levelét. Kérem méltóztassék a ft. superintendens urat arról értesíteni, hogy levelét megkaptam.

Cím

Pápán.

Nagytiszteletű és nagyságos Gamauf Teofil úrnak, a soproni evang. egyház lelkeszének és ugyanazon egyházkerület esperesének, az én nagyon tisztelendő uramnak Sopronban.

A levélíró leveléhez — a mint a levélben is írva vagyon — mellékelte az érem rajzát, kérvén címzettet, hogy küldené vissza a rajzot, — mivel hogy ilyen érme senkinek sincs. A címzett azonban nem tett eleget levélíró kívánságának, megtartotta a rajzot (avagy talán saját számára másolatot vett róla — az is lehet) s ma a levéllel egy borítékban van a jutalomérem irónrajza melynek hű mását itt adjuk:

Az érem előlapjának szövege:

PRÆM:

PRO

IVVEN: GYMN:

SOPRON:

MDCLIV.

A szöveget az érem tojásdad formájában sima szalag fogja körül.

A hátlapon az előbbinél keskenyebb sima szalagba foglalva Krisztus sírjából való kiszállásának képe látható. A sima kőkoporsóból felhők között, jobbát magasra emelve és baljában keresztes zászlót tartva száll fel a Megváltó, balvállán s karja alatt a csipőre eső draperiával, mely a jobbkar alatt a repülés közben meglebbenni látszik. A koporsót őrző római fegyveresek közül kettő a látománytól megrendülve menekülni igyekszik, míg a harmadik ülő helyzetben merül el a csodában s a negyedik a földön heverve alszik.

Ha a rajzról feltételezzük, hogy az természetes nagyságban készült, úgy annak keresztmetszete 4.8×4.1 cm. S a fűző karikája 1 cm.

Meg kell még jegyeznem, hogy a rajz alatt írónnal még ez a megjegyzés olvasható:

I Loth.

ami valószínűleg, sőt kétségtelenül az ezüst érem súlyát jelenti.

Rexa Dezső.

A miskolczi iskolák érmei.

A) A miskolczi kír. kath. gimnázium érmei.

I. Torna-érmek.

1. Első díj. Az előlap közepén angyali alak szárnyakkal, jobb kezében pálmaág, baljában koszorú. Két kiemelkedő vonalszegély között, körül: fent: ★ ÉP TESTBEN ÉP LÉLEK ★ lent 2 babérág, szalagsokorral összefonva.

Hátlap: Középen ^{ISO} DIJ, alatta üres hely a dátum bevésésére. Körirat (lent hatágú csillag): A MISKOLCZI KIR. KATH. GIMNÁZIUM TORNAVERSENYE

Mindkét oldalon kiemelkedő vonalszegély. — Ezüst. 35 mm. — Füllel, ezen akasztó karikával. (Sárga-kék selyem ▽ alakú szalaggal.)

2. Második díj. Mint az első számú, de az angyal baljában levő koszorú nyitott, nem zárt, lábai alatt 1904

A hátlapon: II-^{IK} DIJ

Ezüst. 30 mm. (Mint az 1. sz.)

3. Harmadik díj. Mint a második számú érem.

A hátlapon: III-^{IK} DIJ

Bronz. 30 mm. — Fehér selyem szalaggal.

II. Kitüntető érem jeles tanuláért.

Előlapján: Vonalkörben négyszögletes talapzaton álló sisakos Pallas Athene szobra, dárdával és a kigyóval. Körirat (lent hatágú csillag): MACTE NOVA VIRTUTE, PUER: SIC ITUR AD ASTRA Magas vonalszegély.

Hátlap: Vonalkörben: PRO | STUDIIS | ET | MORIBUS. Lent üres hely a dátum bevésésére. Körül (lent hatágú csillag): REG. CATH. GYMNASIUM IN MISKOLCZ

Magas vonalszegély. — Ezüst 37 mm. — Füllel, ezen akasztókarikával és sárga-kék selyemszalaggal (▽).

Mind a három érem használatban van és a körmőczbányai pénzverdében készülnek.

B) A miskolczi református főgimnázium tornaérmei.

Előlap: Barok címerpajzsban (kartus) Miskolcz város címere. (Hármas halom, a középső halmon egy hajdú áll, jobb kezében három búzakalász, baljában szőlőfürt.) A hajdú mellett kétoldalt a mezőben: M. és V. azaz: Miskolcz város. A címerpajzs felett nyitott korona. A mező többi része a szegélyig sima. Keskeny vonal-peremmel.

Hátlap: Lent homályosított felületű barok kartus, melynek lapja sima (ide vésetik az évszámot), mellette balról babér, jobbról tölgyág. Körirat: A MISKOLCZI EV. REF. FŐGIMNÁZIUM | HÁZI | VERSENYE Lent az érem alján: K. B.

Füllel s ezen akasztó-karikával.

Ezüst és bronz példányban verik. — Átmérője 34 mm.

Ezen érmek tervét Kiss Lajos főgimnáziumi tanár készítette s körülbelül 4—5 éve verik Körmőczbányán. A verőtövek a főgimnázium birtokában vannak. Legutóbb a nemzeti múzeum éremtára részére ajándékozott a főgimnázium 1 ezüst s 1 bronz példányt.

Leszih Andor.

Ér em l e l e t e k.

Mosonszónokon (Mosonmegye) 73 darab XVII. századbeli ezüst érmet talált Husz József. Az érmek között volt: 3 db. XIV. Lajos korabeli francia tallér, 61 db. magyar, osztrák, tiroli, steieri, karinthiai XV kr.-os, 2 db. olmützi (Carolus), 4 db. sziléziai (Christian) XV kr.-os és 3 db. osztrák VI-os.

Kiskelecsényen (Máramaros m.) 800 db. ezüst garast találtak. E leletben a következő fajok voltak képviselve: Ausztriai garas: Ferdinánd 1547. Tescheni garas: Fr. Casm. 1569. Tescheni III-as garas: Adam W. 1597. Lengyel széles garas: I. Zsigmond 1527—47. Danzigi széles garas: I. Zsigmond 1531—1540. Ágost 1556. Báthory I. 1578—82. Elbingi széles garas: I. Zsigmond 1533—40. Lengyel III-as garas: III. Zsigmond 1590—1598. Rigai III-as garas: Báthory I. 1583—86. Ugyanaz: III. Zsigmond 1589—97. Litván III-es

garas: Zsigmond Ágost 1565—69. Litván széles garas: Zsigmond Ágost 1546—68. III-as garas: Báthory I. 1581—85. Ugyanaz: III. Zsigmond 1590—97. Porosz széles garas: Zsigmond 1528—35. Albert 1530—58. György Fr. 1597. Szilézia-Liegnitzi széles garas: Fridrich 1542—1545. Brandenburgi széles garas: János 1544—48. Braunschweig város garasa 1546. — Ezenkívül Thurzó boroszlói püspök garasa, hamburgi (1553.), goszlari (1546—47.), glogoviai garasok.

Herczegszőlősen (Baranya m.) előkerült 544 db. ezüstérem a XVI. és XVII. századból. A leletben volt porosz széles garas III. Zsigmond és Albert korából (1528—1548.), danzigi és rigai garas (III. Zsigmond és Báthory I. korából), lengyel poltúrák (Kázmér, Albert, Sándor, Zsigmond korából), sweignitzi poltura (Lajos). — A lelet zöme azonban magyar denárokból állott (1506—1615-ig!)

Tasnádon (Szilágy megye) 566 db. XVII-ik századbéli ezüstpénzt találtak, melyek között volt: lengyel VI-os garas, III-as garas és poltura 1620—1627-ig terjedő időből; svéd poltura 1632—35; pomerán poltura 1621—22; elbingi és rigai poltura 1629—30 és 1620—23; porosz poltúrák 1622—33 és 2 db. Bethlen Gábor-féle garas: 1625, 1627.

Kelenyei lelet (Hontmegye). Bécsi István kelenyei tanító hozott december első felében a M. N. Múzeum régiségtárába 86 darab (39 db. arany és 47 db. ezüst) XVI. századbéli érmet eladásra. Az érmek pontosabb lelőhelyéről az eladó sem tudott semmi bizonyosat mondani, ezért a „kelenyei lelet“ elnevezés önkényes s talán helytelen is. Ez érmek már régóta az eladó családjának birtokában voltak s örökségképen szállottak apáról fiúra. Az érmek egy korból valósága és rokonsága minden pontosabb adat nélkül is kétségtelenné teszi, hogy e 86 darab érem vagy egy lelet, vagy pedig egy nagyobb leletnek egy része.

A lelet tartalma röviden a következő:

I. Magyarországi érmek.

a) Aranyak:

1. II. Ulászló aranya évszám nélkül (1 db).
2. II. Lajos aranya (K—B jegyű 1525-ből, 1 db).
3. I. Ferdinánd aranya (K—B jegyű, 1527, 1538, 1540, 1541, 1547, 1549, 1550, 1551, 1552, 1553, 1555, 1556 évszámokkal. 36 db).

b) Ezüstök: I. Ferdinánd tallérja K—B jeggyel (1555-ből 4 db, 1556-ből 2 db).

II. Osztrák érmek.

1. I. Ferdinánd alsó-ausztriai tallérja évszám nélkül (3 variáns).
2. I. Ferdinánd felső-ausztriai tallérja évszám nélkül.
3. I. Ferdinánd tallérja Csehország számára évszám nélkül.
4. I. Ferdinánd cseh tallérja (1546, 1549, 1551. évekből).

III. Külföldi érmek.

a) Arany: Károly münsterberg-ölsi aranya N—B jegyű 1535-ből. (Előlap: Saurma-Jeltsch XXV. tábla 10. szám. Hátlap: XXV. tábla 14. szám.)

b) Ezüstök:

1. Szászország: János és György tallérja 1531-ből.
János Frigyes Henrik tallérja 1540-ből.
Móric tallérja 1551, 1552-ből.
2. Brandenburg: Albert tallérja 1548-ből.
3. Ulm város tallérja évszám nélkül.
4. Schaffhausen város tallérja 1550-ből.
5. Halberstadt: Albert tallérja 1539-ből.
6. Mansfeld: Gebhard Fülöp János György tallérja 1546-ből.

7. Mecklenburg: János Albert tallérja 1549-ből.
8. Berg s' Heerenberg: Oswald tallérja.
9. Stolberg: Lajos tallérja 1547-ből.
10. Oettingen: Károly Farkas L. M. tallérja 1542, 1544, 1545-ből.
11. Kaufbeuren: Károly tallérja 1541, 1542-ből.
12. Königstein: Károly tallérja 1544-ből.
13. Donauwörth város tallérja 1544-ből.

Az aranyak egytől-egyig jó föntartásúak voltak. Amely évből több darab volt, azok nem variáltak. A tallérok is jó karban maradtaknak mondhatók, tekintve azt, hogy az e korbeli tallérleletek között mily sok gyenge föntartású szokott lenni. A tallérok közt alig volt duplum. E leletből a budapesti egyetem éremtára igen szépen gyarapodott, 35 darabot tartván meg belőle.

Harsányi Pál.

Budakesz mellett a mezőn a folyó évben érdekes ezüstpénzleletre bukkantak, mely középkori magyar és cseh pénzekből állt. A lelet a következő éremfajokat tartalmazta: A) *Magyar pénzek*: 1. Róbert Károly denára, Rupp 373. sz., 25 db. — 2. Róbert Károly garasa, Rupp 340. sz., 3 darab. — 3. Róbert Károly garasa, Rupp 341. sz., 4 darab. — B) *Cseh pénzek*: 1. II. Venczel prágai garasa 5 db. — 1. I. János prágai garasa, 23 db.

Kaczorlakon (Zala vm.) II. Valentinianusnak C.^I VI. 443. 1. 16. sz. TROBS jegyű arany solidusát találták.

Székesfehérvár tájékán egy rézpohárban — (8½ cm. magas, fönn 6, lenn 4½ cm. átm., kissé kihajló szájú, különben talpánál összébb húzódó, hengeralakú) — 139 darab IV. századbéli római pénzt letek. Az érmek közt Julianus II: FEL. TEMP. REPARATIO, I. Valentinianus: SECVRITAS REIPVBLICAE és Valens: GLORIA ROMANORVM feliratú kisbronz pénzei voltak nagyobb számmal képviselve.

Fehérmegyében Commodus bronz medaillonja (Cohen^{II} 131. sz. változata, az előlapon csak paludamentummal, páncél nélkül, a hátlapon hat katonával, azonfölül esetleg TRP XII-vel XI helyett) került napfényre. — A leírást élőszóval való közlés alapján adom.

Berkeszen (Szabolcs vm.) 289 db. I. Lipót és VI. Károly korabeli ezüst pénzt találtak, melyek egyrésze magyar, másrésze pedig az osztrák tartományok számára vert pénz volt. Ezekon kívül az olmützi és a boroszlói püspökség, Württemberg-Öls, Poroszország, Liegnitz-Brieg-Wolau pénzei voltak képviselve a leletben.

Fehérmegyében Constantius Chlorus aranya került elő. Av.: DN CONSTA NTIO NOB C Koszorús fej jobbfelé. Rev.: PRINCIPI IVVENTVT Constantius jobbfelé fordulva áll katonai öltönyben és egy részsütosan előre szegzett dárdát meg egy golyót tart. Cohen második kiadásában nincs felsorolva. (Av. = C.^{II} 228. sz., Rev. v. ö. C.^{II} 227. sz., hanem IVVENTVT-tal és egyszerű aureus, nem pedig medaillon. — Kilényi H. gyűjt.)

Pálmonostoron 931 darab XVI. századbéli ezüstpénzt letek, ezek közül 771 darab I. Ferdinánd és Miksa magyar denára volt, a többi pedig egész, meg ½ és ⅓ tallér. A tallérfélék közt nem volt magyar pénz, hanem I. Ferdinánd osztrák, cseh és karinthiai tallérféléi, Ernő, Mihály és János salzburgi érsekek tallérai meg György Frigyes jägern-dorfi tallérai. Egyéb külföldi tallérfélék következő helyekről voltak a leletben: Bajorország, Batenberg, Berg's Heerenberg, Braunschweig-Lüneburg, Bouillon-Loos, Dawenter Campen és Zwohl, Deutz, Donauwörth, Halberstadt, Hamburg, Hohnstein, Hoorn, Kaufbäuren, Kempten, Leuchtenberg, Luzern, Lübeck, Lüneburg, Mansfeld, Mecklenburg, Neuss, Nimwegen, Nürnberg (vágrófság), Ostfriesland, Ottingen, Poroszország, Reckheim, Regensburg, Schaffhausen, Stolberg-Königstein, Solothurn, Svédország, Szászország (vál. fejedelmek), Thann, Thoren, Ulm, Wismar és Zürich.

Alsó-Csöhlén 965 db. XVII. századi XV, VI és 3 kr.-os ezüstpénzt meg denárokat találtak. Magyarország pénzei I. Ferdinánd (1), II. Mátyás, II. és III. Ferdinánd, I. Lipót

és I. József pénzeivel voltak képviselve, azonkívül liegnitzi, tescheni és lengyel (1) pénzek is voltak a leletben, főképen azonban Ausztria és az örökös tartományoknak II. és III. Ferdinánd és I. Lipót korában vert pénzei meg néhány olmtüzi püspöki pénz.

Beregszászon 186 éremből álló lelet került elő. Voltak közöttük egyebeken kívül: I. Ferdinánd 1562. évi cseh tallérja (Markl 1192. sz.), II. Rudolf 1581., 1589., 1592 és 1596. évi cseh és 1584. évi osztrák és 1604. meg 1612. évi tiroli tallérja, II. Mátyás 1609. évi osztrák és 1613. évi cseh tallérja, Ferdinánd főherczeg 7 db tiroli (évszám nélküli) és 1 db. 1614. évi karinthiai tallérja, Miksa főherczeg 1613. évi tiroli tallérja és Wolf. Theodor salzburgi érsek évszám nélküli tallérja.

Győrvárott (Vasmegye) ft. Kárpáti Kelemen igazgató úr szives közlése szerint egy falusi gazda több ezer XVI.—XVII. századbéli magyar és osztrák ezüst pénzt talált. — A lelet súlya 2'049 kilogramm volt.

G—n.

A Borsod-miskolczi múzeum éremtára.

A Borsod-miskolczi múzeum éremtára 1906-ban 142 darab, az 1907. évben pedig — mostanáig — 274 darab éremmel és régi pénzzel gyarapodott. Az egész gyűjtemény — a többes példányokkal és változatokkal együtt 6307 darabból áll. Ez a szám, a felesleges daraboknak most folyamatban levő kiválasztása és tervbe vett becserélése után természetesen lényegesen csökkenni fog, mindazonáltal egy alig 7 éves múlttal bíró múzeumnál elég tekintélyesnek mondható és szép reményekre jogosít. Az egész gyűjtemény jóformán ajándékozás révén létesült s most az évi rendes javadalmazások céltudatos felhasználásával a meglevő sorozatok kibővítését s kiegészítését is megkezdhetjük, az általános rész mellett különösen magyar és erdélyi pénzek megszerzésével.

Az 1906. évi gyarapodásból: 2 db. kelta, 1 bizánci, 5 római, 15 magyar, 54 osztrák, 20 külföldi pénz, 15 emlékérem és 30 papírpénz. Ajándék 137, vétel 5 darab (20 kor. 60 f. értékben). Megemlítenő: 2 kelta pénz. Az egyik a szokott ó-hutai típus. (N. K. 1904. I. 5. lap. 6-ik kép.) De a ló felett levő 5 pont nagyobb, s a faránál is van egy pont. A lónak itt nincsen farka. (Ó-Hutáról, 11'45 gr., vétel 3 kor. 60 f.) A másik kelta pénz szintén Ó-Hutáról való (12'05 gr., vétel 4 koronáért). Rendes Philippeus-utánzat. Jobbra lépő ló, felette két pont, lábait 3—4 pont jelzi, a hátlapján jobbra néző koszorús Zeus-fej. Tudomásom szerint ez az első nem kotinus típusú darab Ó-Hutáról. Bizánci pénzt 1 darabot kapott a múzeum (Justinus I. és Sophia Sab. 21 t. 17.). A rómaiak közt: Agrippa, Constans (XP monogramm) Urbs Roma — bronzok.

A magyar pénzekből megemlítem V. Ferdinánd 1848-i 20 kr. ólomhamisítványát, az emlékérmek közül: Sczitovszky bronz érmét, 1876-i pannonhalmi emlékérmét, az 1865-i országgyűlés ólomérmét, Szirmay bronz-plakettjét I. Ferencz József 75-ik születése napjára s 2 fizető bárcát az itteni diósgyőri vasgyárból (1 thea).

Az 1907. évi gyarapodás nevezetesebb darabjai: egy pár rómain kívül egy Apostagon talált IV. István-féle kufikus bronzpénz, egy zavaros köriratú 1541-es magyar denár, I. Ferdinánd osztrák, cseh, karinthiai, krajnai egyoldalú ezüstpénzei igen sok változatban, 2 frizatikus ezüst denár. I. Ferenc József és Erzsébet koronázási arany (2) és ezüst (3) érmei, s egy 10 forintos osztrák papírpénz érdekes hamisítványa, stb. A többi részben duplum, részben a sorozatok kiegészítésére szolgáló változat. — A múzeumot 1906-ban 6164 látogató nézte meg. Az idén is körülbelül ennyit tesz a látogatók száma. A Mahr Pál-féle nagy éremgyűjtemény megszerzésére vonatkozó tervek — sajnos — meghiusultak, mert özvegye nem hajlandó attól megválni. Nagyobb lelet egy sem volt.

Vétel útján szerzett a múzeum egy 85 darabból álló igen jól összeválogatott antik sorozatot. Van benne: 21 görög (1 arany, 10 ezüst, 10 bronz), 6 barbár ezüst, 1 sextans

grave, 21 familiáris ezüst, 30 császári (9 ezüst, 21 bronz), 5 bizánci (2 arany, 3 bronz) s egy 1642-iki hollandi arany. A görögök közt felemlítem Koson aranystaterját, egy perzsa siglost. Képviselve van: *Italia: Bruttium* (Terina), *Lucania* (Posidonia), *Gallia Narbonensis*: Nemausus, *Hispania: Baetica*, *Alexandria* (Diocl. Vaballatus és Aur. Gallienus), *Aegyptus* (Ptol. I.), *Parthia* (III. Mithridates. II. Artabanos), *Corinthus. Illyricum* (Apolonia), *Thracia* (Thasos), *Moesia sup.* (Dec. Traj. és III. Gord.), *Dacia* (Philippus sen.), *Macedonia* (II. Alex. magn.). A kelta pénzek közt egy Philippeus-utánezat (13·47 gr.), borsodmegyei, egy 12 gr. miskolczi lelet. Kotinus-típusú van 3, egy óhutai (11·88 gr.), két gyertyánvölgyi (11·08 és 10·9 gr.). Familiárisok: Plutia, Fabia (2), Opimia, Quinctia, Cassia, Furia, Sergia, Apuleia, Cornelia, Mallia, Flaminia, Postumia, Servilia, Tituria (2), Proclia, Naevia (num. serrati), Calpurnia, Antonia s egy bizonytalan. A császáriak közt van egy Tisza-Dadán talált Vespasianus ezüst is. A bizánciak közül 2 arany: II. Theodosius arany-solidusa s I. Justinianus triense (lelőhely: Paks).

Leszih Andor.

I r o d a l o m.

A **kiskúfélegyházi** városi kath. főgimnázium 1906—1907. évi értesítőjében, melyet Holló László igazgató tett közzé, *Szalay Gyula* tanár, a városi múzeum őre, a *Miletz-féle pénz- és éremgyűjtemény* német birodalmi érmeinek lajstromát közli, 43 lapnyi terjedelemben.

A **tiszafüredi múzeum és közkönyvtár az 1905—1906. évben.** Írta Milesz Béla egyll. titkár. 1907. — E gondosan szerkesztett füzetke behatóan ismerteti a tiszafüredi múzeum fejlődését a nevezett időszakban és annak 1906. évi állapotát. — Az éremgyűjtemény ezen időszakban 91 darabbal gyarapodott s az 1906. év végén 2764 darabból állott. A szaporulatból 4 darab esik a római pénzekre, 70 a magyar, lengyel, német birodalmi és amerikai érmekre, 5 az emlékérmekre és 12 a papírpénzekre. Valamennyit ajándékozás útján szerezte a múzeum.

Darnay Kálmán évek óta szerkeszti, írja és kiadja a sümegi Darnay-múzeum ingyennaptárát. Az 1908. évre szóló naptárt is megkaptuk. Ebben a sokoldalú szerző a nép számára igazi népies modorban és a nép nyelvén ismerteti a szalacsikai kelta pénzverő- és bronzöntő-műhely fölátását. Ez a cikk mindenesetre alkalmas arra, hogy a föld népének érdeklődését felköltse és ébrentartsa a régiségletek iránt és hogy saját jól felfogott anyagi érdekükben hozzászoktassa őket a régiségletek megóvásához és a múzeumokba való beszolgáltatásához.

Csányi Károly: A magyar érem- és plakett-kiállítás lajstroma. Az éremkedvelők egyesületének a Nemzeti Szalón tárlatával kapcsolatos érem- és plakett-kiállításának lajstroma, 16 képpel. Ára 10 fillér. — Magáról a kiállításról fönebb volt szó.

Az „*Új Idők*“ 1907. évi 45. (nov. 3) számában (453. l.) az Aspremont-féle zborói üveg robotbárcák ismertetése és képei találhatók.

Adrien Blanchet: Notices extraites de la chronique de la Revue Numismatique 3. trim. 1907. A numizmatikai irodalom legújabb termékeinek fölsorolása.

M. Soutzo: Les lourdes monnaies de bronze de l'Italie Centrale et la numismatique romaine. (Kül. leny. a Revue Num.-ból.) Paris, Rollin et Feuadent 1907. — Szerző e cikkében Haerberlein M.-nek „Corpus Numorum Aeris Gravis“ című munkájában kifejtett föltevéseit támadja meg és sokoldalú érvelésével azon eredményre jut, hogy a római font nem volt eredetileg 10 uncias, hanem a legrégibb időktől kezdve az as a 12 uncias, 327 grammos font alapján készült. (A későbbi súly-redukciók közül a semilibralist nem fogadja el.) Elveti a Haerberlein által föltételezett bimetalizmust, mely nem felelne meg a kezdetleges pénzkibocsájtás természetes föltételeinek. Szintúgy elveti azon föltevést, mintha külön-külön pénzláb alapján bocsájtották volna ki a római—campaniai ezüstpénzt és a

súlyos as-pénzt. Az itáliai súlyos pénz nem kizárólag a capuai műhelyben készült, hanem több különböző helyen. A római hadvezérek ott, ahol éppen táboroztak, illetve tartózkodtak seregeikkel, az illető város megszokott fizető eszközeihez alkalmazkodva, hol azüst, hol bronzpénzt bocsájtottak ki, még pedig nem a római pénzláb alapján, hanem ez illető város megszokott helybeli súlyrendszere alapján. Azok a mellékjegyek, melyek ezen érmeiken láthatók, nem az egyes műhelyek jegyei, hanem a vezérek személyeivel vannak kapcsolatban, így pl. a furkósbot Scipióra vonatkozik, stb.

Ötvös Gábor.

Érem- és könyvvásár.

1. Érem-árverések.

Hamburger Leó 1907. évi december hó 9-én árverezte a Henneberg-féle éremgyűjteményt, melyben a magyar és erdélyi, illetve a magyar vonatkozású pénzek és emlékérmek szintén képviselve voltak. A gyűjtemény zömét a különböző német államok, Dánia, Oroszország, Svéd- és Norvégország, Olasz-, Spanyol- és Franciaország, Hollandia és Angolország meg más világrészbeli országok pénzei és emlékérmek alkották. Nagyszámban voltak képviselve a különböző bányák kiaknázására vonatkozó pénzek (Ausbeute-Stücke), az ostromolt városok szükségpénzei, a szabadkőműves érmek, a tengerészetre és a közlekedésügyre vonatkozó érmek, az orvosokra és járványokra, éhínségre vonatkozó érmek, a személyi és városi, kivált freiburgi, hamburgi, strassburgi, nürnbergi meg a szorosabb értelemben vett művészi medáliák, vallásos tárgyú érmek, amulettek és num. könyvek. Az árverési lajstrom, melyhez 15 fénynyomatú képtábla van mellékelve, 3287 tétel éremleírást foglal magában.

Hamburger Leó 1907. évi december hó 16-án árverezte Curtius római és görög pénzekből álló gyűjteményét.

Bourgey Étienne 1907. december 6-án árverezte Párizsban a Hôtel Drouot-ban a Henri Martin-féle görög, római és francia érmekből álló gyűjteményt. A görög érmek nagyrészt itáliai meg sicíliai veretek, továbbá macedóniai pénzek. A római pénzek közt nagyszámú kitűnően főtartott nagybronz és aranypénz van. Az árverési lajstromhoz 5 fénynyomatú képtábla járul és 640 tételre rúg az éremleírások száma.

Florange M. J. (Paris, rue de la banque 17.) 1907 december 17-én árverezett egy görög, római, francia stb. pénzekből, továbbá medáliákból, zsetónokból, súlyokból és num. könyvekből álló gyűjteményt. Az árverési lajstrom 714 tételt tartalmaz.

2. Eladó érmek lajstromai.

Boudeau E. éremlajstromainak 106-ik füzete (nov. 1907.) megjelent. (Tartalma: Emlékérmek és zsetónok; 2664—3503. sz., folytatólag.)

Dupriez Ch. 94. sz. éremlajstroma (németalföldi pénzek). 601 tétel.

A **Numismatische Correspondenz** 245. sz., a **Numismatische Mittheilungen** 108 sz., a **Numismatisches Offertenblatt** 172. sz. és a **Numismatische Verkehr** 1908. évi 1. száma megjelent.

Spink & Sons: Monthly Numismatic Circular 180. és 181. füzetei megjelentek.

3. Numizmatikai könyvek lajstroma.

Foulard Ch. (Paris, VI., Quai Malaquais 7.) 162. sz. könyvlajstroma megjelent. Num. könyvek is vannak benne felsorolva.

Paul Geuthner: Ephemerides Bibliographiques, No. 14., részben num. tartalommal.

K ü l ö n f é l é k.

Partinger Gáspárról, akinek érmét az Archaeologiai Közlemények XIV. kötetéből (105. lap, 41. sz. és a II. képtáblán, 29. sz.) ismerjük, a véletlen egy életrajzi adatot hozott tudomásomra. — A bolognai egyetem folyosóin és termeiben ugyanis a falakat azoknak nevei és festett címei borítják, akik ezen ősrégi egyetemnek a XVI. század óta hallgatói voltak. Itt találtam e feliratot az egyik falon: D GASPAR | PARTINGER POSONIENSIS, amely arról tanúskodik, hogy Partinger Gáspár pozsonyi kamarai tanácsos ifjúkorában Bolognában tanult.

Schuler Györgyről, aki mint erdélyi éremvész ismeretes, minap érdekes életrajzi adatot közölt egy napilap. Schuler aranyműves volt, ifjúkorában sokat vándorolt, Kelet-Indiában is járt. Hazatérte után nagyszabedű királybíróvá választották és ezt a hivatalt 1725-től 1739-ig viselte. Mária Teréziától nemességet és **Schulenbergi** előnevet kapott. Egy latin és egy német munkát is írt, az utóbbiban megírta keletindiai utazását.

Commodus bronz medaillonja. (Cohen II. kiadásában hiányzik.) — M COMMODVS . ANTONINVS PIVS FELIX AVG BRIT Koszorús mellkép jobbfelé, páncélban, köpeny-nyel, melynek a háta látszik!

Rev.: FIDES EXERCIT a szelvényben és P M TR P XI IMP VII COS V P P Commodus balfelé fordulva áll egy emelvényen, jobbkézével gesztikulál, baljában sceptrumot tart. Mögötte egy katona áll dárdát tartva. Velük szemben, jobbfelé fordulva, hat katona áll, sisakos fővel. A két első pajzsot tart maga előtt, négyen pedig csapatjelvényeket tartanak.

Bronz medaillon. Átm.: 39—39¹/₂ mm. Súly 61 gr. — N. M.

Lelőhelye: Fejérmegye — Dunapentele környéke.

Előlapjának felirata azonos a C.^{II} 131. sz. érem előlapjával (de eltérő képpel), hátlapja pedig azonos a C.^{II} 133. sz. érem hátlapjával.

Jubileumi emlékérmek. A *Budapest Hírlap* f. évi január 2.-iki számában jelent meg ez alábbi híradás, melyet — minthogy a füzetünk előrehaladt szedésére való tekintettel nem várhatjuk meg, amíg közvetlen szemlélet alapján írhatjuk le a szóban levő éreműjdonságokat, előzetes értesítésképpen egész terjedelmében közlünk olvasóinkkal. — A király koronázásának negyvenedik évfordulója emlékére tudvalevően százkoronás arany és ötkoronás ezüstérmek veretését rendelték el. A magyar királyi pénzügyminiszterium vezetésével megbízott miniszterelnök, most, az emlékérmek forgalombahozatala dolgában hosszabb rendeletet adott ki, amelyben tudomásul hozza a közönségnek, hogy az érmek a Magyar Osztrák bank budapesti fő- és összes magyarországi fiókjaitól útján a rendelkezésre álló készlet erejéig megszerezhetők. A rendelet azután még a következőket tartalmazza:

A százkoronás arany és ötkoronás ezüst emlékérmek képlapján ő felsége mellképe látható a következő körirattal: *Ferenc József I. K. A. Cs és M. H. S. D. O. A. K.*, azaz Isten Kegyelmeiből Ausztriai Császár és Magyar-, Horvát-, Szlavon-, Dalmátországek apostoli királya, valamint a veretés évszáma. Az aranyemlékérmeknél ő felsége mellképe és az azt környező köralakú terület homályosítva van, a körirat és az évszám fényesített alapról emelkedik ki. Úgy a száz, mint az ötkoronás emlékérmek hátlapján ő felségének megkoronázását ábrázoló csoportozat látható a következő körirattal: *Megkoronázásának negyvenedik évfordulójára* és folytatólag 1867—1907. évszámok. A rajz alatt az értékjelzés 100 korona; illetőleg 5 korona és az értékjelzés alatt a körmöczbányai magyar királyi pénzverde jegye *K. B.* van alkalmazva. Az arany emlékérmeknél a koronázási jelenet és az azt környező köralakú terület homályosítva van, a körirat, értékjelzés és a pénzverőjegy fényes alapról emelkednek ki. Úgy az arany-, mint az ezüst-emlékérmek mindkét lapjának pereme emelkedett és sima és azon belül gyöngysor vonul körül; kari-

májuk sima s rajtuk mélyített betűkkel írt e szavak olvashatók: *Bizalmam az ősi erényben*. A százkoronás aranyérem átmérője 37 milliméter, az ötkoronás ezüstérmek átmérője 36 milliméter. Az 1907. évi XLVII. törvénycikk alapján vert százkoronás aranyértékérmek verete a már eddig forgalomban levő 20 és 10 koronás értékérmek veretével egyező. Ezen érmek képlapján ő felségének egész alakja koronázási öltönyben látható a következő körirattal: *Ferenc József I. K. A. Cs. és M. H. S. D. O. Ap. Kir.*, azaz „Isten Kegyeleméből Ausztriai Császár és Magyar-, Horvát-, Szlavon-, Dalmátországek apostoli királya“, valamint a veretés évszáma, a hátapon látható a magyar szent korona országának egyesített címere, cimertartó angyalokkal, ezzel a körirattal: *Magyar királyság*, a címer alatt az értékjelzés: *100 korona*. A címerpajzs és az értékjelzés között a körmőczbányai magyar királyi pénzverőjegy *K. B.* van alkalmazva. Karimája sima s rajta mélyített betűkkel írt e szavak olvashatók: *Bizalmam az ősi erényben*. A lapok pereme emelkedett, sima s azon belül gyöngysor vonul körül. A 100 koronás értékérmek átmérője 37 milliméter. A százkoronás emlék- és értékérmek nyers súlya 33·875387 grammban, finom súlya 30·4878048 grammban és forgalom súlya 33·8 grammban van megállapítva.

Olaszországi hamisítványok. A nyáron Riminiből a szomszédos Riccione-be rándulván ki, ott a fürdőközönség által látogatott díszműárú üzletek egyikében több öntött bronzérmeket találtam, amelyek az üzlettulajdonos szavai szerint Pietro Rossi firenzei bronzöntő műhelyében készültek.

1. Ifjú férfi mellképe jobbfelé, fején diadémmal, testén páncéllal, a mellén Meduza fővel. Körül: ROMVLVS R. D. | Lenn: ROMA.

Rev.: Az ikreket szoptató nőtény farkas jobbra.

Bronzöntvény. Körülbelül 65 mm. átm.

2. Két, egymással szembenéző szakálltalan mellkép. Egyiknek fején tarajos sisak a másikén kerek kúpos süveg van, fönn gombbal. Fönn P $\uparrow$ f, kétoldalt E és $\rightarrow$, lenn $\cap \cap$ P $\searrow$ D

Rev.: Fa alatt álló emse jobbfelé, mely hét malacát szoptatja.

Fehéres fém (öntvény), fekete patinával. 57—59 mm.

Ez utóbbit magammal hoztam a nemz. múzeum számára, mert azon érmek csoportjába tartozik, melyekről „Görögországi bűbajos érmek“ cím alatt a N. K.-ben (V. köt. 121—123. l.) már megemlékeztem.

Dortmundban 1907. aug. 30-án házépítés alkalmával egy edényt találtak, mely 426 római aranypénzt, 15 római ezüstpénzt és 3 arany karperecet tartalmazott. A római pénzek közül egy db. Vespasianus pénze, a többiek a Kr. után IV. századbeli és Constantinus II., Valens, Gratianus, Theodosius I., Valentinianus I., Eugenius, Honorius és Arcadius császárok pénzei. A lelet legnagyobb része a dortmundi városi múzeumba került. Megjegyzendő, hogy e város környékén már mintegy három évtized előtt is találtak egy bögre római pénzt. (A dortmundi Tremonia nevű hirlap adott először hírt az 1907. évi leletről.)

Gerl Károly hagyatékában egy csinos kis bronzcsegely is volt, (sarkára állított négyzet, lekerekített sarkokkal), melyen a **Stegner**-család címere látható: Lenn kissé csúcsos, fönn hirtelen kiszélesedő pajzsban heraldice jobbfelé (tehát balfelé) fordult ágaskodó licornus (homlokán egy! szarvat viselő ló). A pajzs fölött dús foszlányok közt rostély-sisak, melynek sisakdiszélül két szárny közé foglalva az ismételt címerkép szolgál. Lenn, jobboldalt apró betűkkel bevésve: GERL K.

Hátlapja sima, felülete homályosított.

Bronz, 26 $\frac{1}{2}$, illetve 21 mm. — N. M.

Társulati élet.

Gerl Károly † Mély részvétellel kell jelentenünk, hogy Gerl Károly, m. kir. mérnök, pénzverőhivatali vésnök, társulatunk rendes tagja, 1907. évi november hó 8-án, életének 50-ik évében Körmöczbányán meghalt. Külföldi származása dacára hazafias szívvel lélekkel, művészi érzékkel dolgozott szakmájában és csak a mostoha viszonyoknak tulajdonítható, hogy művészi egyénisége nagyobb eredményeket el nem érhetett. — Társulatunk, melynek tagsági érme Gerl keze ügyességét dicséri, kegyelettel őrzi meg emlékezetét, művészi hagyatékát egy kiállítás keretében mutatta be s munkálkodását a közlönyben más helyen bővebben fogja méltatni. Nyugodjék békében.

Trinks Vilmos † Sajnálattal kell megemlékeznünk Trinks Vilmos, bécsi éremkereskedőnek, társulatunk rendes tagjának 1907. évi november hó 17-én, életének 66. évében Bécsben történt elhalálozásáról. — A bécsi numizmatáknak egy régi tipikus egyénisége, a numizmatikának egy lelkesültni tudó híve hagyta el az élők sorát, nagy sajnálatára mindazoknak, kik Trinks Vilmost ismerték s becsülni megtanulták. — Béke hamvaira.

Dessewffy Sándor † Fájdalmasan érinti társulatunkat egyik legelső alapító tagjának Dessewffy Sándor, v. b. t. csanádi püspöknek 1907. évi december hó 4-én, életének 74. évében Budapesten történt elhunytja. Hosszú egyházi pályafutása alatt a tudomány és művészet igaz barátja és lelkes támogatója maradt mindvégig s nem volt oly tudományos mozgalom, melynek pártfogói közt a tudós főpap ne lett volna. — Gyérül, ritkul az ilyen nagylelkű, önzetlen férfiak száma; emlékezetét az utókornak annál hívebben meg kell őriznie. Nyugodjék békében.

Társulati éremvásár. A kincstár tulajdonába került s tagjaink számára fémértéken való kiválasztás céljából hozzánk letétbe helyezett éremleletek első sorozata november 28-áig állott tagjaink rendelkezésére. A vásárlás szép eredménnyel folyt, mert az érmeknek több mint a felét megvették, ami remélhetőleg buzdításul fog szolgálni a jövőre nézve is gyűjtőinknek. — A második sorozatot előreláthatólag a közlöny következő füzetében fogjuk közzétenni.

Összejöveteleink a társulat helyiségében a következő csütörtöki napokon lesznek, mindig este 6 órakor: 1908 január 9. és 30.; február 13. és 27.; március 12. és 26.; április 9. és 30.; május 14. és 28.; június 11. és 25.; július 30.; augusztus 27.; szeptember 10. és 24.; október 8. és 29.; november 12. és 26.; december 10. és 30. (szerda). — Az összejövetelek után társas vacsora lesz Katona Géza éttermében (IV. Váci utca 38.), június 11. és 25., július 30. és augusztus 27-ike kivételével, amikor is a vacsorákat egy a tagokkal később közlendő nyári helyiségben tartjuk meg.

Lakhelyváltozásaiknak bejelentésére igen t. tagjainkat már saját érdekükből is felkérjük.

A könyvtár és gyűjtemény újabb ajándék útján való szaporulata a következő:

a) könyvek: Blanchet Adrientől 1 füzet (saját műve), Darnay Kálmántól saját 1908. évi naptára, Gohl Ödöntől 1 füzet saját műve (különlenyomat a Revue Numismatique-ból); b) érmek: Fejér Józseftől 1 hamis római érem, dr. Finály Györgytől 1 hamis korona, Schmidegg Alfréd-től 1 obscoenus érem, Szentgáli Károlytól 13 db. hamisítvány, egy névtelentől 4 db. rézpénz; c) egyéb: dr. Kleines Zsigmondtól (Nagykikinda) 2 hamis éremöntő minta, Nagy Zoltántól (Verebély) egy aranymérleg.

Kivonat a választmánynak 1907. évi november hó 14-én tartott ülésén felvett jegyzőkönyvből. Elnök: Kilényi Hugó; jegyző: dr. Zimmermann Lajos. Jelen vannak még: dr. Finály Gábor, Kunváry Fülöp, dr. Pákozdy Károly, Rampacher Pál és Telcs Ede vál. tagok.

A választmány elhatározza, hogy Gerl Károly elhunyt r. tag özvegyének a társulat részvételét levélileg tolmácsolja. — Tudomásul veszi, hogy egy Rákóczi-érem és a Rákóczi-korszak numizmatikai monografiájának kiadása állami segélyben fedezet híján nem részeshet. — Dr. Réthy László letétbe helyezte a társ. levéltárában a C. N. H. részletes feldolgozása első kísérletének a Szent István pénzekre vonatkozó kéziratát. — A vál. köszönetet szavaz a társ. helyiség, a társ. könyvtár és gyűjtemény számára beérkezett újabb adományokért. — A vál. tárgyalja a Weszerle-féle mű kiadásának feltételeit. — A vál. elhatározza, hogy Gerl művészi hagyatékából kiállítást rendez. — A társulat rendes tagjai sorába felvették: *Ábrahám Vilmos*, az osztr.-magy. bank felügyelője, Budapest; — *Árva megyei Csaplovics-könyvtár*, Alsókubin; — *Losonc r. t. városi közkönyvtára*, Losonc; — *Magyarországi Kárpát-egyesület múzeuma*, Poprád; — *Örmény múzeumegyesület*, Szamosujvár; — *Payer Endre dr. fogorvos*, Pozsony; — *Szatmárvármegyei múzeum*, Nagy-Károly; — *Szentgáli Károly*, főv. tanító, Budapest; — *Veszprémmegyei múzeum*, Veszprém.

K. m. f. Sziklay Jenő s. k., elnök. Dr. Zimmermann Lajos s. k., jegyzőh. — Hitelesítjük: Dr. Finály Gábor s. k. Kunváry Fülöp s. k.

Kivonat a választmánynak 1907 november hó 28-án tartott rendkívüli ülésén felvett jegyzőkönyvből. Elnök: Sziklay Jenő; jegyző: Varga Béla. Jelen vannak még: dr. Finály Gábor, Gohl Ödön, Kilényi Hugó, Kunváry Fülöp, Rampacher Pál és dr. Zimmermann Lajos vál. tagok.

A vál. részvétellel veszi tudomásul Trinks Vilmos r. tag elhalálózását. — A kereskedelemügyi miniszterhez portómentesség tárgyában intézett kérvény elutasítást nyert. — A vál. megállapítja a Gerl-kiállítás részleteit, annak megnyitását dec. 8-ára, bezárását dec. 21-ére teszi. — A társulat r. tagjai sorába felvették: a *szászvárosi ev. ref. Kun-kollégium*, Szászváros; — *Woyciechowski Vilmos*, banktisztviselő, Budapest.

K. m. f. Kilényi Hugó s. k., elnök. Varga Béla s. k., jegyző. Hitelesítik: Gohl Ödön s. k. Dr. Zimmermann Lajos s. k.

Kivonat a választmánynak 1907. évi december hó 12-én tartott ülésének jegyzőkönyvéből. Elnök: Kilényi Hugó; jegyző: dr. Zimmermann Lajos. Jelen vannak még: dr. Finály Gábor, Gohl Ödön, Halász Gábor, Kunváry Fülöp, dr. Pákozdy Károly és Rampacher Pál vál. tagok.

A vál. mély részvétellel veszi tudomásul egyik legelső alapító tagja Dessewffy Sándor, csanádi püspök halálát. — A vál. köszönettel veszi tudomásul, hogy Rampacher Pál r. tag 200 koronával a társulat alapító tagja lett. — A választmány tudomásul veszi Bátor Henrik, dr. Berkeszi István, Dragoner Béla, Lippich Gusztáv, Mogyoróssy Gyula és Rosenberg Sally r. tagoknak kilépését. — Tagdíj nem fizetés miatt törli Borsay Jenő, Markhoff Alekszis és Radovanovich György r. tagokat. — A közlöny kiadására előirányzott de a f. évben fel nem használt összeg a jövő évi budgetbe vitetik át. — A közlöny ezentúl 450 példányban lesz kinyomtatva. — A vál. köszönetet szavaz a könyvtár és gyűjtemény részére tett újabb adományokért, — különösen Nagy Zoltán r. tagnak az általa ajándékozott régi aranymérlegért. — A társulat r. tagjai sorába felvették: *dr. Erdélyi Aladár*, Budapest; — *Éles Géza*, okl. gyógyszerész, Debreczen; — *Jókay Endre*, tanár, Mór; — *ifj. Scholz Antal*, sörgyáros, Pécs; — *Szatmári Kölcsey-kör múzeuma*, Szatmárnémeti; — *Wersényi Róza*, áll. óvónő, Selmeczbánya.

K. m. f. Kilényi Hugó s. k., elnök. Dr. Zimmermann Lajos s. k., jegyző. Hitelesítjük: Halász Gábor s. k. Kunváry Fülöp s. k.

A Numizmatikai Közlöny jelen füzeté a szerkesztőnek huzamos betegsége folytán jelent meg egy hónappal a szokott időn túl.

A Magyar Numizmatikai Társulat tisztikara:

Tiszteletbeli elnök: Dr. Szivák Imre.
Elnök: Dr. Réthy László.
Alelnök: Kilényi Hugó.
Alelnök: Sziklay Jenő.
Titkár: Dr. Zimmermann Lajos.

A Numizmatikai Közlöny szerkesztője:
 Gohl Ödön.
Pénztáros: Kunváry Fülöp.
A gyűjtemény és könyvtár őre: Dr. Finály
 Gábor.
Jegyző: Varga Béla.

Választmányi tagok:

Babics József.
 Dr. Despinits Péter.
 Dr. Finály Gábor.
 Bárány Forster Gyula.
 Fraknói Vilmos.

Gohl Ödön.
 Halász Gábor.
 Dr. Kammerer Ernő.
 Kunváry Fülöp.
 Dr. Moldoványi István.

Dr. Pákozdy Károly.
 Rampacher Pál.
 Telcs Ede.
 Varga Béla.
 Dr. Zimmermann Lajos.

Felügyelő bizottság:

Fejér József.

Ott János.

Ifj. Zachar Antal.

Póttag: ifj. Walla József.

A Magyar Numizmatikai Társulat tagjai 1908-ban.

Alapító tagok:

Andrássy Dénes gróf, nagybirtokos, Krasznahorkaváralja	200 kor.	rendiházi tag, Budapest, V. ker., Zrinyi-utca 10.	200 kor.
Arad szab. kir. város közönsége, Arad	200 "	Frigyes főherceg Ő cs. és kir. Fensége, Bécs	200 "
Belvárosi takarékpénztár-részvénytársaság, Budapest, IV., Kigyótér 1.	400 "	Fülöp Szász-Coburg-góthai herceg Ő kir. Fensége, Bécs I. Seilerstátte 3	300 "
Budapest székes főváros közönsége, Budapest.	200 "	Glück Frigyes, szállodatulajdonos, Budapest, VIII., Rákóczi-út 7	200 "
Daróczy Zoltán, királydaróci, földbirtokos, Pusztá-Alsó-Birtó, u. p. Paks (Tolna m.) (ált. gyűjt., különösen római p.)	200 "	Győr szab. kir. város közönsége	200 "
Debrecen szab. kir. város közönsége, Debrecen	200 "	Hatvany-Deutsch Károly, nagybirtokos, Budapest, VI., Délibáb-u. 16.	200 "
Dessewffy Miklós gróf, földbirtokos, Budapest, VIII., Fhg. Sándor-u. 14. (görög pénzek)	200 "	Horsky János, vállalkozó mérnök, Bécs, IV., Luisengasse 3. (ált. gyűjt.)	200 "
Dessewffy Sándor, csanádi püspök, v. b. t. t., Temesvár († 1907)	200 "	József főherceg Ő cs. és kir. Fensége, Budapest, I., Szentgyörgytér 4.	200 "
Docan Miklós, román kir. külügyminiszteri osztályfőnök, Bukarest, Strada Regala 14. (román érmek)	200 "	Karátsonyi Andor, földbirtokos, Beodra (Torontál m.)	200 "
Festetics Pál gróf, földbirtokos, fő-		Karátsonyi Jenő gróf, v. b. t. t., orsz. képviselő, Budapest, I., Krisztina-körút 127.	200 "
		Klobusitzky János, földbirtokos, Bu-	

dapest, VIII., Fhg. Sándor-u. 9. és Zsitva-Ujfalu (Bars m.) 200 kor.
Magyar Leszámtoló és Pénzváltó Bank, Budapest, V., Dorottya-u. 6. 200 „
Nákó Sándor gr., fiumei kormányzó, Fiume és Nagyszentmiklós (ált. gyűjtő) 200 „
Nuber Károly, numizmata, Eszék (Sirmiumi, délszláv és oláh p.) 200 „¹
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye közönsége, Budapest, IV., Vármegyeház 200 „
Rampacher Pál, kir. tvszéki joggyakornok, Budapest, VI., Podmaniczky-u. 12. II. em. 10. 200 „
Réthy László dr., nemz. múzeumi igazgatóőr, Budapest, VIII., Szentkirályi-u. 14. 200 „
Sacelláry György, Budapest, IV., Zöldfa-u. 15. 200 „
Spitzer Mór, földbirtokos, Budapest, VI., Szondy-u. 98/A. 200 „

Szeged szab. kir. város közönsége, Szeged 200 kor.
Sziklay Jenő, m. á. v. főmérnök, Budapest, V., Nádor-utca 56. 200 „
Telcs Ede, szobrász, Budapest, VI., Lendvay-utca 8. (görög és római érmek) 200 „
Temesvár szab. kir. város közönsége, Temesvár 200 „
Vay Béla báró, v. b. t. t., földbirtokos, Alsó-Zsolca (Borsod m.) (ált. gyűjt.). 200 „
Walla József, gyáros, Budapest, VII. Gizella-út 38. (római, magyar és erdélyi gyűjt.). 200 „
Zichy Jenő gróf, v. b. t. t., orsz. képviselő, Budapest († 1906) 200 „
Zimmermann Lajos dr., ügyvédjelölt, Budapest, VIII., József-körút 64. (árpádházi magyar p.). 200 „

Rendes tagok:

Ábrahám Vilmos, az osztr. magy. bank felügyelője, Budapest, Szabadságtér 8.
Ábrai Lajos, felső keresk. iskolai igazgató, Arad (magy. és erdélyi tallérok és aranyak).
Áldor Gyula, gyógyszerész, Rákospalota (ált. gyűjt., különösen magyar, római és barbár érmek).
Alsó-fehérmegyei történelmi, régészeti és természettudományi egyesület, Gyulafehérvár (Alsó-Fehér m.) (ált. gyűjt.).
Andrásy Gyula, iparos, Mór (Fehér megye) (ált. gyűjtés).
Árva megyei Csaplovics-könyvtár, Alsókubin.
Babics József, uradalmi jogigazgató, Zsombolya (Torontál m.) (magyar és erdélyi pénzek és érmek).
Baghy Béla dr., földbirtokos, Baghy-major, u. p. Kengyel (Jász-N.-Kún-Szolnok m.).
Baich Milán báró, főrendiházi tag, Budapest, V., Bécsi-u. 8.
Balatoni múzeum-egyesület, Keszthely (Zala m.) (Balatonvidéki eredetű emlékelet).
Ballagi Aladár dr., orsz. képviselő, egyetemi ny. r. tanár, Budapest, IX., Kinizsi-u. 29.

Baranya vármegye közönsége, Pécs.
Bartalos Gyula dr., róm. kath. pap, Eger (Heves m.)
Bathó Lajos, vármegyei aljegyző, Komárom.
Baumgarten Nándor dr. ügyvéd, egyet. m. tanár, Budapest, V., Nagykorona-u. 18.
Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat, Zombor (Bács-Bodrogh m.) (ált. gyűjt.).
Bártfai magy. kir. állami gimnázium, Bártfa (Sáros m.) (ált. gyűjt.).
Beck Ö. Fülöp, szobrász, Budapest, VI., Városligeti fasor 22.
Beökönyi Viktor, földbirt., Ludas (Heves m.).
Berán Lajos, szobrász, Budapest, VI., Nagymező-utca 59.
Berwaldszky Kálmán, el. isk. tanító, iskolaszéki jegyző, Igló, Kossuth Lajos-sor 91.
Besztercebányai városi múzeum (Besztercebányai történelmi és régészeti társulat, Besztercebánya (Zólyom m.) (ált. gyűjt.).
Békéscsabai múzeum-egyesület, Békéscsaba (Békés m.) (ált. gyűjt.).
Békésvármegyei közművelődési egyesület, Gyula (ált. gyűjt.).

¹ Alapítványát érmekben tette.

- Biharmegyei és nagyvárad régészeti és történelmi egyesület, Nagyvárad (ált. gyűjt.).
- Bleyer Izsó dr., ügyvéd, Temesvár, Lónovics-utca 6. (*magyar és erdélyi, barbár, görög, római és középkori pénzek*).
- Bodrogi János, főgimn. tanár, Nagyenyed, (Alsó-Fehér m.).
- Boroskay János, városi erdőmester, Zólyom (Zólyom m.).
- Borsod-miskolczi közművelődési és múzeumegyesület, Miskolcz (Borsod m.) (ált. gyűjt., különösen magyar és erdélyi p. és borsodmegyei lelhelyű kelta p.).
- Borsos István, főgimn. tanár, Pápa (Veszprém m.) (a pápai ref. kollégium számára görög, római és magyar p. és emlékérmeket).
- Bothár Samu dr., városi orvos, Besztercebánya (Zólyom m.).
- Böhm Lénárt, szőlőbirtokos, Fehértemplom, Vecsei-utca 13.
- Brenner Ferenc, takarékpénztári tisztviselő Esztergom (*magyar és római p.*).
- Br. Bruckenthal-féle múzeum, Nagyszeben (Szeben m.) (ált. gyűjt.).
- Budapest IV. ker. kegyesrendi főgimnázium, IV., Városház-tér 4. (ált. gyűjt.).
- Budapest VII. ker. (Barcsay-utcai) állami főgimnáziumi ifjúsági könyvtára, Budapest, VII., Barcsay-utca.
- Csillag István, szobrász, Budapest, V., Sas-utca 15.
- Csoma József, földbirtokos, Abauj-Devecser, u. p. Forró-Encs (Abauj-Torna m.).
- Czapáry László dr., ciszt. r. főgimn. tanár, Székesfehérvár (Fehér m.) (*magyar és római pénzek*).
- Darnay Kálmán, szentmártoni, vaskereskedő, birtokos, a Darnay-múzeum tulajdonosa, Sümeg (Zala m.) (*magyar és erdélyi p., barbár és római Sümeg-vidéki leletek*).
- Daubner József, gyógyszerész, Ulma (Temes megye) (*magyar árpád- és vegyesházi és erdélyi p.*).
- Dáni Nándor, Budapest, VIII., Röck Szilárd-utca 37. (*medáliák és plakettek*).
- Despinitz Péter dr., ny. ítélőtáblai bíró, Budapest, VI., Bajza-u. 25. (ált. gyűjt.).
- Délmagyarországi történelmi és régészeti múzeum-társulat, Temesvár (*délmagyarorsz. emlékérmek, ottani leletek, barbár, viminaciumi és dáciai p.*).
- Dimák Gyula, takarékpénztári pénztáros, Selmeczbánya.
- Díner Gusztávné, Budapest, IV., Kigó-tér 1. (*magyar és erdélyi p. és emlékérmek*).
- Dobay Ferenc, nyomdatulajdonos, Gyula (Békes m.) (*magyar p. és emlékérmek*).
- Dobiaschi József, gyáros, Arad, Kölcsey-u. 2.
- Duka Marcel, kir. tanácsos, p. ü. főtanácsos, kat. helyszíni felügyelő, Szeged, Bástyautca 19.
- Durugy Ferenc, m. kir. adótárnok, Szászsebes (Szeben m.).
- Egger Ármán, éremkereskedő, Bécs, I., Opernring 7.
- Enyeter Ferenc, m. kir. csendőralezredes, Kolozsvár (ált. gyűjt.).
- Eperjesi ág. hitv. ev. kollégium főgimnáziuma, Eperjes (Sáros m.) (ált. gyűjt.).
- Erdélyi Aladár dr., Budapest, IV., Sörház-u. 4.
- Erdélyi nemzeti múzeum érem- és régiségtára, Kolozsvár (ált. gyűjt.).
- Ernusz József dr., ny. főispán, Szombathely.
- Eszék sz. kir. város múzeuma (*délszláv pénzek, görög és római pénzek, emlékérmek*).
- Esztergom főegyházmegyei könyvtár, Esztergom (ált. gyűjt., különösen magyar p., egyházi emlékérmek, kivált esztergomiak).
- Éber Lászlóné, Budapest, I., Kemenes-u. 6.
- Éles Géza, oklev. gyógyszerész, Debreczen, Kigógyógytár, Piac-tér.
- Éremkedvelők Egyesülete, Budapest, VI., Ó-utca 1.
- Érseki papnevelő intézet, Esztergom.
- Farkas Sándor, gyógyszerész, múzeumtulajdonos, Szentés (ált. gyűjt.).
- Fejér Gyula, műszaki és keresk. iroda tul., Budapest, V., Eötvös-tér 2. (*római és magyar p.*).
- Fejér József, éremkereskedő, Budapest, IV., Ferenc József-rakpart 2.
- Felkai Tatra-múzeumegylet, Felka (Szepes m.) (ált. gyűjt.).
- Felsőlövői ev. főgimnázium, Felsőlövő.
- Fiala Ede, cs. kir. kormánytanácsos, a cumberlandi hg. gyűjteményeinek őre, Bécs, Penzingerstrasse, Palais Cumberland.
- Finály Gábor dr., főgimn. tanár, Budapest, VII., Damjanich-u. 23. (*Magyarország területén lelt római pénzek és érmek lelőhelyeinek a katonai térkép szerinti pontos közlését s az illető érmek leírását kéri*).

- Fischer Emil, éremkereskedő, Bécs, I., Kohlmarkt 8.
- Fischer Ernő, m. hivatalnok, Szeged, Rigó-utca 23.
- Fogel Ágoston, kereskedő, Eger (Heves m.).
- Forray József Sándor, az osztr.-magy. bank tisztviselője, Szeged (*magyar és erdélyi p., valamint az országban forgalomban volt osztrák pénzek*).
- Forster Gyula báró, főrendiházi tag, min. tanácsos, a műemlékek orsz. bizottságának elnöke, Budapest, II., Lánchíd-u. 4.
- Főfémjelző és fémbeváltó hivatal (m. kir.), Budapest, V., Mérleg-u. 11.
- Fraknoi Vilmos, arbei vál. püspök, a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelője, Budapest, VIII., Magyar Nemzeti Múzeum.
- Frey Imre, ötvös, Zombor (Bács-Bodrog m.) (*görög, római, barbár és magyar p. és emlékérmek*).
- Friedmann Izidor, régiségkereskedő, Budapest, IV., Károly-u. 4.
- Gálócsy Zoltán, vármegyei levéltárnok, Ungvár (Ung m.) (*görög és római köztársasági p., tallérok és emlékérmek*).
- Gáspár Fülöp, m. kir. honvédszázados kt., Budapest, VIII., Népszínház-u. 44.
- Gergelyi Tamás, magánzó, Déva (Hunyad m.) (*numizmatikai kuriozitások*).
- Gohl Ödön, tanár, nemzeti múzeumi őr és szerkesztő, Budapest, I., Márvány-u. 20.
- Gorove László dr., földbirtokos, Budapest, VIII., József-körút 59.
- Gömörmegyei múzeum, Rimaszombat (Gömör m.) (*ált. gyűjt.*).
- Gramberg Nándor dr., ügyvéd, Pancsova (Torontál m.) (*római császári, különösen viminaciumi és délszláv p., Belgrádra vonatkozó emlékérmek*).
- Grünhut Alfréd, kereskedő, Nagykanizsa (Zala m.) (*római és magyar p., Nagykanizsára vonatkozó tárgyak*).
- Gundel Károly, szálloda-igazgató, Szentiványi-Csorbató (Szepes m.) (*lengyel p., különösen III. Zsigmond hármass garasai, magyar p. és emlékérmek*).
- Győri Szent-Benedekrend főgimnáziumának múzeuma, Győr (*ált. gyűjt.*).
- Győrik Márton, liceumi tanár, Pozsony, Véd-cölöp-u. 59. (*a pozsonyi ág. hitv. ev. liceum számára magyar és erdélyi p.*).
- Gyulai Noé Hugó dr., ügyvéd, Budapest, VI., Teréz-körút 34.
- Halász Gábor, ügyvédjelölt, Budapest, VIII., Röck Szilárd-u. 10. (*magyar és erdélyi p., II. Rákóczi Ferenc p. és magyar papírpénzek*).
- Haranghy György, takarékpénztári osztályfőnök, Debreczen, Péterfia-utca 72. (*ált. gyűjt.*).
- Hauzer Pál, szig. állatorvos, Dunapentele (Fehér m.).
- Helbing Ottó, éremkereskedő, München, Maximilianstrasse 13.
- Hess Adolf utódja, éremkereskedő, Frankfurt a. Main, Mainzer Landstrasse 49.
- Hidvéghi Sándor, közs. iskolai tanító, Gic-Hathalom (Veszprém m.) (*római p.*).
- Hild Viktor író, Jászberény (Jász-Nagykún-Szolnok m.).
- Hirsch Jakab dr., éremkereskedő, München, Arcisstr. 17.
- Hlatky József, ny. áll. főreáliskolai tanár, Körmöczbánya.
- Hoffmann Frigyes, joghallgató, Budapest, V., Zoltán-u. 18.
- Holesch István dr., keresk. és iparkamarai titkár, Besztercebánya.
- Hont vármegye közönsége, Ipolyság (Hont m.).
- Horváth Antal, ügyvéd, Pécs (Baranya m.), Ferenciek-u. 25. (*ált. gyűjt.*).
- Horváth A. János, áll. tanítóképző-int. tanár, Igló (Szepes m.) (*magyar, osztrák és római p.*).
- Horváth B. Ákos dr., Coburg hg. uradalmi orvosa, Vereskő (Gömör m.) (*ókori, különösen kelta p.*).
- Hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat, Déva (Hunyad m.) (*ált. gyűjt.*).
- Hurtay Lajos ifj., pénzverőhivatali vésnök, Körmöczbánya.
- Hüllt Dezső dr., műépítész, Budapest, I., Budafoki-út 3. (*régi és modern emlékérmek, különösen a római Szent Péter templomra vonatkozó érmek*).
- Iglói ág. hitv. ev. főgimn., Igló (Szepes m.) (*ált. gyűjt., különösen magyar p.*).
- Jankovich-Bésán Eleménné, Terezovac-Suhopolje (Verőce m.).
- Jeszenszky Alajos, apátkanonok, Nyitra (*magyar pénzek és emlékérmek; pápai emlékérmek*).
- Jeszenszky Géza, földbirtokos, Patvaróc, u. p.

- Brunóc (Nyitra m.) (*magyar p. és érmek; különösen árpád-házi p., II. Rákóczi Ferenc, lotharingiai Ferenc pénzei és rézpénzek*).
 Joanneum, Münzen- u. Antikenkabinet am Landesmuseum, Graz (*ált. gyűjt., különösen stájerországi veretek*).
 Jókay Endre, áll. polg. iskolai tanár, Mór.
 Kacska József, róm. kath. plebános, Dóval, u. p. Motyók (Zólyom m.) (*ált. gyűjt.*).
 Kammerer Ernő dr., min. tanácsos, a szépművészeti múzeum igazgatója, Budapest, VIII., Fhg. Sándor-u. 28.
 Karácson Béla, főgimn. tanár, Kisújszállás.
 Karcagi ev. ref. gimnázium, Karcag (Jász-Nagykún-Szolnok m.) (*ált. gyűjt.*).
 Kassai múzeum (*ált. gyűjt., különösen magyar p.*).
 Katona Béla, Kecskemét, Katonatelep (*ált. gyűjt.*).
 Kállai Dezső, éremkereskedő, Bécs, I., Lobkowitzplatz 3.
 Kállay András, földbirtokos, nyug. főispán, Nyíregyháza (Szabolcs m.).
 Kecskemét t. h. város tanácsa, Kecskemét (Pest m.).
 Kecskeméti róm. kath. főgimnázium, Kecskemét.
 Keppich Gyula dr., ügyvéd, Budapest, V., Zoltán-u. 18. (*ált. gyűjt., különösen árpád-házi magyar, görög és római császári p.*).
 Kertay Viktor, pénzügyi fogalmazó-gyakornok, Brassó, Kis-u. 8. (*római császári p.*).
 Kilényi Hugó, ny. miniszt. tanácsos, Budapest, I., Lógody-u. 23. (*ált. gyűjt., különösen magyar, erdélyi és osztrák érmek*).
 Kiskunfélegyházi városi múzeum, Kiskunfélegyháza (Pest m.) (*ált. gyűjt.*).
 Kiskunhalasi ev. ref. főgimnázium, Kiskunhalas (Pest m.) (*ált. gyűjt.*).
 Kiss Zoltán, jogszigorló, Budapest, IV., Ferenc József-rakpart 2. II. em. 19.
 Kolozsvári kegyestanító-rend kath. főgimnáziuma, Kolozsvár (*ált. gyűjt.*).
 Komárom vármegye közönsége, Komárom.
 Komárom vármegyei és városi múzeum-egyesület, Komárom (*ált. gyűjt.*).
 Konkoly Thege Balázs dr., ügyvéd, Komárom (*magyar p.*).
 Korentsy Sándor K., tanító, Kistapolcsány (*ált. gyűjt.*).
 Kornfeld Zsigmond, főrendiházi tag, a magy. általános hitelbank elnöke, Budapest, V., Nádor-u. 12.
 Kósa Sándor, m. á. v. művezető, Temesvár-Józsefváros, Pacsirta-u. 11. (*ált. gyűjt., különösen magyar p.*).
 Kováts Ede, díszműárúkereskedő, Kolozsvár, Mátyás király-tér 4.
 Kováts Ferenc dr. egyetemi m. tanár, jogakadémiai ny. r. tanár, Pozsony, Védcsölöp-u. 51. (*magyar aranyforintok és azokkal rokon középkori p.*).
 Kováts Kálmán, díszműárúkereskedő, Kolozsvár, Mátyás király-tér 4.
 Krajtsik Ferenc dr., kir. közigazgatási bíró, Budapest, VII., Erzsébet-körút 4.
 Kramer József földbirtokos, Budapest, III., Zsigmond-u. 112.
 Kunváry Fülöp, ny. főmérnök, Budapest, VII., Huszár-u. 8. (*ált. gyűjt., különösen magyar érmek*).
 Kürti Gyula, hivatalnok, Rózsahegy (Liptó m.) (*ált. gyűjt., különösen magyar és osztrák p., I. Ferenc József érmei*).
 Küttel Samu dr., kir. ítélőtáblai bíró, Temesvár-Belváros, Kormányszéki épület.
 Lenz József, gyógyszerész, Budapest, X., Család-u. 38. (*római császári p.*).
 Leszih Andor, a borsod-miskolczi múzeum őre, Miskolcz (Borsod m.), Borsod-miskolczi múzeum (*gyűjt. num. könyveket*).
 Lippay Károly, a 17. sz. helyőrségi gyógytár főnöke, Budapest, I., Alkotás-u. 25. (*numizmatikai könyvek és folyóiratok, érmészek életrajzai, arcképei és arcképes érmei*).
 Losonc rendezett. tanácsú város közkönyvtára, Losonc.
 Lossonczy István ifj., Miskolcz (Borsod m.), Verbőczy-u. 1. (*görög és római p. és borsodmegyei eredetű kelta p.*).
 Lossonczy Károly, m. kir. gazdasági intéző, Bábolnapusztá (Komárom m.) (*ált. gyűjt., különösen római és magyar p.*).
 Lötkovits Artúr, ékszergyáros, a debreczeni városi múzeum ideigl. őre, Debreczen.
 Lukeschitz Ármin, éremkereskedő, Graz, Volksgartenstrasse 4.
 Magurányi József, főképtalan ügyész, Esztergom.
 Magyar Iparművészeti Társulat, Budapest, IX., Üllői-út 33—37.

- Magyar Kegyes-Tanítórend, Budapest, IV., Városház-tér 4.
- Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiség-osztálya, Budapest, VIII., Múzeum-körút 14—16.
- Magyarországi Kárpát Egyesület múzeuma, Poprád.
- Maksziányi Dezső dr., vasuti felügyelő, Budapest, VI., gf. Zichy Jenő-utca 12.
- Marosvásárhelyi ev. ref. kollégium, Marosvásárhely (Maros-Torda m.) (ált. gyűjt.).
- Martinovich Róbert dr., m. á. v. fogalmazó, Arad, M. á. v. üzletvezetőség (magyar, erdélyi és osztrák p.).
- Maszlaghy Ferenc, pápai prelátus, szentszigmondi prépost, komáromi főesperes és kanonok, Esztergom.
- Mayer Elek, m. kir. vésnök, Körmöczbánya.
- Mály János, jogszigorló, Budapest, I., Disztér 2.
- Merzbacher Jenő dr. utódai (előbb Merzbacher Jenő dr. és Neustätter és Társa), éremkereskedők, München, Karlstrasse 10/0.
- Mezey Mihály, kir. közjegyző, Nagyvárád, Kossuth-u. 3.
- Mezőturi ev. ref. főgimnázium, Mezőtur (Jász-Nagykun-Szolnok m.) (ált. gyűjt.).
- Mihalik József, kir. tanácsos, a múzeumok és könyvtárak orsz. felügyelője, Budapest, VII., Aréna-út 29.
- Mihálovics Béla dr., ügyvéd, Budapest, IV., Ferenc József-rakpart 23. (ált. gyűjt.).
- Milch Ármin, fakereskedő, Komárom (ált. gyűjt., különösen római császári p.).
- Mild Gyula ifj., vm. írnok, a mosonm. tört. és régészeti egyesület titkára, Magyaróvár (Moson m.), Magyar-utca 11. (modern érmek és plakettek).
- Milleker Bódog, községi néptanító, múzeumi őr, Versec (Temes m.).
- Moldoványi István dr., kir. ipari felügyelő, Budapest, II., Fő-utca 71. (magyar pénzek 1526—1848-ig; erdélyi p. 1538—1690-ig; II. Rákóczi Ferenc p.).
- Mosonmegyei történelmi és régészeti egyesület, Magyaróvár (Moson m.) (mosonm. leletek).
- Moson vármegye közönsége, Magyaróvár.
- Munkácsi m. kir. áll. főgimnázium, Munkács (Bereg m.) (ált. gyűjt.).
- Munkácsy József, vaskereskedő, a gráci magyar egyesület elnöke, Graz, Brockmann-gasse 59. (ált. gyűjt.).
- Múzeumi tót társaság, Turócszentmárton (Turóc m.) (ált. gyűjt.).
- Nagy Zoltán, állomásfőnök, Verebély (Bars m.) (róm. császári p., magy. p. és emlékérmek).
- Nagybányai múzeumegyesület, Nagybánya (Szatmár m.) (ált. gyűjt.).
- Nagyvárad premontrai kath. főgimnázium, Nagyvárád (ált. gyűjt.).
- Nedeljković Tódor dr., ügyvéd, Zimony (Szerém m.) (Zimony környékén lelt pénzek).
- Neubauer Zoltán, közs. tanító, Leibic (Szepes m.) (erdélyi p.).
- Neumann Károly dr., min. osztálytanácsos, Budapest, VI., Nagy-János-u. 7.
- Nécsey József, kir. postamester és földbir-tokos, Verebély (Bars m.) (Verebély környékén lelt p.).
- Nyáry Albert báró dr., Budapest, V., Országház.
- Országos Magyar Iparművészeti Múzeum, Budapest, IX., Üllői-út 33—37.
- Országos Régészeti és Embertani Társulat, Budapest, I., Attila-u. 23.
- Ott János, vasuti üzletvezető, Budapest, VIII., József-körút 31/B. (ált. gyűjt., különösen római császári p.).
- Örmény múzeum-egyesület, Szamosújvár.
- Pallós Albert, áll. polgári leányiskolai igaz-gató, Kolozsvár, Farkas-u. 9.
- Pannonhalmi szent Benedek-rendi központi főkönyvtár, Pannonhalma, u. p. Győr-szentmárton (ált. gyűjt.).
- Payer Endre dr., fogorvos, Pozsony, Kos-suth Lajos-tér 5.
- Pazar Zoltán, okl. rajztanár, Léva (Bars m.) (magyar árpádházi és római császári p.).
- Pákozdi Károly dr., orvos, Budapest, IV., Kecskeméti-utca 14. (magyar és erdélyi p. és emlékérmek).
- Pápay Pál dr. ügyvédjelölt, Kisújszállás.
- Pelachy János, kir. járásbírói tisztviselő, Selmeczbánya (Hont m.).
- Pesti Ferenc, székes fővárosi IV. kerül. elő-ljáró, Budapest, X., Orczy-út 23.
- Petrikovich János dr., megyei járásorvos, Turócszentmárton (Turóc m.) (a mú-zeumi tót társaság számára ált. gyűjt.).
- Pécsi városi múzeum, Pécs (Baranya m.) (ált. gyűjt.).
- Pénzverőhivatal (m. kir.), Körmöczbánya (Bars m.) (körmöczbányai veretek).

- Pfinn József, vasuti felügyelő, Budapest, VI., Eötvös-u. 42.
- Philipp István, főgimn. rajztanár, Székesfehérvár (Fehér m.) *(magyar és lengyel p., cseh és osztrák pénzek magyar vonatkozásban)*.
- Pintér Sándor, ügyvéd, Nagyszécsény (Nógrád m.) és Budapest, V., Alkotmány-u. 6.
- Pokorny László, kir. betétszerkesztő bíró, Kisujszállítás (Jász-Nagykun-Szolnok m.).
- Pozsony városi múzeum, Pozsony, Városház *(ált. gyűjt.)*.
- Pozsonyi ág. ev. hitv. liceum dr. Schimkó Dániel-féle éremgyűjteménye, Pozsony, Védcsölöp-u. *(ált. gyűjt.)*.
- Pozsonyi kir. kath. főgimnázium, Pozsony *(ált. gyűjt., különösen magyar, erdélyi és osztrák érmek)*.
- Puky József, ny. miniszt. tanácsos, Kiskunfélegyháza (Pest m.) *(ált. gyűjt., különösen magyar és erdélyi p.)*.
- Rausch Aladár, gyáros, Budapest, VI., Andrássy-út 8. *(emlékérmek)*.
- Rehák Rezső, takarékpénztári tisztviselő, Budapest, I., Bécsikapu-tér 5.
- Reisner József, m. kir. pénzverdei vésnök, Kőrmöczbánya.
- Récsey Viktor dr., áldozár, Bakonybél (Veszprém m.).
- Réthy Zsigmond, régiségkereskedő, Budapest, IV., Városház-u. 1.
- Rhé Gyula, m. á. v. hivatalnok, Jutas, Pályaúdvár (Veszprém m.) *(ált. gyűjt., különösen magyar és római érmek)*.
- Richter Viktor dr., Pozsony, Deák-utca 8.
- Roger Adolf, régiségkereskedő, Budapest, IV., Városház-u. 12.
- Rohde Tivadar, ingatlan-tulajdonos, a zurányi magy. robbanóanyag-gyár r.-társ. igazgató-sági tagja, Bécs, I., Schauflergasse 2. *(római p., különösen Aurelianus, I. Ferenc József p. és forgalmon kívül helyezett magyar és osztrák papírpénzek)*.
- Ruisz Gyula, kir. jószágigazgató, Kisbér (Komárom m.) *(lakóhelyén előforduló leletek)*.
- Sarbó Leó, a Foncière biztosító-intézet igazgatója, Budapest, V., Sas-u. 10. *(emlékérmek)*.
- Sárosvármegyei múzeum, Bártfa.
- Schlesinger József, magánzó, Budapest, VI., Nagymező-u. 37.
- Schmideg Alfréd, a m. kiviteli és csomagszállítási r.-t. tisztviselője, Budapest, I., Maros-u. 7. *(ált. gyűjt.)*.
- Scholz Antal ifj., sörgyáros, Pécs, Új sörgyár.
- Schönherr Gyula dr., nemz. múzeumi igazgató-őr, egyet. m. tanár, Nagybánya.
- Schönwald Imre, ékszerműves, Pécs.
- Schreiber Antal, bútor- és régiségkereskedő, Pécs, Deák-u. 15.
- Schulek Alfréd dr., orvos, Budapest, V., Sas-u. 23. *(magyar és erdélyi p.)*.
- Schweng József, városi tanácsos, Besztercebánya.
- Schweninger Jakab, r. kath. plebános, Csene (Torontál m.) *(magyar p.)*.
- Selmecz és Bélabánya sz. kir. város közönsége, Selmeczbánya (Hont m.).
- Selmeczbányai ág. hitv. evang. liceum, Selmeczbánya (Hont m.) *(ált. gyűjt.)*.
- Smetana Aladár, gyógyszerész, Ecseg (Nógrád m.) *(ált. gyűjt.)*.
- Somogyvármegye könyvtára, Kaposvár (Somogy m.), Áll. főgimnázium *(ált. gyűjt.)*.
- Somssich János gróf, Hetes (Somogy m.) *(magyar tallérok)*.
- Steiner Ferenc, gyáros, Budapest, IX., Köztelek-u. 6.
- Steinitz Sándor, a „Landesbank“ tisztviselője, Sarajevo *(ált. gyűjt.)*.
- Szabadka sz. kir. város közönsége, Szabadka.
- Szabó Elemér dr., m. kir. honvéd-ezredorvos, Székesfehérvár, Megyeház-tér 8. *(Magyarország területén lakott népek p. és emlékérmek; különösen a Rákóczi-korszak pénzei.)*
- Szabó György, joghallgató, Hajdu-Dorog (Hajdu m.).
- Szabó Otmár, ciszterci-rendi pap, könyv- és levéltár-őr, Zirc (Veszprém m.) *(ált. gyűjt. a zirci apátsági gyűjtemény számára)*.
- Szalay Imre, min. tanácsos, a magy. nemz. múzeum igazgatója, Budapest, VIII., József-körút 35.
- Szarvasi ág. hitv. ev. főgimnázium, Szarvas (Békés m.) *(ált. gyűjt.)*.
- Szatmári Kölcsey-Kör múzeuma, Szatmárnémeti.
- Szatmárvármegye múzeuma, Nagykároly.
- Szászvárosi ev. ref. Kún-kollégium, Szászváros.
- Szekffű György, ny. városi főjegyző, Zenta. Szép-u. 247.

- Szende Gyula dr., főgimn. tanár, Budapest, VII., Damjanich-u. 25/a.
- Szendrei János dr., miniszt. osztálytanácsos, az Orsz. régészeti és embertani társulat titkára, Budapest, I., Attila-u. 23.
- Szentgáli Károly, főv. tanító, Budapest, I., Fehérvári-út 16/B.
- Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy (Háromszék m.) (ált. gyűjt.).
- Szirmai Antal, szobrász-érmész, Páris, 112. Boulevard Malesherbes (*modern érmek és plakettek*).
- Szívák Imre dr., ügyvéd, orsz. képviselő, a budapesti ügyvédi kamara elnöke, Budapest, IV., Egyetem-tér 5. (ált. gyűjt.; *főképpen a Rákóczi-korszak érmei*).
- Thallóczy Lajos, udv. tanácsos, cs. és kir. osztályfőnök, Bécs, I., Johannesgasse 6.
- Tinis József, kir. telekkönyvvezető, Abauj-Szepi (Abauj-Torna m.).
- Tiszafüredi múzeum és könyvtáregylet, Tiszafüred (Heves m.) (ált. gyűjt.).
- Tolnavármegyei múzeum, Szekszárd (Tolna m.) (ált. gyűjt.).
- Tomik Bernardin, kapucinus r. áldozár, Tata (Komárom m.) (*a tatai kapucinus rend studiuma számára ált. gyűjtő, különösen magyar p.*).
- Torontál vármegye közönsége, Nagybecskerek.
- Tóth Sándor, kegyesrendi gimnáziumi tanár, Kecskemét (Pest m.) (ált. gyűjt.).
- Tömörkény István, a szegedi Somogyi-könyvtár és városi múzeum igazgatója, Szeged.
- Tragor Ignác dr., kir. közjegyzőhelyettes, Vác (Pest m.).
- Tyll Gusztáv, birtokos, Újmoldova (Krassó-Szörény m.).
- Ujvári Béla, urjeli, magánzó, Újpest, Vasút-utca 31.
- Ungar Dezsőné, Budapest, V., Báthory-u. 6.
- Ungvári kir. kath. főgimnázium, Ungvár (Ung m.) (ált. gyűjt.).
- Varannai István, gimn. tanár, Szokolca.
- Varga Béla, tinódi, az osztrák-magyar bank tisztviselője, Budapest, V., Nádor-u. 55. (*magyar pénzek, emlékérmek és zsetonok általában*).
- Varsányi Román, főgimn. bencés tanár, Pápa.
- Vasvármegyei kultúregyesület, Szombathely (Vas m.) (ált. gyűjt.).
- Várnay Ernő ifj. dr., közjegyzőhelyettes, Temesvár, Petőfi-u. 2. (*görög, római, magyar és erdélyi p.*).
- Váry Szabó Elemér, uradalmi számvevő, Budapest, IX., Erkel-u. 19. (*magyar pénzek és emlékérmek*).
- Veber Ernő J., szakiskolai tanár, Gölnicbánya (ált. gyűjt.).
- Versec városi múzeum, Versec (Temes m.) (ált. gyűjt.).
- Veszprémmegyei múzeum, Veszprém.
- Vértes Sándor, körjegyző, Vaskőrtvélyes.
- Voetter Ottó, cs. és kir. alezredes, Bécs, III., Kollergasse 3. (*római érmek*).
- Walla Ferenc dr., éremkereskedő, Bécs, I., Mölkerbastei 12.
- Walla József ifj., Budapest, VII., Gizella-út 38. (*római, magyar és erdélyi p.*).
- Walla Vilma, Budapest, VII., Gizella-út 38. (*római, magyar és erdélyi p.*).
- Weifert Ignác, birtokos és sörfőzőtulajdonos, Pancsova (Torontál m.) (*római p.*).
- Weiss Berthold, udvari tanácsos, Budapest, VI., Váci-körút 27.
- Wersényi Róza, városi óvónő, Selmeczbánya.
- Wertheim Pál, bizt. főügynök, urad. bérlő, Székesfehérvár (Fehér m.), Ligetsor 1. (*I. Ferenc József érmei, kiállítási érmek és zsetonok, Napoleon-érmek, papírpénzek, plakettek*).
- Woyciechowski Vilmos, a magy. leszámítoló és pénzváltó-bank tisztviselője, Budapest, IX., Fővámter 15.
- Zachar Antal ifj., székes-fővárosi pénztáros, Budapest, VIII., Népszínház-utca 16. (ált. gyűjt.).
- Zentai községi főgimnázium, Zenta (Bács-Bodrog m.) (ált. gyűjt.).
- Zilahi ev. ref. Wesselényi-kollégium, Zilah (Szilágy m.) (ált. gyűjt.).
- Zittritsch Mátyás, magánzó, Győr, Széchenyi-tér 4.
- Zöld János, polg. isk. tanár, Nagyszombat (Pozsony m.).
- Zsoldos Benő, gimnáziumi tanár, Sárospatak (Zemplén m.).

Inhalt.

Edmund Gohl beschreibt die in Cohen's 2. Ausgabe nicht enthaltenen röm. Kaiser-münzen des ung. Nationalmuseums (III. Folge, Nr. 182—265. M. Aurelius—Caracalla.) — **Edmund Gohl** schildert einen Münzfund aus der Umgebung von Brassó, in welchem die Varianten von Nr. 9874 und 9807 de la Tour's, ferner barbarische Nachahmungen der Tetradrachmen und Drachmen Alexanders von Macedonien und der Tetradrachmen von Thasos vertreten waren. — **Julius Rhé** gibt die sorgfältig zusammengestellte Liste der numism. Fundstellen aus dem Komitate Veszprém. — **Adolph I. Horváth** publiziert Regesten aus dem städtischen Archiv von Dobsina zur Geschichte der dortigen Notpapier-gelder aus dem Jahre 1849. — **Julius Supka** schildert 1. die von der ung. num. Gesell-schaft veranstaltete Ausstellung der Werke des Karl Gerl, gewesenen Stempelschneiders und Medailleurs in Körmöczbánya; 2. die von der Gesellschaft der Medaillenfreunde veranstal-tete Ausstellung ungarischer Medaillen und Plakette (Deczember 1907 in Budapest). — **Desiderius Rexa** publiziert die in einem alten Briefe enthaltene Beschreibung und Abbil-dung einer unbekannten Prämienmedaille des evang. Gymnasiums zu Sopron aus dem Jahre 1654. — **Andreas Leszih** beschreibt die Schulprämien der Schulen zu Miskolcz. — **Paul Harsányi** und **E. Gohl** publizieren Münzfunde. — **Museen.** — **Literatur.** — **Auk-tions- und Lagerkataloge.** — **Miscellen.** — **Gesellschafts-Nachrichten und Mitglieder-Ver-zeichniß** der ung. num. Gesellschaft.

Sommaire.

Edmond Gohl: Monnaies impériales romaines du musée nat. hongrois, non contenues dans Cohen (3 suite, de M. Aurèle à Caracalla.) — Trouvaille de monnaies barbares à l'entour de Brassó (Variantes des nr. 9874 et 9807 de l'atlas, puis imitations barbares des monnaies d'Alexandre et de Thasos.) — **Jules Rhé;** Lieux de trouvailles de mon-naies dans le comté Veszprém. — **Adolphe I. Horváth:** Regestes servant à la histoire des papier-monnaies de Dobsina (1849). — **Jules Supka:** 1. L'exposition des oeuvres du médailleur Ch. Gerl arrangée par la soc. num. hongroise. 2. L'exposition retrospective de médailles et plaquettes hongroises, arrangée par la soc. des amis de la médaille à Buda-pest, décembre 1907. — **Désiré Rexa:** Médaille inconnue du gymnase à Sopron de l'an 1654. — **André Leszih:** Médailles des écoles de Miskolcz. — **Paul Harsányi** et **E. Gohl:** Trouvailles. — **Musées.** — **Littérature.** — **Ventes.** — **Miscellanées.** — Nouvelles de la soc. num. hongroise et liste de ses membres.

Alle Rechte vorbehalten. — Droits réservés.

Finály Henrik középkori magyar metrologiája.*

Metrologia Hungarica mediū aevi auctore Henrico Finály.*

Commissio Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae anno 1881 consilium cepit numismaticam Hungaricam plenam et integram edendi.

Cum sodalibus commissionis notum esset *Henricum Finály*, professorem universitatis Claudiopolitanae et custodem numophylacii Musei Transilvaniensis operam dedisse historiae juris numos cudendi Hungarici elaborandae, suadente *Ludovico Thallóczy*, primum ab ipso *Thallóczy*, deinde die 12. Aprilis 1883 publice a referente commissionis *Emérico Henszelmann* per litteras ei mandatum est, ut operis „Corpus Nummorum Hungaricorum“ inscripti partem, quae Metrologiam Hungaricam contineret, elaboraret.

Henricus Finály inter scriptores rei numariae jam tum in primis habebatur, praecipue postquam de mensuris numorum Hungaricorum veteribus anno 1866 egregie disseruit. Quod testatur *Franciscus Salamon* in litteris die 18. Januarii ad ipsum *Finály* datis, ubi legitur: „De numis veteribus alius, quam Tua Magnificentia, in patria nostra consuli plane nequit“.

* Operis versionem Hungaricam filius auctoris, sodalis noster dr. Gabriel Finály in acriosi prima publica societatis die 5. Februarii 1904 proposuit.

A M. T. Akadémia archaeologiai bizottsága 1881-ben tervbe vette egy teljes magyar Numizmatika elkészítését.

A bizottság tagjainak tudomásuk lévén arról, hogy *Finály Henrik* kolozsvári egyetemi tanár és az Erdélyi Múzeum régiség- és éremtárának őre a magyar pénzverés történetével foglalkozik, *Thallóczy Lajos* javaslatára előbb *Thallóczy* útján, majd 1883 április 12-én hivatalosan is, dr. *Henszelmann Imre* bizottsági előadó által, felszólították, hogy ezen „Corpus Nummorum Hungaricorum“ című munkának metrologiai részét dolgozza ki.

*Finály Henrik*nek a numizmatikai irodalom terén már akkor, különösen a régi magyar pénzverési súlymértékről 1866—7-ben írt tanulmánya következtében, elsőrangú tekintélye volt. *Salamon Ferenc*nek egy hozzáintézett levélére hivatkozom, aki 1884 jan. 18-án így ír: „Régi pénzek dolgában más-hoz, mint Nagyságod szakértelméhez folyamodni hazánkban nem lehet“.

* A dolgozatot a szerző fia, dr. *Finály Gábor* tagtársunk, a Magy. Numizmat. Társulat első felolvasó ülésén 1904 februárius 5-én mutatta be, magyar fordításban.

Memini ante hos viginti fere annos Patrem quamquam variis negotiis occupatum diligentissime et mira cum patientia collegisse omnia, quae ad hanc rem spectant; *Florianus Rómer* in litteris die 25. Novembris 1886 ad eum datis haec scripsit: „Optime facis, quod operam das metrologiae Hungaricae, scio enim praeter te vix alium inveniri posse, qui hujus rei peritus sit, et si opus tuum TE laudabit, . . . opus hoc genti nostrae item laudi erit“.

Auctor noster materiam collectam jam elaboraturus erat, cum novum mandatum ab episcopo *Guilelmo Fraknoi*, cui Monumentorum Vaticanorum edendorum cura a praelatis Hungariae mandata erat, accepit, ut metrologiae partem ab anno 1281 usque ad annum 1375 diligentius et latius pertractaret in praefatione metrologica Tomi I. Monumentorum Vaticanorum, qui Regesta Collectorum Pontificiorum annorum praedictorum continet.

Sed Tomus hic anno jam 1887 in publicum editum est, Pater vero materiam ex speciminibus typographicis collectam anno solum 1890 (vide pag. 22.) elaborare coepit, et tandem opus, cujus partes solum in chirographis ejus inveniuntur, imperfectum relictum est.

Cum Pater die 13. Februarii 1898 diem supremum obiit, statui ex chirographis ejus omnia, quae ipse editurus fuisset, si ea perficere ei contigisset, in publicum dare. Pietatis hanc professionem, *benevole lector*, benigno animo accipies.

Cum inter sodales Societatis nostrae nonnulli linguae Latinae expertes essent, necessario versionem Hungaricam operi adjeci.

Notandum est, quod ubi *rationum libri*, *haec regesta* vel numeri paginarum in textu occurrunt, semper Tomus I. Monumentorum Vaticanorum (hoc est Regesta Collectorum Pontificiorum) intellegendus est.

Lectori benevolo S.

Ordiendo quae huic volumini ex consilio editorum praemittere visum est, non sum nescius me propter continuitatem disserta-

Jól emlékszem, hogy b. e. édes atyám mintegy 30 évvel ezelőtt sokszoros elfoglaltsága közben nagy szorgalommal és türelemmel gyűjtötte az adatokat, hogy a megbízásnak megfelelhessen; Rómer Flóris 1886 november 25-én írja neki: „Hogy a magyar metrologiával vesződöl, azt igen jól teszed, mert tudom, hogy kívüled alig lesz ember, ki hozzászólhasson és ha tollad alul TEGED (sic!) dicsérő mű kerül ki, . . . ama mű csak nemzetünket fogja ismét emelni“.

Az összegyűjtött anyag már-már kidolgozásra került, amikor Fraknoi Vilmos püspök úrtól, a Vatikáni Magyar Okirattár kiadó magyar főpapok megbízottjától, felszólítást kapott atyám, hogy a nevezett mű első kötetéhez, a pápai tizedsedőknek 1281-től 1375-ig terjedő lajstromaihoz pénztudományi bevezetést írjon s a nevezett időszak metrologiáját dolgozza ki.

De míg e kötet már 1887-ben megjelent, addig atyám a már kész ívekből gyűjtött anyagot csak 1890 körül (l. 22. lap) kezdte kidolgozni s kézíratai között végre is befejezetlenül maradt a munka.

Édes atyámnak 1898 februárius 13-án bekövetkezett elhunytá után kötelességemnek éreztem, hogy kézírataiból mindazt kiadjam, amivel nagy szelleme a magyar tudományosságot megajándékozta volna, ha a toll kezéből ki nem hull. Fiúi kegyelemem e nyilvánulásában elsőnek az itt következő metrologiai kézírattörödéket mutatom be.

E kézirat azonban latin nyelven készült, itt az eredeti szöveghez magyar fordítást is készítettem.

A szöveghez közben teendő megjegyzéseimen kívül előre kell bocsátanom, hogy a Vatikáni Magyar Okirattár illető I. kötete mindig „e kötet“, „e számadások“, vagy „e regestrum“ néven van felemlítve, s az idézett lapszámok mindenütt erre vonatkoznak.

Bevezetés.

Jól tudom, hogy a kiadók kedvéért itt előrebocsátott bevezetésben a fejtegetések összefüggése miatt sok olyat fogok elmon-

tionis multa dicturum esse, quae eruditissimè pridem nota sunt. Nihilo minus spero gratum fore hunc librum evoluturis omnia ista quae quoquo modo ad dilucidationem materiae in haec regestra congestae aliquid conferre posse videntur, hic in unum ut ita dicam corpus collecta prae oculis posita habere, ut si alicubi adhaereant, in promptu invenire possint solutionem quaestionis se offerentis.

Duo sunt quae rerum antiquarum studiosis in hoc libro praebeantur. Una ex parte nomina hominum et locorum, ex altera vero vocabula ponderum, numorum cum ratione pretii quo in commercio inter se permutabantur et per manus hominum currebant. Equidem solum alteram hanc partem pertractandam suscepi.

Disputaturo de rebus metallicis et numariis primum quaedam observationes de re numaria medii aevi in universum sunt praemittendae, quibus omnis disquisitio harum rerum tanquam fundamento inniti debet. Quum enim praecipue et ubique de pretio cuiusque numi vel quantitatis auri aut argenti oriatur quaestio, in primis considerandum est, qua ratione temporibus istis hoc pretium definiri atque exprimi solitum sit.

Jam satis notum est, ut primum de numis loquar, cujuslibet numi pretium duplici ratione posse definiri. Quum enim numus nihil aliud sit quam frustum metalli certi ponderis, pretium eius ex quantitate metalli pendebit quam in se continet; at numus signatus forma publica cuiusdam regni vel populi, cum forma simul notam etiam pretii accipit, quod pretium saepissime vocabulo numi significatur, velut in vocabulo *denarii* jam apud priscos Romanos expressum erat, unum hujusmodi numum *denos* valere asses; itaque hoc pretium apud recentiores etiam *pretium nominale* vocari solet, atque brevitate causa et ipse hoc vocabulo utar, dum pretium metalli *intrinsecum* dicam.

Jam pretium nominale et pretium intrinsecum numi necessario differunt; ipsa enim casio monetae sumptus desiderat, quos recuperandi causa de pondere numorum aliquid detrahatur, sive ita, ut numi aliquantulo leviores fiant, quam ex lege esse deberent, sive, ut nunc usus est, ita, ut pro certo pondere metalli, pauciores reddantur numi

dani, ami a szakemberek előtt már régóta ismeretes. Mégis remélem, hogy olvasóim szívesen veszik, ha mindaz, ami az e regestrumokba összegyűjtött anyag megvilágítására szolgál, itt egybegyűjtve lesz a szemük előtt, úgy, hogy ha valahol fennakadnak, mindjárt megtalálhassák a kínálkozó kérdésre a feleletet.

E kötet két dolgot tár a régi dolgok iránt érdeklődők elé. Egyfelől emberek és helyek neveit, másfelől pedig súlyokat és pénzeket jelentő szavakat, annak az értéknek a megjelölésével, amely szerint csereforgalomban voltak és közkézen forogtak. Én csak ez utóbbi rész tárgyalására vállalkozom.

A fémekről és pénzekről akarván szólni, előbb előre kell bocsátanom néhány általános megjegyzést a középkori érmészetről, hogy ezeket a további fejtegetések alapjául használhassam fel. Mivel pedig főképpen és mindenütt az egyes pénzdarabok vagy valamely arany- vagy ezüstmennyiség értékéről van szó, először is meg kell állapítanunk, hogy abban az időben mi módon szokták ezt az értéket meghatározni és kifejezni.

Hogy előbb a pénzekről szóljak, tudvalevő, hogy minden pénznek az értékét kétféleképpen lehet meghatározni. Mert a pénz nem lévén egyéb, mint egy meghatározott súlyú fém, értéke attól a fémmennyiségtől függ, amely benne van; de valamely országnak vagy népnek hivatalos bélyegével vert pénze a bélyeggel együtt értékjelzést is kap, amely értéket igen gyakran a pénz nevével szoktak megjelölni, mint pl. a *denarius* szó a régi rómaiaknál azt jelentette, hogy az illető pénz tíz *as*-t (*nummus denarius* = tíz egységet érő pénz) ér; ezt az értéket e szerint újabban *névértéknek* hívják, én is így fogom hívni rövidség okáért, a fém értéket pedig *belértéknek* fogom mondani.

A pénz névértéke és belértéke szükségképpen különböznek egymástól; mert a pénz verése költségbe kerül, amelynek megtérítésére valamit elvesznek a pénz súlyából, akár úgy, hogy a pénzek valami kevéssel könnyebbek legyenek, mint amilyeneknek törvény szerint lenniök kellene, akár, amint ma szokás, úgy, hogy bizonyos súlyú fémért

cujusdam notae, quam revera ex isto pondere procuduntur. Haec differentia, quae *monetarii* vocabulo designatur, multis ex causis perquam varia est; nam quo plures cuduntur ex certa quantitate metalli numi eo magis augentur sumptus cusionis, quibus saepe et alii sumptus accedunt videlicet quos cura expurgandi et conflandi metallum exigit. Tamen haec differentia levis est momenti, quia in singulos numos distributa perexiguas dividitur in particulas. Illustratur hoc exemplo praesentis temporis, quod e nostris officinis monetariis desumo. Hic scilicet pondus auri penitus perpurgati, quod kilogramma appellatur 1395 florenis aureis aestimatur, et revera, cum ex kilogrammate auri decimae combustionis 310 numi cuduntur, quorum unusquisque 4 florenos valet et 5 cruciferos, isti 310 numi 1255 florenos et dimidium valent, cui summae si decimam combustam addas, recte efficiuntur 1395 floreni supra memorati; at si quis kilogramma auri in monetam defert, quia dimidia centesima pro purificatione auri detrahitur non plus accipit quam 1388 florenos et 2 cruciferos, ita ut numus intrinsece 4 florenos et 5 cruc. valens, ei 4 florenis et 7 cruciferis constabit, nec tamen pro majore pretio curret, quam pro 4 florenis et 5 cruciferis, dum pretium nominale nonnisi 4 florenis computatur.¹

Discrimen hoc inter pretium intrinsecum et nominale numerum a monetagio ortum mox increvit cum increbescente commercio discerni coeptum est inter numos re vera pretiosis et alios quorum pretium tantum

kevesebb vert pénzt adnak, mint amennyit annyi fémből tényleg kivernek. Ez a különbség, amelyet latinul *monetagium* névvel jelölnek, sokféle okból nagyon különböző; mert minél több pénzdarabot vernek bizonyos mennyiségű fémből, annál jobban nő a verés költsége, amelyhez gyakran más költségek is járulnak, így a fém finomításáé és olvasztásáé. Ez a különbség mégis kis jelentőségű, mert az egyes pénzekre szétosztva igen kis részeket ad; megmutatja ezt egy jelenkorból vett példa, amelyet a mi pénzverdéinkből vettem. Itt ugyanis egy kilogramm egészen tiszta arany értéke 1395 arany forint és valóban, mivel egy kilogramm $\frac{9}{10}$ finomságú aranyból 310 darab pénzt vernek, amelyek mindegyike 4 forint 5 krajcárt ér, e 310 pénzdarab 1255 $\frac{1}{2}$ forintot ér, amely összeghez hozzáadva az elvett $\frac{1}{10}$ részt (139 $\frac{1}{2}$ frt) megtaláljuk a fentemlített 1395 aranyforintot; de ha valaki egy kilogramm aranyat visz a pénzverőbe, minthogy $\frac{1}{2}\frac{9}{10}$ -ot levonnak az arany finomításáért, nem kap többet, mint 1388 frt 2 krt, úgy, hogy a 4 frt 5 kr belértékű pénz neki 4 frt 7 krjába kerül s a forgalomban még sem fog többet érni 4 frt 5 kr-nál, holott névértéke csak 4 aranyforint.¹

Ez a monetagiumból keletkezett különbség a belérték és névérték között csakhamar még nagyobb lett, amikor a kereskedelmi forgalom élénkülése következtében különbséget kezdtek tenni valóban értékes és oly

¹ Eadem computatio quoad valorem hodiernum Coronarum haec est. Kilogramma auri valet 3280 coronas (§. 3. legis XVII. ex a. 1892); ex kilogrammate auri decimae combustionis cuduntur 147·6 aurei XX coronarum (295·2 aurei X coronarum); hi numi 2952 coronas valent, cui summae si decimam combustam addas, efficiuntur 3280 coronae; at si quis kilogramma auri in monetam defert, non plus accipit quam 3274 coronas (a mensa publica Austro-Hungarica 3276 coronas, praescriptum a Ministro q. d. aerarii publici sub nr. 2326 ex a. 1892), numus XX coronarum ei ergo XX cor. $3\frac{13}{20}$ obulis (per mensam publicam A.-H. XX cor. $2\frac{9}{20}$ ob.) constabit, nec plus quam XX coronas valebit. Monetagium hoc lege (§. 8.) pro numis XX coronarum non plus quam 0·3 pro centum, pro numis X coronarum non plus quam 0·5 pro centum esse potest.

¹ Alkalmazzuk ezt a koronaértékre. Egy kilogramm finom arany 3280 K-t ér (1892. évi XVII. t.-c. 3. §), egy kilogramm $\frac{9}{10}$ finomságú aranyból 147·6 húszkoronást (295·2 tízkoronást) vernek; e pénzdarabok értéke 2592 K, hozzáadva az elvett $\frac{1}{10}$ részt (328 K), megvan a teljes 3280 K; de ha valaki aranyat veret ki pénzzé, egy kilogramm finom aranyért csak 3274 koronát kap (az Osztrák-Magyar Banktól 3276-ot, 2326/892. sz. pénzügyminiszteri rendelet), egy 20 K-ás arany neki tehát 20 K $3\frac{13}{20}$ f-be kerül (az O.-M. banknál beváltva 20 K $2\frac{9}{20}$ f-be), még sem ér többet 20 K-nál. A törvény e díjat verdedíjnak nevezi és maximumát a húszkoronásoknál 0·3 $\frac{9}{10}$ -ra, a tízkoronásoknál 0·5 $\frac{9}{10}$ -ra teszi (a törvény 8. §-a).

affingebatur. Variis enim et multiplicibus ex causis usu venit, ut ex officinis monetariis numi ederentur, quorum formis certum pretium significabatur, quod, si pondus et qualitatem metalli spectes, iis minime inerant. Prima hujusmodi numorum exempla jam priscis temporibus occurrunt inter numos argenteos regum Macedonum, quos pelliculatos appellari placuit, quia e ferro vel plumbo facti admodum tenui obducebantur lamina argenti, ita ut speciem tantum numorum argenteorum praeberent; unde factum est, ut hujusmodi numi saepissime incisi occurrerent; incidebantur enim, quia suspecti erant intus vilis metallum continere. Mox Ptolemaei in Aegypto aereos numos fabricari fecerunt, in quibus as sexagesimam fingebatur valere partem argenti ejusdem ponderis, hoc est paene duplum veri pretii. Hoc quidem jam omnibus notum est assem Romanum, qui ab initio decem unciarum erat et scrupulum argenti valebat, postea stante adhuc republica Romana ad pondus unius unciae esse imminutum, et tamen pretium quartae partis scrupuli argenti obtinuisse, hoc est: dum quantitas aeris ad decimam solum partem imminuebatur, pretium nonnisi ad quadrantem descendit. Innumera et alia possum adferre exempla: sed ad summam rerum propero.

Promiscua et vilia mercantibus opus est minuta pecunia, quae quoniam frequentissimo usu plurimum atteritur et saepissime rudibus et rusticis manibus plebeiorum tractatur, nostris temporibus e vili solet fieri metallo, nempe ex argento nimis aerato,¹ vel ex aere, ut materia ex detritu perdita levius adferat damnum, simulque numuli singuli ne fiant adeo exigui, ut facile e manibus tractantium elaberentur. Et quoniam in quotidiano usu hujusmodi pecuniae summae, quae dissolvere usu venit, plerumque admodum exiguae sunt, facile intelligitur, nihil attinere, num singulorum numulorum pretium intrinsecum, re vera respondeat pretio nominali, necne. Itaque in universum invaluit consuetudo, numulos minutae pecuniae ita signandi, ut pretium intrinsecum eorum multo minus sit quam pretium nominale, simul

pénzek között, amelyeknek értékét csak ráfogták. Különböző és sokféle okokból ugyanis szokásba jött, hogy a pénzverőházak úgy adtak ki pénzeket, hogy a veretükkel megjelölt értékkel, a fém súlyát és minőségét tekintve, nem bírtak. Ilyenféle pénzek első példái már az ókorból valók, a macedóniai királyok ezüstpénzei között fordultak elő t. i. olyanok, amelyeket bélelt pénzeknek nevezhetünk, mivel vasból vagy ólomból készültek és csak nagyon vékony ezüstlemezzel borították be, úgy, hogy csak külsőleg látszottak ezüstpénzeknek; ezért fordul elő sok efféle pénz bevagdalt széllel; belevágtak ugyanis, hogy meggyőződjenek arról, hogy belseje nem ezüst, hanem hitványabb fém. Majd a Ptolemaioszok Egyiptomban rézpénzeket készítettek, amelyekben a réz hasonló súlyú ezüst értékének hatvanadrészt érte volna, holott csak kb. félfannyit ért. Az pedig már közismert dolog, hogy a római as, amely kezdetben 10 uncianyi volt és egy scrupulum ezüstöt ért, később, még a köztársaság idejében egy uncianyi súlyra apadt és mégis $\frac{1}{4}$ scrupulum ezüst értékével tették egyenlőnek, szóval, amíg a réz mennyisége egy tizedrészre csökkent, értéke csak egy negyedrészt ért. Számítalan más példát hozhatnék fel, de térjünk a dologra.

Közönséges és kisértékű tárgyakkal kereskedőknek szükségük van aprópénzre, amely, mivel a sűrű forgalomban legtöbbet kopik és gyakran forog közönséges emberek durva kezei között, mostanság rendesen kis értékű fémből készül, t. i. sok rézet tartalmazó ezüsből¹ vagy rézből, hogy a kopás következtében elveszett anyag minél kevesebb kárt okozzon s egyúttal, hogy az egyes pénzdarabok ne legyenek oly kicsinyek, hogy könnyen kieshessenek a vele bántóbb kezéből. És mivel a mindennapi forgalomban az ilyen pénzben kifizetésre kerülő összegek rendesen igen csekélyek, könnyű megérteni, hogy lényegtelen dolog, vajjon az egyes pénzdarabok belértéke megfelelő-e a névértéknek, vagy sem. Így tehát általános lett az a szokás, hogy az aprópénz egyes darabjait úgy verik, hogy belértékük

¹ Nempe numi „valoris Austriaci“.

¹ Az „osztrák értékű“ váltópénzre vonatkozik.

vilis materiae efficit, ut exaequandi ad justum et legitimum pondus singulos numulos nequaquam tanta cura adhibeatur, quam in numis majoris moduli, quae ex puro et sincero fiunt metallo pretioso. Ita factum est, ut hodie ubique fere duo genera numorum sint in usu: alterum cujus singuli numi re vera tantum auri vel argenti continent, quantum ubique terrarum pro eodem pretio emitur et venit, quod numo impressum notatur; alterum, cujus pretium soli notae impressae innititur, itaque extraditionem regni vel regionis, ex cujus auctoritate numi cusi sunt, aegre vel omnino non possunt currere. Nostris temporibus priores *numorum currentium* vel si ita nominare licet *universalium* vocabulo nuncupantur, quod sine difficultate universali omnium populorum commercio inservire possunt; posteriores minuti sunt numi, quos etiam *cambiales* sive *provinciales* appellari placuit.

Consideranti, quod discrimen istud medii aevi seculis nondum erat in usu, sed ubique fere unum tantum genus argenteorum parvorum, denariorum cudebatur, facile apparebit, hos numulos utriusque generis numorum supra memorati partes sustinuisse. Ubi in commercio quotidiano aliquot tantum eiusmodi numuli sufficebant ad pretia rerum emptarum exsolvenda, numuli numerabantur; at ubi majores summae erant tradendae, libra utebantur, et numorum quantitatem eam, qua opus erat, appendebant. Itaque pondus singuli numi, admodum levis erat momenti, atque id solum considerabatur ut argentum ejus sit conditionis, quam lex monetaria praescribebat; et quoniam numi non numerabantur sed ponderabantur, invaluit mos, ut vocabula ponderum utputa libra, marca, ferto, uncia, pensa, et cetera ejusmodi etiam certas pecuniae quantitates designarent.

Leges monetariae plerumque exacte praecipiant, quot numi cujusdam notae ex certo pondere metalli rite temperati fieri debeant, et hic numerus in recentis aevi officinis ad amissim observatur; non ita ante haec quinque et sex secula; tamen quoniam e. c. statutum erat, ut ex libra argenti ducenti et quadraginta denarii cuderentur, et monetarii

sokkal kisebb a névértékükénél, egyúttal pedig az anyag olcsósága következtében az egyes pénzdarabok helyes és törvényes súlyának megállapítására nem fordítanak akkora gondot, mint a nagyobb pénzekére, amelyek tiszta és helyes súlyú, értékes fémből készülnek. Így történt, hogy ma majdnem mindenütt kétféle pénz van használatban: az egyik felének egyes darabjai tényleg annyi aranyat vagy ezüstöt tartalmaznak, amennyit bárhol venni vagy eladni lehet annyi értékkel, amennyit a pénz verete mutat; a másik felének értéke csak a vereten alapúl s így annak az országnak vagy vidéknek a területén kívül, amely verette, nehezen, vagy egyáltalában nem lehetnek forgalomban. A mi időnkben az előbbi félét *folyó pénzeknek*, vagy ha szabad úgy mondanom, *nemzetközieseknek* lehet nevezni, mivel nehézség nélkül szolgálhatnak minden nép kereskedelmi forgalmának; az utóbbi félét az aprópénz, amelyet *váltópénz*nek nevezünk.

Ha tekintetbe vesszük, hogy ez a megkülönböztetés a középkorban még nem volt szokásos, hanem mindenütt csak egyféle kis ezüst dénárt vertek, könnyen beláthatjuk, hogy ezek a kis pénzek a fentemlített mindkétféle pénz helyett szolgáltak. Ahol a mindennapi forgalomban a vásárolt tárgyak árának kifizetésére elég volt egy néhány ilyen kis pénz, számlálták; de ha nagyobb összeget kellett kifizetni, mérleget használtak, s a szükséges pénzösszeget kimérték. E szerint az egyes pénzdarabok súlya nagyon kevésbé volt lényeges s csak azt vették figyelembe, hogy az ezüst minősége olyan legyen, amilyent a pénzverő törvény rendel; és mivel a pénzt nem számlálták, hanem súly szerint mérték, szokássá vált, hogy a súlyok nevei, mint *libra*, *marca*, *ferto*, *uncia*, *pensa* steff. meghatározott pénzösszeget is jelentettek.

A pénzverésre vonatkozó törvények többnyire pontosan meghatározzák, hogy a helyesen kevert fémnek bizonyos súlymennyiségéből hány bizonyos veretű pénzdarabot kell kivenni s ezt a számot az újabkori pénzverő műhelyek pontosan meg is tartják; de nem tartották meg ezelőtt öt-hatszáz évvel; mégis, mivel pl. meg volt állapítva,

etiam conabantur id efficere, ut 240 denarii, et si inter se non utique aequales, tamen libram adpenderent — ubi permittebatur nec fraudi iis erat, si 243 vel 245 denariis erat opus ad librae pondus explendum — invaluit consuetudo, ut numerus 240 denariorum, nulla veri ponderis ratione habita, *librae* nomine designetur, imo procedente tempore idem ducenarius quadragenarius numerus quorumcunque aliorum numerum eodem vocabulo nominari coeperit. Inde vocabulum ipsum *librae* plures obtinuit significationes, sive, si placet, plures librae sunt ortae; alterum nempe genus librarum ponderatarum, quas iam prisci Romani vocabulo „libra pondo“ notabant; alterum genus librarum numeratarum, quas medii aevi consuetudo induxit, et pro varietate numerum quorum ducenarium quadragenarium numerum complectebantur sub denominatione librarum denariorum, latorum, parvorum, grossorum, sterlingorum etc. occurrunt; utriusque generis librae praeterea a nominibus regionum, urbium, notarum iis impressarum vel dominorum ex quorum auctoritate numi cusi fuerant traxerunt nomina, velut librae Turo-nensium, Venetorum et alia id genus. Jam vero libra pondo nequaquam erat ubique eadem, imo librae diversarum regionum, provinciarum etiam urbium sat magnis discrimini-bus differebant, tamen numerata libra semper et ubique ducentorum et quadra-ginta erat numerum.

Quae hic de libra exempli causa disserui eadem ratione etiam ad solidos referuntur, qui ubique vicesimam partem librae fece-runt, et duodecim denarios continebant. Sed quoniam quibusdam in officinis etiam numi cudebantur sub nomine et in pretio unius solidi cursuri, paullatim differre coeperunt solidi. Jam primum omnium summa ope cavendum est ne solidos aureos Byzantinos cum solidis denariorum argenteorum con-fundamus, qui pro XII denariis computa-bantur; porro notandum est, quod cum numi argentei, qui XII denarios valebant, iam ob hoc ipsum quod necessario majoris moduli et crassiores erant, quam denarii ipsi, vocabulo inferioris Latinitatis *denarii grossi* vel omisso vocabulo denarii etiam simpliciter *grossi* appellari coepissent, non-

hogy egy font ezüstből 240 denariust kell verni és a pénzverőmesterek igyekeztek is úgy csinálni, hogy 240 dénár, ha egymás között nem is voltak teljesen egyenlők, mégis egy fontot tegyenek — meg is en-gedték nekik s nem vádolták érte, ha 243 vagy 245 dénár tett egy fontot — szokássá vált, hogy 240 darab dénárt, a súlyra való tekintet nélkül *libra*, *font* néven nevezzenek, sőt idővel másféle pénzből is kezdtek 240 darabot így hívni. Ebből a *libra* szó jelen-tése különféle lett, vagy ha úgy tetszik kü-lönféle *librák* keletkeztek; az egyik, t. i. a súlylyal mért *libra*, amelyet már régi ró-maiak „*libra pondo*“ néven neveztek; a másik, a számlált *libra*, amely a középkor-ban jött divatba és a benne foglalt 240 pénz-darab nevéhez képest mint *libra denariorum* (240 dénár), *latorum* (240 széles garas), *parvorum* (240 kis pénz), *grossorum* (240 garas), *sterlingorum* (240 sterling) fordul elé; mind a kétféle *libra* azonkívül kapott nevet az országok, városok, a pénzen levő veret, a verető uralkodó nevééről is, mint a *libra Turonensium* (240 toursi dénár), *Ve-netorum* (240 veneziai dénár) steff. Már a súly szerint mért font nem volt mindenütt egyenlő, sőt a különböző országok, tarto-mányok, városok mértékei elég jelentékenyen különböztek egymástól, a számlált font azonban mindig és mindenütt 240 4arab pénzt jelentett.

Amit itt a fontról például mondottam el, épp úgy áll a *solidus*ra nézve, amely min-denütt a font egy huszadrésztette tette és tizenkét dénárt tett. De mivel némely pénz-verőben ily *solidus* néven ily értékű folyó-pénzt is vertek, a *solidusok* is kezdtek egy-mástól különbözni. Mindenekelőtt arra kell ügyelnünk, hogy a *byzantiumi* arany *sol-idusokat* össze ne zavarjuk az ezüst dénárok *solidusával*, amely 12 dénárt foglalt magá-ban; továbbá meg kell jegyeznünk, hogy mivel ezek az ezüstpénzek, amelyek 12 dénárt értek és már ezért is nagyobbak és vastagabbak voltak, mint maguk a dénárok, a középkori latinságban *denarius grossus* (vastag dénár, magyarosan garas) vagy csak *grossus* nevet kezdtek viselni, e *grossus* szó nem ritkán ugyanazt jelenti, mint a

nunquam *grossus* idem sonat quod *solidus*; demum quia praeter denarios integros quibusdam in locis etiam dimidii denarii, obuli dicti, imo et minores adhuc numuli cudi coepti sunt, invenimus etiam solidos XXX denariorum, XXIV obolorum etc. Rite vero et communiter *solidus* tamen ubique XII denariorum est.

Contra grossi, qui ipsi etiam numi erant, procedente tempore et pondus et ligam — ita placuit appellari rationem qua vilius metallum auro et argento in officinis monetariis admiscebatur — persaepe mutaverunt, et quoniam ipsi denarii quoque haud quaquam semper ejusdem ponderis et ligae erant, pro diversitate ipsorum numorum, grossorum scilicet et denariorum, nunc V, nunc VI vel VII, imo etiam XVI, XXVI et XXXI denarios invenimus pro grosso computatos. Sane ejusmodi grossi perquam diversi erant pretii.

Similis ratio est vocabuli „*pensa*“, quod persaepe occurrit in rationibus medii aevi. Jam alio loco¹ demonstravimus pensam ab origine nihil aliud fuisse, quam solidum aureum Byzantinum. Quoniam vero hi solidi aurei ex constitutionibus regum nostrorum² quadraginta denariis Hungaricis censebantur, mox vocabulum „*pensa denariorum*“ idem sonare coepit, quod quadraginta numi denarii cujuscunque generis et notae. Itaque ubicunque pensae memorantur adjecto vocabulo cujusdam numi, semper et ubique 40 ejusmodi numi sunt intelligendi.

Nondum satis constat quando et ubi primum introductum sit pondus *marcae*, quamquam nemo unquam dubitaverit pondus VIII unciarum hoc vocabulo significari, et pondus istud nonnisi metallis pretiosis ponderandis inservisse. Pro diversitate unciarum necessario et *marcae* differebant, imo etiam in eadem regione vel civitate duplex occurrit *marcae* genus, *marca* nimirum gravis et *marca levis*; tamen *marca* tam gravis quam levis semper VIII unciarum fuit, sed ex consuetudine diversorum populorum compluribus modis dividebatur in partes. Ita Ger-

solidus; végre mivel az egész dénáron kívül néhol féldénárt is, *obulus* néven, sőt még ennél is kisebb pénzecskéket is kezdtek verni, találunk harminc dénáros, 24 obulusos stb. *solidust* is. Szokás szerint és általában a *solidus* mégis mindenütt 12 dénárt tesz.

Ellenkezőleg, a *grossus*, mint pénzdarab, idő folytán súlyát és finomságát (*liga* latinúl, az arany, illetőleg ezüst és a belekevert nemtelen fém aránya) gyakran változtatta és mivel magának a dénárnak súlya és finomsága sem volt mindig ugyanaz, a kétféle pénz, t. i. a *grossus* és *denarius* különféleségéhez képest hol 5, hol 6 vagy 7, sőt 16, 26 és 31 dénárt is találunk egy *grossusra* számítva. Az ilyen *grossusok* mindenestre nagyon különböző értékűek is voltak.

Hasonló jelentése van a *pensa* szónak, amely a középkori számadásokban sűrűn fordul elő. Más helyen¹ már kimutattuk, hogy a *pensa* eredetileg nem más, mint a *byzantiumi* arany *solidus*. Minthogy pedig ezeket az arany *solidusokat* királyaink² rendelkezései szerint 40 magyar dénárnak vették, a *pensa denariorum* kifejezés csakhamar egyenlő jelentésű lett 40 darab bármilyen nemű vagy veretű dénárral. Így tehát ahol pensáról van szó bármiféle pénznem nevével kapcsolatban, ott mindig 40 darabot kell értenünk az illető pénzből.

Hogy a *marca* (márka) nevű súlymértéket mikor és hol kezdték használni, bizonyosan nem tudjuk, bár kétségtelen, hogy e szó 8 *uncia* súlyt jelent s hogy csak a nemes fémek súlymértéke gyanánt használták. Az *unciák* különféleségéhez képest a márkák is különfélék voltak, sőt ugyanegy országban vagy városban is fordul elő kétféle márka, úgymint nehéz és könnyű; mégis úgy a nehéz, mint a könnyű márka mindig 8 *uncia* volt, hanem a különféle népek szokása szerint különféleképpen osztották részekre. Így a németek, akik két

¹ „A régi magyar súlymérték.“ Erdélyi múzeum-egylet évkönyvei, tom. IV. pag. 54 et seqq. Claudio-poli 1866—1867. (De *pensa*, pag. 65 *ibid.*)

² *Ibid.* pag. 69. — Vide praeterea quae s. v. *Pensa* demonstravi.

¹ A régi magyar súlymérték. Erdélyi múzeum-egylet évkönyvei, 4. kötet 54 s. következő lapokon. Kolozsvár 1866—67. A pensáról u. ott, 65. lap.

² U. ott, 69. lap. — Ezenkívül I. alább *Pensa* címszónál.

mani, qui ex dyabus marcis sibi novam libram XVI unciarum constituerant et hanc libram in XXXII semuncias — eorum vocabulo *lotones* — diviserant, etiam marcam in XVI lotones dividebant, lotonem iterum in IV partes, quas ipsi vocabulo: *quintel* vel *quentchen* designavere, nostrates inde tracto nomine *kuntingos* appellaverunt. Altera divisio est ea, qua monetarii et aurifabri utebantur, qui marcam argenti in XVI lotones, lotonem in XVIII *grana*; auri vero marcam in XXIV *karatos*, karatum in XII grana dividere solebant, ita ut marca in utroque metallo in CCLXXXVIII grana divideretur; in montanis porro marca XLVIII pisetorum fuit, ita ut uncia II lotones, III karatos, VI piseti habuerit, ubi praeterea notandum ex inscitia vel incuria pro *karato* saepissime *gradum*, pro piseti etiam *praesagium* et *pondus* dixisse et scripsisse veteres, praeterea in quibusdam regionibus Poloniae *karatum* etiam *solum* appellatum esse ex consuetudine urbis Gedanensis. Cave autem, ne *grani* vocabulum perperam interpreteris. Hoc vocabulo scilicet diversa appellantur pondera; praeter ducentesimam octuagesimam octavam enim partem marcae — Germani hanc *Grän* dixerunt — etiam sexagesima pars *drachmae* sive kuntingi eodem vocabulo *grani*, nec non sexagesima pars ponderis *floreni aurei* sive ut vulgo appellatur *ducati* pariter grani nomine designari solet; et omnes istae subdivisiones etiam in nostra patria vigeant, praesertim in urbibus, quarum incolae plerumque Germani erant advenae, sive — ut eos in instrumentis publicis appellare moris erat — hospites.

Ipsa marca, sicut superius de libra memoravi, etiam hac ratione duplex erat, quod potuit esse ponderata et numerata. Quoniam enim in officinis monetariis marca octo unciarum erat pondus illud usitatum, quo et metalla pretiosa et numi fabricati appendebantur, uno in legibus monetariis haudquam definiebatur pondus singulorum numorum, sed id semper praecipiebatur quot numero numi ex marca fieri debeant; usu venit, ut etiam numerus iste numorum, qui ex lege marcae pondus aequare debebat, *marca* appellaretur, et hoc nomen retinuerit etiam si pondus verum numorum ejus numeri

márkából maguknak új, 16 unciás fontot szerkesztettek és e fontot 32 *semuncia*-ra (fél uncia, németül *Loth*, latinul *loto*, magyarul *lat*) osztották, a márkát is 16 latra osztották, a latot ismét négy részre, amelyeket ők *quintel* vagy *quentchen* néven neveztek, nálunk ebből lett a *kunting* név. Másféle felosztás az, amelyet a pénzverők és aranyművesek használtak, akik az ezüst márkát 16 latra (latinul *loto*), a latot 18 gránra; az arany márkát pedig 24 karátra, a karátot 12 gránra szokták volt osztani, úgy, hogy mind a kétféle márkát 288 gránra osztották; a bányákban továbbá a márkát 48 *pisetum*-ra osztották, úgy, hogy egy uncia 2 latot, 3 karátot vagy 6 pisetumot ért; meg kell azonban jegyeznünk, hogy a régiek tudatlanságból karát helyett gyakran fokot (latinul *karatum*, *gradum*, hangzásban is közel áll), *pisetum* helyett *praesagium*-ot vagy *pondust* mondtak és írtak, azonkívül Lengyelország némely vidékén Danzig városi szokás szerint karát helyett *solum* nevet használtak. Vigyázni kell arra is, hogy a grán szót félre ne értsük. E szóval t. i. különféle súlyokat neveznek; mert a márká $\frac{1}{288}$ -részén kívül — ezt nevezték a németek *Grän* nek — a *drachma* vagy *kunting* $\frac{1}{60}$ -részét, épp úgy az aranyforint, népies nevén dukát, súlyának $\frac{1}{60}$ -részét is grán néven szokták nevezni; ezek a felosztások hazánkban is divatoztak, különösen a városokban, amelyeknek lakói többnyire bevándorolt németek, amint a községekben nevezték őket: *hospesek* voltak.

Maga a márka, ahogyan fentebb a font-ról mondtam, abban az értelemben is kétféle volt, hogy volt súly szerint mért és számlált márka. Minthogy a pénzverőkben a nyolc unciás márka volt az a bevett súlymérték, amelylyel a nemes fémeket és vert pénzeket is mérték, sőt mivel a pénzverésre vonatkozó törvényekben is nem az egyes pénzdarabok súlyát határozták meg, hanem mindig azt, hogy hány darab pénzt kell egy márkából verni; szokássá lett, hogy annyi pénzdarabot, amennyinek törvény szerint ki kellett adnia a márka súlyát, márkának neveztek s ezt a nevet használták akkor is, ha

a pondere legitimo marcae usualis discrepauerit.

Ubi libra ex antiquo usu XII erat uncium, marca VIII unciarum besis erat, itaque si libra CCXL denariis censebatur, marca CLX denarios continebat; at ubi libra XVI unciarum vigeat, marca dimidia erat pars librae, itaque CXX denariis censebatur; posterioribus vero temporibus, quando ex marca VII, VIII, IX imo X pensas denariorum fabricare coeperunt: CCLXXX, CCCXX, CCCLX et CCCC denarii currebant pro marca, quorum numerorum omnium sat frequenter occurrunt exempla, et praeterea CCCXXXVI denariorum marcam, quae *marca pagamenti* appellatur, invenimus in lege Caroli Roberti anni MCCCXLII. Ubi deinde grossos cudere coeperunt, et pro diversitate ipsorum grossorum et denariorum nunc V, nunc VI, vel VII imo ex parvis denariis XXVI vel etiam plures denarii vel parvi computabantur pro grosso, etiam numerus grossorum marcam efficientium diversus erat, et sane occurrunt hoc tempore marcae LXII, LX, LVI XLVIII et etiam XL grossorum. Ex ipsis his rationum libris tamen liquido apparet marcam Budensem, quae etiam regalis erat, semper LVI grossos continuisse, et hanc fuisse istam marcam Hungaricam vel Hungaricalem, ad quam omnes pecuniarum rationes reducebantur, quaeque ut saepius memoratur IV florenos auri valebat, unde florenus auri aequabatur fertoni, qui quarta pars erat marcae, II ergo uncias appendebat, et pro ratione grossorum, qui marcam constituebant, pro XII, XIV, XV grossis computabatur.

His ita praemissis videamus nunc singula numorum et ponderum genera, quae in his rationibus nominantur, qualia et quanta fuerint. Secundum vocabula eorum optimum visum est alphabetico ordine ea digerere, ut lector benevolus facilius singula invenire possit.

*

Argentum, notum metallum candidum cudendae monetae jam priscis temporibus aptissimum habitum, priusquam recens chemia plura indagaret metalla pretiosa, post aurum pretiosissimum, in re monetaria regni Hungariae non solum usque ad annum p.

annyi pénzdarabnak a tényleges súlya különbözött is a márka törvényesen bevett súlyától.

Ahol a font régi szokás szerint 12 unciát tett, a 8 unciás márka éppen két harmadrésze volt, így tehát, ha a font 240 dénárt ért, a márka 160 dénárt tett; ahol ellenben a 16 unciás font divatozott, a márka fél fontot tett, tehát 120 dénárra számították; későbbi időben pedig, amikor egy márkából 7, 8, 9, sőt 10 *pensa denariorumot* kezdtek verni, 280, 320, 360 és 400 dénár járt egy márka értékben. E számokra mind elég gyakran fordul elé példa, azonkívül Róbert Károly 1342-iki törvényében fordul elé egy *marca pagamenti* nevű, 336 dénáros márka. Ahol aztán garasokat kezdtek verni és a garasok és dénárok különféleségéhez képest majd 5, majd 6 vagy 7, sőt a kis dénárokból vagy *parvusokból* 16 vagy még több is tett egy garast, a márkában foglalt garasok száma is különböző volt, 62, 60, 56, 48, sőt 40 garasos márkát is találunk ebben az időben. Ezekből a számadási könyvekből mégis világosan kitűnik, hogy a budai márka, amely királyi is volt, mindig 56 garasos volt és hogy ez volt az a *marca Hungarica* vagy *Hungaricalis*, amelyre a pénzösszegeket itt mind átszámították és amely, amint gyakran említik, 4 arany forintot ért. Ezért az arany forint egyenlő volt egy *fertóval*, amely a márka negyedrésze volt, tehát két unciát nyomott és a márkában foglalt garasok számához képest 12, 14, 15 garast ért.

Ezek előrebocsátása után lássuk, hogy az e számadásokban előforduló pénznemek és súlyok milyenek és mekkorák voltak. Legcélszerűbbnek véltem e vizsgálódás eredményeit betűrendbe foglalni, hogy a szíves olvasó könnyebben kereshessen benne.

*

Argentum. Ezüst, ismeretes fehér fém, amelyet már ősrégi időben pénzverésre igen alkalmasnak tartottak, s mielőtt az újkori chemia több nagybecsű fémet fel nem fedezett, az arany után legértékesebb. Magyarországon mint pénz nemcsak kb. 1310-ig,

m. 1310, quo imperante jam Carolo Roberto rege primi floreni aurei in Hungaria signari coeperunt, sed et postea, imo et nostris temporibus,¹ primum semper erat, ad cuius pretium omnia alia pretia — etiam numorum aureorum — censebantur. Ex argento fiebant igitur etiam omnes numi regii, sive illos legitimos dicere malis, quibus in omni commercio utendum intra fines regni esse leges ipsae caverunt. Nihilo minus evitari non potuit, ut praecipue in confiniis regionum vicinarum etiam exteri numi adhiberentur; at horum pretium in commercio interiori ad tempus semper emissis edictis regiis fugebatur. Adhibita autem statera pretia vel debita etiam cum argento non signato persolvere, sic utpoté, ut pro solvenda certa pecunia certum pondus argenti appenderetur nunquam erat vetitum. Inde facile concludas, ubi argentum solvendi causa per libram dabatur vel accipiebatur, qualitatem huius argenti haud levis fuisse momenti, quum pretium certi ponderis metalli non nisi ex quantitate meri argenti potuerit aestimari, quam re vera continuit. Atque haec est causa, cur vocabulum argenti etiam in his rationibus variis adiectivis appositis distinguatur. Sic invenimus: *argentum commune*, *finum*, *fusum*, *nigrum*, *purum*, *usuale*, de quibus non abs re erit quaedam adnotare.

Atque primum omnium monendum est designationem *argenti puri* semper cautissime esse accipiendam, ubi in monumentis medii aevi occurrit. Potuit enim sane fieri, ut etiam iis temporibus, quibus modus purgandi nequaquam eam perfectionem attigerat, qua hodie pollet, casu aliquo argentum ad meram puritatem pervenerit, at plerumque illud quoque argentum, quod purissimum habebatur, exiguas sane, sed tamen aliquantulas particulas alieni metalli, plumbi nempe, cupri imo etiam auri retinere solebat.

Maior etiam cautio adhibenda est ubi de *argento fino* agitur. Vocabulum „*finum*“ priscae Latinitati ignotum et tantum medio aevo ex Romanicis linguis tractum (primum, quod sciam, verbum *fino*, -are in lege Ripuariorum occurrit) apud incurios medii aevi scriptores tam vario accipitur sensu, ut non

amikor Róbert Károly király alatt, az első arany forintokat kezdték verni, hanem később, sőt napjainkban is¹ vezető szerepe volt, amelynek értékével mérték minden más értéket, az arany pénzekét is. Tehát minden királyi, vagy ha úgy tetszik törvényes pénz ezüstből készült s törvények rendelték el, hogy az ország határain belül minden adás-vevésnél ezeket kell használni. Még sem lehetett kikerülni, hogy főleg a szomszédos tartományokkal határos széleken ne használjanak külföldi pénzeket; de ezeknek a belföldi forgalomban való értékét időről-időre kiadott királyi rendeletek szabályozták. Az pedig, hogy árat vagy tartozást pénzzé nem vert, súly szerint mért ezüsttel fizessenek ki és pedig úgy, hogy bizonyos pénzösszeget bizonyos súlyú ezüsttel fizessenek, sohasem volt megtiltva. Ebből természetesen következik, hogy ahol súly szerint mért ezüsttel fizettek, az ezüst minősége igen fontos volt, mivel a megmért fém értéke a bennefoglalt tiszta ezüst mennyiségétől függött. És ez okból különböztetik meg a számadásokban az ezüstöt különböző jelzőkkel. Így van: *argentum commune* (közönséges), *finum* (finom), *fusum* (öntött), *nigrum* (fekete), *purum* (tisza), *usuale* (szokásos), amelyekről a következőket szükséges megjegyeznünk.

Mindenekelőtt a középkori emlékekben előforduló *argentum purum* (tisza ezüst) jelölést mindig óvatosan kell elfogadnunk. Mindenesetre megtörténhetett, hogy abban az időben, amikor a tisztítási eljárás még nem érte el azt a tökéletességet, amelyre napjainkban jutott, az ezüstöt véletlenül teljesen tisztán állították elé, de rendszeren a legtisztábbnak tartott ezüst is, ha nagyon csekély mennyiségben is, mégis tartalmazott idegen fémeket, úgymint ólmot, rezet, sőt aranyat is.

Még óvatosabban kell értelmeznünk az *argentum finum* nevet. A *finum* szó, amely a régi latinságban ismeretlen és csak a középkorban származott át a román nyelvekből (tudtommal először a Lex Ripuariorumban fordul elő a *fino*, *finare* ige) a középkor gondatlan íróinál oly sokféle értelem-

¹ usque ad a. 1892.

¹ 1892-ig.

sit mirum, eruditos, qui de rebus metallicis et numariis disputaverunt, haud raro in errorem incurrisse. Argentum enim *finum* modo argentum ab omni admistione purum, quod et hodie finum appellamus (Germanis: Feinsilber; nostratibus: tiszta ezüst), modo, imo paene plerumque, ejusmodi argentum denotat, quod ligam monetae usualis habebat, nonnumquam sine certa finitione gradus puritatis solummodo melioris notae argentum significat, quod appositione adjectivi *finum* argento nigro seu admodum vili opponeretur. Videre licet ex his, ex appellatione „finum“ nihil certi concludi posse, de vera qualitate argenti ita nominati.

Ipsae rationes hoc probant. Pagina enim 23. legimus marcham communis argenti LVI Boëminis grossis computatam valere tres florenos et dimidium auri, at pag. 27. videmus LXII ejusmodi grossos pro marca computatos, adjecto quod LXIII horum grossorum marcham argenti fini III florenos auri valentem faciunt; nimirum XVI ejusmodi grossi efficiunt florenum auri, itaque tres floreni auri cum dimidio LVI grossos valent, qui re vera pag. 23. tribus et dimidio florenis auri aestimantur, atque ibi commune argentum sunt, dum hic grossi argenti fini appellantur. Nonne liquido apparet, eiusdem ligae argentum nunc commune nunc finum appellatum esse?

Poterit quidem huic argumento objici his locis nequaquam ipsos grossos intelligi, sed pondus argenti puri, quod continent; nam LXIII grossi non appendunt sed continent marcham argenti fini i. e. puri, dum LVI grossi re vera marcham appendunt, ergo non constant ex argento puro.

Videamus! Si LVI grossi appendunt marcham dum LXIII marcham fini argenti continent, argentum istud, ex quo grossi Boëmini cudebantur, octavae debuit esse combustionis. Marca argenti fini ad pondus Budense, ut passim perhibetur certe quatuor florenos auri valebat, at non minus certum est e marca Budensi auri olim LXIX florenos auri esse cusos. Nunc si rationem ineas IV florenorum auri pro marca argenti fini, apparet 69 florenos auri $17\frac{1}{4}$ marcis argenti fini aequales fuisse

ben fordul elé, hogy nem csoda, ha a kohászatról és érmészetről író kutatók és tudósok elég gyakran tévedésbe estek. Az *argentum finum* ugyanis majd a keveretlen, finom, ma is tisztának nevezett ezüstöt (németül *Feinsilber*) jelentette, majd, sőt többnyire olyan ezüstöt, amelynek finomsága megfelelt a használt folyó pénzének; nem ritkán a finomság fokának határozott megjelölése nélkül csak jobb minőségű ezüstöt jelent, amelyet a *finum* jelzővel éppen csak az *argentum nigrum*-mal, a rossz minőségű fekete ezüsttel állítottak szembe. Ebből kitűnik, hogy a *finum*-nak nevezett ezüst minőségére nézve semmi határozott következtetést sem lehet levonni.

Ezt a számadások is igazolják. A 23. lapon látjuk, hogy az 56 cseh garasos (*Boëmini grossi*) *marcha communis argenti* $3\frac{1}{2}$ arany forintot ér és a 27. lapon 62 ilyen garast számítanak egy márkára, hozzátevén, hogy 64 ilyen garas tesz egy 4 arany forintot érő *marca argenti fini*-t; e szerint 16 ilyen garas ér egy arany forintot, tehát $3\frac{1}{2}$ arany forint 56 garast tesz ki, amennyit a 23. lapon tényleg számítanak, csak hogy ott *commune argentum* az elnevezés, itt *argentum finum*. Nemde, világos, hogy ugyanegy finomságú ezüst neve hol *commune*, hol *finum*?

Azt az ellenvetést lehet itt tenni, hogy az illető helyeken nem magukat a garasokat kell érteni, hanem a bennük lévő tiszta ezüst súlyát; mert 64 garas nem súly, hanem finom fémtartalom szerint tesz ki egy márkát, míg 56 garasnak a súlya annyi, mint egy márká súlya, tehát nem lehetnek tiszta ezüstműből.

Lássuk! — Ha 56 garas teljes súlya szerint tesz egy márkát, 64 garas pedig egy márká tiszta ezüstöt tartalmaz, akkor a cseh garas ezüstjének $\frac{7}{8}$ finomságúnak kellett lennie. Egy budai márká tiszta ezüst, amint mindenütt írják, 4 arany forintot ért, s nem kevésbé kétségtelen, hogy egy budai márká aranyból 69 arany forintot vertek. Ha a 4 arany forintot érő tiszta ezüst márkával összevetjük ezt, kitűnik, hogy 69 arany forint $17\frac{1}{4}$ márká tiszta ezüstöt ért,

pretio, sive marcam auri tantumdem valuisse quam $17\frac{1}{4}$ marcas argenti fini, proportio enormis et absurda pro iis temporibus. Videmus enim pag. 6 ubi de permutatione argenti nigri (i. e. vilis) et argenti fusi (i. e. melioris notae) agitur, XV marcas argenti nigri pro marca auri censer, eademque permutatas esse cum X marcis argenti fusi (ergo non omnino puri); porro pag. 3. scyphum aureum II marcas et VII S pondera adpendentem XXII marcis argenti aestimari; ex quo liquido apparet pretium auri eo tempore non potuisse majus esse, quam decuplum argenti. Eadem fere ratio prodit ex aequatione pag. 4. allata, ubi XX marcae argenti nigri pro marca auri de Paliola computantur.

Ut ex hac difficultate emergere possimus, nunc accurate inquirendum est, qualenam argentum et qualisnam marca sint intelligendae, ubi marca argenti fini IV florenos auri valuisse perhibetur.

Firmum quaerenti fundamentum cui tota haec disquisitio innitatur, sponte duae se offerunt unitates stabilis pretii, florenus nimirum aureus et grossi Pragenses, qui nomine Boëminorum passim occurrunt et ad instar quorum etiam in Hungaria sunt primi grossi cusi.

De floreno aureo jam supra demonstravimus irritam esse rationem, quae marcam fini, i. e. meri et penitus perpurgati argenti IV florenis auri aequat. Nunc videamus grossos.

Jam alio loco sat firmis argumentis demonstrativi marcam Budensem 247·545 grammata adpendisse;¹ non minus certum est marcam Viennensem semper 280·644 grammatum fuisse. Nunc Siegfriedus Becher in opere „Das österreichische Münzwesen“ in scripto Viennae anno 1838 edito tom. I, 2, 15, testimonium prodit, grossos latos Boëmicos, plecháč appellatos, et tempore Joannis I. regis (1311—1346) cusos in officina monetaria Vindobonensi accuratissime exactos esse, atque ibi apparuisse hos numos ex argento $14\frac{7}{8}$ lothonum (utique 15 l.) fuisse cusos et $80\frac{16}{51}$ ($80\frac{1}{3}$?) horum nu-

vagy egy márka arany annyit ért, mint $17\frac{1}{4}$ márka tiszta ezüst. Ez az arany arra az időre nézve óriási nagy és elképzelhetetlen. Látjuk ugyanis a 6. lapon, ahol a fekete (t. i. rossz) és öntött (t. i. jobb minőségű) ezüst átváltásáról van szó, hogy 15 márka fekete ezüstöt számítanak egy márka aranyra s ugyanannyit váltanak át 10 márka öntött ezüstre (tehát nem egészen tisztára); továbbá a 3. lapon egy 2 márka és $7\frac{1}{2}$ *pondus* súlyú arany serleget 22 márka ezüstre becsülnek; ebből világos, hogy az arany értéke abban az időben nem lehetett több, mint az ezüst tízszerese. Majdnem ugyanezt az arányt látjuk a 4. lapon lévő számadásból, ahol 20 márka fekete ezüst tesz egy *marca auri de Paliola*-t.

Hogy ezt a nehézséget legyőzhessük, figyelmesen meg kell vizsgálnunk, hogy milyen ezüstöt és milyen márkát kell értenünk ott, ahol egy márka ezüstöt 4 arany forinttal egyenlő értékűnek mondanak.

Ha szilárd alapot keresünk e vizsgálódáshoz, önkényt kínálkozik két állandó értékű egység, úgymint az arany forint és a prágai garas, amely cseh garas (*Grossus Boëminus*) néven mindenütt előfordul s amelynek mintájára verték Magyarországon az első garasokat.

Az arany forintról már fentebb kimutattam, hogy az az arany, amely szerint egy márka tiszta és egészen finom ezüst 4 arany forintot ér, tarthatatlan. Most lássuk a garast.

Már más helyen elég erős bizonyítékokkal mutattam ki, hogy a budai márka 247·545 grammot nyomott¹; nem kevésbé bizonyos, hogy a bécsi márka mindig 280·644 grammot tett. Most Becher Siegfried „Das österreichische Münzwesen“ (Wien, 1838) c. művében (I. kötet, 2, 15) bizonyosságot tesz arról, hogy a *plecháč* nevű, I. János király idejében (1311—1346) a bécsi pénzverőben nagyon gondosan vert cseh széles garasok $14\frac{7}{8}$ (majdnem 15) latos ezüsből voltak és hogy $80\frac{16}{51}$ ($80\frac{1}{3}$?) ilyen garas tett egy bécsi márkát, amiből következik, hogy egy darabnak helyes súlya

¹ Erdélyi Múzeum Évkönyvei, tom. IV., pag. 54. et seqq.

¹ Erdélyi Múzeum Évkönyvei, 4. köt. 54. s a következő lapokon.

morum marcam Viennensem appendisse, unde colligatur pondus singulorum justum 3·494 fuisse; nec dubito grossos Hungaros pondere haud multum discrepasse, ut enim ex literis professoris Schimko, qui meo rogatu numos Hungaricos in numophylaceo caesareo regio Vindobonensi servatos ponderaverat, mense Januario 1867 ad me datis video, grossi Caroli Roberti regis ad 3·581 grammata appendunt. At vero LVI ejusmodi numi certe marcam ponderare non potuerunt, eo minus marcam argenti puri continere; LXIV grossi 229·184 grammata ponderant, quumque marca Budensis 247 grammatibus levior esse non potest, apparet nec LXIV grossos potuisse marcam fini argenti continere; omnis ista supputatio ergo in irritum cadit.

Inter omnia quae hactenus retuli, sola haec sunt sine dubio certa:

1° Grossi regnante Carolo Roberto in Hungaria cusi ad 3·581 grammata ponderant.

2° LVI grossi semper et ubique pro marca Budensi computantur, et ejusmodi marca argenti fini valuisse fertur IV florenos auri.

Jam LVI grossi appendunt 229·184 grammata, 57·296 grammata argenti valebant ergo florenum, i. e. 3·5 grammata auri; gramma auri ergo valuisset 16·37 grammata argenti; hoc argentum ergo nequaquam potuit esse re vera finum.

Patet ergo neque LVI grossos appendisse marcam ponderis Budensis, neque argentum in his numis fuisse finum i. e. ab omni admistione vilioris metalli purum.

Haec omnia ad hanc me perducunt conjecturam:

Ubi primum grossi, i. e. numi majoris moduli ex argento cudi coeperunt, id videtur fuisse consilium instituti, ut numi hi majoris moduli ejusdem essent ponderis cum florenis aureis, ita, ut si floreni aurei e puro auro, argentei grossi e mero argento facti fuerint, decem argentei valerent unum aureum.

*

Combustio, vocabulum in re metallica et monetaria saepissime occurrens, necdum ubique recte interpretatum. Ubi scilicet ar-

3·494 gramm volt; nem kétkedem, hogy a magyar garasok súlya ettől kevesett különbözött, mert amint Schimko professzor úrnak 1867 januáriusában hozzám írt levelében látom, a bécsi cs. kir. éremtárban őrzött magyar pénzeknek az én kérésemre végzett megméréséből az tűnt ki, hogy Róbert Károly garasainak átlagos súlya 3·581 gramm. De 56 ilyen garas nem nyomhatott egy márkát, még kevésbbé tartalmazhatott egy márka tiszta ezüstöt; 64 garas 229·184 grammot nyom, mivel pedig a budai márka 247 grammnál nem lehet könnyebb, világos, hogy 64 garas sem tartalmazhatott egy márka tiszta ezüstöt; a fentemlített egész számítás tehát meg nem állhat.

Az eddigi fejtegetésekből csak a következő két dolog kétségtelen:

1. A Róbert Károly uralkodása alatt Magyarországon vert garasok átlagos súlya 3·581 gramm.

2. Egy budai márkára mindig és mindenütt 56 garast számítanak és egy ilyen márka tiszta ezüstöt 4 arany forint értékűnek mondanak.

Mivel 56 garas súlya 229·184 gramm, 57·296 gramm ezüst ér tehát egy arany forintot azaz 3·5 gramm aranyat, egy gramm arany tehát 16·37 gramm ezüstöt ér; amiből következik, hogy ez az ezüst nem lehetett tényleg tiszta ezüst.

Kitűnik tehát, hogy sem 56 garas nem nyomott egy budai márkát, sem az ezüst nem volt e pénzekben tiszta, t. i. nemtelen fémtől egészen megtisztított.

Mindezek engem a következő feltevésre vezetnek:

Amikor először kezdtek garasokat, azaz nagyobb alakú ezüst pénzeket verni, az eredeti szándék úgy látszik az volt, hogy e nagyobb ezüstpénzek súlya egyenlő legyen az aranyforintéval, úgy, hogy ha az arany forintokat tiszta aranyból, az ezüst garasokat tiszta ezüstből verték volna, 10 ezüst garas ért volna egy aranyat.

*

Combustio, a kohászatban és a pénzverésben gyakran előforduló szó, amelynek értelmezése nem mindenütt helyes. Amikor

gentum admistione vilioris metalli (plerumque aeris) temperatum sive ut ferebatur ligatum igne purgabatur, particulae vilioris metalli vi ignis calcinatae *comburebantur*, pondus ergo argenti ejusmodi purgationi subditi ex parte sui imminuebatur, quam metallum vilius addiderat. Argentum inde cuius in purgatione octava ponderis pars comburebatur et evanuit, *octavae* (sc. partis) *combustionis* dicebatur. Inde translatione facta etiam id argentum octavae combustionis dici placuit, quod septem tantum partes veri et puri argenti continebat, dum *octava* pars aes erat. Videre licet, quantum erraverit ipse celeb. noster Salamon, cum in appendice ad historiam urbis Budapest, pag. 158. argentum sedecimae combustionis, *tizenhatpróbás ezüst* interpretaretur!

*

Denarii vocabulo satis constat id genus numulorum argenteorum designari, qui in omnibus fere regionibus occidentis primi cudi coeperunt, postquam finita magna illa gentium migratione, qua imperium occidentale Romanum penitus eversum erat, nova regna et respublicae constituae et stabilitae sunt. Quandoquidem usui nundinationis quotidianae destinati erant, pro ratione vilitatis omnium rerum venalium, parvi sané fuerunt, atque in uno eodemque regno primum unius ejusdemque generis, hoc est ejusdem ponderis et ligae, ejusdem magnitudinis et notae, ita ut valor unius ejusmodi numuli simul unitatem praeberet, ad quam et per quam omnia pretia et omnes solutiones definirentur et computentur. Sic notum est sub initiis regni Hungariae, sub primis quatuor nimirum Hungariae regibus, nonnisi unum genus denariorum ex officinis monetariis regni prodisse, eosque, denarios magnitudine, pondere, liga et nota paene aequales fuisse, solo regis nomine mutato. At mox observabatur unius generis numos usui quotidiano sufficere minime posse. Promiscua et vilia mercantibus minore erat opus pecunia; at ubi majus aliquod erat solvendum pretium, parvulos numulos numerando multum temporis terebatur et magna praebebatur occasio errori. Coeperunt ergo cudi numi minoris

t. i. a hitványabb fémme (rendesen rézzel) kevert, ötvözött ezüstöt tűzben tisztították, a hitványabb fém részecskéi a tűzben *elégtek*, (latinul *comburebantur*, ebből *combustio*), az így tisztított ezüst súlya tehát annyival fogyott, amennyi fém volt idegen belekeverve. Azt az ezüstöt tehát, amelynek a tisztításkor egy nyolcad súlya kiégett, *octavae combustionis argentum*-nak nevezték (magyarul: egy nyolcad részben kiégett ezüst). E kifejezést átvitték aztán arra az ezüstre, amelyben $\frac{7}{8}$ -rész tiszta ezüst és $\frac{1}{8}$ -rész réz volt (= 14 próbás ezüst). Ebből látszik, mekkorát tévedt maga a derék Salamon, amikor Budapest története függelékében a 158. lapon az *argentum sedecimae combustionis*-t tizenhat próbás ezüstnek fordította!

*

Denarius. Tudjuk, hogy e név azokat a kis ezüst pénzeket jelenti, amelyeket Nyugaton csaknem mindenütt akkor kezdtek verni, amikor a nagy népvándorlás után, amelynek folytán a nyugatrómai birodalom megszűnt, új királyságok és országok keletkeztek. Minthogy a mindennapi adás-vevés céljára voltak szánva, az eladó tárgyak olcsóságához képest kicsinyek is voltak, és minden egyes országban csak egyféle, t. i. egyenlő súlyúak, finomságúak, egyforma nagyok és egyveretűek voltak, úgy, hogy minden egyes pénzdarab egysége volt annak az értéknek, amelyhez arányosítottak és amelylyel kifizettek minden árat és költséget. Így ismeretes, hogy a magyar királyság kezdetén, különösen a négy első király alatt csak egyféle dénár készült a királyság pénzverőiben, s hogy ezek a dénárok nagyságra, súlyra, finomságra és veretre nézve majdnem egyenlők voltak, csak a király neve változott. De csakhamar észrevették az emberek, hogy egyféle pénz a mindennapi használatra nem elég. A vegyes, kis-értékű dolgok eladóinak és vevőinek kisebb pénzre volt szükségök; de ahol nagyobb értéket kellett kifizetni, az apró pénzecskék számlálásával sok időt fecséreltek el és sok alkalom nyílt tévedésre. Kezdték tehát kisebb pénzeket is verni, amelyekből egy

monetae, quorum singuli dimidium tantum denarii valebant, at hi quoque *denarii* appellabantur, sed duo genera denariorum sic distinguebantur, ut majoris monetae numi ***denarii lati***, minoris monetae ***denarii parvi*** dicerentur; hos tardius ***obolos*** nominari placuit.

In solutionibus magnis aureis utebantur numis, solidis nempe *Byzantiis* mox et *aureis florenis*, qui Florentiae primum cusi ab impresso floris lilii signo nomen traxerunt et iidem etiam sub *lilialorum* appellatione occurrunt, postea etiam Venetiis cusi a domo monetaria quae Italice *zecca* dicebatur *zecchini*, ab inscriptione vero: „sit tibi Christe datus quem tu regis iste ducatus“ *ducati* dicebantur, plerumque etiam *aurei Veneti* nomine designabantur. Quot autem denariis aureus ejusmodi numus aestimaretur, vel lege praescriptum erat, vel ex consueta mercatus aestimatione constituebatur. Nec potuit ista aestimatio firma esse et immutabilis, quoniam ut mox videbimus denariorum nec pondus, nec liga sibi constabat.

His accedit, quod et ipsi denarii ejusdem generis et notae inter se non erant aequales. Quoniam enim totus denarius exigui erat admodum pretii, singulos tam accurate aequare, ut nullum inter eos appareret sensibile discrimen, magni et sumptuosi admodum fuisset laboris, si consideremus qualibus instrumentis potuerint officinae ejus temporis in hoc finem uti.

Siquidem denarios ejusdem regionis ejusdemque notae sub eodem rege cudos, qui in numophylaciis nostris asservantur inter se comparaveris, mox invenies adeo diversi esse eos ponderis, ut singulos invenias, qui non plus quam dimidium alterius appendant. Sed haec differentia in numis tam parvi pretii nullius paene erat momenti, ubi de paucis admodum numis agebatur. Sicut et hodie videmus emptoris et venditoris rerum minutarum parum interest, quantus sit verus valor numi accepti vel dati dum sciat, se eundem numum pro eodem pretio dare posse, pro quo eum accepit. At ubi multa millia, vel saltem centenae ejusmodi numorum erant dandae vel accipiendae minimum ponderis

darab csak egy fél dénárt ért, s ezeket is *dénároknak* nevezték, hanem a kétféle dénárt úgy különböztették meg, hogy a nagyobb ***széles dénár (denarii lati)***, a kisebb ***kis dénár (denarii parvi)***, az utóbbi később ***obolus*** nevet kapott.

Nagy fizetésekhez arany pénzt használtak, és pedig a byzantiumi *solidusokat* majd az arany forintokat is, amelyeket először Firenzében vertek s a rájuk vert lilium képről vették *florenus* nevüket (signum floris lilii), s amelyek *liliatus* (ugyanabból) néven is fordulnak elé; a később Veneziában vert aranyakat a pénzverő olasz *zecca* nevéől *zecchino*-nak, feliratukról pedig („sit tibi Christe datus quem tu regis iste ducatus“ = „legyen a tied, Krisztus, ez a fejedelemség, amelyet te igazgatsz) *ducatus*-nak nevezték, de veneziai aranyoknak (*aurei Veneti*) is hívták. Hogy egy ilyen arany hány dénárt ért, vagy törvény szabályozta, vagy a kereskedelmi forgalom szokása határozta meg. De ez a becslés nem lehetett szilárd és változatlan, mivel, amint mindjárt látni fogjuk, a dénároknak sem súlya, sem finomsága nem volt állandó.

Ehhez járúl, hogy maguk az egyfajú és veretű dénárok sem voltak egymással egyenlők. Mert egy dénár nagyon kis értékű lévén, valamennyit oly pontosan kiegyenlíteni, hogy köztük érezhető különbség ne legyen, nagyon nehéz és költséges munka lett volna, ha tekintetbe vesszük, hogy a pénzverők abban a korban miféle eszközöket használhattak volna fel erre a végre.

Így, hogy ha ugyanannak az országnak ugyanegy veretű, ugyanegy király alatt vert dénárait az éremtárakban összehasonlítja az ember, azt találja, hogy annyira különböző súlyúak, hogy némelyik alig nyom többet, mint félannyit, mint a másik. De ily kis értékű pénzeknél még ekkora különbség sem jelentékeny, ha csak néhány darab pénzről van szó. Amint ma is látjuk, hogy a kis értékű dolgok vevőjére és eladójára nézve mellékes, hogy mi a valódi értéke a kapott vagy adott pénzdarabnak, ha tudja, hogy a pénzt ugyanakkora értékben adhatja ki, a mekkorában kapta. De ahol több ezer, vagy csak néhány száz ilyen pénzt kellett kiadni vagy bevenni, az egyes darabok ma-

discrimen in singulis, si casu vel consilio levissimi fuerint, in haud levem potuit accrescere differentiam. Contra hoc incommodum inventum est, ut in magnis solutionibus denarii non numerentur sed ponderentur, darenturque *marchae*, *fertones*, *pensae* denariorum, quorum vocabulorum significationem suo loco dabimus.

Donec in regno aliquo unius tantum formae et generis denarii currebant, in definitione pretiorum satis erat denarios nominare; at ubi procedente tempore diversae formae, generis, magnitudinis et notae denarii simul currere coeperunt, variis his numis opus erat varia nomina addere, ut diversa genera distingui possint, et quidem:

a) ubi per innovationem monetae multiplicabatur pecuniarum nota *denarios antiquos*, *novos*, *crucitos*, *liliatos*, *denarios cum aquila* cet. videmus nominari;

b) ubi diversitas ex aliis causis oriebatur, a loco quo officinae constitutae erant *denarii de Alba Regali*, *monetae Syrmienensis* cet. nominantur; a diversitate ponderis et magnitudinis *denarii lati*, *parvi*, *usuales* cet. memorantur;

c) ubi peregrinae dicionis monetae cum patriis miscebantur *denarii de Ungaria*, *Viennenses*, *Frisatici*, *Veneti*, cet. distinguebantur.

Nonnunquam etiam usu venit, ut quibusdam denariis sive a forma, sive ab officina, forsan et a nominibus comitum camerarum, vel ex alia quadam causa nobis ignota vocabula singularia quasi nomina propria fingerentur; inter haec censenda sunt: *banales*, *denarii Bagam*, *denarii card...*, *Gurhes*, *Julhati*, *Baguatini*, *Thulaquii*, *Myksbani*, *Onequii*, de quibus suo loco vide quae erui potuerunt.

Certum quidem est hoc denarios diversi nominis nequaquam ejusdem fuisse valoris, unde facile colligitur multum interesse, ut singuli cujusque valor certa ratione finiatur.

Atque primum et ipse sperabam singulas

Numizmatikai Közlöny.

gában véve jelentéktelen súlykülömbösége, ha véletlenül vagy szándékosan éppen a legcsekélyebb súlyúak voltak együtt, már igen jelentékeny különbséget adhatott. E hátrány elkerülésére találták ki, hogy nagy fizetéseknel a dénárokat nem számlálták, hanem súly szerint mérték és *marchae*, *fertones*, *pensae denariorum*-nak nevezték, amely kifejezések értelmét a maguk helyén adjuk.

Valameddig egy országban csak egyféle és egynemű dénárok voltak forgalomban, az érték megjelölésére elég volt a dénárok száma; de amint idők múltán különféle, különböző nemű, nagyságú és veretű dénárok kerültek forgalomba, szükséges volt a különböző pénzeket különböző néven is nevezni, hogy az egyes fajokat egymástól meg lehessen különböztetni és pedig:

a) Ahol újféle pénz verésével különféle veretű pénzek voltak forgalomban, ott ily neveket találunk: *denarii antiqui* (régí d.), *novi* (új d.), *cruciti* (keresztes), *liliati* (lilio-mos), *denarii cum aquila* (sasos d.) stb.

b) Ahol a különbözőségnek más oka volt, a pénzverőhelyről *denarii de Alba Regali* (székesfehérvári d.), *monetae Syrmienensis* (a sirmiumi = mitrovicai pénzverőből) neveket találunk; a súly és alak különbözősége szerint *denarii lati* (széles d.), *parvi* (kis d.), *usuales* (szokásos d.) fordul elé.

c) Ahol külföldi pénzek keveredtek a hazaival, ott megkülönböztettek magyar (*denarii de Ungaria*), bécsi (*d. Viennenses*), frísachi (*d. Frisatici*), veneziai (*d. Veneti*) stb. dénárokat.

Nem ritkán az is volt szokás, hogy némely dénárt akár alakjáról, akár a pénzverőről, talán a kamaragrófok nevére is vagy más előttünk ismeretlen okból egy-egy szóval, mintegy saját névvel jelöltek meg; ilyenek a következők: *banales*, *denarii Bagam*, *denarii card...*, *Gurhes*, *Julhati*, *Baguatini*, *Thulaquii*, *Myksbani*, *Onequii*, amelyekről az illető helyen mondjuk el, amit lehet.

Mindenesetre bizonyos, hogy ezek a különféle nevű dénárok nem is voltak egyenlő értékűek, ezért nagyon fontos volna, hogy mindegyiknek az értékét határozottan megállapíthassuk.

Eleinte magam is azt hittem, hogy az

acceptorum notas cum summis paginarum¹ conferendo posse omnium generum numorum pretia erui; at haec spes me fefellit; summae enim ad calcem paginarum adscriptae, plurimum falsae sunt, sive errore calculi, sive oscitantia notarii, ita ut ex his nihil omnino certi colligi possit.

Quae tamen aliunde colligere contigit, non abs re erit hic exponere.

*

Denarii antiqui, occurrunt primum pag. 95.: »Item Martinus sacerdos de Capella solvit VII antiquos denarios“. Probabile est hanc solutionem ad annum 1332 referri, et quaestio oritur, quinam fuerint isti denarii, qui jam hoc anno *antiqui* appellarentur. Habemus literas Caroli Roberti regis ex urbe Temesvár die 6. Januarii 1323 ad capitulum ecclesiae Transilvaniae datas (editae sunt in Cod. Dipl. Hung. Andegav. tomo II. pag. 59 sub Nro. 51), in quibus narratur regem „jussisse ut *novi denarii* boni scilicet oc-„[tavae combust]ionis: ad pondus denariorum banalium antiquorum, quos Stephanus quondam banus tempore Belae regis cudi fecerat, cuderentur“ ac per totum regnum currerent. Simul edicit rex ut pro tribus Viennensibus unus novus denarius et pro duobus antiquis banalibus similiter unus novus denarius, pro uno autem grosso boemicali (in ed. falso: posso boe . . .) tres novi denarii, pro argento vero cum pondere Budensi ad unam marcam quinque pensae novorum denariorum . . . cambiantur.

In decreto ejusdem regis anno 1342 edito magistro Ippolito praecipitur ut: „faciat fabricari integros denarios camerae nostrae argenteos, verae combustionis tertiae ad modum et formam ac validitudinem denariorum annorum praeteriti, tertii et quarti (nimirum annorum 1341, 1340, 1339) ex quibus de una marca fini argenti duodecim pensae incidantur (hoc est 480 numi): et octo pensae ex eisdem (hoc est 320 numi), et non plures, unam marcam ponderis Budensis in statera ponderabunt cet“ . .

¹ Registrorum scil,

egyes bevételek tételeinek összeadásából és a lapok alján meglevő összegből¹ minden egyes pénznemnek az értékét meg lehet találni, de e reményemben csalatkoztam; mert a lapok aljára odaírt összegek többnyire hamisak, akár számítási hibából, akár a leíró hibájából, úgy, hogy belőlük semmi bizonyost sem következtethetünk.

Amit azonban máshonnan tudtam összegyűjteni, nem lesz felesleges itt elmondani.

*

Denarii antiqui, először a 95. lapon fordulnak elő: „Aztán Márton kápolnai pap fizetett két régi dénárt“. Valószínű, hogy ez a fizetés az 1332. évből való és kérdés, milyen dénárok voltak azok, amelyeket már ebben az évben *régieknek* neveztek. Róbert Károly király Temesvárott 1323 januárius 6-án az erdélyi káptalanhoz intézett okiratban (kiadva Anjoukori Okmánytár 2. köt. 59. lap, 51. szám) elrendeli, „hogy verjenek *új, jó dénárokat* 14 próbás ezüsből . . . azoknak a régi báni dénároknak a súlya szerint, amelyeket Béla király idejében veretett volt István volt bán“ és hogy e dénárokat az egész országban elfogadják. Egyúttal elrendeli a király, hogy három bécsi dénár egy újat, két régi báni dénárt is egy új dénárt, egy cseh garas három új dénárt, egy budai márka súlyú ezüst pedig 5 *pensa* új dénárt (200 új dénárt) érjen.

Ugyane király 1342-ben kiadott rendeletével megparancsolja Ippolitus mesternek, hogy: „csináltasson a mi kamaránkkal egész ezüst dénárokat, 10²/₃ próbásokat, a múlt, harmad- és negyedévi (tehát 1341, 1340, 1339-i) dénárok módjára, alakjára és értékére, a melyekből egy márka finom ezüsből 12 *pensa* (tehát 480 darab) veressék: és 8 *pensa* (tehát 320 darab) és ne több tegyen egy budai márkát stb.“ Továbbá: „három ilyen dénár érjen négy bécsi szélest (széles denariust) vagy más ötödévi (tehát 1338-beli)

¹ A pápai tizedjegyzékekben.

Porro: „tres ex iisdem denariis pro quatuor „lati Viennensibus, vel aliis camerae mone- „tis quinti anni (1338!) jam abolitis: aut „etiam in aliis praecedentibus annis (1337, „1336....?) fabricatis, combustionem Vien- „nensem habentibus, cambientur“.

Ex his liquido apparet denarios camerae regiae ab anno 1336 saltem Viennensem habuisse combustionem, differentes ergo fuisse ab iis denariis, quas literae anno 1323 ad capitulum ecclesiae Transsilvaniae datae cudi praeceperant, potuisse ergo fieri, ut hi denarii octavae scilicet combustionis, quorum tres pro grosso boëmicali cambiri jubebantur, anno 1332 jam *antiqui* haberentur, quando jam recentiores currebant, qui Viennensem habebant combustionem, quorumque ut ipsae literae anni 1323 demonstrant tres aestimabantur pro uno denario octavae combustionis, itaque novem pro grosso boëmicali. At hic difficultas oritur. Nullibi enim mentionem invenimus denariorum ex praescripto istorum literarum anni 1323 cusorum, et sic dubitare licet an revera cusi sint, nisi forte, quod antiquis *banalibus* erant aequales, sub *banalium antiquorum* nomine latent, vel ipsi sunt isti *banales de Gurhes*, qui pag. 271. et 303. occurrunt, quum in literis saepe laudatis *Ladislaus dictus Gurhes* inter comites camerae regiae nominatus, fidem faciat, hunc unum fuisse ex iis, quibus cusio istorum denariorum commissa erat. Sunt itaque *denarii antiqui*, iidem, qui *banales antiqui* sive *banales de Gurhes*, qui ut liquet octavae erant combustionis. Restat ut de pondere eorum diligentius inquiramus. At quum rex aperte ordinet novos denarios ad pondus denariorum banalium antiquorum esse cudendos, vide quae de horum pondere s. v. *banales* indicavi.

*

Denarii Bagam memorantur pag. 174. sic: „Item dnus. Dominicus canonicus dicte „(Baciensis) ecclesiae (solvit) X pensas dena- „riorum Bagam Henricianorum.“

Voci *Bagam* appositum (*sic*) fidem facit in lectione non esse erratum, sed nequaquam probat in ipsa scriptura non latere mendum, quod jam prima manus ipsius collectoris

„már elavúlt kamarai dénárt: vagy más, az „előző években (1337, 1336....?) a bécsi öt- „vözet szerint vert dénárt.“

Ezekből világos, hogy a királyi kamara dénárjai legalább is 1336 óta a bécsi ötvözet mintájára készültek, tehát különböztek azoktól, amelyeket az erdélyi káptalanhoz 1323-ban adott okmány rendelt veretni, lehetséges tehát, hogy ezeket a 14 próbás dénárokat, amelyekből háromnak kellett egy cseh garast érnie, már 1332-ben *régicseknek* tartották, mivel már újabb bécsi ötvözetű dénárok jártak, amelyekből az említett 1323-iki oklevél szerint három ért egy 14 próbás dénárt, s így kilenc egy cseh garast. De itt valami nehézség van. Sehol sem találunk ugyanis említést az 1323-iki oklevél rendelkezése szerint vert dénárokról, s így lehet kételkednünk azon, hogy vajjon vertek-e olyanokat valóban; nem lehetetlen, hogy, mivel a régi *banalis*, báni pénzekkel voltak egyenlők, *banales antiqui* név alatt lappanganak, vagy a *banales de Gurhes* neve alatt, amelyek a 271. és 303. lapon fordulnak elő, mivel a fent többször említett oklevélben a kamargrófok közt említett *Ladislaus dictus Gurhes* lehetett egyike azoknak, akikre e dénárok veretése rá volt bízva. Így tehát a *denarii antiqui* egyenlők a *banales antiqui* vagy *banales de Gurhes* néven említett pénzekkel, amelyek 14 próbás ezüsből voltak. Hátra van még, hogy súlyukat vizsgáljuk. De mivel a király határozottan azt rendeli, az új dénárokat a régi *banalisok* súlya szerint kell venni, lásd, amit ezeknek a súlyáról írtam, *banales* címszó alatt.

*

Denarii Bagam. Szó van róluk a 174. lapon így: „Továbbá Domonkos a mondott „(bácsi) egyházmegye kanonokja (fizetett) X „pensas denariorum Bagam Henricianorum.“

A *Bagam* szó mellé tett (*sic*) igazolja, hogy az olvasás helyes, de nem bizonyítja, hogy magában az írásban nincs-e hiba, amelyet már maga a pápai adószedő saját kezével

potuerit committere. Vix errabimus, si ita distinguendo: X pensas denariorum, bagam Henricianorum, duas partes accipiemus solutionis, alteram scilicet cum X pensis denariorum, alteram cum *bagam* Henricianorum; *bagam* enim teste Ducangio¹ *sacculum* significat, et Henriciani sunt denarii a bano vel comite quodam Henrico appellati, ita ut *bagam Henricianorum* idem sonat ac *sacculus denariorum*.

*

Denarii card. Abbreviata haec designatio denariorum occurrit pag. 383., ubi in receptis ex dioecesi Wesprimiensi numerantur a Nicolao archidiacono Simigiensi *II marcae latorum card.*; archidiaconus Albensis solvit *IIII pensas parvorum card.*; Wesprimiensi solvit *VII pensas parvorum card.*; jamque inclinabam, ut siglam *card.* velut ex duabus siglis *car. d.* scilicet connexam arbitrarer et *carinthios denarios* notari putem, quum animadverti paullo inferius „*absque XIX denariis card.*“ memorari, quod huic interpretationi repugnat. Noc ausim siglam *card. cardinales* interpretari, ut hic denarii a quodam cardinale signati intelligerentur. Tunc succurrit mihi sub finem saeculi XIII et initio saeculi XIV in confiniis Austriae et Bavariae non solum a ducibus Austriae, Bavariae et Carinthiae verum etiam pro rationibus archiepiscoporum Salisburgensis, Aquilejensis praecipue in officinis Frisacensi, Sancti Viti, Landstrassensi singulare genus denariorum integrorum et dimidiorum esse cusum; numi videlicet paene quadrangulares de quibus egregie disputavit Mader in opusculo „*Kritische Beiträge zur Münzkunde des Mittelalters*, VI tomi, Prag 1803—1813“.

Ejusmodi numos angulares in Hungaria cursum habuisse non solum crebra mentio Frisaticorum in monumentis scriptis ejus aetatis demonstrat, sed sat luculenter testatur etiam thesaurus sat magnus eorum ante hos quinque annos² in finibus oppidi Balatonfüred inventus, ergo in ipso territorio dioeceseos Wesprimiensi, ubi hic denarios

is elkövehetett. Aligha tévedünk, ha vesszőt teszünk a szövegbe: így: „X pensas denariorum, bagam Henricianorum“ és két dolgot értünk alatta, t. i. tíz *pensa denariorumot* és egy *bagam Henricianorumot*; a *bagam* szó ugyanis Du Cange szerint¹ zacskót jelent, s a *Henriciani* valamely Henrik nevű bánról vagy kamaragrófról elnevezett dénárfa lehetett, a *bagam Henricianorum* tehát egy zacskó dénárt jelent.

*

Denarii card. Ez a rövidített elnevezés a 383. lapon fordul elő, ahol a veszprémi egyházmegyében bevett pénzek közt szerepel a Miklós sümegi archidiaconustól lefizetett 2 márka „*latorum card.*“; a székesfehérvári archidiaconus fizetett 4 „*pensas parvorum card.*“; a veszprémi 7 „*pensas parvorum card.*“; és már majdnem hajlandó voltam a *card.* rövidítést kettősnek venni: *car. d. = carinthii denarii*, amikor kevéssel alább ezt láttam: „*absque XX denariis card.*“, ami e magyarázatot kizárja. E *card.* rövidítést *cardinales*-re, mint valamelyik biborostól (cardinalistól) vert pénz nevére nem tudnám magyarázni. Hanem eszembe ötlött, hogy a XIII. század végén és a XIV. elején Ausztria és Bajorország határvidékein nem csak az ausztriai, bajor és karinthiai hercegek, hanem a *salzburgi, aquilejai* érsekek is verettek pénzt, különösen a *frisachi, sankt-veiti* és *landstrassi* pénzverőkben különös fajtájú egész és fél dénárokat; tudniillik majdnem négyszögletes pénzeket, amelyekről igen jeles fejtegetéseket olvashatunk Mader „*Kritische Beiträge zur Münzkunde des Mittelalters*“ (6 kötet, Prag, 1803—13) c. művében.

Hogy e szögletes pénzek Magyarországon is jártak, nem csak az mutatja, hogy az akkori írott emlékekben gyakran van szó *frisachi* pénzekről, hanem világos bizonyágot szolgáltat az a nagy éremlelet, amely ezelőtt öt évvel² a balatonfüredi határban került elő, éppen a veszprémi egyházmegye területén, ahol e dénárokat *denarii card.*

¹ Bartal non habet.

G. F.

² Anno 1885, v. Archaeologiai Értesítő új folyam V. (1885) pp. 125—8., epistola Eugenii Fleischmann.

¹ Bartal szótárában a „*bagam*“ szó nincsen. F. G.

² 1885-ben, I. Archaeologiai Értesítő új folyam V. (1885) 125—8. I., Fleischmann Jenő levele.

card. nominari videmus. Suspicio itaque sigillam card. posse legi *cardinatos* i. e. *angulatos*.

Quod valorem horum denariorum attinet ex summa paginae conjicio 14 parvos card. pro grosso cucurrisse, itaque ex latis 7 debuisse valere unum grossum. Invenio etiam pag. 312. notam „quod sacerdotes presentis „archidiaconatus Tolnensis solverunt Wien- „nenses valde parvos, qui currunt in Alba „Regali, quorum dicebantur XIII valere unum „grossum“ quae optime congruit cum conjectura mea. De latis non ita certum est septenos valuisse grossum, siquidem major moneta plerumque meliorem aliquantulo ligam habuit quam minor, itaque facile etiam sex lati potuerunt pro grosso currere; quod si ita est *lati card.*, *lati Viennenses* et *banales antiqui* aequalis pretii erant numi.

*

Haec, ut supra dixi, in chirographis Patris p. m. manu ipsius perfecta inveniuntur. Praeparatae sunt praeterea schedae, in quibus ordine alphabetico tractaturus fuit ea quae sequuntur: *Argentum commune*, *Arg. finum*, *Arg. nigrum*, *Arg. purum*, *Aureus*, *Aur. imperialis*, *Baguatini*, *Banales antiqui*, *Banales cruciti*, *Banales de Clusuar* [in scheda leguntur haec: si hi vere in Clusvár (Koložvár) cusi sunt vel saltem communiter currebant, primum apparet eo tempore Claudiopoli officinam monetariam exstitisse, quod non est cur in dubium vocetur; sed secundo loco quaestio oritur, cur hi numuli banales appellantur? Quod sciam, voyvoda Transsilvaniae nusquam „banus“ appellari solet. Quae est ergo vera vis vocabuli: *banalis*?], *Banales novi*, *Banales Verecenses*, *Cirri* [in scheda leguntur haec: Stephanus de Bubenfolua solvit III cirros. Vocabulum cirri nusquam apparet nisi hoc loco; videntur autem isti cirri grossi fuisse paullo deteriores (nempe 5 banalium dum reliqui grossi pro 7 banalibus currebant) ut ex summa paginae conjicere licet], *Cubulus frumenti*, *Cubulus vini*, *Cutellus* (adnotatum est: „cutellus = kötél?“¹),

¹ Kötél Latine funis, agri mensura fuisse videtur, cf. láncz Latine catena Germanice Kette. Bartal (in

néven említve találjuk. Ezért azt hiszem, hogy a *card.* rövidítést *cardinatus*-nak, *szögletesnek* lehet olvasni.

Ami e dénárok értékét illeti, az illető lap összege alapján azt hiszem, hogy 14 kis *card.*, tehát 7 széles *card.* tett egy garast, A 312. lapon azt is találom, „hogy a tolnai „archidiaconatus papjai nagyon kis bécsi „(dénárokkal) fizettek, amelyek Székesfehérvárt járnak, s amelyekről azt mondják, hogy „14 ér egy garast“, ami előbbi feltevésémmel jól egyezik. A széles dénárokról (*lati*) nem ennyire bizonyos, hogy 7 tett egy garast, mivel a nagyobb pénz rendesen jobb ötvözetű volt, mint a kicsiny, s így nem lehetetlen, hogy hat széles dénár érhetett egy garast; ha pedig ez így van, akkor a *lati card.*, *lati Viennenses* (bécsi széles dénár) és *banales antiqui* (régí báni dénárok) egyforma értékűek voltak.

*

Az eddigiek, amint előre bocsátottam, latin nyelven készen megírva vannak b. e. édes atyám iratai között. Ezeken kívül a következő címszók szerepeltek volna a betűrend során: *Argentum commune*, *Arg. finum*, *Arg. nigrum*, *Arg. purum*, *Aureus*, *Aur. imperialis*, *Baguatini*, *Banales antiqui*, *Banales cruciti*, *Banales de Clusuar* [a következő feljegyzéssel: „ha ezek tényleg Koložvárt verettek, vagy legalább ily néven forogtak, először is világos, hogy ez időben Koložvárt pénzverő volt, amit nincs miért kétségbe vonnunk; de másodszor felmerül az a kérdés, hogy miért nevezik a pénzeket *báni* pénzeknek? Az erdélyi vajdát tudtommal sehol sem nevezik *bánnak*. Mit jelent tehát a *banalis* szó?“] *Banales novi*, *Banales Verecenses*, *Cirri* [a következő megjegyzéssel: „a *cirri* szó sehol elé nem fordul, csak itt (160. lap); úgy látszik, hogy a cirrus rosszabb fajta garas volt (t. i. 5 banalist ért, míg a másféle garas hetet), amint a lap összeg alapján hozzávetni lehet“], *Cubulus frumenti*, *Cubulus vini*, *Cutellus* (megjegyzés „cutellus = kötél?“¹),

¹ Területmértéknek látszik, mint a „lánc“. Bartalnál cutellum és cutellus dézsmát és dézsmakerületet

Cyphus argenteus, Denarii cruciti, Den. cum aquila, Den. de Alba Regali, Den. de Ungaria, Den. lati, Den. lyliati, Den. montani, Den. novi, Den. parvi, Den. Viennenses, Ebon, Ferto, Florenus auri, Grecenses, Grecienses, Grossus, Grossi antiqui, Gr. ant. de Hungaria, Gr. de villa episcopi, Gr. Hungaricales, Gr. molles, Gr. Venetenses, Veneti, Gr. Ungarici, Gurhes, Hyperperum, Iperperum, Julhati, Kuntinus, Lati, Lati Viennenses, Locto, Lugneti, Marca, M. ad pondus Budense, Marcha bannalium, M. Boemini-norum, M. Budensis, M. Cassensis, M. communis argenti Boemini-norum, M. Quinque-ecclesiensis, M. Sipciensis, M. Transilvana, M. Varadiensis, M. Viennensium, M. (Zagrabiensis?). Moneta Czegediensis, Obulus, Onequius, Paliola, Particulae argenti, Parvi, Parvi card., Pecia argenti, Pensa, Pensa de Waradino, Picca denariorum par-vorum, Piscationes usonum, Pondus, P. Albense, P. Cibi-niense, P. Pystriciense, P. Tran-silvanum, Quarto, Saguus = Saccus, Scotus

in scheda leguntur haec: est pondus in civi-tate Gedanensi usitatum et inde, ut videtur, per totam Poloniam receptum, quod tertiam partem unciae aequat, est igitur *scotus* idem quod *karatus*, duxitque nomen ab eo, quod *καράτιον*, a quo *karatus* nomen traxit, *sili-quam*, Germanice *Schote* sonat, unde *scotus* idem quod *Schote*.

Sectinus, Sifus = Scyphus, Seratum cum lugnetis, Solidus sterlingorum, Tarenus, Thulakuī (Shulakyi, Schulakuī, Chulaci, Chulaquei), Uncia, Veneti grossi, Ven. parvi.

Schedarum maxima pars ad rem numa-riam spectant, et cum animadversionibus Auctoris locisque regestrorum annotatis in-structae sunt. Quum res et tempus mihi impedimento essent, quominus fragmenta haec etiam elaborarem et perficerem nihilo-minus mihi persuasi his ita in publicum datis gratum rerum numismaticarum et metro-logicarum studiosis opus perfecisse.

Et cum hoc opus postumum sodalibus societatis rei numariae studiosorum Hunga-ricae proposuissem, memoriam ejus viri red-integrare studui, cui dira Necessitas tempus operis perficiendi ademit. Sed tamen numo-phylacium Musei Transilvaniensis, cui *Hen-ricus Finály* praefectus erat, et quam summis curis augendo et locupletando insignem ce-lebremque reddidit, nec non opera ejus ad rem numariam spectantia, quae in Annalibus Musei ejusdem leguntur, nomen Ejus semper inextinctum harum rerum studiosis servant.

Gabriel Finály.

Glossario Latinitatis Hungariae) vocabula cutellum et cutellis decimam significare ait, cui repugnare videtur locus, quam ipse Bartal s. v. cutellis, ubi de „cutellis decimacionis“ agitur affert.

G. F.

a következő megjegyzéssel: „Danzig városá-ban hasznáatos súlymérték, amely onnan, úgy látszik, egész Lengyelországra kiterjedt, s amely az uncia harmadrésze, tehát *scotus* annyi mint *karatus*, s neve onnan való, hogy a *καράτιον*, ahonnan a *karatus* szó szár-mazik, hüvelyet, becőt jelent, ami németül *Schote*, ebből *scotus*.

A címszók legnagyobb része pénzekre vonatkozik, s a cédulákon adatokkal is fel van szerelve. Ha mostani körülményeim között csak a töredéket tudtam is nyilván-nosságra hozni, az összegyűjtött bő anyag további feldolgozása nélkül, azt hiszem, szol-gálatot tettem a numizmatikával és hazai metrologiával foglalkozóknak.

S amikor e töredéket a magyar numiz-matikai társulat tagjainak bemutatam, egy-úttal fel akartam az emléket újítani annak, akit a kérlelhetetlen halál akadályozott meg e korszakosnak induló műve befejezésében. Az Erdélyi Múzeum numizmatikai gyűj-te-ménye, amelyet Finály Henrik emelt a jelen-tékeny gyűjtemények sorába, az a sok becses numizmatikai dolgozat, amely az Erdélyi Múzeum különféle kiadványaiban jelent meg hosszú évek során, a numizmatikának bár-mely ágával foglalkozó kutatók előtt így is felejtethetlenné teszik Finály Henrik nevét.

Finály Gábor.

jelent, aminek ellentmond az ott idézett hely, ahol „de cutellis decimacionis“ a dézsma cutellusairól van szó.

F. G.

Római pénzek a M. N. Múzeum gyűjteményéből.

(Cohen második kiadásából hiányzó fajok.)

IV. közlemény.

Caracalla (folytatás).

265. M AVR AN(T) CAES PONTIF Ifjúkori mellkép jobbfelé, födetlen fővel, páncélban, köpenynyel.

Rev.: PART MAX PON TR P V COS Két fogoly guggol egy tropaeum alján. — Bélelt denár.

266. ANTONINVS PIVS AVG BRIT Sugárkoronás fej jobbfelé.
Rev.: P M TR P XV COS III P P és a mezőkben S és C Mars balfelé fordulva áll, páncélban, sisakos fejfel. Kezeiben Victoriát és dárdát tart és balkezét azonfölül egy pajzsra támasztja. (Fogoly nincs mellette.) — Középbronz.

267. M AVREL ANTONINVS PIVS AVG GERM Koszorús mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel.

Rev.: P M TR P XX (. ?) COS IIII P P és a mezőkben S és C Álló nő, (?) balfelé, fején a modius, kezeiben koszorú (?) és sceptrum. — Nagybronz.

268. ANTONINVS PIVS AVG GERM Koszorús fej jobbfelé (szakállas).
Rev.: PONTIF T R POT II Álló férfi szemben, meztelenül, derekán övvel; fejét balfelé fordítja, kezeiben paterát (vagy golyót) és kalászokat (?) tart, mellette balfelé egy oltár. — Bélelt denár.

269. ANTONINVS AVGVSTVS Ifjúkori koszorús mellkép jobbfelé páncélban, köpenynyel.

Rev.: PRIN C IVVENTV TIS Caracalla balfelé fordulva áll és gallyat (?) meg gombos végű sceptrumot tart. Mögötte egy tropaeum, mely kétszarvú (?) sisakból, 2 kis kerek pajzs közé helyezett páncélból, 4 dárdából és palástból (?) áll és melynek tövéhez kerek pajzs van támasztva. — Denár.

270. ANTONINVS PIVS AVG GERM Koszorús fej jobbfelé (szakállal).
Rev.: PROF (a szelvényben) PONTIF TR P XI COS III (körül) Caracalla dárdát tartva, lóháton, jobbfelé. A ló fölemelt bal előlába alatt egy fogoly (?) ül a földön. — Ezüstölt réz. — Bélelt denár.

271. ANTONINVS PIVS AVG BRIT Koszorús fej jobbfelé.
Rev.: PROVIDEN TIA DEORVM Providentia balfelé fordulva áll, pálcájával a földön fekvő golyóra mutat és bőségszarvat tart. — Kisbronz.

272. IMP CAES M AVR ANTON AVG Ifjúkori koszorús mellkép jobbfelé, páncélban, (?) köpenynyel.

Rev.: SPES P V BLICA Spes balfelé halad, jobbkezében virágot tart, balkezeivel ruháját emeli. — Denár.

273. (IMP CAES) M AVR ANT AVG P TR P Sugárkoronás ifjúkori mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel.

Rev.: SPES PU BLICA és a mezőkben S és C Spes balfelé halad, virágot tart és ruháját emeli. — Középbronz.

274. IMP ANTO NINVS AVG Ifjúkori koszorús mellkép, jobbfelé köpenynyel.
Rev.: VICTORI A AVG Victoria balfelé halad és koszorút meg palmaágat tart. — Denár.

Plautilla.

275. PLAVTILLA AVGVSTA Mellkép jobbfelé, nyakára lefüggő hajviselettel, ruházattal.

Rev.: MATRI DEVM Álló nő balfelé, fején modius, jobbkezében nagy golyót, baljában sceptrumot tart és oszlophoz támaszkodik. Előtte, lábainál egy kis állat. — Denár.
(Cohen nem ismeri Plautillánál e hátlati feliratot.)

276. PLAVTILLA AVGVSTA Mellkép jobbfelé, nyakára lefüggő hajviselettel, ruházattal.

Rev.: VENVS GENETRIX Venus széken ül, balfelé fordulva és golyót meg sceptrumot tart. — Bélelt denár.

(Cohen nem ismeri Plautillánál e hátlati feliratot.)

277. PLAVTILLAE AVGVSTAE Mellkép jobbra, ruházattal, magasabb, a fej hátsó részén viselt kontytyal.

Hátlapja sima. — Denár.

(Cohen nem ismer sima hátlapú érmet Plautillánál.)

Geta.

278. P SEPT GETA PIVS AVG BRIT Koszorús fej jobbfelé, szakállal.

Rev.: FID EXERC TR P III COS II P P Fides nő alakjában, fátyolozott fejjel balfelé fordulva áll és két csapatjelvényt tart kezeiben. Mögötte a fejtől jobbra egy légio-sas látszik. — Denár.

279. P SEPTIMIVS GETA CAES Ifjúkori födetlen fejű mellkép jobbfelé, ruházattal.

Rev.: FOR TVNE AVG Roma (?) egy kerek pajzson ül jobbfelé fordulva, sceptrumot (vagy dárdát?) tart és egy lángoló oltár fölé paterát tart. — Denár.

280. IMP CAES P SEPT GETA PIVS AVG Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: PONTIF TR P COS II és a szelvényben SC Mars balfelé fordulva áll, jobbkezelével egy tropaeumot koszorúz, baljával dárdát tart és egy kerek pajzsra támaszkodik. — Középbronz.

(Cohen ^{II}. 134. sz. csak TR P II mal ismeri.)

281. (P?) SEPTIMIVS GETA CAES Mellkép jobbfelé, köpenynyel.

Rev.: RECTOR O P II D I Férfi (Caracalla) balfelé fordulva áll, golyót tart és hegyével lefelé fordított dárdára támaszkodik. — Bélelt denár.

(Hibrid érem. Hátlapja Caracalla C.^{II}. 541—542. sz. aureus illetve denár hátlapjának utánzata elég jól másolt képpel, de részben torzított felirattal.)

282. GETA CAES PONT Mellkép jobbfelé, köpenynyel (páncéllal?)

Rev.: SECVRIT IMPERII és a mezőkben S és C Securitas balfelé fordulva ül, golyót tart és balkarját a szék támlájára támasztja. — Középbronz.

(Cohen e típust csak nemes fémekben ismeri: C.^{II}. 183—185. sz.)

283. P SEPT GETA (= CAES?) PONT Mellkép jobbfelé, köpenynyel.

Rev.: V M . . TR P VIII Tropaeum alatt két guggoló fogoly. — Bélelt denár.

Macrinus.

284. IMP C M. OPEL SEV MACRINVS AVG Koszorús mellkép jobbfelé, páncélban.

Rev.: FELICITAS TEMPORVM Felicitas balfelé fordulva áll és caduceust meg bőségszarvat tart. — Denár.

(Cohen ^{II}. 15. csak páncéllal és paludamentummal ismeri.)

- 285.** Ugyanazon előlap.
Rev.: FELICITAS TEMPORVM Felicitas balfelé fordulva áll és caduceust meg
sceptrumot tart. — Denár.
- 286.** IMP C M OPEL SEV MACRINVS AVG Koszorús mellkép jobbfelé, páncél-
ban és köpenyben.
Rev.: LIBERALITAS AVG Liberalitas balfelé fordulva áll és tesserát meg bőség-
szarvat tart. — Denár.
(Cohen^{I.} 20. és Cohen^{II.} 41. csak vagy páncélban vagy köpenyben (külön-külön)
ismeri.)
- 287.** IMP C M OPEL SEV MACRINVS AVG Koszorús mellkép jobbfelé, páncél-
ban. (Köpeny nélkül.)
Rev.: PONTIF MAX TR P COS P P Jupiter balfelé fordulva áll meztelenül és vil-
lámot meg sceptrumot tart. — Denár.
(Coh.^{I.} 26. és Coh.^{II.} 70. szám páncélban, köpenynyel ismeri.)
- 288.** IMP C M OPEL SEV MACRINVS AVG Koszorús mellkép jobbfelé, páncélban.
Rev.: PONTIF MAX TR P P P Fides szemben áll és jobbra tekint. Jobb lábát
egy sisakra helyezi, kezeiben pedig egy-egy hadijelvényt tart. — Denár.
(Cohen^{II.} 76. csak páncéllal és köpenynyel (együtt) ismeri.)
- 289.** IMP C M OPEL SEV MACRINVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, pán-
célban.
Rev.: SALVS PVBLICA Salus magashátú széken ül balfelé fordulva és egy oltár
köré csavarodó kígyót etet paterából, balkezében pedig sceptrumot tart. — Ezüst Anto-
ninianus.
(C.^{II.} 115. csak köpenynyel, C.^{II.} 116. páncélban köpenynyel ismeri.)
- 290.** IMP CAES M OPEL SEV MACRINVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé,
páncélban, köpenynyel.
Rev.: SALVS PVBLICA és a szelvényben SC Salus balfelé fordulva magashátú
széken ül, egy oltár köré csavarodó kígyót paterából etet és balkezében sceptrumot tart.
— Középbronz.
(C.^{I.} 116. és Cohen^{II.} 119. sz. páncélban, köpeny nélkül ismeri.)
- 291.** IMP C M OPEL SEV MACRINVS AVG Koszorús mellkép jobbfelé, páncélban
(köpeny nélkül).
Rev.: SECVRITAS TEMPORVM Securitas balfelé fordulva ül, sceptrumot tart és
fejét balkezére támasztja. Előtte egy lángoló oltár. — Denár.
(Cohen^{II.} 128. sz. páncélban, köpenynyel ismeri.)
- 292.** IMP C M OPEL SEV MACRINVS AVG Sugárkoronás! mellkép jobbfelé,
paludamentumban.
Rev.: VOTA PVBL P M TR P Felicitas balfelé fordulva áll és caduceust meg
sceptrumot tart. — Ezüst Antoninianus.

Elagabalus.

- 293.** ANTONINVS PIVS FEL AVG Koszorús fej jobbfelé.
Rev.: CONCORDIA és a szelvényben MILIT Két légió-sas közt két csapatjelvény.
— Denár.
(C.^{II.} 15. csak páncélos, köpenyes mellképpel ismeri.)
- 294.** IMP ANTONINVS PIVS AVG Koszorús és szakálltalan ifjúkori mellkép, jobb-
felé, köpenynyel.
Rev.: LIBERTAS AVG Libertas balfelé fordulva áll és sapkát meg sceptrumot tart.
A jobb mezőben egy csillag. — Quinarius.
(C.^{II.} 92. sz. csak denárt ismeri.)

295. IMP ANTO NINVS AVG Koszorús és szakálltalan mellkép jobbfelé, köpenynyel.
Rev.: LIBERTAS AVGVSTI Libertas balfelé fordulva széken ül és sapkát meg
sceptrumot tart. — Denár.

(Előlapja = C.^{II} 102. sz., hátlapja = C.^{II} 101. sz.)

(Jegyzet: C.^I 97. = C.^{II} 196. rendesen szakállas, de olykor teljesen szakálltalan
mellképpel.)

296. IMP CAES M AVR ANTONINVS AVG Sugárkoronás szakálltalan mellkép
jobbfelé, páncélban köpenynyel.

Rev.: P M TR P V I COS II P P Mars balfelé fordultan áll, kerek pajzsra támasz-
kodik és hegyével lefelé fordított dárdát tart. — Átm.: 21—23 mm. — Réz. — Bélelt
Antoninianus animája.

(Úgy látszik, hibrid érem. — Ugyanezen hátlapi típus, hanem TR P VII-mal Alexan-
der Severus C.^{II} 338. sz. denárán található.)

(Jegyzet: C.^I 132. = C.^{II} 273., előlapján ANTO ▲ ▲ NINVS stb. [a páncél
nem látszik ki].)

297. MP CAES M AVR ANTONINVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, pán-
célban, köpenynyel.

Rev.: TEMPORVM FELICITAS Felicitas balfelé fordulva áll és caduceust meg
bőszegszarvat tart. — Ezüst Antoninianus.

(A korongi éremleletből.)

298. IMP ANTONINVS AVG Koszorús és szakálltalan mellkép jobbfelé pikkelyes
páncélban, köpenynyel.

Rev.: VOTA PVBLICA Elagabalus fátyolozott fővel, balfelé fordulva egy égő oltár-
kán áldozik. — Denár.

Julia Maesa.

299. JVLIA MAESA AVG Mellkép jobbfelé, ruházattal.

Rev.: VENVS CELESTIS Venus balfelé fordulva széken ül és? tart. —
Bélelt denár.

(Teljesen ismeretlen hátlap Cohen második kiadásában.)

Severus Alexander.

300. IMP C M AVR SEV ALE XAND AVG Koszorús mellkép jobbfelé, köpenynyel.

Rev.: ANNONA AVG Annona balfelé fordulva áll, két kalászt és bőszegszarvat
tart; előtte, a földön, kalászokkal telt modius áll. Átm. 16—17 mm. — Kisbronz (vagy
bélelt denár animája) (2 pld.).

(Cohen^{II} 23—25. sz. csak ezüstben vagy aranyban ismeri.)

301. IMP SEV ALE XAND AVG Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: FORTVNAE REDVCI Fortuna balfelé fordulva áll és golyóra helyezett kor-
mánylapátot és bőszegszarvat tart. — Denár.

(C.^{II} 63. csak mellképpel ismeri.)

302. Ugyanazon előlap.

Rev.: FORTVN A POP R (POD R?) Fortuna balfelé fordulva áll, jobb kezében
.....? balkezében bőszegszarvat tart. — Denár.

(Cohen^{II} legenda-lajstromában e felirat egyáltalában nem fordul elő ily alakban.)

303. IMP ALEXAN DER PIVS AVG Koszorús mellkép jobbfelé, köpenynyel
(páncélban?).

Rev.: MARS VLTOR Mars, római vitéz alakjában, lépésben jobbfelé halad (előre
lépő jobb lábszárát nem hajlítja térdben) és dárdát meg kerek pajzsot tart.

(V. ö. C.^{II} 168. sz., hanem középbronz.)

(Cohen első kiadása a 293. sz. a típus-leírásnál nem tesz különbséget a jobbfelé lépve haladó és a jobbfelé futó Mars közt. Amannak előre lépő jobb lába térdben nincs meghajlítva, emezen mindkét láb térdben hajlik. Cohen 2. kiadásában az előbbi típust a 157—165., az utóbbit pedig a 168—171. sz. érmek képviselik.)

304. IMP SEV ALEXAND AVG Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: PAX AE T RNA A(VG) Pax balfelé fordulva áll és olajágot meg sceptrumot tart. — Bélelt denár.

305. IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Koszorús mellkép jobbfelé, köpenyben és páncélban (?).

Rev.: P M TR P COS Mars balfelé fordulva áll, olajfagallyat és hegyével lefelé fordított dárdát tart. A bal mezőben csillag. — Denár.

306. IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Koszorús mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel.

Rev.: P M TR P COS P P Mars balfelé fordulva áll és olajfagallyat meg hegyével lefelé fordított dárdát tart. — Denár.

(Cohen^{II}. 207. sz. csak köpenynyel, páncél nélkül ismeri.)

307. Ugyanazon érem a hátlap bal mezejében csillaggal. — Denár.

308. IMP CAES M AVR SEV ALEXANDER AVG Koszorús mellkép jobbfelé, köpenynyel.

Rev.: P M TR P III COS P P és a mezőkben S és C Mars, sisakos fejvel, lebbenő köpenynyel, jobbfelé lépve halad (jobb lába térdben nincs meghajlítva) és részsút előre szegzett dárdát meg vállra vetett tropaeumot tart. — Középbronz.

(C.^I. 316. sz. és C.^{II}. 262. sz. csak nagybronznak ismerik.)

309. IMP SEV ALEXAND AVG Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: P M TR P VII COS II P P Mars, lengő köpenyben, jobbfelé siet, részsút előre szegzett dárdát és tropaeumot tart. — Denár.

(Av.: C.^{II}. 337. sz., rev.; C.^{II}. 332. sz. — 3 db. volt a csapói éremleletben.)

310. IMP SEV ALE XANDER AVG Koszorús mellkép jobbfelé (páncél és köpeny nélkül).

Rev.: PROPECTIO AVGVSTI és a szelvényben SC A császár katonai öltönyben lóháton, balfelé. Jobb kezét fölemeli, bal kezében pedig dárdát tart. — Középbronz.

(Cohen^{II}. 489—490. sz. csak köpenynyel vagy köpenynyel és páncéllal ismeri (az előlapon). — Cohen^I. 422. mindhárom változatot magában foglalja.)

311. IMP ALEXANDER PIVS AVG Koszorús mellkép jobbfelé, köpenyben (talán páncéllal?).

Rev.: PROVIDENTIA AVG és a mezőkben S és C Az Előrelátás (nem pedig a Gondviselés) balfelé fordulva áll és két kalászt meg egy bőségszarvat tart. Előtte, a földön, egy modiusban két kalász. — Nagybronz.

(Cohen^{II}. 503. sz. köpeny nélkül ismeri.)

A m. nemz. múzeum példányain részint dúsan ráncolt köpeny (valószínűleg páncéllal), részint pedig csak a balvállon vagy mindkét vállon látható pár öltönyránc látható a mellképen. — Cohen^I. 428. sz. sem köpenynyel, sem avval és páncéllal nem ismeri e fajt.)

312. IMP SEV ALEXAND AVG Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: SALVSPSVLAS (így!) Salus magashátú széken ül balfelé fordulva és egy oltár köré csavarodó kigyót paterából táplál. A mezőben, jobb oldalt, egy csillag. — Denár.

(C.^{II}. 535. sz. hibás hátlati feliratú változata. — A csapói leletből.)

313. IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Koszorús mellkép jobbfelé, köpenynyel.

Rev.: VENVS V ICTR(IX) Venus félig öltözetlenül balfelé fordulva áll és tarajos sisakot meg sceptrumot tart. Tőle balra, mellette, a földön kerek pajzs áll. — Bélelt denár.

(Hibrid érem, melyet Cohen^{II}. legenda-lajstroma említ ugyan, de az érmek közt le nem ír. Hátlapját Julia Mamaea C.^{II}. 76. sz. denárától kölcsönözte.)

314. IMP SEV ALE XAND AVG Koszorús fej jobbfelé.

Rev.: VICTORIA AVG Victoria balfelé fordulva áll, kerek pajzsra támasztja jobb kezét, baljában pedig pálmaágot tart. A pajzs mellett egy hátrakötött kezekkel balfelé fordulva guggoló fogolynak apró alakja látszik. — Denár.

(Av.: = C.^{II}. 555. sz., Rev.: = C.^{II}. 558. sz. — A korongi leletből való.)

315. IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Koszorús mellkép jobbfelé (páncélban?) köpenynyel.

Rev.: VICTO RI A VVG (így!) Victoria balfelé haladva koszorút nyújt és pálmaágot tart. — Denár.

(C.^{II}. 564. sz. hibás hátlati feliratú változata.)

316. IMP ALE XAND(ER IR?) PIS AVG Koszorús mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel.

Rev.: VIRTU(S AVGV)STI Virtus balfelé fordulva áll és golyót meg dárdát tart. — Kisbronz (vagy bélelt denár animája). Lyukas és kopott.

Julia Mamaea.

317. JVLIA MAMAEA AVG Mellkép jobbfelé, ruházattal.

Rev.: CONCO RDIA Concordia balfelé fordulva áll s az előtte álló lángoló oltárkán paterából áldozik. Balkezében sceptrum. — Denár.

318. JVLIA MA (MAE)A AVG Diadémos mellkép jobbfelé, ruházattal. (Nyaka mögött egy pont a mezőben.)

Rev.: I OVI R D ORI Jupiter balfelé sietve hátratekint; jobb kezében villámot emel, kinyújtott bal kezében bizonytalan tárgyat tart. (Durva munka.) — Denár.

(Hibrid érem. Hátlapját Sev. Alexandernek Cohen^{II}. 82. sz. (Kr. u. 231-ben vert) denáráról kölcsönözte. Ennek felirata IOVI PROPVGNATORI, az éremkép pedig: Jupiter balfelé haladva visszatekint; villámot és sást tart.)

319. JVLIA MA MAEA AVG Diadémos mellkép jobbfelé, ruházattal.

Rev.: (VICTOR) I A AVG Victoria jobbfelé siet; koszorút nyújt és vállára támasztott pálmaágot tart. — Kisbronz vagy bélelt denár animája.

(Hibrid érem.)

Maximínus I.

320. MAXIMINVS PIVS AVG GERM Koszorús mellkép jobbfelé, köpenynyel.

Rev.: $\frac{\text{ADLOCVTIO}}{\text{SC}}$ (a szelvényben) Négyszögletes asztal alakú emelvénnyel

a gesztikulálva szónokló császár jobbfelé fordulva áll. Mögötte egy vitéz köpenynyel. Az emelvény előtti téren balfelé fordulva három sisakos római vitéz áll, egy-egy hadijelvényt tartva. A hátul álló vitéz háromszögletesnek látszó pajzsot visel balkarján. — Nagybronz.

Lelőhelye állítólag Puszt-Budovalla. Előlapja öntvénytű. A fül egészen belemélyed a fej oldalába és mintha később vésték volna ki. Az érem széle be van repedve. — Gyanús.

321. IMP MAXIMINVS PIVS AVG Koszorús mellkép jobbfelé, köpenynyel.

Rev.: P M TR P II P P (az SC sehol nem látható) A császár és még egy másik férfi egymás mellett állanak, sisakos fővel, katonai öltönyben, balfelé fordulva. Előttük két hadi jelvény áll, a császár sceptrumot is tart és a mögötte álló Victoria koszorút helyez a fejére. A szelvény üres. — Közébronz.

322. IMP MAXIMINVS PIVS AVG Koszorús mellkép jobbfelé (páncélban?), köpenynyel.

Rev.: P M TR P VI COS II P P Aequitas balfelé fordulva áll és mérleget meg bőségszarvat tart. — Denár.

(Ezüstölt réz, de nem bélelt ezüst.)

323. IMP MAXIMINVS PIVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, (páncélban?) köpenynyel.

Rev.: VICTORIA AVG és a mezőkben S és C Victoria jobbfelé sietve koszorút nyújt és pálmaágot tart. (Sárga bronz.) — Középbronz.

(Cohen^{II}. 102. szerint, fordítva, jobb kezével a pálmát, ballal a koszorút tartja.)

324. IMP MAXIMINVS PIVS AVG Koszorús mellkép jobbfelé, (páncélban?) és köpenynyel.

Rev.: VIRTUS AVG Virtus (római vitéz alakjában) balfelé fordulva áll, előre-nyújtott jobb kezében parazoniumot (?) tart, baljával pedig lándzsára támaszkodik. — Kis-bronz vagy bélelt denár animája.

Gordianus Pius.

325. IMP CAES GORDIANVS PIVS FEL AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel.

Rev.: AEQVITAS AVGG Aequitas balfelé fordulva áll és mérleget meg bőségszarvat tart. — Ezüst Antoninianus.

(Cohen^{II}. nem ismeri Gordianus III.-nál e hátlap feliratot.)

326. IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel.

Rev.: Mint az előbbié. — Ezüst Antoninianus.

327. IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG Koszorús mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel.

Rev.: IOVIPR OPVGNTAORI (így!) Jupiter balfelé haladva hátratekint, kezeiben villámot emel és sást tart. — Ezüstölt réz (denár).

(Hibrid érem. Hátlapját Alexander Severus C.^{II}. 82. sz. denárától kölcsönözte.)

328. IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG Koszorús mellkép jobbfelé, páncélban (?) köpenynyel.

Rev.: PIETAS AV VSTI Pietas balra tekintve szemben áll, széttárt karokkal. Jobb kezében patera, bal kezében pedig „7” alakú kampósvégű pálca. Ezüstölt réz. — Denár.

329. IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel.

Rev.: SALVS AVG Salus jobbfelé fordulva áll és a jobb karján tartott kígyót a bal kezében tartott paterából táplálja. — Ezüst.

(Cohen^{II}. 320.—321. sz. csak nagy-, illetve középbronzban ismeri e hátlapot Gordianus III.-nál.)

Philippus pater.*

330. IMP PHILIPPVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel.

Rev.: AEQVITAS AVGG Aequitas balfelé fordulva áll, mérleget és bőségszarvat tart. — Denár.

(Cohen^I. 9. sz. csak IMP M IVL PHILIPPVS AVG előlapi felirattal ismeri, Cohen^{II}. pedig egyáltalában nem ismeri e hátlap feliratot Philippus paternél.)

* C.I. 10. = C.II. 12. de AEQVITAS AVGG-val. Nincs fölvéve C.II.-ba.

331. IMP M IVL PHILIPPVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel.

Rev.: AETER NITA A napisten balfelé fordulva áll, jobb kezét fölemeli, bal kezében golyót tart. — Ezüst.

(Cohen^{II}. nem ismeri a 2. Philippus-nál e hátlapot.)

332. Ugyanazon előlap.

Rev.: AETERNITAS AVGG Elefánt, hátán dárdát és pálcát tartó hajcsárral, balfelé halad. — Ezüst.

333. Ugyanazon előlap.

Rev.: FELICIT TEMP Felicitas balfelé fordulva áll és caduceust meg bőségszarvat tart. — Ezüst (bélelt).

(C.^{II}. nem ismeri e hátlapi feliratot Philippus p.-nél.)

334. IMP M IVL PHILIPPVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenynyel.

Rev.: MARS P ROPVG Mars, római vitéz alakjában, sisakos fővel, jobbfelé halad és részsút előre szegzett dárdát meg kerek pajzsot tart. Köpenye utána föllebben. Ezüstölt réz. — (Bélelt Antoninianus.)

(Hibrid érem. — Hátlapját Gordianus Pius Coh.^{II}. 155. sz. érméről kölcsönözte.)

335. IMP M IVL PHILIPPVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel.

Rev.: P M TR P III COS II P P Philippus fátyolozott fővel balfelé fordulva áll és egy háromlábbon paterából áldozik. Balkezeében rövid pálcát tart. — Ezüst.

(C.^{II}. 132. sz. csak COS P P-vel ismeri.)

336. IMP M IVL PHILIPPVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel.

Rev.: SAECVLARES AVGG és a szelvényben I Sugaras fejű oroszlán jobbfelé halad. — Ezüst.

(C.^{II}. 173. sz. nem említi az oroszlán-fej körüli sugarakat, még másutt pl. Philippus iun. 42—43. sz. leírja ezen különböztető jelet.)

337. IMP M IVL PHILIPPVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, (páncélban?) köpenynyel.

Rev.: SECVRITAS AVGG Securitas balfelé fordulva áll, jobbát feje fölé emeli, bal-könyökével egy oszlophoz támaszkodik. — Ezüstölt réz. (Bélelt Antoninianus animája.)

(Hibrid érem? — Hátlapja azonos Herennius C.^{II}. 37. számú érmének hátlapjával, amely Cohen szerint Kr. u. 251-ben, tehát két évvel Philippus p. halála után veretett.)

338. IMP M IVL PHILIPPVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel.

Rev.: SECVRIT PE(RPET)? Securitas balfelé fordulva áll, sceptrumot tart és egy oszlophoz támaszkodik. — Ezüst.

(Hibrid érem? Hátlapja azonos Gordianus III. C.^{II}. 328. sz. érmének hátlapjával.)

339. IMP M IVL PHILPPS (így!) AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenynyel.

Rev.: VIR TV S AVG Virtus, sisakos fejfelé, balfelé fordulva egy vértelenül és gallyat meg dárdát tart. — Ezüst.

Jegyzet. C.^I. 208. = C.^{II}. 228. „Victoire marchant à droite“ stb. Ezen érem hátlapja típusa megkülönböztetendő a C.^I. 206. = C.^{II}. 232. s az evvel azonos éremképp C.^I. 212. = C.^{II}. 237. sz. típusától „Victoire marchant à gauche“. Ez utóbbiaknál ugyanis Victoria tényleg járva halad balfelé, előrelépő bal lábszára egyenes, míg az előbbinél az előrelépő bal lábszár térdben van hajlítva s a hátramaradó jobb lábszár egyenes.)

Gohl Ödön.

(Folytatása következik.)

A tacsí barbár éremlelet.

A barbár pénzek ismerete, amelyről még de Saulcy elmondhatta, hogy az „le sphinx gaulois“ mind jobban veszít titokzatosságából az utóbbi évtizedekben megjelent beható tanulmányok és közlemények folytán.

Ezen munkálatok megjelenése előtt ugyanis úgy a numizmaták, mint az archeologusok szorgosan kerülték a kelta pénzekkel való hálátlan és históriai, kronológiai és topográfiai összeállításuk előtt látszólag improduktív foglalkozást. Tény az, hogy a klasszikus pénzek úgy a laikus gyűjtőnek, mint a tudós kutatónak nagyobb művészi élvezetet nyújtának, felírásaik tiszták, a legenda biztos és ahol a datálás nehezebb, ott a történelmi mellék-tudományok számtalan kisegítő adattal szolgálnak.

Ezen okokban keresendő a tény, hogy úgy az archaeologusok, mint a numizmaták egymásnak tolták oda a kemény munkát, nagy kárára úgy a numizmatikának, mint a római kort megelőző archeológiának. A kelta pénzek t. i. mindkét disciplina körébe vágnak és mindennél alkalmasabb területet alkotnak a praehistoria és a numizmatika találkozására és kölcsönös kiegészítésére. *A kelta pénzek tanulmánya ugyanis azon fontos végeredményben csúcsosodik ki, hogy bennök rejlik a Tène-kultúra megismerésének kulcsa.*

Ezen tétel pedig igen egyszerűen a La-Tène-kultúra eddigi kronológiai megállapításának, a kelta népeknek ezzel egyidejű lokális nagy elterjedésével való egybevetéséből áll elő, amelyet mindenütt a gall, illetve kelta pénzek kísérnek.

Hogy ezen felismerésre a szakemberek eddig rá nem jöttek, annak az előmunkálatok hiányától eltekintve az is volt a főoka, hogy a bármely országbeli kelta pénzek régebben a francia nyelvterületen koncentrálódtak, itt ugyan bő irodalmi pártfogásban részesültek, de egyszerűen a „monnaies gauloises“ gyűjtőnéven.

Ez oknál fogva a kelta pénzek iránt való érdeklődés is egyenlőtlenül fejlődött ki nyugaton a kelettel szemben, illetőleg Európa kelet felé eső felében teljesen elmaradt. Miután az ezen területen élő gyűjtők az irodalmi előmunkálatok hiányánál fogva csak igen kisfokú érdeklődéssel viseltettek a barbár érmekkel szemben, ezek természetesen nyugatra, kiváltkép Párisba kerültek, ahol a „monnaies gauloises“ néven igen érthető köz-kedveltségnek örvendettek. Így jutott lassan a barbár pénzeknek nagy tömege a Rajnán innen eső országokból Franciaországba és ezáltal teljesen eltolódott a „gall“, helyesebben kelta pénzeknek quantitás- és időbeli értékelése.

Es amíg ezek a pénzek a kereskedők, amatőrök és közgyűjtemények útján lassan tudományos feldolgozás alá kerültek, azalatt nemcsak a pontos lelethelye, hanem még a származási ország is tudatos vagy öntudatlan feledésbe jutott és egyszerűen mint galliai leletek szerepeltek.

A keleti kelta-vereteknek ez a hamis lokalizálása természetesen kiigazításra szorult, amihez a francia tudósok nagy önmegtagadással és még nagyobb munkával hozzáálltak, úgy hogy a Muret-Chabouillet-katalogus e részben már nagyrészt majdnem teljesen helyes képet nyújt.

A hiányokra nézve pedig fontosan latba esik mentségül, hogy a kelta pénzek végtelenül ritkábbak, mint p. o. a római leletek és viszont, hogy az anyag igen nagy területen oszlik el. Fontos az a tény, hogy kelta vereteket mindenütt ott találunk, ahol egyéb tudomásunk szerint kelták laktak. Elsősorban természetesen előfordulnak francia földön, a tulajdonképpen való Galliában, de aztán Spanyolországban és Britanniában is, Észak-Olaszországban és Svájcban, Belgiumban és a Rajna mentén, Németország déli részében, sőt elvétve a középsőben is, az egész osztrák-magyar monarchia területén és a Dunától lefelé a balkáni államokban a Fekete-tengerig, ahol talán a „kelták“ megszűnnek, de szkithák a kelta érmészetet annyiban folytatják, hogy a klasszikus minták utánzásában ugyanazon rendszert alkalmazzák és a szomszédos kelta-illetőleg dáciai veretekhez köz-

vetlenül kapcsolódva, ugyanazon alakban mintázzák utána a diadochok ezüst tetradrakmáit. Egészen Kisázsiaiáig nyomultak elő a kelták (mint galaták) és ott is pénzeket vertek. Itt ugyan nagyhamar elgörögösödtek és pénzeik is ugyanezen tipológiai el-, illetve visszaváltozást követték. (Forrer.*)

Franciaországban mindezen kelta pénzeket a „monnaies gauloises“ gyűjtőnéven nevezik, de ha különösebben akarnak a rajnavidéki vagy dunamelléki veretekre hivatkozni, hozzáteszik: „gauloises du Rhin“, illetve „gauloises du Danube“.

A kelta vereteknek aránylagos ritkaságán kívül különös nehézséget alkot még e vereteknek gyakran barbár módra nyers és a veret technikájának nagy gyarlósága által teljesen elromlott képe, amelynek megfejtése ezen okok miatt végtelen nehézségekbe ütközik néha. Nem is olyan régi ideje, hogy a galliai származású ATEVLA VLATOS ezüstérmeket Attila hunvezér pénzeiül tudták, és hogy Boczek F. tanár a BIATEC érme mellett mint koraközépkori ószláv veretek mellett kardoskodott. Persze nem csodálható akkor, amit Forrer említ munkálatában, hogy egy Valentini nevezetű orvos 1714-ben megjelent „Musei Museorum“ c. művében a szivárványtálakra nézve felemlíti, hogy a „scutellae Iridis“ igen jó hatásúak láz ellenében, és hogy a szülést könnyítsék, hogyha azokat az italba teszik; hogy továbbá a tulajdonosuk úgynevezett vasárnap gyerekek, de ha túladd a pénzdarábon, akkor az Ég haragját vonja magára. Úgyane nézet azonban már a Krisztus utáni első évezredben is uralkodhatott, miután ilyen kelta pénzek mint amulettek előfordulnak népvándorláskori sírokból. És Forrer itt találóan jegyzi meg, hogy úgy látszik „lovasamulet“ szolgáltak. lévén a ló képe mindegyiken sértetlen; amint hogy későbbi századokban ilyen „lovasamulet“-képen szerepeltek a Szent György-tallérok.

A kelta érme megfejtési nehézségeinél azonban nagy könnyebbésséggel szolgál, hogy a régebb kelta pénzek sorra olyan vereteket mutatnak, amelyeknek éremképe görög érmektől van kölcsönvéve, de a sokkal gyarlóbb művészeti tudás és technika által barbarizálódott.

A közvetlen, tehát elsőfokú másolatoknál annyira pontosan van még a klasszikus forma megtartva, hogy szinte nehéz az elbírálása. De a következő másodfokú veretekenél, amelyek tehát már barbár minta után készültek, már a metszésben és képben megnyilatkozik az egészen másfajta és sokkal keményebb vonalhoz szokott barbár kép. Ugyanazon kérdéssel és nem túlnagy nehézséggel állunk szemben, mint a klasszikai archeológiában, amidőn meg kell állapítani, hogy valamely szobor feje hellént, római vagy barbárt ábrázol-e.

Az itt vázolt tipologikus romlás involválja az eddigi ellenkező nézettel szemben, hogy a tisztább, értelmesebb veretek a régiebbek, míg ezeknek utódai a teljesen értelmetlenül, morena-szerűleg összehalmozott pont-vonal-érmek.

Mintául mindenesetre első sorban olyan klasszikus vereteket választottak, amelyek kelta földön is elterjedtek és pénzértékűl való befogadást nyertek. Jelen leletünkben, mint a dáciai leletek jórésztében macedoniai Fülöp tetradrakmája volt a minta, tipikus romlását pedig felismerjük a Gohl tanár által e folyóiratban ismertetett koisztobókus éremlelet példányaiban (Num. Közl. II. 1903. 57. s. k. II.). A szerzőnek ugyane cikk keretében közölt topográfiai megállapításába igen jól beleillik jelen érme lelőhelye. A jelzett cikkben u. i. így szól: „Ha az imént felsorolt lelőhelyeket az általuk befogott területtel összevetjük, azt látjuk, hogy a felső Tisza és a Szamos vidékén nagyrészt még a síkon csoportosulnak, de lefelé húzódva már a hegyes vidéken is találhatók a lelőhelyek. A szórványos és tömeges leletek ilyen találkozására kétségtelenné teszi, hogy ez a pénzspecies ezen a vidéken volt forgalomban. Csak azt kérdezhetnők, vajon e forgalmi terület központja s az érme gyártási helye a sík vidékre, vagy lejjebb, a dáciai hegyek közé helyezendő-e?“ — Nem óhajtanék Gohl tanár nagy történelmi tudáson alapuló ethnologiai véleményének elébe vágni, és azt inkább a jelen leletünkre vonatkoztatva is kikérném. Csak általánosságban

* R. Forrer a Jahrbuch d. Gesellschaft für lothringische Geschichte u. Alterthumskunde-ban „Keltische Numismatik der Rhein- und Donaulande“ című cikksorozatában.

utalok a kelta utánveretek azon három nagy áramlatára, amelyet már Forrer megállapított fentidézett dolgozatában. Az egyik áramlat a Földközi-tenger nyugati öbléből terjedett észak felé; a második Rómából indult szintén északnak, még pedig részben Gallia és Britannia felé, részben Germánia és Pannónia felé elágazódva. A harmadik végül a hazánk földén lelt kelta érmekre nézve a legfontosabb. Forrása ennek a Balkánon van, innen egyrészt észak és nyugot felé, másrészt észak- és délkelet felé vonult.

Összefüggésben van ezen áramlat egyrészt a keltáknak a 4. és 3. Kr. e. században kelet felé a Duna mentén való hatalmas kiterjeszkedésével, amely egyszersmind ezen országoknak kelta lakossággal való betelepítésével volt egybekötve; és másrészt összefüggésben van a görög kultúrának befolyásával, amelyet Macedonia, Görögország és a görög kolóniák közelsége gyakorolt közlekedésük, kereskedésük és érmeik által a dunamelléki keltákra.

Szem előtt kell tartani, hogy itt a Duna mellékén a 4. és 3. században önálló, független kelta királyságok voltak, amelyek hatalmas és félelmetes erőt képviseltek. Kelta zsoldosok képviselték e korban a középső és újkori svájciakat és a macedon királyok szolgálatában is állottak. Adriamelléki kelták szerződést kötöttek 336-ban Kr. e. Nagy Sándorral. Schönbach gráci tanárnak Mommsen nyomán tartott Tacitus-előadásai még számos ily adatot nyújtottak.

Így érthető, hogy a macedón fejedelmeknek és a görög városoknak nagymennyiségű pénze került a kelta országokba; hogy ezek a kelták, amidőn az eredeti görög pénzanyag megfogyatkozott, annyira megkedvelték volt már, hogy saját pénzeiket ezen típusok szerint készítették.

A nyugati kelta veretek ezen keletiektől más prototípusaik, más stílus és más súlyarányaik által különböznek. A nyugatiak kis súlyú ezüstjeivel szemben nálunk nagy, nehéz darabokat vernek; az ezüststaterek (tetradrakmák) a kedvelt pénznem.

A legrégibb veretek közül valók, amelyeket a keleti kelták sajátjukul elfogadtak, II. Fülöp macedón király (Kr. e. 382—336) érmei. Ezen érmek, úgy látszik, nagy szerepet viseltek a Duna melletti barbár országokban, mert érmészetükre még igen sok ideig kihatottak. Mindenütt a Duna mellékén, Ausztria nyugati határától egészen a torkollásig, megtaláljuk eme érmek utódjait. Amelyek persze igen különböző tipológiai állapotban vannak. Az első és legrégibb utánzások, amelyekhez jelen leletünk kétségkívül igen közel áll, az eredetiektől csak igen kevésbé térnek el és többször előfordul, hogy korai és jó kelta utánzatot késői Fülöp-féle eredetinek tartanak. Ide tartoznak kivált a nagyobb súlyú (14 gron felüli) leletünkben azonban nem képviselt példányok.

A barbarizálódásnak leletünkben konstataálható jelei: az előlapon a Zeus-fejnek általában barbár jellege, amely kivált a 10—13. csoportban jellegzetes. Mindkét csoportban megvan továbbá a hajnak gyűrűs, csomós elmerevedése. Igen jellegzetes továbbá az ajkaknak és az állnak elstilizálása. A hátlapon továbbá az ülő alak lassanként T betűvé fejlődik, fejét 3 pont jelzi, ugyanígy a ló száját is, amely különben a további fejlődésben (10—13.) két pontban végződő félholddá alakul. A ló patái a tipikus dáciai háromszögekké alakulnak át. A 8. és 9. pontban felvett eltérések (pont a lovas lábánál és a ló lába előtt) valószínűleg csak verethibák. A legnagyobb azonban a változatosság a lovas sisaktaréjánál és a mellette lévő B betűben, amely előbbi hol elnyúlt, hol kacsaringós voltával, utóbbi pedig előre-hátradülésével 8-féle formát képvisel.

Súlyban a veretek 10.22 gr. minimum és 13.03 maximum között variálnak, ahol a nagyobb súlyok az egyes fajtákon belül természetszerűleg a jobb fenntartásokat jellemzik. A következőkben egyébként röviden bemutatathatom az egész leletet.

Folyó évi július hó 19.-én a beszttercze-naszód-vármegyei bessenyői járás főszolgabírája tudatta a nemz. múzeum igazgatóságával, hogy Salak János földműves június hó 8.-án Tacs község határán a „Diós” dűlőben lévő földjén, kapálás közben több régi érmet talált. Együttal mellékelte közülök egy darabot, amelyet július hó 31.-én még 159 darab követett; mellékelve voltak az eltört cserépedény darabjai, amelyben az éremlelet előkerült.

A pénzdarabok elég jó fenntartású barbár ezüstök, II. Fülöp macedon király tetradrakmainak (Head, Historia Numorum, Fig. 138) utánzatai (De la Tour atlaszában 9789. sz.).

Az előlapon Zeus-fej (Muret-Chabouillet katalogusa szerint barbár fej), koszorúval, jobbra; a nyaka alatt nyíl. Hátlapján sisakos lovas balra, sisaktaréja mögött B. Ezen oldalon a sajátos stilizálási módnak egy jele: a ló farkának fűszerű kiképzése.

A nemzeti múzeum barbár éremgyűjteményében e típusból eddig két példányt ismerünk. Az egyik, kevésbé éles körvonalakkal, hiányosan datált darab (Erdély?), a másiknak egyik lapja teljesen csonka és felismerhetetlen.

Ily körülmények között e lelet, 13-féle változatával előnyösen egészíti ki sorozatunkat. A leletről való táblázatos kimutatást technikai nehézségek miatt nem mellékelhetjük, hanem némi körülírással pótoljuk a következő összeállításban: A 14 változat darabszáma így oszlik meg a leletben: 41, 20, 38, 7, 1, 4, 1, 1, 2, 23, 2, 2, 16 és 2 darab. A hátlapon a lovas feje előtt az 1.—5. és a 7. változatban négyzetalakban elhelyezett 2 nagyobb és 2 kisebb pont, a 6. változatban csak 3 pont, a 10.—13. változatban pontozott végű, részletesen lefelé irányított félkör. A 7. és 8. változatban a lovas lába mögött, a 8. változatban ezenkívül a ló második lába előtt is egy-egy pont látható. — A 10.—13. változat előlapján az arc hosszúkás típusú. — Az érmek súlyai az egyes változatokon belül így alakulnak: 1. 11'42—12'65 gr. — 2. 11'55—12'51 gr. — 3. 11'38—12'31 gr. — 4. 11'56—12'19 gr. — 5. 12'04 gr. — 6. 12'35—13'03 gr. — 7. 12'28 gr. — 8. 12'30 gr. — 9. 12'04—12'41 gr. — 10. 10'22—12'29 gr. — 11. 11'62—12'17 gr. — 12. 11'67—11'95 gr. — 13. 11'00—12'24 gr. — 14. 11'60—11'70 gr. — A 160 érem összes súlya 1896'12 gr., az egész leletnek darabonként való átlagos súlya tehát 11'85 gr.

Supka Géza.

Numizmatikai ritkaságok.

1. II. Lajos mellképe b. széles karimájú kalappal, prémgallérú köpenyben, az aranygyapjas rendnek láncon függő jelvényével. Körül: $\bar{x}$ LVDOVIC9 $\bar{x}$ VN $\bar{G}$ A $\bar{x}$ $\bar{E}$ C $\bar{x}$ REX $\bar{x}$ CONTRA $\bar{x}$ TVRCA $\bar{x}$ PVGNANDO $\bar{x}$ OCCVBVIT $\bar{x}$ A mezőben, 2 oldalt: $\cdot$ 1 $\cdot$ 5 $\cdot$ $\cdot$ z 6 $\cdot$ | $\cdot$ ETATIS $\cdot$ $\cdot$ SVE $\cdot$ 30 $\cdot$ |

Hátlap: Mária királyné mellképe b., fejkötő fölé tett karimás kalappal, magas ruhában, nyakláncon függő násfával a mellén. A keskeny vonalkörrel jelzett szegélyen, körül, e felirat: $\bar{x}$ MARIA $\bar{x}$ REGINA $\bar{x}$ $\bar{E}$ C $\bar{x}$ QVOS $\bar{x}$ DEVS $\bar{x}$ CONIVNXT $\bar{x}$ HOMO $\bar{x}$ NON $\bar{x}$ SEPERET (így!) A szók közt levő dült keresztkek szárai mindenütt háromágúak.

Ezüst. 41 mm., 18'50 gr. — NM. — Berchtold-féle árv. lajstrom 338. sz. (I. képtábla). (A Weszerle II. XV. t. 1. sz. éremtől nemcsak a fordított hátlapi képpel, hanem felirataival is különbözik.)

2. II. Lajos mellképe j., széles (alsó oldalán 4 helyen díszített) karimájú kalappal, aprórancú ruhája fölé öltött prémgallérú köpenyben, az aranygyapjas rendnek láncon függő jelvényével. Körül: X LVDWICVS ✱ REX ✱ VNGARIE ✱ ET ✱ BOHEMIE ✱ I. 5. Z. 6. A mezőben jobboldalt (E monogramm (D. Enderlein).

Hátlap: Schlick István gróf mellképe j., sodronysapka fölé tett széles — jobboldalt egy kokárdával díszített — karimájú kalappal, ráncozott ruhája fölé öltött szélesen visszahajló kettős gallérú köpenyben, melyet a mellen csat tart össze. Körül: STEFAN • SLICK • COMES • DE • PASSAVN • ALTER • O • A mezőben, jobboldalt (E monogramm.

Mindkét lapon keskeny fonott szegély.

Ezüst, 30 mm., 10.30 gr. — NM. — Fiala, 318. sz. — Berchtold-féle árv. lajstrom 341. sz. (II. képtábla).

3. Szárnyas Victoria balfelé halad, koszorút nyújt és pálmagallyat tart. — Körül: MARIA • D • G • R • H •

Hátlap: Szalagsokorral kötött babérkoszorúban korona alatt nagy M betű és ez alatt 1551 évszám.

Ezüst. 27 $\frac{1}{2}$ mm., 4.80 gr. — NM. — Berchtold-féle árv. lajstrom 352. sz. — Előlapja: Weszerle G. XXIII. t. 8. sz. előlapja.

4. Hasonló az előbbi éremhez, de a hátlayan a nagy babérkoszorú rajza más (pl. fönn a koronától jobbra eső levélpárhoz még egy harmadik levél is csatlakozik stb.). — A koronás M s az évszám meg az egész előlap ugyanazon bélyegből kerültek ki, mint a fönti (Berchtold-féle árv. lajstrom 352. sz.) érmen. E zsetón verőtövével tehát részben apató sülyesztése útján készítették.

Réz, 28 mm., 4.68 gr. — NM.

5. Előlapja azonos a két előbbiével.

Hátlapján szalagsokorral kötött babérkoszorúban korona alatt nagy M betű (középen egy ponttal), alatta pedig 1553 évszám. — Gyöngysoros szegély.

Ezüst, 28 mm., 4.40 gr. — NM. — Berchtold-féle árv. lajstrom 353. sz.

6. I. Lipót babérkoszorús mellképe j. Körül: LEOPOLD. MAGN. IMP. R.
Hátlap: Hungáriát személyesítő ülő nő j., hosszú egyszerű ruhában. Jobbját kettős kereszttel ékes ovális pajzsra támasztja. A mezőben, jobboldalt, fölülről lefelé haladó kettős felirat: HVNGAR | RECEPTA | A szelvényben: 1699

Mindkét lapon vonalszegély.

Ezüst. 21·5 mm., 3·75 gr. — NM. — Berchtold-féle árv. lajstrom 589. sz. (III. képtábla).

7. Kollonics Lipót gróf, bíboros mellképe j., fején biretum, palástja fölött mellére függő gallér és mellkereszt. Körül: LEOPOLDO DE KOLONIZ CARDIN. ET. S. C. R. M. CON Az utolsó (N) betűnek csak felső része látszik.

Hátlapja sima. Kézszel faragott érem.

Elefántcsont. 67—64·5 mm., 25 gr. — NM. — Berchtold-féle árv. lajstrom 50. lap és IV. képtábla, 1124. sz.

Minden arra vall, hogy ezen érem a XVII. század vége felé készült, nem pedig későbbi időben. Az arckép nem sablonos, hanem erősen kifejezésre juttatja az egyéniséget, a felirat ajánlósszerű; nincs kizárva, hogy a mester, aki készítette, éppen az ábrázolt főpapnak ajánlotta föl a művét. Arra nézve, hogy egykorú és hogy bécsi mesternek a műve, egy analógiáról kaptam értesítést. Néhány év előtt ugyanis Bécsben egy I. Lipót korabeli (előlapján a császár arcképét?), hátlapján pedig egy bécsi középület képét viselő elefántcsont medália került eladásra. Ez — amint értesültem — ugyanazon kéz munkájának látszott, amely a Kollonics-érmet faragta. — Ettől a kérdéstől eltekintve, medailisztikai szempontból annyiból is kiválóan érdekes ezen érem, hogy nemcsak a maga nemében egyetlen ismeretes példány, hanem egyáltalában egyetlen érme a hazánk történetére nézve oly fontos szereplésű bíborosnak.

8. Virágos mezőre lecsapó nagy sáska, fejfelé. — Körül, írott nagybetűkkel: *IRAE NUNCIA DIVINAE.*

Hátlap: • | INGENS | LOCVSTARVM | EXERCITVS | EX ORIENTE | HVNGARIAM
AVSTRIAM | SILESIAM BOHEMIAM | VOIGT — ET OST — LANDIAM | THURIN-
GIAMQ • | TRANSIT • | MENSE AVGVSTO | ET SEPTEMBRI • | M • DC • XCIII • | c.w. |
Mindkét lapon 2 sima szegély.

Ezüst. 31 mm., 13·8 gr. — NM. — Fried. u. Seg. 4142. sz. — Berchtold-féle árv. lajstrom 26. lap, 578. sz. — Domanig: Die deutsche Medaille 98. tábla. 850. sz.

Az 1693. évi nagy sáskajárás emlékére veretett, valószínűleg Góthában. A C. W. mesterjegy Christian Wermuth nevét jelenti, hanem szem előtt kell tartanunk, hogy az 1300-at meghaladó, állítólag ő általa véselt érembélyeg közt sok olyan van, melyet vagy számos tanítványainak egyike, vagy pedig apjuk mesterségét folytató gyermekeinek egyike készített. — Különben, tekintve, hogy 1693-ban még nem kapta meg az engedélyt magán-pénzverdéje fölállítására, valószínű, hogy ezt az érmet ő maga véste.

Az 1693. évi sáskacsapás felől, mint Kundmann (Heimsuchungen, 227. stb. l.) említi, az első hírt Budáról kapták (Bécsben). Augusztus 14.-én Bácsig jutott a sáskaraj, onnan a morva határon át Csehországba. Itt kettéválva az egyik raj Sziléziába, a másik Eger felé, s innen egy részük az Oberfalszba, más részük Weimarig jutott. Oly tömegesen özönlöttek, hogy néhol $\frac{1}{4}$ rőfnyi vastag rétegben lepték el a földet. (Domanig: D. M. 134. l.)

9. Fapión a karloviczi békére. 1699.

Előlap: A béke allegóriája. Négy amorett, kiknek egyike repülve egy mozsárágyúba ültetett babérfát kötöz lándzsa-karójához. A másik — szintén szárnyas — sisakban fészkelő galambpárt visz. A harmadik fegyverekből alkotott háromlábbon függő bogrács alatt égő tüzet fegyverekkel táplálja. A negyedik segédkezik neki, fegyvereket hozva. Baloldalt egy kövön MB monogrammm (= Martin Brunner). Fönn, ívonalban: EX FORTI DVL-CEDO. Lenn, a szelvényben: INDVLÆ XXV. ANNOR. IN- | -TER CHRISTIANOS ET | TVRCAS PACTÆ | 1699 |

Hátlap: Csótáros fejű lovak kétkerekű díszes diadalszekeret vonnak jobbfelé, melyben a Diadal s az Igazságosság ülnek ifjú nők alakjában és csókolóznak. Amannak fején babérkoszorú, emezén nyílt korona, amaz pálmaágat, emez balkezeében kardot, mérleget s a gyeplőket tartja. A földön ágyúcső, puská, nyíl, kard, tegez, alabárd. A kocsi kerekén lenn MB mesterjegy (= Martin Brunner). Fönn, ívonalban: IVNGVNT POST BELLA LABELLA (Az egész hátlap kisebbitett másolata a Budapest Emlékérmei I. rész. 1. sz., Buda visszavívására vonatkozó fapión hátlapjának.)

Feketére pácolt fa. 55—54 mm., 11 mm. vastag. — NM.

10. Babérkoszorús mellkép, antik mintára készült díszes páncélban, reávetett s a vállon ovális kapocscsal egybefűzött köpenynyel. A vállszelvényben MB monogramm (Martin Brunner). Körül: IOSEPHVS. I. D. G. REX. HVNGARLÆ.

Hátlapján az előlap fordított és homorú mása.
Ólom. 47 mm. — NM.

11. A császári (ú. n. házi) korona alatt fénykörös fejű kétfejű sas, karmaiban kormánypálcával és karddal. Közepén az aranygyapjas rend láncával és jelvényével övezve hasított mezejű pajzsban piros mezőben ezüstpólya és piros mezőben koronás hármashalmon emelkedő kettős kereszt. Körül: SUB VMBRA ALARUM TUARUM *

Hátlap: Középen széles karimájú, lapos tetejű, keskeny szalaggal átkötött kalap. Körül: * SOLEM TOLERABIT ET IMBRES.

Mindkét lapon 2 sima szegély.

Ezüst. 33 $\frac{1}{2}$ —34 mm. 13.55 gr. — NM. — Berchtold-féle árv. lajstrom 655. sz. (III. képtábla).

I. József idejében készült, de közelebbi vonatkozása eddig ismeretlen.

Gohl Ödön.

Erdélyi emlékérme.

(Pótlék Resch lajstromához.)

1. Koszorús fej jobbfelé. Fönn, vonalban: FRANZ · I. Lenn apró betűkkel c · w · r mesterjegy (Wischbauer fecit). Két sima szegély.

Hátlap: DER | ANKUNFT IN | SIEBENBÜRGEN | UND ANDENKEN | IM IAHRE 1817 | DES MONATHS | AUGUST. | Széles sima szegély.

Ezüst, 12 mm. 1.07 gr. NN.

Reschben hiányzik.

2. Jobbról benyúló férfikar három szőlőindát tart, melyek egy koronán vannak áthúzva és fürtöket viselnek. A kissé emelkedett szegélyen: MEDIASCHER GEWERBE-VEREIN (* 1872 *).

Hátlap: tölgykoszorúban: AUSSTELLUNG | (ívvonallal), FÜR | GEWERBE UND | LANDWIRTSCHAFT | MEDIASCH | 1872 | Mindkét lapon két sima szegély. — Fülezzet érem.

Ezüst. 43 mm. 37 gr. — NM.

Reschben hiányzik.

3. Középen vonalkörben búzakaraszok és fürtös szőlőinda közt díszes pajzsban nyílt korona alatt háromszög alakban (▽) elhelyezett és szárakkal összekötött 3 szívalakú levél. (Szépen címere, a kardok nélkül.) A szegélyen körül: * SIEBENBÜRGISCH SÄCHSISCHER LANDWIRTSCHAFTS-VEREIN (Resch: 79. t. 264. sz. előlapja.).

Hátlap: Babérkoszorúban: LANDWIRTSCHAFTLICHE | (írvonalban), ☼ | AUSSTELLUNG | IN | MEDIASCH | 1872 |

Mindkét lapon két sima szegély.

a) Ezüst. 43 mm. — NM.

b) Bronz (barna patinával). — NM.

Reschben mindkettő hiányzik.

4. Széken ülő allegorikus női alak jobbfelé fordulva jobb kezében nyitott könyvet tart, bal kezét pedig Nagyszeben koronás címerpajzsán nyugtatja. Körül: EHRENPREIS VOM ARBEITER BILDUNGS VEREIN IN HERMANNSTADT | A szelvény határvonalán jobboldalt apró betűkkel: PRÁGE V. C. PITTNER | Sima szegély.

Hátlap: Babérkoszorúban üres mező a bevésendő név számára. 2 sima szegély. — Fülezett érem.

a) Ezüst. 45 mm. — NM.

b) Bronz. — NM.

Reschben mindkettő hiányzik.

5. Koronás fejű Hungária szemben áll, jobbját kinyújtva, kardját lebecsájtva tartja. Előtte ülő, kalászkok, korsó, merkurbot és tulipánszál. Fönn félkörben: HÁZIIPAR KIÁLLÍTÁS ÉRME A mezőben, jobboldalt: TORDA | 1906 | lenn, balra E K (= Exner Károly).

Hátlap: Tölgykoszorúban, hármás dombon koronából növény kettős kereszt és e körül ezen felirat: MAGYAR VÉDŐ EGYESÜLET. Szegélye nincs.

a) Ezüst. 56 mm.

b) Bronz.

G — — n.

I r o d a l o m.

Francesco Gneccchi: Monete Romane. Terza edizione con 25 tavole e 203 figure. Ulrico Hoepli. Milano, 1907. XVI + 418 lap, kis 8°, eredeti vászonkötésben. Ára 5 lira 50 c. — Gneccchi Ferencnek, a Rivista Italiana di Numismatica szerkesztőjének ez a hasznos és minálunk is — főképen ikonografiai képtáblái, időrendi és értékbecslő táblázatai és úgy a római köztársaság, mint a császárság idejére vonatkozó névlajstromai miatt — kedvelt és még az olaszul nem beszélőknek is használható kézikönyve immár harmadik, bővített kiadásban jelent meg. Az első, 182 lapnyi terjedelmű kiadás 1896-ban, a második, amely már 367 lapra terjedt, 1900-ban jelent meg. Ez utóbbit egy, az éremgyűjtőnek nyújtott hasznos tanácsokat és útbaigazításokat tartalmazó új fejezettel toldotta meg a szerző, azonkívül a szövegközti képek számát is 113-mal gyarapította. — Melegen ajánljuk e hasznos kézikönyvet mindazoknak, akik a római pénzeket gyűjtik s a római numizmatikával foglalkoznak. Jóságát bizonyítja nagymértékű elterjedettsége és immár harmadik kiadásban való megjelenése. Angolul is megjelent A. W. Hands fordításában.

Dr. Kurt Regling: Römischer Denarfund von Lengowo (Zeitschr. für Num., Berlin, 1907. Különlenyomat.) Posen tartományban 215 római császári denárt találtak földmunka alkalmával. A lelet úgy a szabad Germániában levő lelőhelyénél, mint összetételénél fogva is érdekes. A legkorábbi érem Nero denára, a legkésőbbi M. Aureliusé, (Kr. u. 166-ból). Nevezetes dolog, hogy Antoninus Pius és M. Aurelius mindössze csak 11 darabbal vannak képviselve a leletben, míg Vespasianus 33, Domitianus 21, Traianus 75 és Hadrianus 48 denárral szerepel benne. Szerző úgy véli, hogy egy zsákmányul ejtett Hadrianus-korabeli kis kincset új gazdája, egy germán, megőrzött és a következő évtizedekben újabb keletű pénzekkel gyarapított, vagy pedig, hogy — mint Mommsen mondja — nagyobbára régi és jobbfajta pénzdarabokat válogattak ki kincsül, melyet elássanak. — Az összes érmek, mint a szerző kiemeli, egyenlő — közepesen kopott — állapotban találtattak. A leletet most a poseni Kaiser-Friedrichs-Museum őrzi.

Nálunk némi analógiát szolgáltat a fönti lelethez a Num. Közlöny IV. k. 75—79. 1. ismertetett, 1300 denárból álló mocsoládi római éremlelet, mely 55, nagyrészt Antonius-féle légio-denárból álló köztársasági denáron kívül szintén Neróval kezdődik és L. Verussal végződik. Összetétele hasonló arányokat mutat mint a lengowoi lelet, kivéve hogy a mocsoládi leletben Antoninus és M. Aurelius s a két Faustina szintén tekintélyes számú denárral vannak képviselve.

A *Rivista Italiana di Numismatica* 1907. évi (XX. k.) negyedik füzetében (537—574. 1.) és különlenyomatban is egy hazai érdekű közlemény jelent meg: Edmond Gohl: Contributions au Corpus Numorum Romanorum. (Matériaux du Musée Nationale Hongrois à Budapest.) E közlemény első részét alkotja egy cikksorozatnak, amelyben a m. nemzeti múzeum éremkincseiből a Cohen második kiadásából hiányzó fajok és változatok ismertetése foglaltatik. A magyar szakemberek a Num. Közlönyben magyarul találják meg ugyanezen sorozatot, melyet a külföld használatára a Rivistában tesz közzé a szerző.

Adrien Blanchet: Monnaies gauloises inédites ou peu connues. (Különlenyomat a Revue Numismatique 1907. évfolyamából.) Szerző egy cikksorozatban, melynek elsője az itt idézett közlemény, ismerteti a kiadatlan vagy csak kevésbé ismert gall pénzeket. Egy képtábla is járul a szöveghez.

Notices extraites de la chronique de la Revue Numismatique. (4. Frim. 1907.) A legújabb numizmatikai irodalmi termékek ismertetése. Ebből mint hazai érdekű dolgot, kiemeljük a következő híradást:

Prágában 1907 július havában a Karlsplatzon építési munkálatok alkalmával 325 aranypénzt tartalmazó bőrzacskót leltek. Ezek közül 122 db. volt magyar, 24 erdélyi, 182 belga, 41 cseh, 8 török, 9 lengyel, 3 spanyol, 9 stájer, 5 kempteni, 10 boroszlói, 3 lübecki, 7 reichensteini és münsterbergi, 2 velencei, 1 zwolli, 1 olmützi, 1 salzburgi, 2 savoiai, 2 brandenburgi, 1 modenai és 1 hollandi arany. A legújabb veret 1627-iki volt.

Wosínski Mór életrajza. Írta Haugh Béla. Szekszárd, Molnár Mór, 1908. 8°, 165 l. Ára 2 korona. — Szerző nagy szeretettel, de méltányos kritikát is gyakorolva írta meg e kötetben Wosinski Mórnak, a szekszárdi plébánosnak életét. Wosinski nevét ország-szerte s a külföldön is széles körben ismerik. Eleinte ő is éremgyűjtéssel kezdte a régiségekkel való foglalkozást, de csakhamar a szorosabb értelemben vett arkeológiára adta magát. Számos ásatást eszközölt és neki köszönheti Tolna vármegye a szekszárdi jeles múzeumot, amelynek őre az itt tárgyalt kötet szerzője. Résztvett gr. Zichy Jenő egyik ázsiai ekspedíciójában. Az utóbbi években mint a könyvtárak és múzeumok orsz. felügyelője a hazai régiség-múzeumok fejlesztése körül szerzett sok érdemet. Irodalmi működése termékei közül kiemelendő a mészbetétes edényekről írt terjedelmes könyve, mely külföldön is megjelent és élénken foglalkoztatta a régiségtudósokat. Férfikora delén, teljes munkaerejében ragadta el a halál és elhunytá érzékeny veszteség az ügyre, melynek szolgálatában életét töltötte.

Ötvös Gábor.

Érem- és könyvvásár.

1. Érem- és num. könyvárverések.

Az **Egger testvérek**-cég folyó évi március hó 18-án árverezett egy kizárólag arany pénzekből és arany emlékérmekből álló gyűjteményt, mely számos magyar és erdélyi pénzt is tartalmazott. Ilyenek pl. II. Mátyás nagy (20 #) emlékérmé, Esztergom elfoglalása (1595), az osztrák városok hódolati érme II. Mátyás magyar királylyá koronáztatása alkalmából, Mária Terézia és II. József nagy arany emlékérmé Erdélynek nagyfejedelem-ségre való emelése alkalmából, II. Ferenc érme a pesti egyetem 50 éves jubileuma alkalmából (1830), 1867. évi nagy koronázási medáliák, Judenfennig Sz.-Erzsébet képével,

Bethlen Gábor arcképes medáliája (Resch 67.) és II. Miksa körmöczbányai vastag denára 1578 (Piedfort). — Az árverési lajstromban 491 tétel éremleírás és 8 fénynyomatú képtábla található.

Merzbacher E. dr. f. évi február 25-ikén árverezett egy éremsorozatot, melynek a Hohenlohe grófi és az I. Napoleon-féle érmek tették ki fontosabb alkotó részeit. Magyar érmek is voltak köztük. A minket érdeklő érmek közül Kielmansegge András (1559-ben győri óbester és 1576-ban komáromi és kanizsai óbester) (1576. évi) arcképes ezüst medáliája említendő különösen. — Az árverési lajstrom 476 tétel éremleírást és 7 képtáblát foglal magában.

Rosenberg Sally f. é. március 18-án árverezett egy vegyes tartalmú éremsorozatot. Városi és személyi emlékérmek nagyobb számban vannak köztük. A lajstrom 514 tétel éremleírást és 2 képtáblát tartalmaz.

Kube Rudolf (Berlin SW. Wilhelmstrasse 31.) f. é. március 16-án árverezett egy vegyes tartalmú éremsorozatot, melyben egy német érmekből álló nagyobb gyűjtemény, továbbá a machowi brakteátalet, antik és tengerentúli pénzek, egyéb vegyes érmek és num. könyvek foglaltatnak. A lajstromban 3874 tétel éremleírás és 4 képtábla található.

A **Schulman S.-cég** (Amsterdam, Keizergracht 448.) ismét három érdekes árverést hirdetett, még pedig: 1. f. é. február 10-ikén a *Bertrand* és *Roosen*-féle gyűjteményeket árverezte, melyekben antik pénzekon kívül I. Napoleonra, vasutakra, orvosokra és hadügyre vonatkozó érmek voltak képviselve. A lajstrom 2025 tételre rúg 435 képtábla van hozzá mellékelve; — 2. f. é. február 26-án a *Gallois, Oliver, Bertrand* és *Speelmann*-féle *numizmatikai könyvgyűjteményt* (238 tétel) árverezte; — 3. f. é. március 17-ikén a *Graadt van Roogen*-féle éremgyűjtemény került árverésre, amelyben római arany és nagy bronz pénzek, Ireba II. mauretaniai pénzei, továbbá olasz, svájci, német és portugál pénzek és emlékérmek foglaltattak. A 2883 tételre rúgó árverési lajstromhoz 3 képtábla járult.

Dupriez Ch. f. é. február 11-én árverezett egy nagyrészt holland és belga érmekből álló sorozatot (506 tétel).

Serrure R. f. é. február 24-ikén árverezett egy jobbra francia érmekből álló gyűjteményt (667 tétel és 6 képtábla).

Rappaport E. f. é. április hó 6-án árverezett egy vegyestartalmú nagy gyűjteménynek első részét, melyben számos magyar pénz és medália is foglaltatik, így I. Lajos, Mátyás, II. Ulászló, I. Ferdinánd, II. Miksa aranyai, Salamon denára, Róbert Károly garasa, II. Ulászló 1506. évi féltallérja, Mária (II. Lajos özvegyének) medáliája, „In paciencia possidebitis“ felirattal, továbbá koronázási érmek, stb. (3334 tétel). Az árverési lajstromot két képtábla díszíti.

E. F. Gebert f. évi április 6-án árverezte a Kromwell Ed.-féle érem és num. könyvgyűjteményt. Számos magyar vonatkozású darab is van benne. (2797 tétel.)

R. Kube (Berlin SW. Wilhelmstr. 31.) f. é. április hó 21-ikén árverezte a Pelzer-féle, nagybárra német érmekből álló gyűjteményt. (2365 tétel.)

Az **Adolf Hess Nachfolger-cég** folyó év május 11.-én árverezte a G. F. Ulex-féle, 10,000 darabra terjedő amerikai éremgyűjteményt. (A lajstromban 4176 tétel és 6 képtábla van.)

2. Eladó érmek lajstromai.

Kallai D. (Bécs, I. Lobkowitzplatz 3.) 1908. évi I. sz. katalogusa megjelent (2159 tétel). Sok magyar és erdélyi pénz és emlékérem, továbbá papírpénzek, (Szemere-féle 40 korona. 2084. sz. — L. Num. Közlöny 1906, 43. l.), városi és személyi medáliák, stb. is vannak felsorolva.

Rosenberg Sally Verzeichniss Nr. 16. (657 tétel) jobbra német érmek felsorolásával.

A *Berliner Münz-Anzeiger* f. évi 3. száma, a *Numismatische Correspondenz* 246. sz., a *Numismatische Mitteilungen* 11. sz. s a *Numismatischer Verkehr* f. é. 2. sz. megjelent.

Boudeau E. 107. sz. éremárjegyzéke (1907. dec.) (3504–3999, 3400–3419. sz.) megjelent. A 110. sz. árjegyzék (1908. márc.) szintén megjelent.

Dupriez Ch. 95. sz. éremárjegyzéke (francia és más világrészbeli érmek) 1259 tételre rúgó tartalommal megjelent.

Spink & Sons. *Monthly Numismatic Circular* 182–185. (f. é. jan. – ápril.) számai megjelentek.

3. Numizmatikai könyvek lajstroma.

Ranschburg Gusztáv (Budapest, IV., Ferenciek tere 2. sz.) 78. sz. árjegyzéke megjelent. — 797. sz. *Sambucus, Emblemata*, 1576. 30 k. — 874. sz. *Cat. Inst. Széchenyi* 40 k. — 1063. sz. *Wiczay M. Mus. Hédervár.* 42 k. — 789. sz. *Rupp* (magyar) 80 k. — 697. sz. *Palma: Heraldica* 3 k. — 534. *Kölcséri: Auraria*, 20 k. — 457. sz. *Jankovich M. Vencel* pénzeiről. 2 k. — 350. sz. *Győrök: A pozsonyi ág. evang. lyceum éremgyűjt. katalogusa.* 12 k. — 265. sz. *Érdy a boszna és szerb pénzekről* 4 k.

Lásd fönnebb az árverési lajstromok közt **Schulmann** num. könyv-árverését is.

Halm és Goldmann (Wien, I. Opernring 19.) a következő műveket ajánlja: *Cohen* második kiadása, fb. (700 k.), *Babelon: A római köztársasági pénzek leírása*, fb. (48 k.), a *Széchenyi-féle atlasz* szöveggel és appendix-szel, fb. (60 k.) *Rupp* magyar kiadása, fv. (72 k.), *Weszerle*, fv. 60 k.

Lásd fönnebb az árverési lajstromok közt a *Gebert-féle* árverés lajstromát.

Társulati élet.

Roger Adolf † Folyó évi január hó 15-én, 60 éves korában elhalálozott Budapesten Roger Adolf régiségkereskedő, társulatunk rendes tagja, ki mint a neves Egger testvérek utóda cég tulajdonosa, érdemeket szerzett ezen nagymúltú régiségkereskedésnek fenntartásával s a régiak szellemében való tovább vezetésével. — Nyugodjék békében.

Schönherr Gyula dr. † Március hó 24-én vettük a gyászhirot, hogy társulatunk rendes tagja Schönherr Gyula dr., a magy. nemz. múzeum igazgató őre, a magy. tud. akadémia levelező tagja, egyetemi m. tanár, a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelő-ségének volt előadó titkára, 44-ik életévében hosszas szenvedés után Nagybányán elhalálozott. — A kiváló tudós halála általános és őszinte részvétet keltett országszerte, ahol csak nevét és meggyerő egyéniségét ismerték. — Emlékét kegyelettel fogja társulatunk is megőrizni.

Társulati helyiségünk berendezéséhez újabban következő tagjaink járultak: *Kunváry Fülöp* (ruhaakasztók), *Nuber Károly* (szobortalapzat), *Telcs Ede* (falitükör), *Varga Béla* (írodai cikkek). Fogadják ez úton is hálás köszönetünket.

Összejövetelünket társulati helyiségünkben a következő csütörtöki napokon rendezzük, minden alkalommal este 6 órakor: április 30.; május 14. és 28.; június 11. és 25.; július 30.; augusztus 27.; szeptember 10. és 24.; október 8. és 29.; november 12. és 26.; december 10. és 30. (szerda). — Az összejövetelek után társasvacsora lesz Katona Géza éttermében (IV., Váci-utca 38.) — június 11. és 25.; július 30. és augusztus 27-ike kivételével, amikor is a vacsorákat egy a tagokkal később közlendő nyári helyiségben tartjuk meg.

Kivonat a választmánynak 1908. évi január hó 9-én tartott ülésén felvett jegyző-könyvből. — Elnök: Sziklay Jenő, jegyző: Varga Béla. — Jelen vannak még: Finály

Gábor dr., Kunváry Fülöp, Rampacher Pál, Telcs Ede és Zimmermann Lajos dr. választmányi tagok.

A választmány tudomásul veszi Tragor Ignác dr. rendes tag kilépését. — A választmány elhatározza, hogy a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelőségét megkeresi a könyvtár segélyezése iránt s ezzel szemben felkínálja a társulati könyvtárt nyilvános numizmatikai szakkönyvtárrá átalakítani. — A választmány elhatározza, hogy a „Weszerle“ második kiadására vonatkozó felhívásokat küld szét. — A választmány köszönetet szavaz Rampacher Pálnak a Gerl-kiállítás rendezése körüli fáradozásaiért és Fejér József, Kiss Zoltán, Nuber Károly, ifj. Scholz Antal és Szentgáli Károly tagoknak az ebben való segédkezésért. — A választmány elhatározza elvben, hogy a régi magyar numizmaták arcképes érmei vagy plaketteiből egy sorozatot fokozatosan elkészíttet és kiveret. — A társulat rendes tagjai sorába felvették: *Akantisz Ignác*, törv. irodaigazgató, Jászberény; — *Dombay Mihály*, vasúti altiszt, Érsekújvár; — *Gesztli György* nagykereskedő, Budapest, VII., Izabella-u. 87.; — *ifj. Halász Olivér*, szig. jogász, Budapest, IV., Veres-Pálné-utca 6.; — *Jankovics József Mihály dr.*, főgimn. tanár, Munkács; — *Nagy Mór*, nyomdatulajdonos, Budapest, VIII., Röck-Szilárd-utca 28.; — *ifj. Regényi István*, Újvidék; — *Váci múzeum egyesület*, Vác.

K. m. f. Kilényi Hugó s. k., elnök. Varga Béla s., k. jegyző. Hitelesítjük: Rampacher Pál s. k., Telcs Ede s. k.

Kivonat a választmánynak 1908. évi február hó 13-iki ülésének jegyzőkönyvéből. — Elnök: Kilényi Hugó, jegyző: Zimmermann Lajos dr. — Jelen vannak még: Finály Gábor dr., Kunváry Fülöp, Pákozdy Károly dr., Rampacher Pál, Sziklay Jenő és Varga Béla választmányi tagok.

Baranya vármegye rendes tagságának meghosszabbítása 1907., 1908., 1909. évekre tudomásul vétetik. — A választmány elhatározza, hogy a társulat idei kirándulását Kassára rendezi. — Könyvtáros helyettesítésével Rampacher Pál és Schulek Alfréd dr. bizatnak meg. — A rendes tagok sorába felvették: *ifj. Husnik János*, okl. gazdasz és órás, Kolozsvár; — *Nagy József*, tanár, Debrecen; — *Nagyenyedi Bethlen-kollégium régiség-tára*, Nagyenyed; — *Nyitra megyei múzeum*, Nyitra; — *Soproni ev. főgimnázium* Sopron.

K. m. f. Dr. Finály Gábor s. k., elnök h. — Dr. Zimmermann Lajos s. k., jegyző h. — Hitelesítjük: Kunváry Fülöp s. k., Pákozdy Károly dr. s. k.

Kivonat a választmány 1908. évi március hó 12-iki ülésének jegyzőkönyvéből. — Elnök: Finály Gábor dr., jegyző: Varga Béla. — Jelen vannak még: Kunváry Fülöp, Rampacher Pál, Telcs Ede és Zimmermann Lajos dr. választmányi tagok és Mihalik József rendes tag.

Roger Adolf rendes tag elhalálozása felett a választmány részvétét fejezi ki. — A választmány részvétiratot intéztet a svájci num. társulathoz, annak hosszú éveken át volt elnöke Paul Charles Strohlin elhalálozása alkalmából. — A választmány hálás köszönettel veszi tudomásul, hogy a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr Ó nagyméltósága a társulat részére 600 kor. államsegélyt a f. évre is engedélyezett. — A belügyminiszterium ajánlotta a társulatot 1017/908. II. sz. leiratával az összes törvényhatóságok támogatására. — Zittritsch Mátyás rendes tagnak kilépése tudomásul vétetik. Mihalik József rendes tag előterjesztése a kassai kirándulásról köszönettel tudomásul vétetik s elfogadtatik. — A választmány megállapítja a folyó évi közgyűlés elé terjesztendő költségelőirányzatot, továbbá indítványait az alapítványi tőkének elhelyezése és másodtiszségek alakítása tárgyában. — Rampacher Pál hajlandó magyar érmeken előforduló rövidítések magyarázatáról irandó munkáját a Numizmatikai Könyvtár egyik füzeteként megjelentetni, amit a választmány elfogad. — A választmány elhatározza, hogy a Numizm. Közlöny I—VI. évfolyamait s Gohl Ödön „Budapest újabb emlékérméi“ című kiadványunkat a londoni magyar kiállításon kiállítja. — A rendes tagok sorába felvé-

tettek: *Daniel Ferenc*, gazd. gyakornok, Vargyas, u. p. Olasztelek; — *Hódmezővásárhelyi ref. főgimnázium*; — *Kalocsai J. t. érseki főgimnázium*; — *Pompéry Elemér*, kir. szabadalmi bíró, Budapest, I. Gellért-tér 3.

K. m. f. Sziklay Jenő s. k., h. elnök; Varga Béla s. k., jegyző. Hitelesítjük: Rampacher Pál s. k., Zimmermann Lajos dr. s. k.

Kivonat a választmány 1908. évi március hó 26-iki rendkívüli ülésének jegyzőkönyvéből. Elnök: Sziklay Jenő, jegyző: Varga Béla; jelen vannak még: Babics József, Halász Gábor, Finály Gábor dr., Kunváry Fülöp, Rampacher Pál, Pákozdy Károly dr., Telcs Ede és Zimmermann Lajos dr. választmányi tagok.

A választmány mély részvétellel veszi tudomásul Schönherr Gyula dr. rendes tag halálát. — A múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelőségének értesítése, hogy könyvtárunkat nem segíyezheti, tudomásul vétetik. — A választmány köszönetet szavaz Pokorny László rendes tagnak, tagszerzés körüli fáradozásaiért. — A választmány elhatározza, hogy érdeklődés híján nem ad ki a C. N. H. I. és II. kötetéhez német szövegkivonatot. — Jeszenszky Géza közgyűlési indítványa pártolólág terjesztetik a közgyűlés elé. — A társulat rendes tagjai sorába választottak: *Édeskuty Jenő*, nagykereskedő, Budapest, V., Erzsébet-tér 8.; — ifj. *Rajos Lajos*, mérnök, Budapest, IX., Lónyay-u. 9.; — *Dr. Rácsay Géza*, kir. közalapítványi ügyész, Budapest, I., Biró-u. 8.

K. m. f. Sziklay Jenő s. k., elnök, Varga Béla s. k., jegyző. — Hitelesítjük: Dr. Pákozdy Károly s. k., Telcs Ede s. k.

Kivonat a társulatnak 1908. évi március hó 26-án tartott rendes évi közgyűlésén felvett jegyzőkönyvből. — Elnök: Sziklay Jenő; jegyző: Varga Béla. — Jelen vannak: Ábrahám Vilmos, Babics József, Dobiaschi József, Fejér József, Finály Gábor dr., Gáspár Fülöp, Geszti György, Halász Gábor, ifj. Halász Olivér, Kiss Zoltán, Kunváry Fülöp, Moldoványi István dr., Nuber Károly, Pákozdy Károly dr., Petrikovich János dr., Rampacher Pál, Schlesinger József, Schmideg Alfréd, Spitzer Mór, Sziklay Jenő, Telcs Ede, Varga Béla, Walla József, Woyciechowski Vilmos és Zimmermann Lajos dr. tagok, valamint a túrócszentmártoni múzeumi tót társaság képviselőiben: Halasa András úr.

1. *Elnök* megnyitja a közgyűlést s üdvözlí a megjelenteket saját helyiségünkben tartott első közgyűlésünk alkalmából. A jegyzőkönyv vezetésére felkéri Varga Béla jegyzőt, annak hitelesítésére Gáspár Fülöp és Walla József tagokat.

2. *Titkár* felolvassa jelentését a társulat múlt évi működéséről. — A tagok sorában történt változásokat ismerteti. Meghalt 5 tag, kilépett 8 tag, kizáratott tagdíj nem fizetés miatt 3 tag. — Felvétetett 1 új alapító és 59 rendes tag. 2 rendes tag alapító taggá lett. — Van ma 36 alapító és 307 rendes, összesen 343 tag. — Ezek közül fővárosi 103, vidéki 219, külföldi 21 tag. — Magánegyén 248, törvényhatóság 15, áll. hivatal 2, múzeum és könyvtár 26, egyesület 21, tanintézet 27, pénzüintézet 2, egyházi intézmény pedig 2 van a tagok között. A társulat nagy fellendülésnek örvend s ezt első sorban saját helyiségének köszönheti, amely viszont főképen az államsegély elnyerésének, e mellett tagjaink áldozatkészségének köszönhető. — A társulat a múlt évben Gerl Károly hagyatékából egy kiállítást, két felolvasást s az igen jól sikerült körmöczbányai kirándulást rendezte, melynek emlékét éremmel örökíti meg. — A m. kir. főfémjelző és fémbeváltó hivatal által értékesítés végett átengedett érmekből rendezett társulati éremvásárnak szép sikere volt. — A Corpus Nummorum Hungariae I. és II. kötetit mérsékelt áron szerezte meg a tagoknak. — A tagok lelkes támogatását kéri. — A közgyűlés a jelentést tudomásul vette.

3. *A szerkesztő* betegsége folytán akadályozva lévén a megjelenésben, helyette a titkár olvassa fel jelentését: A Numizmatikai Közöny 6. évfolyama 22¹/₂ ív terjedelemben 400 pld.-ban jelent meg. A társulati életnek a titkár tollából eredő 2³/₁₆ ívnyi rovatán kívül 43 kisebb-nagyobb szakközlemény jelent meg ezen évfolyamban tíz szerzőtől, akik közül egy írt: 31, egy: 3, egy: 2 és hét írt 1—1 közleményt. Ezek egyikét a titkár

fordította le németből magyarra. — A munkatársak közleményeinek terjedelme majdnem három ív. — A közlemények a numizmatika különböző ágaira terjednek ki; a fontosabbak ezek: A szalacsikai kelta pénzverőműhely maradványainak leírása és belőle meríthető tanulságok, a nemzeti múzeum róm. császári pénzei közül a Cohen 2. kiadásában nem ismertett fajok és változatok lajstroma, egy Regalianus-pénz ismertetése, egy bizanci ólombulla (hazai lelet) leírása és megfejtése. II. Rákóczi Ferenc pénzeinek és medáliáinak leírása, Bethlen Gábor 1620. évi tallérjának közzététele és számos kiadatlan és ritka emlékérem ismertetése. — A Numizmatikai Közlöny 6-ik kötetében száztizenegy klisélenyomat illusztrálja a szöveget. A kisebb rovatok közt fontos a *Leletek* rovata; e kötetben nem kevesebb mint ötvenöt éremleletről van szó. Az *Irodalom* rovatban 26 szakközlemény, illetve könyv ismertetése foglaltatik. Régi hazai szakembereink közül Weszerle József emlékének áldoztunk a tavalyi kötetben egy terjedelmes életrajzzal és méltatással. — A numizmatikai irodalom és a tudományos szakmunkásság érdekében szerkesztő ismétli jelentésében azon, egyszer már a Numizmatikai Közlöny lapjain is közzétett javaslatát, hogy a társulat nyomassa ki haladéktalanul könyvtárának a már kéziratban készen álló lajstromát, dolgozzon ki szintén késedelem nélkül egy alkalmas könyvtár-használati szabályzatot, melynek alapján aztán már a legközelebbi jövőben, vidéki szak- és tagtársainknak, múzeumoknak és intézeteknek, úgy mint egyeseknek is, a társulat érdekeinek kellő megóvása mellett megnyithassuk könyvtárunkat, kölcsönképpen elküldvén vidékre is, tanulni és dolgozni kívánó tagtársainknak a nekik szükséges szakmunkákat. Ezen intézkedésével nemcsak a numizmatika tudományos működését, hanem a hazai szakirodalmi munkásságot is elő fogja segíteni, eredeti programjához híven a m. num. Társulat. A közgyűlés Pákozdy Károly dr. indítványára hálás köszönetének ad kifejezést s ezt jegyzőkönyvben kívánja megörökíteni, — a szerkesztő önzetlen, buzgó és eredményes fáradozásáért, — sajnálatát fejezi ki, hogy betegsége folytán akadályozva van megjelenésében; mielőbbi teljes felépülést kíván. — A jelentésben foglalt indítványt Finály Gábor dr. indítványára a könyvtáros jelentésével kapcsolatosan fogja tárgyalni.

4. A *gyűjteménytár és könyvtár* öre olvasta fel ezután jelentését, melyben elsősorban is örömének ad kifejezést, hogy a könyvtár végre az új helyiségben hozzáférhető lett s jelenleg teljesen rendezve van. — Jelenleg van 651 szám alatt 1211 kötet és füzet; az egy évi gyarapodás 148 darabot tesz ki. — Éremgyűjteményünk gyarapodott 36 érem vásárlása és 383 ajándékozása által, — jelenleg 4262 darabból áll gyűjteményünk. — Csereviszonyunk a Numizmatikai Közlönyt illetőleg 22 folyóiratra terjed ki. — A tagok elég sűrűn használják a könyvtárt. — Segédkeznek a könyvtár kezelésénél Schulek Alfréd dr. és Rampacher Pál, kiknek köszönetet mond. — Indítványozza könyvtári szabályzat kidolgozását oly elvek alapján, hogy azt vidéki tagjaink is legalább némileg igénybe vehessék. — *Rampacher Pál* indítványára a közgyűlés köszönetet szavaz a könyvtár és gyűjtemény örének buzgó fáradozásaiért; — utasítja a választmányt a könyvtár-szabályzat megszerkesztésére, melynél lehetőleg figyelembe kívánja vétetni a szerkesztő és könyvtáros jelentésében foglalt elveket.

5. A pénztáros terjesztette elő ezután a társulat 1907. évi zárszámadását:

Pénztárszámla.

Bevétel:	kor. fill.	Kiadás:	kor. fill.
Pénztári maradvány 1906-ról	371.39	Helyiség	1184.47
Alapító tagok befizetései	1050.—	Numizmatikai Közlöny	1860.87
Rendes " "	2226.—	Gyűjtemény és könyvtár	508.80
Kamatjövedelem	368.—	Adminisztráció	500.12
Numizmatikai Közlöny bevételei	195.30	Könyv- és éremközvetítés	721.99
Társulati veretek és kiadványok	23.94	Folyószámlára helyezettett	506.—
Könyv- és éremközvetítés	773.21	Tőkésített kamat.	325.—
Államsegély 1907-re	600.—		
Helyiségre adott adományok	390.—		
Adminisztráció	48.02	Maradvány 1907 december 31-én	438.61
Összesen: 6045.86		Összesen: 6045.86	

Budapest, 1908 márczius hó 6. napján.

A pénztáros: *Kunváry Fülöp* s. k.

Jelen számlát megvizsgáltuk és a pénztári könyv adataival egyezőknek s minden tekintetben helyesnek találtuk.

A felügyelő bizottság:

Fejér József s. k.

Ott János s. k.

ifj. Zachar Antal s. k.

Mérlegszámla.

Vagyon:	kor. fill.	Téher:	kor. fill.
Pénztári maradvány 1907. dec.31-én	438.61	Befizetett alapítványok letétként	6850.—
Folyószámla-követelés	7200.—		
Alapítók hátralékai	450.—		
Rendes tagok hátralékai	97.—		
Hirdetők hátralékai	16.—		
Helyiségadomány-hátralékok	75.—	Egyenleg mint vagyon	1426.61
Összesen: 8276.61		Összesen: 8276.61	

Budapest, 1908. márczius hó 6. napján.

A pénztáros: *Kunváry Fülöp* s. k.

Megvizsgáltuk és a társulati könyvekkel egyezőknek és helyesnek találtuk.

A felügyelő bizottság:

Fejér József s. k.

Ott János s. k.

ifj. Zachar Antal s. k.

6. és 7. A felügyelő bizottság nevében *Kiss Zoltán* terjeszti elő a jelentést, melynek alapján a közgyűlés megadja az elnökségnek, tisztikarnak, választmánynak s a felügyelő bizottságnak a felmentvényt s ugyancsak *Kiss Zoltán* r. tag indítványára köszönetet szavaz az elnökségnek, tisztikarnak, különösen pedig a titkárnak s a pénztárosnak, a választmánynak s a felügyelő bizottságnak a múlt évben kifejtett buzgó működéséért.

8. A pénztáros előterjeszti az 1908. évi költségelőirányzatot:

Költségelőirányzat.

Bevétel:	kor. fill.	Kiadás:	kor. fill.
Maradvány 1907-ről a pénztárban	438.61	Helyiség	1000.—
a bankban	350.—	Numizmatikai Közlöny.	2300.—
1907-ben felvett 1906. évi kamat	170.—	Gyűjtemény és könyvtár	500.—
Tagsági díjakból.	2300.—	Adminisztráció	400.—
Kamatjövedelem	370.—	Előre nem látott kiadások	200.—
A Közlöny bevételei	150.—		
Társulati veretek és kiadványok	30.—		
Könyv- és éremközvetítés	50.—		
Államsegély	600.—		
Helyiségre adandó adományok	300.—		
Egyéb bevételek	41.39	Maradvány mint egyenleg	400.—
Összesen: 4800.—		Összesen: 4800.—	

Összeállították:

Kunváry Fülöp s. k.,
pénztáros.

Dr. Zimmermann Lajos s. k.,
titkár.

A közgyűlés a költségelőirányzatot elfogadja.

9. Titkár előterjeszti a választmány következő indítványát: „A közgyűlés utasítsa a társulat választmányát és elnökségét, hogy az eddig befizetett és a jövőben befizetendő alapítványi összegeket pupilláris biztonságú értékpapirokba fektesse be s azokat vinkulálva helyezze el a társulati pénztáros pénzszekrényében“. — A közgyűlés az indítványt egyhangúlag elfogadja.

Titkár előterjeszti a választmány következő indítványát: „Mondja ki a közgyűlés, hogy az alapszabályok módosítását ezidőszertint még feleslegesnek tartja, azonban amennyiben a tényleg kialakult viszonyok folytán segéd-tisztségek alakítása és betöltése válik szükségessé, azokat a választmány a saját belátása szerint szervezheti s akár választmányi tagokkal, akár nem választmányi tagokkal betöltheti. — Amennyiben ezen tisztségek egyike vagy másika nem választmányi taggal töltetik be, — ez a választmány ülésére meghivandó, azonban ott csak tanácskozási joggal bír“. — A közgyűlés az indítványt egyhangúlag elfogadja.

Finály Gábor dr. olvassa fel ezután Jeszenszky Géza r. tagnak tartalmasan megindokolt következő indítványát: „Mondja ki a Magyar Numizmatikai Társulat, hogy működése körébe felveszi a C. N. H. pénztudományi részére való anyaggyűjtést is; e célból numizmatikai adattárt alapít és felkéri úgy tagjait, mint a történelmi tudományok más művelőit is, hogy ebben segítségére legyenek és minden, hazánk érmészetével kapcsolatba hozható adatot a társulattal közölni szíveskedjenek“. — A közgyűlés az indítványt elvileg magáévá teszi s utasítja a választmányt ennek keresztülvitelére.

10. Ezek után a választások ejtettek meg közfelkiáltással a következő eredménnyel: Választmányi tagokká választottak 3 évi működési tartammal: Babics József, Halász Gábor, Mihalik József, Pákozdy Károly dr. és Zimmermann Lajos dr. — A felügyelő bizottság tagjaivá 1 évre: Fejér József, Ott János és ifj. Zachar Antal; póttaggá: ifj. Walla József.

11. Elnök megköszöni a tagoknak érdeklődését s a közgyűlést bezárja.

K. m. f. Sziklay Jenő s. k., elnök. Varga Béla s. k., jegyző. — Hitelesítjük: Gáspár Fülöp s. k., Walla József s. k.

Inhalt.

Heinrich Finály's Ungarische Metrologie des Mittelalters (Fragment) mit ungarischer Übersetzung von **Gabriel Finály**. — Als die archaeologische Commission der ungarischen Akademie der Wissenschaften im Jahre 1881 die Ausgabe eines „Corpus Nummorum Hungaricorum“ beschloss, erhielt Heinrich Finály, Professor der Universität in Kolozsvár und Custos des Siebenbürgischen Museums, den Auftrag, den metrologischen Teil dieses Werkes zu schreiben. Er sammelte jahrelang emsig das Material dazu und bearbeitete einen theil desselben, doch verhinderte ihn sein Ableben in der vollständigen Bearbeitung des gesammelten Materials. Ausser dem hier von seinem Sohne pietätvoll publizirten Fragment hinterblieb noch eine Anzahl von Notizen, welche noch nicht zur Drucklegung geeignet sind.

Edmund Gohl beschreibt die in Cohen's 2. Ausgabe nicht enthaltenen römischen Kaisermünzen des ungarischen Nationalmuseums. (IV. Folge, Nr. 265.—339., Caracalla—Philippus p.)

Géza Supka: Der Fund von Barbarenmünzen aus Tacs. Hier wurden 160 Stücke barbarischer Nachahmungen von Philippäer (De la Tour, Nr. 9789) gefunden. Es waren 14 Varianten derselben Münzgattung im Funde vertreten.

Edmund Gohl: Seltene Medaillen.

Gabriel Ötvös: Literatur.

Auctions- und Lagerkataloge.

Vereins-Nachrichten (General-Versammlung).

Sommaire.

Metrologie hongroise médiévale du feu **Henri Finály** (fragment) avec la traduction hongroise de **Gabriel Finály**. — Lorsque, en 1881, l'académie hongroise conclut l'édition d'un „Corpus Nummorum Hungaricorum“, m. Henri Finály, professeur à l'université de Kolozsvár fut prié d'écrire la partie metrologique du Corpus. Sa mort empêchait l'auteur à l'élaboration de son oeuvre qui restait fragmentaire et que son fils vient de publier sur ces pages.

Edmond Gohl: Monnaies impériales romaines du musée national hongrois, non contenues dans Cohen. (4. suite, de Caracalla, à Philippe père.)

Géza Supka: La trouvaille de monnaies celtiques à Tacs On y trouvait 160 pièces en 14 variantes de la médaille 9789 de l'album des monn. gauloises.

Edmond Gohl: Médailles rares.

Gabriel Ötvös: Littérature.

Ventes.

Nouvelles de la société num. hongroise.

Alle Rechte vorbehalten. — Droits réservés.

Római pénzek a M. N. Múzeum gyűjteményéből.

(Cohen második kiadásából hiányzó fajok.)

V. közlemény.

Otacília.

340. MARCIA OTACIL SEVERA AVG Diadémos mellkép jobbfelé, ruházattal és félholddal.

Rev.: IVNO REGINA (a második N ilyen alakú: ΔL) Juno, nyakára lefüggő hajfonattal, térden felül érő kurta ruhában balfelé fordulva áll és paterát meg sceptrumot tart. Előtte a földön valami állat (valószínűleg páva). Jobbkezének könyökéről valami lefügg. Hátlapja igen durva munka. — Ezüst.

(Úgy látszik, hogy nem más császárné érméről kölcsönzött hibrid hátlappal, hanem Cohen előtt ismeretlen eredeti hátlapi típussal van itt dolgunk, amennyiben Cohen^{II}. Julia Domna 97. sz., Maesa 25. sz., Etruscilla 14. sz., Corn. Supera 2. sz. és Salonina 67. sz., azonos hátlapi fölíratú és hasonló hátlapi típusú ezüst, illetve billon pénzeinél sehol nem említi a feltűnően kurta ruházatot, másrészt pedig mert Otacília C.^{II}. 23. sz., *Juno Lucina* felíratú ezüst pénzének hátlapi típusa Junót hasonló, „kecskebőr“-nek mondott öltözetben mutatja be, de jobbfelé fordulva és páva nélkül.)

341. OTACILIA SEVERA AVG Diadémos mellkép jobbfelé, ruházattal és félholddal.

Rev.: PIETAS AVGG és a bal mezőben Λ (nem pedig Δ) Pietas balfelé fordulva áll egy lángoló oltárka előtt, jobb kezét fölemeli, bal kezében illatszeres dobozát tart. — Ezüst.

342. OTACIL SEVERA AVG Diadémos mellkép jobbfelé, ruházattal és félholddal.

Rev.: SAECVLARES AVGG és a mezőkben S és C Cippus képe. — Középbronz. (C.^{II}. 70. sz. csak MARCIA OTACIL SEVERA AVG-gal ismeri.)

Philippus iun.

343. IMP M IVL PHILIPVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenynyel (a páncél helye kopott).

Rev.: AETER NITATI AVGG A napisten balfelé siet, fején sugárkorona, jobbját fölemeli, bal kezében ostor. Köpenye fölebben mögötte. — Ezüst.

(Cohen^{II}. ezen hátlapi éremképet mindkét Philippusnál csakis AETERNIT IMPER felíratával ismeri: Philippus p. C.^{II}. 22. és Philippus iun. C.^{II}. 6. sz. — Nem hibrid hátlap, mert máshol nem fordul elő.)

344. IMP M IVL PHILIPVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel.

Rev.: P M TR P III COS P P Pax vagy Felicitas balfelé fordulva áll és caduceust meg bőségszarvat tart. — Ezüst.

(C.^I. 22. és C.^{II}. 34. sz. csak COS II P P-vel ismeri. — Úgy látszik, hogy hibrid érem, mely hátlapját Philippus sen. C.^{II}. 130. sz. ezüstpénzéről vette kölcsön.)

Traianus Decius.

345. IMP C M Q TRAIANVS DECIVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban, melynek a pikkelyes háta látszik és lenn négy pont egymás mellett.

Rev.: PANNONIAE Pannonia (nő-alak, fején fátyollal?) szemben áll és jobbfelé tekint. Jobb kezében sisakot, bal kezében csapatjelvényt tart. — Ezüst.

(Etruscilla alább 350. sz. alatt leírandó érmének, továbbá Herennius C.^{II}. 9. sz. és Hostilianus C.^{II}. 17. sz. ezüst pénzeinek hátlapjai azonosak a fönti érmével.)

346. Ugyanazon előlap (a négy pont nélkül).

Rev.: PIETAS AVGVSTAE Pietas balfelé fordulva áll, jobb kezét félig fölemeli, bal kezében pedig illatszeres dobozt (?) tart. — Ezüstölt réz. (Bélelt Antoninianus.)

(Hibrid érem. — Hátlapját Otacilia C.^{II}. 43. sz. érmétől kölcsönözte.)

347. Ugyanazon előlap (pikkelyek és négy pont nélkül).

Rev.: VBERTAS AVG (így) Ubertas balfelé fordulva áll és pénzes zacskót meg bőségszarvat tart. — Ezüstölt réz. (Boritékától majdnem egészen megfosztott anima.)

(Cohen^{II}. csak VBERITAS-sal ismeri.)

Etruscilla.

348. HER ETRVSCILLA AVG Diadémus mellkép jobbfelé, ruházattal és félholddal.

Rev.: ABVNDANTIA AVG Balfelé fordulva álló nő (Pudicitia), aki fátyolát emeli föl és egy rézsút tartott, fönn gombos végű hosszú sceptrumot (nem pedig dárdát!) tart. — Ezüst.

(Cohen^{II}. 1. sz. dárdát említ a hátlapon.)

349. HER ETRVSCILLA AVG Diadémus mellkép jobbfelé, kevés ruházattal és félholddal.

Rev.: ABVNDANTIA AVG Abundantia jobbfelé fordulva áll és bőségszarvát üríti. Ezüst.

350. HER ETRVSCILLA AVG Diadémus mellkép jobbfelé, ruházattal és félholddal.

Rev.: PAN NO NIAE Pannonia (nő) szemben áll és jobbfelé tekint. Bal kezében sisakot tart, jobb kezében pedig kissé rézsútos irányú hadijelvényt. — Ezüst.

(Hátlapja azonos Herennius C.^{II}. 9. sz. és Hostilianus C.^{II}. 17. sz. érmének, továbbá Traianus Deciusnak itt, fönnebb, 345. sz. a. leírt érme hátlapjával.)

Herennius.

351. HEREN ETRV MES QV DECIVS CAESAR Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel. A kép alatt négy pont egy vízszintes vonalban. (A páncél vállán lefüggő szalagok végei!)

Rev.: AEQVITAS AVG Aequitas balfelé fordulva áll és mérleget meg bőségszarvat tart. — Ezüst.

(Cohen^{II}. 2. sz. csak koszorús fejjel, pontok, páncél és köpeny nélkül ismeri.)

352. Q HER ETR MES DECIVS NOB C Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenynyel.

Rev.: MARS PRO(PV)G Mars, sisakosan, jobbfelé siet, rézsút előreszegzett dárdát és kerek pajzsot tart. — Ezüst.

A korongi leletből való.

(Herennius Cohen^{II}. 28. sz. érmének némely példányán a mellkép háta látszik, más példányokon pedig a mellképnek előrésze, dúsan ráncolt köpenynyel a mellen.)

Hostilianus.

353. IMP C MES QVINTVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenynyel.
Rev.: CONCORDIA AVGG Két kéz egymásban. (A baloldalinak hüvelykujja fölfelé, többi ujjja lefelé irányítva.) — Ezüst.

354. IMP CAE C VAL MES QVINTVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenyben.

Rev.: PIETAS AVGG Mercurius balfelé fordulva áll és erszényt meg caduceust tart. — Ezüst.

(Cohen II. 22. csak AVGG-gal ismeri a hátlapon.)

355. C OVL OSTIL MES COVINTVS CAESAR Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenynyel, alatta apró jegyekkel: VII.

Rev.: PVDICITIA AVGG Pudicitia balfelé fordulva ül, fátyolát igazítja és sceptrumot tart. — Ezüst.

(Av. = C II. 43, hanem jeggyel, Rev. = I C II. 52.)

Trebonianus gallus.

356. IMP C C VIB TREB GALLVS P F AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé páncélban, melynek pikkelyes háta látszik, (köpeny nélkül!) Lenn 4 pont. (Talán a páncél vállának szélső pikkelyei?)

Rev.: AEQVITAS AVGG Aequitas balfelé fordulva áll és mérleget meg bőségszarvat tart. A kép alatt 4 pont vízszintesen egymás mellett. — Ezüst.

(Cohen II. 6. sz. csak köpenynyel és jegyek nélkül ismeri.)

Jegyzet: A Cohen II. 6. sz. érem következő változatai:

a)	az előlap alján egy ponttal.
b)	mindkét lap alján 2—2 ponttal egymás mellett.
c)	" " " 3—3 " " "
d)	" " " IV mint jegy.
e)	" " " VII " "
f)	" " " IIV " "

357. IMP C C AIB TREB GALLVS AVC Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenynyel.

Rev.: AETERNITATI AVGG A napisten balfelé fordulva áll; jobbkezét fölemeli, balkezeében golyót tart. — Bélelt ezüstpénz réz animája.

358. IMP C VIB GALLVS P F AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban. (Köpeny nélkül.)

Rev.: CONCORD AVGG Concordia, balfelé fordulva, széken ül és paterát meg kettős bőségszarvat tart. — Ezüst.

A korongi leletből való.

359. IMP C C VIB TREB Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenynyel.

Rev.: CONCORDIA AVGG Concordia balfelé fordulva széken ül és paterát meg kettős bőségszarvat tart. — Bélelt ezüst.

360. IMP C C VIB TREB GALLVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenynyel.

Rev.: FELICITAS PVBL Felicitas balfelé fordulva áll és caduceust meg bőségszarvat tart. — Ezüst.

Jegyzet: A Cohen II. 34. sz. érem következő változatai:

a)	Mindkét lap alján 1—1 ponttal,
b)	" " " 3—3 " "
c)	" " " I mint jegy.

A Cohen^{II}. 47. sz. érem következő változatai:

- a) Mindkét lap alján 1—1 ponttal,
- b) Az előlap alján 4, a hátlap alján 3 ponttal,
- c) " " " II, " " " VII mint jegy,
- d) Mindkét lap alján IV mint jegy,
- e) " " " VI " "

A Cohen^{II}. 72. sz. érem következő változatai:

- a) Mindkét lap alján 2—2 ponttal,
- b) A hátlap alján 4 ponttal.

361. IMP C C VIB TREB GALLVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, pécélban, köpenynyel.

Rev.: PAT (így!) AVGG Pax balfelé fordulva áll, olajfa-gallyat és rézsútos irányú sceptrumot tart. — Bélelt ezüst.

(Az előlap felirata a szokott betűformáktól eltérő jellegű.)

362. IMP C C VIB TREB GALLVS P F AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, pécélban, köpenynyel; lenn 2 pont egymás mellett.

Rev.: PAX AVGVG (így!) Pax balfelé fordulva áll, olajfa-gallyat és rézsútos irányú sceptrumot tart. A szelvényben 2 pont egymás mellett. — Ezüst.

Akorongi leletből való. — (A Cohen^{II}. 80. sz. érem hibás hátlati feliratú változata.)

Jegyzet: A Cohen^{II}. 80. sz. érem, mindkét lap alján VII mint jeggyel.

A Cohen^{II}. 107. sz. érem, az előlap alján VI, a hátlap alján II (?) jeggyel.

A Cohen^{II}. 111. sz. érem következő változatai:

- a) Mindkét lap alján 2—2 ponttal.
- b) Ugyanaz, de azon fölül még a hátlaton a templom oromháromszögében (tympanon) is egy ponttal.

363. IMP C C VIB TREB GALLVS P F AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, csak pécélban, (köpeny nélkül!) A kép alatt négy pont egymás mellett.

Rev.: VBERITAS AVG Uberitas balfelé fordulva áll és erszényt meg bőségszarvat tart. A kép alatt négy pont egymás mellett. — Ezüst.

(A paludamentum hiányával és az előlapi jeggyel különbözik a Cohen^{II}. 125. sz. éremtől.)

Jegyzet: Ugyanezen érem következő változatai:

- a) Mindkét lap alján 1—1 ponttal,
- b) " " " 3—3 "
- c) " " " IIV jeggyel.

Ugyanazon érem, az előlapon pécélban, köpenynyel, mindkét lap alján 3—3 ponttal.

364. IMP C C VIB TREB GALLVS P F AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, pécélban, köpeny nélkül. Lenn 3 pont egymás mellett.

Rev.: VICTORIA AVG Victoria balfelé fut és koszorút meg pálmaágot tart. (Jegynincs.) — Ezüst.

Volusianus.

365. IMP CAE C VIB VOLVSIANO AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, pécélban, köpenynyel.

Rev.: LAETITIA AVG N Laetitia balfelé fordulva áll és koszorút meg horgonyt tart, (melynek azonban az alsó görbületei nem láthatók). — Ezüst.

Hibrid érem. Hátlapját Gordianus III. C^{II}. 118. sz. vagy Philippus pater C^{II}. 82. sz. érméről kölcsönözte.

A korongi éremleletből való.

366. IMP C C VIB VOLVSIANVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé köpenynyel (páncélban?).

Rev.: PIETAS AVGG Pietas balfelé fordulva félig tárt karokkal áll egy lángoló oltárka előtt. — Ezüst.

367. IMP CAE C VIB VOLVSIANO AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel.

Rev.: PRINCIPI IVVENT A császár balfelé fordulva áll és golyót meg dárdát tart. — (Ezüstölt réz.) Bélelt ezüst.

Hibrid érem. Hátlapját Gordianus III. C^{II} 293. sz. vagy Philippus iun. C^{II} 46. és 48. sz. érmeiről vette.

Jegyzet. A Cohen^{II} 113. sz. érem, mindkét lap alján 3—3 ponttal.

368. IMP C V AF GAL VEND VOLVSSIANSVS (így!) AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenyben (páncéllal?). A kép alatt: iv jegy.

Rev.: ROMAE AETE RNAE AVG Roma, sisakos fejjel, balfelé fordulva egy kerekded pajzson ül és Victoriát meg hegyével fölfelé irányított dárdát tart. A szelvényben iv jegy. — Ezüst.

A korongi éremleletből való.

369. IM (így!) C V AF (GAL?) VEND VOLVSIANO AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenynyel. (A páncél nem látszik.) A kép alatt három pont egymás mellett.

Rev.: SAECVLVM NOVVM Hatoszlopos templomhomlokzat, melynek közepén Roma vagy Juno Martialis szembenülő szobra látható. A tympanon (oromháromszög) 2 oldalán 1—1, csúcsán pedig két palmetta. A csúcson és a tympanon közepén egy-egy pont. A szelvény üres. — Ezüst.

370. Ugyanazon érem, a hátlapon SAECVLVM NO VVA felirattal. (Az előlapi mellkép más bélyeggel van verve.) — Ezüst.

371. Ugyanazon előlap (hanem más bélyeggel verve!).

Rev.: VBERITAS AVG Uberitas balfelé fordulva áll és erszényt meg bőségszarvat tart. — Ezüst.

372. IMP C V AF GAL VEND VOLVSSIANSVS (így!) AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenyben (páncéllal?). A kép alatt iv jegy.

Rev.: Ugyanazon hátlap. A szelvényben iv jegy. — Ezüst.

A korongi éremleletből való.

Jegyzet. A Cohen^{II} 125. sz. éremnek következő változatai:

a) Mindkét lap alján 3—3 pont egymás mellett.

b) " " " vi mint jegy.

A Cohen^{II} 127. sz. érem, mindkét lap alján 2—2 ponttal.

373. IMP C V AF GAL VEND VOLVSSIANSVS (így!) AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenynyel (páncélban?). A kép alatt iv jegy.

Rev.: VICTORIA AVG Victoria balfelé rohan és koszorút meg pálmaágat tart. A szelvényben iv jegy. — Ezüst.

Valerianus pater.

374. IMP C P LIC VALERIANVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel.

Rev.: IOVI CONSERVATORI Jupiter balfelé fordulva áll, meztelenül, csak nyitott köpenynyel vállain. Jobbjában villámot, balkezében sceptrumot tart, előtte egy kis emberi alak áll. — Billon.

(Cohen 2. kiadása ezt a hátlapi képet nem ismeri Valerianus paternél, ennél fogva valószínűleg hibrid érem és hátlapját egészben (a kis emberrel) Gordianus III. C^{II} 104. sz.

pénzéről kölcsönözte. (Hasonló hátlap Aurelianusnál IOVI CONSERVAT-tal van csak meg; C^{II}. 16. sz.)

375. IMP C P LIC VALERIANVS P F AVG Koszorús mellkép jobbfelé, páncélban (köpeny nélkül).

Rev.: LIBERALITAS AVGG és a mezőkben S és C Liberalitas balfelé fordulva áll és tesserát meg bőségszarvat tart. — Nagybronz.

376. IMP VALERIANVS P F AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban.

Rev.: PAX AV G, Pax balfelé fordulva áll, fölemelt jobbában olajfa-gallyat, leeresztett balkezében rézsútosan irányított sceptrumot tart. — Billon.

377. IMP VALERIANVS P F AVG Valerianus p. sugárkoronás mellképe jobbfelé, páncélban, köpenynyel.

Rev.: PIETAS (AVGG?) Aspersorium, simpulum, jobbfelé fordított szájú áldozó kancsó, kés és lituus. — Billon.

Hibrid érem. Hátlapját Saloninus C^{II}. 45. sz. érméről vette.

378. IMP C P LIC VALERIANVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban, melynek mellét egy pont díszíti.

Rev.: P M TR P IIII COS IIII P P A császár fátyolozott fővel jobbfelé fordulva paterából áldozik egy lángoló oltárkán és balkezében sceptrumot tart, melynek felső végét egy jobbfelé fordult, de hátratekintő ülő sas díszíti. A kép körül finom körvonal látható a mezőben. — Aureus.

(Cohen^{II}. feliratlaistroma egyáltalában nem ismeri e hátlapi feliratot. E hátlapi kép Valerianus p.-nél a C^{II}. 160. sz. érmen fordul elő más felirattal.)

379. IMP VALERIANVS P F AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenynyel (páncélban?).

Rev.: P M TR P V COS IIII P P Victoria balfelé fordulva áll és jobbkezét kerek pajzsra támasztja, balkezében pedig pálmaágot tart. Előtte a földön egy kis emberi alak guggol, balfelé fordulva. — Billon.

(Ezen hátlapi éremkép Valerianus p.-nél a C^{II}. 252—254. sz. pénzekén fordul elő VICTORIA GERMANICA, s a 255. sz. pénzen VICT PART felirattal.)

380. IMP C P LIC VALERIANVS P F AVG Sugárkoronás ifjúarcú mellkép jobbfelé, köpenynyel és páncélban.

Rev. PRINCIPI IVVENT Saloninus balfelé fordulva áll, katonai öltönyben és egy csapatjelvényt meg egy dárdát(?) tart. — Billon.

Hibrid érem. Hátlapját Saloninusnak Cohen 2. kiad. 73. sz. érméről kölcsönözte. — Billon.

381. IMP VALERIANVS P F AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé köpenynyel.

Rev.: VICT AVGG Victoria balfelé fordulva áll, jobbkezét kerekded pajzsra támasztja, balkezében pedig pálmaágot tart. Előtte egy kis emberi alak guggol a földön, balfelé fordulva. — Billon.

Hibrid érem. Hátlapját Valerianus iun C^{II}. 11. sz. érméről vette.

382. IMP VALERIANVS P F AVGG Valerianus paternak sugárkoronás mellképe, köpenynyel (páncélban?).

Rev.: VICT PARTICA Victoria balfelé fordulva áll, lefelé irányított jobbkezében valami hosszúkás, (egy ívalakban hajló vonallal jelzett) tárgyat, esetleg kerek pajzsot tart, illetve rá támaszkodik, balkezében pálmaágot tart. Előtte, lábainál egy balfelé fordulva ülő kis emberi alak a földön. — Billon.

383. IMP C P LIC VALERIANVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé köpenynyel (páncélban?).

Rev.: VICTOI P A AVGG (balfelé fordított R betűvel) Victoria balfelé fordulva áll és koronát meg pálmaágot tart. — Billon.

(Cohen^{II}. 231. sz. bélyegváltozata hibás hátlapi felirattal.)

384. IMP C (P LIC) VALERIANO AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé köpenynyel.
Rev.: VIRTVS AVGG Mars sisakos fővel, katonai öltözetben balfelé fordulva áll, kerek pajzsra támaszkodik és hegyével lefelé fordított lándzsát tart. A jobb mezőben 8 ágú csillag. — Billon.

385. IMP C P LIC VALERIANVS P F AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé pán-
célban, köpenynyel.

Rev.: VIRTVS AVGG A Vitézség, római katonai öltözetben, sisakos fővel, balfelé fordulva áll, jobb kezében hegyével fölfelé irányított dárdát tart, bal kezét kerek pajzsra támasztja. — Billon.

386. IMP VALERIANVS P AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban,
köpenynyel.

Rev.: VIRT VS AVGG Födetlen fejű férfi (Cohen^{II}. 274. sz. szerint. Romulus) jobbfelé siet, rézsút előreszegzett dárdát és vállára támasztott tropaeumot tart. Köpenye föllebben mögötte. — Billon.

Gallienus.

387. IMP GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép balfelé, köpenyben.
Rev.: ABVNDANTIA AVG Abundantia jobbfelé fordulva áll és bőségszarvát üríti ki. A bal mezőben: B. — Billon.

388. GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban.
Rev.: AEQVIT AVG Aequitas balfelé fordulva áll és mérleget meg bőségszarvat tart. — Billon.

(V. ö. Coh.^I. VII. 268. 1. 4. sz., hanem páncéllal. Cohen 2. kiadásában páncél nélkül sincs meg.)

389. IMP GALLIENVS (P F) AVG Koszorús mellkép jobbfelé, páncélban,
köpenynyel.

Rev.: AETERNITAS AVGG A napisten balfelé fordulva áll, jobbát fölemeli, bal-
kezében golyót tart. (Lyukas, igen használt.) — Arany.

390. GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenynyel. A köpenynek
egész háta látszik.

Rev.: ANNONA AVG (AVGG?) Annona balfelé fordulva áll, jobb lábát egy hajó-
orra helyezi, kezeiben 2 kalászt és bőségszarvat tart. — Billon.

391. IMP GALLIENVS AVG Koszorús mellkép jobbfelé köpenynyel.
Rev.: ANNONA AVGG és S meg C a mezőkben. Abundantia balfelé fordulva áll és kalászkodat meg bőségszarvat tart. Előtte modius. — Nagybronz.

392. IMP C P LIC GALLIEN Koszorús mellkép jobbfelé, páncélban.
Rev.: APO (LINI?) CONSERVA és a mezőkben S és C Apollo balfelé fordulva áll, gallyat és sziklára támasztott lantot tart. — Középbronz.

393. GALLIENVS AVG Sugárkoronás fej jobbra.
Rev.: APOLLINI CONS AVG Balfelé haladó Centaur; kezeiben golyó és kormány-
lapát, (nem pedig nyílak). A szelvényben $\triangle$ — Billon.

Jegyzet: A Cohen 2. kiad. 77. érem, a hátlap szelvényében B betűvel. — Billon.
394. IIIII P G N LLIENVS HVG (így!) Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenyben.
Rev.: APOLLINI CONS AVG Balfelé haladó grif. A szelvényben $\triangle$ — Billon.

395. GALLIEN(VS AVG) Sugárkoronás fej jobbfelé.
Rev.: (APOLLINI?) CONS AVG Jobbfelé ugró (vagy ülő) Pegasus. — Billon.

396. GALLIENVS PAL S P Q R Apollo kurta tunikában, vállain lefüggő kurta
köpenynyel, szemben áll, balfelé tekint és kezeiben paterát meg hosszú sceptrumot tart
(amely nem végződik kereszttel). — Billon.

397. IMP C P LIC GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenynyel.
Rev.: CONCORDIA EXERCIT Concordia balfelé fordulva áll és paterát meg kettős
bőségszarvat tart. — Billon.
398. Ugyanolyan mint az előbbi, hanem az előlapon páncélos mellképpel, köpeny
nélkül. A páncél mellén a szegélye közepén egy pont látható. — Billon.
(Cohen II. 131. sz. csak sugárkoronás mellképet említ, szorosabb meghatározás nélkül).
Jegyzet: A Cohen 2. kiad. 132. vagy 133. sz. érem, hanem páncéllal (nem pedig
köpenynyel). — Középbronz.
399. GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé (páncél és ruha nélkül).
Rev.: DIANA CONS AVG Balfelé haladó antilope, fölfelé irányuló szarvakkal és
hátán, feje mögött magas púppal. A szelvényben: Γ. — Billon.
400. GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép páncélban, jobbfelé.
Rev.: FELICI AVG Felicitas balfelé fordulva áll, hosszúnyelű caduceust és bőség-
szarvat tart. — Billon.
401. GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé páncélban.
Rev.: FELICIT AVG Felicitas jobbfelé fordulva áll és hosszúnyelű caduceust meg
golyót tart kezeiben. A mezőben nincsen jegy. — Billon.
402. GALLIENVS AVG Sugárkoronás fej jobbfelé.
Rev.: FIDES MIL Fides szemben áll, fejét balfelé fordítja és egy csapatjelvényt
tart kezeiben. — Billon.
403. GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbra, ruházat nyomaival a vállakon.
Rev.: FIDES MILITVM Fides balfelé fordulva áll, jobb kezében sceptrumot tart,
balkezeiben: ? A szelvényben betűk nyomai. Durva munka. — Billon.
404. GALLIENVS AVG Sugárkoronás fej jobbfelé.
Rev.: FIDES | MILI | TVM | egy babérkoszorúban, melyet lenn szalagszokor, fönn
⊙ alakú kerek dísztag tart egybe. — (Lyukas). Arany.
405. IMP GALLIENVS AVG Sugárkoronás fej jobbfelé.
Rev.: FORTVNA REDVX Fortuna balfelé fordulva áll, golyóra helyezett kormány-
lapátot és bőségszarvat tart. A jobb mezőben S — Billon.
406. GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban
Rev.: FORTVNA REDEX (így!) és a szelvényben VII C. Fortuna balfelé fordulva
áll és rövidnyelű caduceust meg bőségszarvat tart. — Billon.
(A C II. 277. sz. érem hibás feliratú változata.)
Jegyzet: A Cohen 2. kiad. 279. sz. érem, U jeggyel a hátlap szelvényében. —
Billon.
407. GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenyben (páncél nélkül).
Rev.: GENIVS AVG Genius, fején modiuszal, balfelé fordulva áll és paterát meg
bőségszarvat tart. — Billon.
(C II. 294. sz. köpenynyel és páncéllal ismeri.)
408. GALLIENVS AVG Sugárkoronás fej (mellkép) balfelé.
Rev.: GENIVS AVG Genius, fején modiuszal, balfelé fordulva áll és paterát meg
bőségszarvat tart. A szelvényben egy vízszintes vonalka. — Billon.
409. IMP GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban.
Rev.: GENIVS AVG Ugyanolyan kép mint az előbbin, a bal mezőben Q — Billon.

(Folytatása következik.)

Gohl Ödön.

A borsodmegyei kelta pénzekről.

Borsod vármegye földje az őskor legrégibb idejétől kezdve lakott volt. A Herman Ottó által ismertetett miskolci paleolit kőszakócák, az 1906. évben szintén Miskolc területéről előkerült diluviális kőeszköz, végül a dr. Kadić Ottokár által, a Miskolctól nem messze eső hátori völgy Szeleta barlangjából, kétségtelenül diluviális rétegből kiásott paleolitos kőszerszámok egész sorozata, — most már kétségbevonhatatlanul beigazolják azt, hogy a diluviális ember Miskolc környékén tényleg élt.

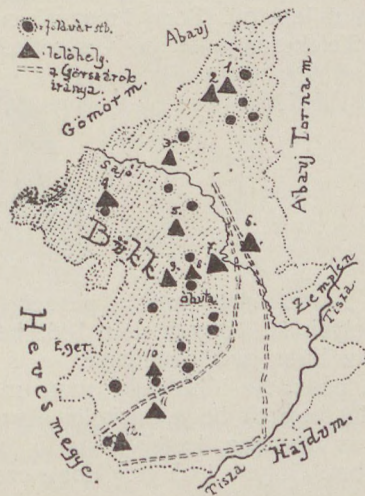
A kő- és bronzkori régiségleletekről és telepekről vezetett térkép mutatja, hogy úgy a Bükkhegység, mint a megye sík része sűrűn lakott föld volt az őskorban is. A folyók mente, a településre alkalmas dombos vidék, a földvárak emelésére s zárt erődítések készítésére szinte önként kínálkozó magasabb fekvésű dombok, hegyek arra készítették a természetnyújtotta előnyöket nagyon is kihasználó ősi népeket, hogy itt megtelepedjenek.

A telepek sűrű sora alkalmas a vaskori kelta népnek is. Ugy látszik, fel is használták a meglevő kőszerszámokat, különösen a megye dombos vidékein, a Bükk völgyeiben és lejtőin, amely vidék jobban meg is felelt életmódjuknak, legfőképpen pedig foglalkozásuknak.

A megye területe egészben még nincsen rendszeresen átkutatva, csak a nagyobb telepeket ásták fel, de úgy ezekből, valamint a szórványosan előkerült leletekből megállapítható az, hogy a kelták különösen a Bükk vidékein tanyáztak. Az itt bemutatott térkép (1-ső ábra) tanubizonysága szerint a kelta leletekről megjelölt helyek körülölelik a Bükköt, a domboldalok, völgyes tájakon. (Szendrőn bronz markolatú vastórt, meghajlított vaskést találtak; Szuhogyon nyílhegyeket; Sajókazán összegörbített vas-kardot stb; Upponyban arany-sodrony-karikákat, dísztüket, lemezeket, sodronyokat, aranyláncot; Radostyánban összehajlított vaskardot, vaskést, 2 lándzsát, grafitmázás edényt; Szirmabessenyőn vaskard részleteit, lőszerszámokat, vaskéseket, tüket, karikákat, pástákat stb.; Tardon vas fibulákat, karperecet, késeket, kardot, a szihalmi földvár felsőbb rétegeiben vaskéseket stb.)

A kelta régiségleletek zöme tehát a Bükkhegységre esik. Ezt az itt tárgyalás alá kerülő éremleletek is igazolják, valamint a földvárak és erődítések is, amelyek ha az őskorban készültek is, a kelták által bizonyára használatba vétettek, (meszesi föld-erőd; ládbessenyői őrce; balajtsápi várca; borsodi földvár; felsőnyárádi kis és nagy őrhegy; upponyi földvár (és Gedevár?); a Sajókazinc közelében levő Korcsolyás földvár; felsőkelecsényi őrhegy, diósgyőri földvár; óhutai Nagysánc; aranyosi halomvár; tapolcai leányvár; sályi latorvár; kisgyőri halomvár; ábrányi halom; novaji földvár; szihalmi földvár stb.) A fent említett kelta leleteknek ezen földvárakhoz való közelsége támogató adat feltevésemhez.

E folyóirat szerkesztője: Gohl Ödön tanár úr a kelta kotinusokról írott alapvető tanulmányaiban megállapította, hogy a Felsőmagyarország területén lakott kotinus nép-

1. Szendrő, 2. Szuhogy, 3. Sajókaz, 4. Uppony, 5. Radostyán, 6. Szirmabessenyő, 7. Miskolc, 8. Óhuta, 9. Gyertyánosgy, 10. Tardon. Miskolc környékén, 11. Sihalmi.

1 ábra.

törzs Borsod vármegyét, közelebből a Bükköt is lakta. Az ókori írók feljegyzései, az éremleletek, vagyis az ókori írók által leírt s kotinus kelták lakta földnek mondott területen következtesen előforduló és jellemző típusú pénzek kétségtelenül beigazolják Gohl Ödön következtetéseit és csak ismétlésekbe kellene bocsátkoznom, ha az általa felhozott adatokat Borsod megyére is akarnám vonatkoztatni, vagy a már egyszer elfogadott tételt újra igazolni. Tény az, hogy ez a terület bele volt ékelve a felső-magyarországi kvád és koisztobókus néptörzsek földje közé, sőt mint alább rámutatok, a Bükkhegység, a nagy magyar alföld felé egyik határpontja lehetett a kotinusok földjének, mert nincsen adatunk arra, hogy a Bükkötől keletre és délre eső síkon kotinus pénzeket találtak volna, de arra igenis, hogy a koisztobókusok pénzeit a megyében, tehát e szomszédos területen megtaláljuk, hová bizonyára a kereskedelem révén juthattak.

A kelta kotinusok a Krisztus születését megelőző század első felében nyomulhattak be Felső-Magyarország területére s Krisztus sz. u. 175—180-ig maradtak itt meg, mikor a markoman háborúk idején M. Aurelius (161—180) pusztítja ki őket, mert kijátszák a rómaiakat s elállanak a búrokkal és jazigokkal együttesen felajánlott szövetségtől. A kotinusok vasbányászattal foglalkoznak és nagy mesterei a fegyverkészítésnek. Ezekkel szolgálják szomszédaikat, úgy a kvádokat, mint a jazigokat, s így maradhatnak meg békességben közöttük. A Bükkhegység e vasat bányászó és fegyvergyártó kelta népnek fölöttébb alkalmas terep lehetett. (Borsod megyében a Rudabányán, Upponyban, Nekézsenyben, Tapolcsányban, Telekesen található vasércet ma is nagy mértékben bányásszák.)

2. ábra.

Lássuk már most a pénzeket. Óhuta, bent a Bükkben, úgylátszik központja e pénzek lelőhelyeinek, honnan már 1849-ben egy nagyobb lelet (376 db.) került herceg Windisch-Graetz híres gyűjteményébe, — s ahol évek óta mindig kerül elő egy-egy darab kotinus kelta pénz. Az óhutaik, mint már e folyóiratban is több alkalommal hírt adtam róla, mindig hoznak be a miskolci ékszerészekhez egy-egy ilyen ezüst pénzt, melyeknek típusa egy és ugyanaz, legfeljebb a ló feletti pontokban van némi kis eltérés, vagy a súlyokban. (2. ábra. Súly 11.45 gr.) Hogy ezekből az igen jó ezüsttartalmú pénzekből mennyi került a

3. ábra.

lelőhely megnevezése nélkül eladásra, vagy beolvasztásra, azt nem tudom, de hogy a pénzeket ott rendszeresen találják, azt, — évek óta figyelemmel kísérve a dolgot, — állíthatom. Itt jegyzem meg, hogy Óhutáról eddig csak egyetlenegy olyan rendes típusú pénzt ismerek, amelyik nem kotinus jellegű. (3. ábra. — Súly 12.05 gr.) Ennek hasonmása egy Miskolcon talált pénz, súlyuk is egyenlő. (12 gr.) *Kotinus* típusú pénzt Óhután (hg. Windisch-Graetz lelete 376 db; a Borsod-miskolci múzeum éremgyűjteményében van 3, az itteni főgimnáziumban 1 db., a kassai múzeumban láttam 2 darabot, a n. múzeum éremtárában van 4, a Mahr-féle gyűjteményben is találtam 1 darabot stb.) Azután a közeli Gyertyánvölgyben

4. ábra.

(2 db. a miskolci múzeumban (4. ábra. — Súly 11·8 gr.) és Rohde Tivadar értesítése a N. K. III. évf. 7-ik lap) találtak, s úgy tudom Bartalos Gyula egri gyűjteményében is van egy Eger vidékén lelt kotinus pénz. *Koisztobókus* pénz a Gyertyánvölgyből került elő

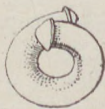
5. ábra.

(2 db. a Borsod-miskolci múzeumban) (5 ábra. — Súly 8·20 gr.) azonkívül gróf Szirmay Alfréd régipénz-gyűjteményében is találtam 3 darabot, melyek nagy valószínűség szerint

6. ábra.

szintén megyei leletből valók. *Rendes* típusú a fent megemlített egyetlenegy óhutain kívül (3. ábra), Miskolcra, Szirmabessenyőről (6. ábra. — Súly 13·85 gr.) került elő.

7. ábra.

Gyertyánvölgyi lelet az az érdekes arany karika-pénz is (6·60 gr.), melyet Gohl Ödön mutatott be a N. K. III. évf. 6. lapján. (7. ábra.)

Egy Tardon lelt s leírás szerint kotinus pénznek látszó darab egy szépebbégi iskola múzeumába jutott, de eddig nem tudtam nyomára akadni, hol lehet. A N. K. III. k. 6. lapján említett sajókazai pénzt nem ismerem.

Az óhutai pénzek más és eltérő változatok, mint a Gohl Ödön úr által leírt nagybisztereciek. A ló alakja itt testesebb, a háta egészen egyenes, fölfelé haladó, a ló felett levő öt pont rendesebb, szabályosabb fekvésű, és sohasem hiányzik — ha csak nem kopott, — egy pont sem. A ló lábait jelző vonáskák, végeiken a ponttal, csak ritkán $\triangle$ alakúak, a nyak szabályosan és rendszeresen csúcsosodik ki, s a végén ott van a

fejet ábrázoló 1—2 pontocska. A hátlapnál a dudorodás, a dombos rész mindig nagyobb, szélesebb, mint a nagybisztereci daraboknál és az egész hátlapot jóformán betölti, úgy hogy csak igen kevés sima részt hagy meg. Általában sokkal szabályosabbak és tökéletesebbek. A Windisch-Graetz 2882. számú óhutai típus más változat. Ez, a beroppant hátú lovakkal, a $\triangle$ -es patákkal inkább hasonlít a nagy-bisztereci érmekhez. A hátlapon látható dudorodás is sokkal kisebb terjedelmű.

Az óhutai típus tehát mint önálló változat lép fel, és jellemző a Bükkre nézve, mert a Windisch-Graetz-féle leleten kívül a többi szórványosan előkerült darabok annyira azonosak, mintha mind egy pénzverőből származtak volna. Gohl Ödön úr mutatott rá. (N. K. III. évf. 4. lap), arra, hogy Óhutára nézve kétféle kibocsájtványú kotinus pénz állapítható meg, melyeknek egyik, — régebbi, — sorozatát az itt rajzban is bemutatott példányok, a másik — újabb — sorát pedig a Windisch-Graetz 2882. sz. darabok képezik.

A pénzeket, — a híradások szerint, — burgonyaásáskor s egyéb mezei munkák végzésekor szokták találni. Az óhutaiak földje pedig a Nagysánc tetején van, mert ez a hegyek közé szorult kis község leginkább a 456 méter magasságban levő Nagysánc lapos felületén terjeszti a szükséges életneműeket. Maga a Nagysánc egy őskori földvár képét mutatja meredek oldalával, sík felületével. Hogy őskori településhely lehetett, igazolja az a lelet, mely még 1882-ben jutott onnan a nemzeti múzeum régiségtárába. („Őskori cserepek, őrlőkő töredékei, ritka formájú bronz fibula“. Szendrei J. Miskolc története I. 345.) Mindenesetre a legközelebb megejtendő vizsgálat és próbaásatás fogja eldönteni, hogy az őskorban tényleg telep volt-e ott, s hogy a kotinus kelták lakták-e, vagy azt a helyet máshol, a Bükk más részén kell keresni.

8. ábra.

Bemutatok végül itt egy Mezőkövesden talált ezüst pénzt, amelyett Platthy úr szíves közvetítésével a Borsod-miskolci múzeum szerzett meg 1907. évben. Ez egy római ezüst denár barbár utánzata. Gohl Ödön úr szíves útbaigazító véleménye szerint Hadrianus, vagy az Antoninusok valamelyikének pénze lehetett e barbár utánzat mintaképe. Az elő- és hátlap (jobbra néző császári fej és ülő alak?) képét a 8. sz. ábra mutatja, felirata zavaros és teljesen értelmetlen 16 cm. átm. és 2.70 cgrm. súlya van. Figyelmet érdemel a hátlapi alak balkarja végét képező $\odot$ jegy, a mely lehet a körirat lecsúszott betűje (Gohl Ödön úr véleménye), de lehet esetleg a szarmata-jazig érmek egy csoportján rendszeren előforduló és jellemző ábrázolat utánzata is, azonban ez esetben bebizonyított dolognak kellene lenni, hogy hol verték ez érmet, s az a kelta néptörzs tényleg szomszédja volt-e a szarmata-jazigoknak.

Anélkül, hogy e pénzt illetőleg meghatározásokba vagy feltevésekbe bocsátkoznánk, szükségesnek látom a megyei kelta kotinusok pénzeinek ismertetésekor a megye sík részét illetőleg egy kérdést felvetni.

Szirmabessenyőn és Miskolcon rendes barbár pénzek, Fülöp érmeinek utánzatai kerültek napfényre. A megye alsó, sík részéről leleteket nem ismerek. Az Eger vidékéről előkerült s a Bartalos Gyula gyűjteményében levő kelta pénzekről vagy római denárok barbár utánvereteiről a legnagyobb sajnálatomra nem tudtam hírt kapni, s azok tudomásom szerint még ismertetve nem lettek.

Ez a mezőkövesdi pénz egymagában minden más lelet és támogató adat hiányában semmiféle bizonyító erővel nem bír. (M.-Kövesdről ugyan igen szép kelta agyagedények

kerültek a Borsod-miskolci múzeumba ; a délre eső híres szihalmi őstelep felsőbb rétegeiben pedig szintén fordultak elő vaskori régiségek.) Innen délre, vagy délkeletre kelta régiségleletről nincsen tudomásom.

Vegyük elő már most a térképet. A megjelölt lelőhelyek, a földvárakkal és erődítésekkel körülveszik a Bükköt s mint egy védő határvonal állanak a síksággal szemben. A leletek ma ezt a képet mutatják és természetes is, hogy a kelta népek igyekeztek a biztonságot nyújtó dombos és halmos vidéket megszállani, s az őskori földvárakat birtokukba venni. Az is bizonyos, hogy e határvonalon túl kotinus pénz eddig nem került felszínre.

Ez időben a Tisza mente sem lehetett ingoványos, mert már az őskorban is több települő hely volt e vidéken, s általában a megye alsó, sík része gazdag őskori leletekben. Például Tiszakesziben, tehát a Tisza medre melletti téren, nagyon sok őskori, sőt népvándorláskori régiségeket ásott ki Gálffy Ignác, múzeumunk elnöke. A síkot tehát vagy egy más néptörzsnek kellett lakni, mert az alsóborsodi gazdag lelőhelyek bizonyára kelta régiségekben sem szűkölködnének, ha a kelták a síkot is lakták volna ; vagy egyáltalában lakatlan volt ezen időben.

A Duna-Tisza közét a szarmata jazig népség lakta. A történetírás tanúsága szerint a kvádok szomszédai voltak, de úgy, hogy a kotinusok e két néptörzs közé voltak ékelve s amint ismeretes, a kotinusok mind a két néppel barátságos jó viszonyban állottak, és ellátták őket fegyverekkel. A kotinusok és a szarmata jazigok tehát szomszédok voltak, ez a földrajzi elhelyezkedésből s a leletekből kétségtelenül megállapítható. A határ azonban pontosan nem mutatható ki, de feltétlenül itt, ami vidékünkön kell keresni.

Nagy Géza azt mondja, hogy : a jazigok megszállták a Tisza jobbparti vidékét, a felső Tisza mente pedig kiesett a Csörsz-árok védelmi vonalából. Ha a Csörsz-árkot tényleg a jazigok készítették a kvádok ellen, akkor az imént említett vidéket sem hagyták volna védtelenül. És íme, a Váctól Ároktőig húzódó főárkon kívül találunk itt egy „hosszan elnyúló régi sáncot Füzesabonytól Sajószentpéterig“, tehát közvetlen bekerítve a Bükköt, a síkság felé eső részén, és azonkívül még egy másikat Ároktő községtől szintén Sajószentpéterig. Ezekkel tehát a Tisza baloldali része s a síkság a Bükk hajlása szerint Sajószentpéterig védve lett volna. Ha még figyelembe vesszük a Bükk szélein emelt s a kotinusok által bizonyára felhasznált őskori földvárakat, talán nem látszik merészségnek az a föltevés, hogy ennyi védelmi készség bizonyára csak két nép földjének határvonalát jelezheti. (Erre a hadászati szempontból igen fontos körülményre már Szendrei János rámutatott Miskolc város története című könyvében.)

Régiségleletekkel ezt a föltevést ezidőszert még nem igazolhatjuk, de a szihalmi földvár felső rétegeiben talált csonteszközöket Szendrei hajlandó a szarmata jazigoknak tulajdonítani, s ha azt látjuk, hogy a kotinusok és szarmata jazigok földje közötti, mindkét részről védett területen sem kelta pénz, sem kelta régiség nem fordul elő, legalább azt konstatálhatjuk, *hogy a kotinusok a Bükk dombos oldalain lejjebb, a sík rész felé nem terjeszkedtek, így a kotinusok délkelet felőli határának, — ezidőszert — a Bükköt jelölhetjük meg.*

Hogy e határvonal s az árok mentén mely nép ütött tanyát, azt leletek hiányában megállapítani most még nem lehet, s erre a mezőkövesdi pénz sem felel. Lehet, hogy lakatlan terület volt, mely esetben mint semleges tér szerepelhetett a kotinusok s az alföldi szarmata-jazigok között ; lehet, hogy egy más kisebb kelta törzs tanyázott itt azon a területen, melyet a Csörsz-árok mint egy háromszöget zárnak be. A síkságnak kelta és szarmata-jazig leletekben való teljes hiánya inkább az előbbi feltevés mellett szól, s ez esetben a mezőkövesdi s egervideki barbár utánveretű denárok egyelőre csak megfjejtlen adatok s a szarmaták határát a Bükköt védő külső Csörsz-árkokon túl kellene keresnünk.

Leszih Andor.

Salamon-korabeli éremlelet Nyitra-Ludányban.

Nyitra-Ludányban, Nyitra vármegye nagytapolcsányi járásában a nyitrai székes káptalan birtokán magyar árpád-házi királyainknak 263 darab ezüstpénze került ki a földből. A leletben Péter királynak 3 (C. N. H. 8. sz.), Aba Sámuelnek 1 (C. N. H. 10. sz.), I. Andrásnak 18 db. (C. N. H. 11. sz. 5 db., C. N. H. 12. sz. 3 db., C. N. H. 13. sz. 10 db.), Béla vezérnek 1 (C. N. H. 15. sz.) és Salamonnak 221 db. (C. N. H. 19. sz. 2 db., C. N. H. 20. sz. 10 db., C. N. H. 22. sz. 209 db.) pénze volt. Ezeken kívül, a lelethez keveredett, valószínűleg felsőbb földrétegből, II. Miksának egy körmöci veretű denára is.

A lelet zömét tehát Salamonnak C. N. H. 22. sz. pénzei alkotják, melyek jegyeik és gyártási különbözeteik szerint 23 csoportba oszthatók (21-féle jegy és két jegy nélküli, de különböző jellegű csoport), azonban számos csoporton belül nemcsak több bélyegváltozat különböztethető meg, hanem 3—4 különböző nagyságú változat is.

Vannak köztük ugyanis 17 mm., 16 mm., 15 mm. és 14 mm. átmérőjű darabok, melyek egymástól nemcsak nagyságukkal, hanem átlagos súlyukkal is különböznek. Ami a lapka alkotását illeti, nyilvánvaló, hogy a lapkát valami olló- vagy csiptető-féle szer-zámmal vágták ki; az egyes vágások nyomai számos példányon egészen világosan láthatók és egy-egy példányon 8—9 vágást lehet megszámolni; innen van, hogy a lapkák feltűnően szép köralakúak, míg például nyugati szomszédaink középkori fillérei, melyeket kevesebb fáradsággal, gyakran csak négy vágással vágtak ki, szögletesek.

Egyéb árpád-házi magyar pénzfajokon is tapasztalható, hogy számos fokozatot tünetnek fel átmérőjüket illetőleg, úgy hogy a denár és az obulus meghatározását a közbe-eső, minimális különbözetű nagyság-fokozatok miatt nehéz kétségbevonhatatlan bizto-sággal alkalmazni rájuk, mindazáltal e lelet feldolgozásánál, tekintettel arra, hogy ritkán fordulnak elő ezen korbéli éremleletek és hogy a magyar pénztörténet megírásához becses anyagot és adatokat leginkább csak a leletek lehetőleg részletes feldolgozásával nyerhe-tünk, iparkodtam az említett átmérő-külbözöket s az átlagos súlynak evvel együtt járó különbözeteit is pontos mérésekkel megállapítani. Inkább többet, mint kevesebbet!

A C. N. H. 22. sz. 209 db. Salamon-féle denár közt 29 db. 17 mm. átmérőjű, 64 db. 16 mm., 108 db. 15 mm. és 8 db. 14 mm. átmérőjű darabot találtam.

Ami a súlyokat illeti, a rendelkezésemre álló időhöz képest, a következő méréseket eszközöltem:

1. C. N. H. 12. sz. (I. András) 3 db. à 16 mm. = 1·65 gr. (átlag: 0·550 gr.).
2. C. N. H. 13. sz. (I. András) 2 db. à 16 mm. = 1·01 gr. (átlag: 0·5005 gr.).
3. C. N. H. 13. sz. 5 db. à 15 mm. = 1·835 gr. (átlag: 0·367 gr.).
4. C. N. H. 13. sz. 4 db. à 14 mm. = 1·01 gr. (átlag: 0·237 gr.).
5. C. N. H. 15. sz. (Béla vezér) 1 db. 0·65 gr.
6. C. N. H. 19. sz. (Salamon) 2 db. à 17—18 mm. = 1·32 gr. (átlag: 0·660 gr.).
7. C. N. H. 20. sz. (Salamon) 6 db. à 16 mm. = 3·29 gr. (átlag: 0·548 gr.).
8. C. N. H. 4 db. à 15 mm. = 1·66 gr. (átlag: 0·415 gr.).
9. C. N. H. 22. sz. (Salamon). Jegy nélküli válfaj, 6 db. à 17 mm. = 3·36 gr. (átlag: 0·560 gr.).
10. Mint az előbbi, 28 db. à 16 mm. = 11·36 gr. (átlag: 0·4057 gr.).
11. Mint az előbbiek, 42 db. à 15 mm. = 15·90 gr. (átlag: 0·3785 gr.).
12. Mint az előbbiek, 3 db. à 14 mm. = 1·11 gr. (átlag: 0·370 gr.).
13. C. N. H. 22. sz. (Salamon). Jegye: az előlapon baloldalt, a kar alatt, a mezőben C jegy. 17 db à 16. mm. = 7·24 gr. (átlag: 0·4258 gr.).
14. Mint az előbbi, 20 db. à 15 mm. = 7·47 gr. (átlag: 0·3730 gr.).
15. Ugyanazon faj, hanem jegye ugyanazon helyen egyenszerű kereszt. 16 db. à 15 mm. (2 köztük majdnem 14 mm.) = 6·20 gr. (átlag: 0·38750 gr.).

16. Ugyanazon faj, hanem jegye: az előlapon baloldalt, a kar alatt, a mezőben hegyével lefelé fordított háromszög alatt egyenszárú kereszt. 3 db. à 17 mm. = 1.78 gr. (átlag: 0.593 gr.).

17. Mint az előbbi, 6 db. à 16 mm. = 2.39 gr. (átlag: 0.398 gr.).

18. Mint az előbbie, 9 db. à 15 mm. = 3.49 gr. (átlag: 0.387 gr.).

19. Ugyanazon faj, hanem jegye: az előlapon egy-egy pont az arc mindkét oldalán. 3 db. à 17 mm. = 1.77 gr. (átlag: 0.590 gr.).

20. Ugyanazon faj, jegy nélküli, hanem más jellegű típussal. 2 db. à 15 mm. = 0.63 gr. (átlag: 0.315 gr.).

A C. N. H. 22. sz. éremre vonatkozó súlyadatokra szorítkozva, (mert csak ebből állt nagyobb tömeg rendelkezésemre), azt látjuk, hogy a) 12 db. 17 mm.-es darab átlaga 0.575833 gr. (az egyes tételek 0.560, 0.590 és 0.593 gr.-ot adtak). b) 51 db. 16 mm.-es darab átlaga 0.4115686 gr. (az egyes tételek 0.398, 0.4057, 0.4258 gr.-ot adtak). c) 89 db. 15 mm.-es darab átlaga 0.378551 gr. (az egyes tételek 0.315, 0.373, 0.378, 0.387, 0.3875 gr.-ot adtak) és d) 3 db. 14 mm.-es darab átlaga 0.370 gr. Azt látjuk, hogy az egyes tételek átlagai azon kor eszközeinek fogyatékoságához képest meglepő egyöntetűségről tanuszkodnak és hogy csakis *századrészgrammnyi* különbözetek állapíthatók meg az egyes tételek eredményei között.

Salamonnak C. N. H. 19. és 20. sz. fajaiból kisebb mennyiségű példányok álltak rendelkezésemre és ez oknál fogva a belőlük merített súlyadatokat csakis az előbbiekkal való egybevetésre használhatom fel. Így azt látjuk, hogy míg a C. N. H. 12 darab 17 mm.-es példányának átlaga 0.575 gr., addig a C. N. H. 19. sz.-é 0.660 gr., továbbá a C. N. H. 22. sz. 51 db. 16 mm.-es példányának 0.411 gr.-os átlagával szemben a C. N. H. 20. sz.-nak 0.548 gr.-os átlaga áll és végül a C. N. H. 22. sz. 89 db. 15 mm.-es példányának 0.378 gr.-os átlagával szemben (természetesen ugyanazon átmérő mellett), a C. N. H. 20. sz.-nak 0.415 gr.-os átlaga kelt feltűnést.

Ha a C. N. H. 19. és 20. sz. érmeknek bár szebb, de méreteinél fogva könnyebb kivitelű előlapi típusát, továbbá I. Endre és Béla pénzeihez közelebb álló hátlapi veretét és végül — mint láttuk — jóval nagyobb átlagos súlyát egybevetjük a C. N. H. 22. sz. éremfaj minuciózusabb előlapi és újabb divatú hátlapi típusával és könnyebb átlagos súlyával, azt sejtjük, hogy a 19. és 20. sz. érmek időrendben is megelőzik a 22. sz. érmekeket és hogy a C. N. H.-ben helyes érzékkel állapítottatott meg e két faj sorrendje.

Másrészt a Nyitra-ludányi éremleletben, mely visszafelé Péterig úgyszólván zárt sorban tartalmazza a főbb fajokat és amelyben Salamon pénzei több mint 200 példánnyal vannak képviselve, szinte feltűnik, hogy a C. N. H. 21. sz. faj teljesen hiányzik. — Végére is, ha olyan dolgokról, amelyekre alig fog akadni okmányos bizonyíték, valószínűség alapján mondok véleményt — talán senki sem fog megróni. Azt hiszem, hogy a C. N. H. 21. sz. fajnak e hiánya arra vezethető vissza, hogy ez az éremfaj Salamon uralodásának későbbi éveiben veretett és a Nyitra-ludányi lelet elásatásakor még nem, vagy csak kevéssé volt forgalomban. — Ismerem az ellenérveket, melyek a 21. sz.-nak különösen hátlapi típusából, viszonylagos ritkaságából s a 22. sz. fajnak viszonylagos gyakoriságából meríthetők, sőt esetleg a 21. sz. faj átlagos súlyának a jövőben eszközlendő fölméréséből is merítendő, mindazáltal nem hagyható figyelmen kívül a fönnebb jelzett körülmény, hogy Salamonnak annyi pénzdarabja közt feltűnik a 21. sz. fajú érmek teljes hiánya.

Úgy látszik továbbá, hogy maga a lelőhely is nyújt némi támasztékot a lelet elásatása időpontjának hozzávető megállapításához. Pauler (a M. Nemz. Tört. I. köt. 551. l.) és mások is némi kapcsolatot sejtene a Constantinus Monomachos-féle koronának, — és mások is állítólag Salamont megkoronázták, — Nyitra-Iváncán való elásatása és Salamonnak 1074-ben e vidéken vívott harcai közt. Ennél alig merészebb az a feltevés, hogy a Nyitra-ludányi éremkincs is ezen időtájban kerülhetett a földbe. És ha ezt a föltevést, mint ilyent elfogadjuk, ennek kapcsán önként kínálkozik ama másik föltevés, hogy Sala-

monnak a C. N. H. 21. sz. pénzfaja, mely e dús leletben hiányzik, 1074 után veretett, vagy került szélesebb körben forgalomba.

Visszatérek Salamonnak C. N. H. 22. sz. pénzeire, melyek e leletnek zömét alkotják.

Ha figyelembe vesszük, mint már fennebb kimutattam és hangsúlyoztam, a darabolásnak feltűnő pontosságát, mely az egyes csoportokon belül csak századrész grammokban kifejezhető súlykülönbségeket nyújt, úgyszólván lehetetlen abban a hitben maradni meg, miszerint a 17, 16 és 15 mm. átmérőjű példányok csak a munkások hanyagsága vagy felületessége folytán lettek kisebbek vagy nagyobbak.

A különböző nagyságú példányok — úgy vélem — több egymás után következő — s a *lucrum camerae* érdekében mindinkább fogyatkozó belértékű pénzkibocsájtásnak felelnek meg. A lapkát valószínűleg nem akarták vékonyabbá tenni, nehogy túlságosan törékeny legyen a pénz, vagy talán nem voltak erre alkalmas eszközeik és így nem lett volna egyenletes a lapkák vastagsága s a darabok súlya, ennél fogva egyszerűbb volt a lapka átmérőjét redukálni. Ez különben más természetű, technikai kérdés. Azt azonban tudjuk, hogy már az árpádházi királyok idejében évenként, (eleinte esetleg nagyobb időközökben) új pénzt bocsájtottak közzé s a nép tartozott a megszabott időben a kincstár javára megállapított bizonyos hányad levonásával, meglevő pénzét új pénzre váltani fel. E rendelkezésnek büntető szankciója is volt. Különben is általánosan ismert tény ez. Úgy vélem, hogy a 17, 16 és 15 mm. átmérőjű, illetve 0.575, 0.411 meg 0.378 gr.-os átlagos súlyú példányok az egymásután következő kibocsájtványokból valók s a pénznek ezen időközönként való megújítása adja meg a kulcsot megértésükhöz.

Merészebb dolog azt a kérdést feszegetni, hogy miféle darabolási rendszer alapján készültek ezek a különböző kibocsájtványok. Az eredmény úgyis csak bizonytalan és egyelőre legfőlőbb hozzávető lehet, ami azonban mégis több és jobb a semminél.

Belházy János (A régi magyar pénzverési súlymértékek, 7. l.) azt írja, hogy „a budai márkának abszolút súlya a legnagyobb megnyugvással 245.5845 grammnak vehető”.

Ugyancsak Belházy (i. h. 31. l.) már I. Béla pénzeinek darabolására nézve a budai márkának fenti súlyát veszi alapul és szerinte „I. Béla alatt vagy talán már előbb is egy márkából 180 egész vagy 360 féldenár veretett”, továbbá (i. h. 31—32 l.) „idáig az ezüst-pénzek tiszta, vagy legalább annak tartott ezüstdből lettek verve, későbbben azonban a pénzverésben a tized próbájú (*decimae combustionis*) ezüst jött alkalmazásba”. Mit ért Belházy a „*későbbben*” alatt, azt nem fejt ki, éppen ezért Salamon pénzeire nézve mindkét eshetőség alapján, vagyis úgy a budai márká finom ezüst, mint a budai márká ^{900/1000} finomságú ezüst alapján fogom eszközölni számításaimat.

Minthogy maga a márká, mint alapsúly, csak 245 és fél grammot nyom, elégnek találom az átlagsúlyokat is csak ezredrész grammokig terjedő tizedesekkel venni számításba.

E szerint Salamon C. N. H. 22. sz. pénzeinek 17 mm. átmérőjű, 0.575 gr. átlagos súlyú kibocsájtványaiból egy budai márká színezüstdből 425.3 db. verethetett, míg a 16 mm. átmérőjű 0.411 gr. átlagos súlyú kibocsájtványból már 597.5 db. és a 15 mm. átmérőjű, 0.378 gr. átlagos súlyú kibocsájtványból 649.6 db. verethetett.

Ha már most a leletben levő darabok alapján kiszámított átlagos súlyokat, mint hozzávető eredményeket tekintve, a márkából verhető darabok számát kikerekítjük, akkor azt találjuk, hogy legsúlyosabb 17 mm.-es pénzekből mintegy 425 db.-ot, a 16 mm.-esekből körülbelül 600 db.-ot és a 15 mm.-esekből 650 db.-ot verhettek egy budai márká színezüstdből. Ezen eljárás nem megvetendő hasznót hozhatott a kincstárnak és mindenestre nagy szüksége is lehetett Salomonnak folytonos harcai közt jövedelmének ily úton való folytonos gyarapítására.

A második feltevés, amit Belházy idézett szavaiból meríthetünk, az, hogy esetleg már Salamon korában 900 ezredrésznyi finomságú ezüstdből verték a pénzt. Ezt könnyű lesz vegyészeti elemzés útján megállapítani, ha e célra egy-egy példány rendelkezésére áll valakinek.

Ezen esetben egy budai márka 900 ezredrész finomságú ezüstöt, vagyis (az ötvözet (réz) csekély értékét nem véve számításba), csupán 221·02605 gr. színezüstöt kell egy márkára számítanunk s a 17 mm.-es darabok átlagos színezüst-tartalmának föbbebbi 0·5758 gr. helyett 0·517 gr.-ot, a 16 mm.-es darabok 0·4115 gr.-ja helyett 0·370 gr. színezüstöt, a 15 mm.-es darabok 0·3785 gr.-ja helyett pedig 0·340 gr.-ot kell számításunk alapjává tenni.

Az egy budai márka így ötvözött (decimae combustionis) ezüsthöz, ezen alapon számítva, 427·5 db. 17 mm.-es, 597·3 db. 16 mm.-es és 650·0 db. 15 mm.-es C. N. H. 22. sz. fajta pénzdarabot verhettek, amely eredményt, mint föbbebb is tettük — tekintettel a leletből merített átlagos súlyoknak csak hozzávető pontosságára, — kikerekítvén, egy márka ötvözött ezüsthöz 425—430 darab 17 mm.-es, 600 darab 16 mm.-es és 650 darab 15 mm.-es pénzdarab kerülhetett ki.

Végül, harmadik módozatképen, azt is kiszámíthatjuk, hogy ha egy teljes budai márka (245·5845 gr.) színezüsthöz hozzá tesszük a 10% rézet (24·55845 gr.) mint ötvözetet, ezen (összesen 270·14295 gr.) ötvözött ezüstmennyiségből 469·8 db. 0·575 gr. súlyú (17 mm.-es), vagy 657·2 db. 0·411 gr. súlyú (16 mm.-es) vagy pedig 714·6 db. 0·378 gr. súlyú (15 mm.-es) pénzdarab verethetett. — A nyert eredményt, mint hozzávető pontosságot, további, alkalom adtán eszközözlendő mérések útján helyesbitendő átlagos súlyok alapján aztán kerek összegekre lehetne kiigazítani.

Ha a fenti számítások eredményei, természetüknél fogva csak hozzávető pontosságúak is, mindazáltal remélhető, hogy további, szélesebb alapon eszközözlendő kutatások alapjául, ezekhez becses anyagképen és talán ösztönzésül is fognak szolgálni. Már Belházy János (i. h. 29. l.) felhívta a szakemberek figyelmét és munkásságát arra, hogy — akinek módjában áll és alkalma van rá — súlyadatok gyűjtésével járuljon hozzá a magyar pénztörténet idevágó kérdéseinek megoldásához és bizvást reméljük, hogy Belházynek felhívása a jövőben nem marad a pusztában kiáltónak üresen elhangzó szava.

A Nyitra-ludányi éremlelet lajstroma.

1. Péter, C. N. H. 8. sz. A hátlati feliratban fordított N betűkkel (H) . . . 3 db.
2. Aba Sámuel, C. N. H. 10. sz. (A hátlaton rendes N betűvel) . . . 1 db.
3. I. András, C. N. H. 11. sz. 2 db.
4. Ugyanaz, hanem az előlapon a felirat végén nincs pont 2 db.
5. Ugyanaz, hanem az előlapon a felirat végén nincs pont, a hátlaton pedig a CIVITAS szó V betűje ▽ alakkal, az A betűje Δ alakkal van ábrázolva 1 db.
6. I. András, C. N. H. 12. sz. változatai. (Átm. 16. illetve 16—17 mm.)
6. Az előlapon a kereszt sarkaiban egy-egy befelé hajló ív. (Átm. 16—17 mm.) 1 db.
7. Az előlapon a kereszt sarkaiban 1. befelé hajló ív, 2. semmi, 3. és 4. egy-egy kis háromszög. (Átm. 16 mm.) 1 db.
8. Az előlapon a felirat végén nincs pont és a kereszt sarkaiban 1. pont, 2. 2 pont rézsútosan, 3. és 4. semmi. (Átm. 16 mm) 1 db.
9. I. András, C. N. H. 13. sz. változatai. (Átm. 14—15 mm., sőt 13 mm. is.)
9. Az előlapon REX után nincs pont s a kereszt sarkaiban egy-egy befelé hajló ív van 1 db.
10. Olyan mint az előbbi, hanem a hátlati veret nem látszik; a hátlat csak az előlapi veret negatív mását mutatja 1 db.
11. REX után nincs pont, a kereszt sarkaiban 1. és 3. kifelé nyíló v, 2. pont, 4. semmi 1 db.
12. REX után nincs pont, a kereszt közepén középponttal ellátott köröcske, a kereszt sarkaiban egy-egy hegyével kifelé fordított háromszög . . 1 db.

13. REX után fekvő vonalka, a keresztnek csak 4-ik sarkában van jegy: egy függélyes vonalka. A hátlap közepén a kereszt balszárát hegyével balra fordított háromszög alkotja, a kereszt sarkaiban egy-egy hegyével rézsút jobbra lefelé fordított háromszög van 1 db.
 14. Az előlapon a keresztnek csak 4-ik sarkában van jegy: egy pont . . . 1 db.
 15. Az előlapon a kereszt 2-ik sarkában 2 pont rézsútosan / irányban, a 3. sarokban 2 pont egymás mellett 1 db.
 16. Az előlapon a keresztnek csak 2-ik sarkában van jegy: hegyével lefelé fordított háromszög 1 db.
 17. Az előlapon a keresztnek 1. és 4-ik sarkában egy-egy befelé hajló ív, 2-ik sarkában egy pont, 3-ik sarka üres 1 db.
 18. Az előlapon a keresztnek első és 3-ik sarkában egy-egy befelé hajló ív. A kereszt középpontja egy köröske 1 db.
 19. Kopottas 1 db.
 20. Béla vezér, C. N. H. 15. sz., az előlap közepén a kereszt sarkaiban 1. szarvaival balfelé fordított félhold, 2. Δ, 3. ∇, 4. ○ (Súlya 0·65 gr.) . . 1 db.
 21. Salamon, C. N. H. 19. sz. (A korona homlokrésze nem vízszintes, hanem orom-alakú. (a 2 db. súlya 1·32 gr.) Jegye nincs. (Átm. 17—18 mm. 1 db.
 22. Olyan mint az előbbi, hanem az előlapon baloldalt a kar alatt egy pont Salamon, C. N. H. 20. sz. változatai. (A korona homlokrésze orom-alakú.) 6 db. 16 mm. átm., súlyuk 3·29 gr. — 4 db. 15 mm. átm., súlyuk 1·66 gr. 1 db.
 23. Az előlapon jobboldalt a kar alatt köröske. (Átm. 16·5—16 mm.) . . 1 db.
 24. Mint az előbbi, hanem átm. 15·5—16 mm. (2) illetve 15 mm. (1) . . . 3 db.
 25. Az előlapon mindkét kar alatt egy-egy pont. (Átm. 16 mm.) . . . 1 db.
 26. Az előlapon baloldalt a kar alatt egy fordított S betű. (Átm. 16 mm.) . 1 db.
 27. Az előlapon baloldalt a kar alatt rézsút jobbfelé fordított kis latin kereszt. (Átm. 16 mm.) 1 db.
 28. Az előlapon mindkét kar könyökében (a 2 karvonal közt) egy-egy pont. (Átm. 15 mm.) 1 db.
 29. Jegy nélkül. (Átm. 15 mm.) 1 db.
 30. Az előlapon a korona homlokrésze egy közepén megszakított vízszintes és egy oromalakú vonallal van ábrázolva. A nyak mellett, jobboldalt egy kis kör. (Átm. 15 mm.) 1 db.
- Salamon, C. N. H. 22. sz. változatai. (209 ab) Háromféle nagyságú példányok különböztethetők meg köztük, úgymint a) 17 vagy 17—16 mm., b) 16—15·5 mm., c) 15—14 mm. átm. — Továbbá: a hátlapi veret némely példányon alig vagy éppen nem látható és ezeken a a hátlapon az előlapi veret homorú és fordított (negatív) mása látható.

A) Jegy nélkül.

31. Átm. 17 mm. SALOMONI rendes S betűvel 3 db.
32. Ugyanolyan, hanem fordított S betűvel 3 db.
33. Jegy nélkül. Átm. 16 mm. SALOMONI rendes S betűvel 5 db.
34. Ugyanolyan, hanem SALOMONI fordított S betűvel 19 db.
35. Mint az előbbi, hanem SALOMONI 1 db.

36. Kopottak 3 db.
 37. Átm. 15 mm. SALOMONI 2 db.
 38. Ugyanolyan, hanem SALOMONI fordított S betűvel 27 db.
 39. Mint az előbbi, hanem az A betű csúcsa helyén köröcske látható 1 db.
 40. Mint a 38. sz., hanem SALOMONI ♦♦ 4 db.
 41. Mint a 38. sz., hanem SALOMONI ♦♦ 1 db.
 42. Mint a 38. sz., hanem + RE SALOMONI 1 db.
 43. Kopottak 4 db.
 44. Átm. 14 mm. SALOMONI fordított és gyakran 2 egymásba záródó fél-
 körből alkotott S betűvel 3 db.
 45. Rossz föntartásúak 2 db.

B) *Az előlapon baloldalt a kar mellett egy pont.*

46. Átm. 16 mm. SALOMONI fordított S betűvel 5 db.
 47. Mint az előbbi, hanem az átm. 15, illetve 15—14 mm. 8 db.
 48. Mint az előbbieket, hanem az átm. 14 mm. 1 db.

C) *Az előlapon baloldalt a kar mellett három pont egymás fölött.*

49. Átm. 17 mm. SALOMONI rendes S betűvel 1 db.
 50. Átm. 17 mm. SALOMONI fordított S betűvel és utána egy fekvő T
 betűhöz hasonló jeggyel. 1 db.

D) *Az előlapon baloldalt a kar mellett egy köröcske.*

51. Átm. 17 mm. SALOMONI fordított S betűvel 1 db.

E) *Az előlapon baloldalt a kar mellett egy sarkára állított hosszúkás
 négyszög (rhombus).*

52. Átm. 15 mm. SALOMONI rendes S betűvel 1 db.

F) *Az előlapon baloldalt a kar mellett kis egyenlőszárú kereszt.*

(Átm. 15 mm. [14 db.] vagy 14 mm. [2 db.] Súlyuk összesen 6·20 gr.)

53. SALOMONI fordított S betűvel 14 db.
 54. SALOMONI A hátlap a rendes hátlapnak tükörképe, vagyis jobbról-
 balfelé haladó sorokkal és fordított S betűvel 2 db.

G) *Az előlapon baloldalt a kar mellett egy C betű (vagy: sarvaival jobbfelé
 fordított félhold).*

55. Átm. 17 mm. SALOMONI fordított S betűvel 1 db.
 56. Mint az előbbi. Átm. 16 mm. 13 db.
 57. Átm. 16 mm. SALOMONI rendes S betűvel 1 db.
 58. Átm. 16 mm. kopottak 3 db.
 59. Átm. 15 mm. SALOMONI fordított S betűvel 16 db.
 60. Átm. 15 mm. kopottak 4 db.

H) *Az előlapon baloldalt a kar mellett egy fekvő □ betű.*

61. Átm. 15 mm. SALOMONI (az S betű f alakú) 1 db.

1) *Az előlapon baloldalt a kar mellett V betű.*

62. Átm. 15 mm. SALOMONI fordított S betűvel 1 db.

J. *Az előlapon baloldalt a kar mellett két vízszintes vonalka egymás fölött.*

63. Átm. 17 mm. SALOMONI fordított S betűvel 2 db.

K) *Az előlapon baloldalt a kar mellett hegyével lefelé fordított háromszög alatt egy pont.*

64. Átm. 16 mm) SALOMONI fordított S betűvel 3 db.

L) *Az előlapon, baloldalt a kar mellett, fekvő tojásdad pont alatt talpán álló háromszög.*

65. Átm. 15 mm. SALOMONI fordított S betűvel 1 db.

M) *Az előlapon, baloldalt a kar mellett, hegyével lefelé fordított háromszög alatt egyenlőszárú kereszt.*

66. Átm. 17 mm. SALOMONI fordított S betűvel. (Súlyuk összesen 1·78 gr.) 3 db.

67. Mint az előbbi, hanem átm. 16 mm. 4 db.

68. Átm. 16 mm. SALOMONI rendes S betűvel 2 db.

69. Átm. 15 mm. SALOMONI fordított S betűvel. (Súlyuk összesen 3·49 gr.) 9 db.

N) *Az előlapon baloldalt a kar mellett, egyenlőszárú kereszt alatt, fekvő tojásdad pont.*

70. Átm. 17 mm. SALOMONI fordított S betűvel. Hátlapján + PA | N●N (így) | A (így)! 1 db.

71. Mint az előbbi, hanem a hátlapi veretnek csak gyöngé nyomaival és az előlap negatív másával. 1 db.

72. Átm. 16 mm. SALOMONI fordított S betűvel 1 db.

73. Mint az előbbi, átm. 15 mm. 1 db.

O) *Az előlapon baloldalt a kar mellett pont és ez alatt lépcsőzetesen megtört függőleges vonal ($\dot{1}$).*

74. Átm. 16 $\frac{1}{2}$ mm. SALOMONI rendes S betűvel. 1 db.

P) *Az előlapon baloldalt a fej mellett kerek pont.*

75. Átm. 15 mm. SALOMONI fordított S betűvel 1 db.

R) *Az előlapon baloldalt, a fej mellett, tojásdad fekvő pont.*

76. Átm. 16 mm. SALOMONI rendes S betűvel 1 db.

S) *Az előlapon a fej (arc) mindkét oldalán egy-egy pont.*

77. Átm. 17 mm. SALOMONI rendes S betűvel és utána fekvő T betűhöz hasonló jeggyel 1 db.

78. Átm. 17 mm. 8→ALOMONI fordított (de összenyomott) S betűvel és utána fekvő T betűhöz hasonló jeggyel. Hátlapján + IA | NON | IA (így) 1 db.
 79. Átm. 17 mm. 8→ALOMONI fordított S betűvel és utána fekvő L betűhöz hasonló jeggyel 1 db.
 80. Átm. 16 mm. 2ALOMONI fordított S betűvel 1 db.
 81. Mint az előbbi, hanem átm. 15 mm. 1 db.

T) Az előlapon a kereszt szárától balra egy pont.

82. Átm. 17 mm. 2ALOMONI fordított S betűvel. Hátlapján az O betű közepében egy pont 1 db.
 83. Átm. 17 mm. SALOMONI rendes S betűvel. Hátlapján az O betűt egy nagy kerek pont ábrázolja. Az előlap negatív képe is látszik 1 db.
 84. Átm. 16 mm. 2ALOMONI fordított S betűvel 2 db.
 85. Átm. 14¹/₂ mm. Kopottak 2 db.

U) Az előlapon a kereszt szárától balra egy hegyével lefelé fordított háromszög és e fölött egy kerek pont.

86. Átm. 17 mm. SALOMONI rendes S betűvel. Hátlapján P A | H • N | A (így) 1 db.
 87. Átm. 17 mm. Előlapja olyan, mint az előbbi és hátlapján az előlapi veret negatív mása s a hátlapi veret gyöngé nyomai 1 db.
 88. Átm. 16 mm. 2ALOMONI fordított S betűvel 2 db.

V) Az előlapon a keresztől jobbra egy kerek, vagy pedig álló vagy fekvő kerekded pont.

89. Átm. 16 mm. 2ALOMONI fordított S betűvel 3 db.
 90. Mint az előbbi, hanem hátlapján az O betű közepén pont. (Az egyiknek átm. 15—15·5 mm.) 2 db.
 91. Mint a 89. sz., hanem átm. 14·5—15 mm. 1 db.

Y. Az előlapon a kereszt szárától jobbra egy hegyével lefelé fordított háromszög.

92. Átm. 15 mm. 2ALOMONI fordított S betűvel 1 db.

*Z) Jegy nélkül, hanem más műhelyre vagy más éremvésőre valló előlappal.
 (A fölemelt kar különösen kerekdedebb, a rajz világosabb.)*

93. Átm. 15 mm. 2ALOMONI fordított S betűvel. Az A betű annyira torz és terpeszkedő, hogy első pillantásra V-nek olvasható! (Súlyuk összesen 0·63 gr.) 2 db.

Teljesség kedvéért emlitem a leletbe keveredett, de ahhoz semmiesetre sem tartozó későbbi dénárt:

94. II. Miksa 1568-iki κ—B jegyű magyar dénára.

Gohl Ödön.

Görög éremleletek.

A deécsi görög éremlelet. A Numizmatikai Közlöny II. évf. 14. lapján közöltem a diécsi (= Deécs; Aradmegye) éremlelet egy részének, mely akkor kezembe került, a lajstromát. Azóta a lelet zömét is feldolgoztam, de közbejött akadályok folytán mindig halogattam ennek közzétételét. Most, hogy egyrészt a Num. Közlöny II. kötete, mely csak 200 példányban jelent meg, teljesen elfogyott, másrészt pedig, mert érdemes a leletet a maga egészében ismertetni, az ott leírt 17 érmet is fölvéve a lajstromba, az egész leletet leírom az alábbi sorozatban.

I. Apolloniai drakmák.

Típusuk, az előlapon: borját szoptató tehén, lehajtott fejjel, balfelé fordulva áll. E kép fölött a mezőben egy név, a kép mellett vagy alatt, ritkábban fölötté kis mellékjegy. — A hátlapon: Négyzetes mezőbe foglalt két csillag (régente Antinous kertjének nevezték), e körül pedig négy oldalt felirat. — E típusokat nem fogom minden egyes éremnél ismételni, mert mindenütt ugyanazok, hanem csak a mellékjegyeket és a feliratokat adom a lajstromban.

1. ΑΡΙΣΤΕΑΣ, lenn: dárda, hegyével balra. Rev. ΑΠΟΛ ΦΙ ΛΩ ΝΟΣ . . . 1 db.
2. Ugyanez, de a jegy bizonytalan. Rev. ΑΠΟΛ ΘΕΡ ΣΙ (Τ)Α . . . 4 db.
3. ΑΡΙΣΤΗΝ, jobboldalt fáklya, lenn koszorú (?) Rev. ΑΠΟΛ ΨΤΑ Λ ΟΥ . . . 1 db.
4. ΘΕΟΔΟΤΟΣ, lenn ∞ , baloldalt ΕΕ (tridens) a mezőben. Rev. ΑΠΟΛ ΑΡ ΧΗ ΝΟΣ . . . 1 db.
5. Ugyanaz, de Av. a mezőben balra a tridens fölött P és E monogram . . . 1 db.
6. ΚΑΛΛΗΝ, lenn $\overline{\text{m}}$, a bal mezőben Φ Rev. ΑΠΟΛ Α ΓΗ ΝΟΣ . . . 4 db.
- Ugyanaz, de Av. lenn szőlőlevél indával (?) . . . 1 db.
7. ΝΙΚΩΝ, lenn caduceus a hegyével balfelé. Rev. ΑΠΟΛ ΑΡΙ ΣΤΗΙ ΠΟΥ . . . 3 db.
8. (Π)ΑΥΣΑΝΙΑΣ, lenn 2 hullámvonal (kigyók?) Rev. ΑΠΟΛ ΝΙΚΟ ΤΕΛΕ ΟΣ . . . 1 db.
9. ΣΟΤΕΛΗΣ, lenn hajóorr balfelé. Rev. ΑΠΟΛ ΞΕΝΟ ΦΑΝ ΤΟΥ . . . 7 db.
10. ΤΕΛΕ | ΣΑΡΧΟΣ, lenn csillag, jobboldalt $\wedge$ Rev. ΑΠΟΛ ΔΕΙΝΟ ΚΡΑ ΤΕΟΣ . . . 1 db.
11. ΦΑΛΑΚΡΟΣ, lenn virág. Rev. ΑΠΟΛ ΖΩ ΗΥ ΠΟΥ . . . 1 db.

II. Dyrrhachiumi drakmák.

Típusuk ugyanaz, mint az apolloniaiaké, kivéve, hogy a tehén jobbfelé fordult.

12. ΑΖΙΟΣ, lenn szőlőlevél két indával, jobboldalt függélyesen álló kalász. Rev. ΔΥΡ ΔΑ ΜΗ ΝΟΣ . . . 1 db.
13. ΑΔΕΞΑΝΔΡ Rev. (ΔΥΡ?) ΛΟ/Λ ΛΑΛ. ΙΑΙΥ (barbár utánzat?) . . . 1 db.
14. ΑΔΕΞΑΝΔ, lenn szőlőlevél indával. Rev. ΔΥΡ . . ? ΚΗ ΝΟΣ . . . 1 db.
15. ΑΔΕ | ΞΑΝΔΡΟΣ, lenn bőségszarv. Rev. ΔΥΡ ΑΥ ΣΙΩ ΝΟΣ . . . 1 db.
16. ΑΛΚΑΙΟΣ, lenn szőlőlevél indával. Rev. ΔΥΡ ΠΑΡ ΜΕΝΙ ΣΚΟΥ . . . 1 db.
17. ΑΛΚΑΙΟΣ, lenn három szőlőlevél futó indával. Rev. ΔΥΡ ΤΙ ? Α . . . 1 db.
18. Ugyanazon előlap; a jegy homályos. Rev. ΔΥΡ ΙΤΙ Κ. (?) ΝΟΣ . . . 1 db.
19. ΑΛΚΑΙΟΣ lenn villámköteg. Rev. ΔΥΡ ΑΡΙ ΣΤΗ ΝΟΣ . . . 1 db.
20. ΑΛΚΑΙΟΣ (kis betűkkel). A jegy homályos. Rev. ΔΥΡ ΑΑ Η ΝΟΣ . . . 1 db.
21. Hasonló előlap. Rev. ΔΥΡ ΚΑΛ ΑΠΗ ΠΟΥ . . . 2 db.
22. ΑΛΚΑΙΟΣ, lenn méh. Rev. ΔΥΡ ΣΤΡΑ ΤΩ ΝΟΣ . . . 1 db.
23. ΑΛΚΩΝ, lenn bőségszarv. Rev. ΔΥΡ ΕΟΡ ΤΑΙ ΟΥ . . . 1 db.
24. ΑΛΚΩΝ, fönn a napisten sugaras feje. Rev. ΔΥΡ ΠΑΡ ΜΕΝΙΣ ΚΟΥ . . . 1 db.
25. ΑΛΚΩΝ, jobbra szőlőlevél fölött Η (?) Rev. ΔΥΡ ΘΕ ΟΞΕ ΝΟΥ . . . 3 db.

26. ΑΛΚΩΝ, lenn bőségszarv, jobbra homályos jegy. Rev. ΔΥΡ ΓΟΡ ΓΗ ΝΟΣ 1 db.
27. ΑΛΚΩΝ, lenn buzogány. Rev. ΔΥΡ ΕΟΡ ΤΑΙ ΟΥ 1 db.
28. (ΑΝΔΡ)ΟΝΙΚΟΣ, lenn 2 szőlőlevél. Rev. ΔΥΡ ΚΑΑ ΛΗ ΝΟΣ 2 db.
29. ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ; lenn 2 szőlőlevél, indával. Rev. ΔΥΡ ΑΡΙ ΣΤΟΜΕ ΝΕ(ΟΣ?) 2 db.
30. ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ, lenn bőségszarv. Rev. ΔΥΡ ΓΟΡ ΓΗ ΝΟΣ 1 db.
31. ΑΝΤΙΓΕΝΗΣ, fönn a napisten sugárkoronás feje jobbfelé, baloldalt, a mezőben, égő fáklya. Rev. ΔΥΡ ΘΕΟ ΓΕΝΕ ΟΣ 2 db.
32. ΑΝΤΙΜΑΧΟΣ; fönn: két kis fej jobbfelé; jobboldalt a jegy helye kopott. Rev. ΔΥΡ ΓΟΡ (ΓΙ?) Α 1 db.
33. ΑΝΤΙΜΑΧΟΣ; fönn: villámon ülő sas jobbfelé. Baloldalt a jegy helye kopott. Rev. ΔΥΡ ΔΑΜ (ΗΝ ΟΣ?) 1 db.
34. ΑΝΤΙΟΧΟΣ; jobboldalt: kalász alatt szőlőlevél. Rev. ΔΥΡ ΔΑ ΜΗ ΝΟΣ 1 db.
35. ΑΝΤΙΟΧΟΣ, lenn kormánylapát, jobboldalt függőleges pontozott vonal. Rev. ΔΥΡ ΝΙ ΚΥΑ ΛΟΥ 1 db.
36. ΑΝΤΙΟΧΟΣ. Lenn kormánylapát, jobboldalt buzogány. Rev. ΔΥΡ Α(Υ?) ΚΟ Υ 1 db.
37. ΑΡΧΙ | ΜΗΔΗΣ, lenn a jegy helye kopott. Rev. ΔΥΡ ΠΑΡ ΜΕΝΙ ΣΚΟΥ 1 db.
38. ΑΡΧΙΜΗΔΗΣ, lenn buzogány. Rev. ΔΥΡ ΦΙ ? Α 1 db.
39. ΑΤΩΤΑ(Σ), lenn szőlőlevél két indával, baloldalt buzogány, jobboldalt kalász. Rev. ΑΠ (ΟΥ?) \ ΟΛΤ 1 db.
40. ΑΦΡΟ | ΔΙΣΙΟΣ, lenn bizonytalan jelentésű jegy (eke?). Rev. ΔΥΡ ΕΠΙ ΧΑΡΕ ΟΣ 1 db.
41. ΑΦΡΟ | ΔΙΣΙΟΣ, lenn hasonló jegy, mint az előbbin (eke?) Rev. ΔΥΡ ΑΡΙ ? (Γ?)ΟΥ 1 db.
42. ΔΙΟ | ΓΕΝΗΣ (a jegyek helyei kopottak). Rev. ΔΥΡ ΤΙ Α 1 db.
43. ΔΡΟΜΩΝ, lenn levél. Rev. ΔΥΡ ΘΕΟ (Τ)ΕΛΕ ΟΣ 1 db.
44. ΕΣΚΤΗΜΩΝ, fönn: villámon ülő sas jobbfelé. Rev. ΔΥΡ ΜΕ (Ν)ΕΚ ΚΑ 2 db.
45. ΕΥΚΤΗΜΩΝ, fönn kis női fej jobbfelé, jobboldalt: kalász alatt szőlőlevél. Rev. ΔΥΡ ΦΑ ΝΙΣ ΚΟΥ 1 db.
46. ΕΥΝΟΥΣ, jobboldalt bőségszarv, lenn a jegy helye kopott. Rev. ΔΥΡ Α ΜΥΝ ΤΑ 1 db.
47. ΕΥΝΟΥΣ, lenn: pálcára csavarodó kígyó, jobboldalt bőségszarv. Rev. ΔΥΡ ΝΙ ΚΥΑ ΛΟΥ 1 db.
48. ΕΥΝΟΥΣ, fönn kakas jobbfelé, jobboldalt bőségszarv. Lenn a jegy helye kopott. Rev. ΔΥΡ ? ΙΑ ΛΟΥ 1 db.
49. ΕΥΝΟΥΣ, lenn thyrsos fekszik. Rev. ΔΥΡ ΧΑΙ ΠΙΑ ΛΟΥ 1 db.
50. ΕΧΕΦΡΩΝ, lenn szőlőlevél két indával, baloldalt buzogány. Rev. ΔΥΡ ΑΣ ΚΑΑ ΠΟΥ 3 db.
51. Ugyanaz, hanem av. jobboldalt is van jegy: egy kalász. 5 db.
52. ΕΧΕΦΡΩΝ, lenn szőlőlevél, jobboldalt buzogány. Rev. ΔΥΡ ΑΣ ΚΑΑ ΠΟΥ 1 db.
53. Ugyanaz, incusus hátlappal. 1 db.
54. ΕΧΕΦΡΩΝ; lenn botra csavarodó kígyó (vagy: íj). Rev. ΔΥΡ ΔΙΟ ΔΩ ΠΟΥ 1 db.
55. ΕΧΕΦΡΩΝ, fönn a napisten sugaras feje jobbfelé, baloldalt a jegy helye kopott, jobboldalt szemben ülő bagoly. Rev. ΔΥΡ ΖΩ ΠΥ ΠΟΥ 3 db.
56. ΕΧΕΦΡΩΝ; lenn egy thyrsos (?) fekszik. Rev. ΔΥΡ ΧΑΙ ΠΙΑ (ΛΟΥ) 1 db.
57. ΖΩΙΑΟΣ, fönn a napisten sugaras feje, jobboldalt egy szemben ülő bagoly, lenn a jegy helye kopott. Rev. ΔΥΡ ΖΩ ΠΥ ΠΟΥ 4 db.
58. ΗΡΟ | ΔΟΤΟΣ, lenn 2 szőlőlevél 2 indával. Rev. ΔΥΡ ΑΡΙ ΜΝΑΣ ΤΟΥ 2 db.
59. Ugyanolyan előlap. Rev. ΔΥΡ (ΘΕΟ?) ΤΕ ΛΕΟΣ 1 db.
60. ΗΡΟ | ΔΟΤΟΣ, lenn két sapka egymás mellett. Rev. ΔΥΡ Ο ΒΡΙ ΜΟΥ 1 db.

61. ΘΕΟΔΩΤΟ(Σ?), fönn: csillag. (Oldalt, a jegyek helyei kopottak.) Rev. ΔΥΡ
ΦΑΛΛΑ ΚΡΙΩ ΝΟΣ. 2 db.
62. ΚΕΡΔΩΝ, fönn kis fej jobbfelé. Rev. ΔΥΡ ΑΡΙ ΣΤΗ ΝΟΣ 1 db.
63. ΚΕΡΔΩΝ Rev. ΔΥΡ ΗΛΙ (ΟΔΩ? (ΡΟΥ?)) 1 db.
64. ΚΛΕΩ(Ν?) fönn csillag (?) Rev. ΔΥΡ ΦΑΛΛΑ ΚΡΙ ΩΝΟΣ. 1 db.
65. ΚΤΗΤΟΣ, jobboldalt bőségszarv, lenn kormánylapát. Rev. ΔΥΡ Α ΜΥΝ ΤΑ 2 db.
66. ΚΤΗΤΟΣ, fönn kis női fej jobbfelé, jobboldalt kalász alatt szőlőlevél.
Rev. ΔΥΡ ΦΑ ΝΙΣ ΚΟΥ. 1 db.
67. ΚΥΔΗΠΠΟ(Σ?), lenn kormánylapát, jobboldalt homályos jegy. Rev. ΔΥΡ
Α ΜΥΝ ΤΑ 1 db.
68. ΚΥΔΗΠ, bőségszarv. Rev. ΔΥΡ Α ΜΥΝ (ΤΑ?) 1 db.
69. ΚΥΔΗΠ Rev. ΔΥΡ ΜΑ ΓΕ ΟΣ 1 db.
70. ΛΕΥΚΙΟΣ Rev. ΔΥΡ ΝΕ (ΒΡΙΣ?) (Κ?)ΟΥ. 1 db.
71. ΛΕΥΚΙΟΣ, lenn íj. Incusus hátlappal 1 db.
72. ΜΑΧΑΤΑΣ, lenn tridens. Rev. ΔΥΡ ΑΡΙ ΣΤΟ ΜΑΧΟΥ. 1 db.
73. Ugyanaz, de jegy nélkül. 1 db.
74. ΜΑΧΑΤΑΣ, lenn tridens (?), baloldalt buzogány. Rev. ΔΥΡ ΑΡΙ ΣΤΟ
ΜΑΧΟΥ 3 db.
75. Ugyanaz jegy nélkül 1 db.
76. ΜΑΧΑΤΑΣ, lenn buzogány, szárával jobbra. Rev. ΔΥΡ ΕΟΡ ΤΑΙ ΟΥ. 1 db.
77. ΜΑΧΑΤΑΣ, jobboldalt egy szemben ülő bagoly. Rev. ΔΥΡ ΖΩ ΠΥ ΡΟΥ. 1 db.
78. ΜΑΧΑΤΑΣ, lenn kalász és szőlőlevél (vagy szőlőfürt?) Rev. ΔΥΡ ΚΑΛ
ΛΗ ΝΟΣ 3 db.
79. ΜΑΧΑΤΑΣ, lenn íj. Rev. ΔΥΡ ΝΕ ΒΡΙΣ ΚΟΥ. 1 db.
80. ΜΑΧΑΤΑΣ Rev. ΔΥΡ ? ? ΟΥ 1 db.
81. ΜΑΧΑΤΑΣ, lenn íj. Incusus hátlappal 1 db.
82. ΝΙΚΑΔΑΣ, fönn szárnyas caduceus. Rev. ΔΥΡ ΕΞΑ ? ? 1 db.
83. ΠΑΓΚΡΑ(. . ?), lenn szőlőlevél 2 indával, baloldalt buzogány. Rev. ΔΥΡ
ΑΣ ΚΑΛ ΠΟΥ. 2 db.
84. ΠΑΓΚΡΑΤΗ, baloldalt buzogány, jobboldalt kalász. Rev. ΔΥΡ ΑΣ ΚΑΛ ΠΟΥ. 1 db.
85. ΠΑΓΚΡΑΤΗΣ, lenn kormánylapát, jobboldalt buzogány. Rev. ΔΥΡ ΑΓ ΚΟΥ. 3 db.
86. ΠΑΡΑ | ΜΟΝΟΣ, lenn a jegy helye kopott. Rev. ΔΥΡ ΦΙΑ ? ΜΟΥ. 1 db.
87. ΠΕ(ΡΙ?) | ΓΕΝΗΣ. Lenn szőlőlevél 2 indával (szelvényvonal nélkül).
Rev. ΔΥΡ ΔΑ (ΜΗ?) ΝΟΣ 1 db.
88. ΣΤΕΦΑΝΟΣ A szelvényben jobboldalt 2 pont, rézsút egymás mellett.
Rev. ΔΥΡ ΠΑΡ ΜΕΝΙ ΣΚΟΥ. 1 db.
89. ΣΤΡΑ | ΤΟΝΙΚΟΣ, jobboldalt kalász. Rev. ΔΥΡ ΑΡΙ ΣΤΟΜΕ ΝΕΟΣ 2 db.
90. ΣΤΡΑΤΟΝΙΚΟΣ; fönn a napisten sugaras feje jobbfelé. Rev. ΔΥΡ ΠΑΡ
ΜΕΝΙΣ ΚΟΥ. 1 db.
91. ΣΩΣΤΡΙΩΝ, lenn kormánylapát, jobboldalt bőségszarv. Rev. ΔΥΡ Α ΜΥΝ ΤΑ 1 db.
92. ΤΡΙΤΟΣ, lenn szőlőlevél 2 indával. Rev. ΔΥΡ ΠΑΡ ΜΕΝΙ ΣΚΟΥ. 1 db.
93. ΦΙΛΗΜΩ(Ν), fönn a napisten sugaras feje jobbfelé. Rev. ΔΥΡ ΘΕΟ ΓΕΝΕ ΟΣ 1 db.
94. ΦΙΛΟΣΤΡΑΤΟΣ, fönn repkény(?) -koszorú, jobboldalt tripos. Rev. ΔΥΡ
ΚΛΕΙ ΤΟΥ 1 db.
95. ΦΙΛΩΝ; fönn kis női fej jobbfelé, jobboldalt kalász alatt szőlőlevél.
Rev. ΔΥΡ ΦΑ ΝΙΣ ΚΟΥ. 2 db.
96. ΦΙΛΩΤΑΣ, lenn szőlőlevél 2 indával, baloldalt buzogány, jobboldalt
kalász. Rev. ΔΥΡ ΑΣ ΚΑΛ ΠΟΥ. 8 db.
- Valószínűleg ezzel azonos a Num. Közlöny II. k. 15. l. 16. szám alatt
leírt érem. 2 db.

97. Valószínűleg a föntiekkel azonos (de lenn levél nélkül) a Num. Közlöny II. k. 15. l. 15. sz. alatt leírt érem 1 db.
 98. ΦΙΛΩΤΑΣ, lenn botra csavarodó kígyó. Rev. ΔΥΡ ΔΙΟ ΔΩ ΡΟΥ 2 db.
 99. ΦΙΛΩΤΑΣ, fönn a napisten sugaras feje jobbra, jobboldalt pedig szemben ülő bagoly. Rev. ΔΥΡ ΖΩ ΗΥ ΡΟΥ 7 db.
 100. Ugyanaz, hanem a szelvényben baloldalt egy pont 1 dk.
 101. ΦΙΛΩΤΑΣ, jobboldalt egy fáklya. Rev. ΔΥΡ ΚΑΕ ΑΝΟ ΡΟΣ 2 db.
 102. ΦΙΛΩΤΑΣ, lenn szőlőlevél 2 indával, baloldalt buzogány. Rev. ΓΑ. ΠΑ ΚΟ—Ο Ιο 1 db.
 103. ΦΙΛΩΤΑΣ, lenn thyrsos. Rev. ΔΥΡ ΧΑΙ ΠΙΑ Λ(ΟΥ?) 1 db.
 104. ΦΙΛΩΤΑΣ Incusus hátlappal 2 db.
 105. ΧΑΡΗΣ, baloldalt: jobbfelé hajló pálmaág. Rev. ΔΥΡ ΑΡΙ ΣΤΗ ? 2 db.

Kopottak:

106. Felirata nem látható, lenn viziló jobbfelé. Rev. ΔΥΡ ? ΔΩ ΝΟΣ 1 db.
 107. Felirata lekopott, lenn tridens jobbfelé, baloldalt buzogány. Rev. ΔΥΡ ? Σ ΙΟ ΜΑΧΟΥ 1 db.
 108. Felirata lekopott, lenn: madár jobbfelé. Rev. ΔΥΡ ? ΔΩ ΡΟΥ 1 db.
 109. Felirata lekopott, lenn és jobboldalt lekopott jegyek nyomai. Rev. ? ? Α ? 1 db.

A leletnek kezembe került két része együttesen 171 darabból állott, még pedig az első rész 18 darabból, a második 153 darabból. Ez utóbbi 153 darab súlya 501 gramm volt és finomságát a fémjelzőhivatal 900 ezredrészben állapította meg. A leletet Bungye Anna lelte Deécsen. G—n.

A sásteleki lelet (Bihar megye). Bartos Gábor telkén találta Gug János. Állott 20 darab apolloniai denárból, részletesebben:

1. a) Gyöngykörben balra visszatekintő tehén borját szoptatja. Fölötte: ΑΡΙΣΤΩΝ Rev. ΑΙ—ΝΕ—Α : Schlosser : 3: 4 db.
 b) Mint 1. a), de az alsó szelvényben ΛΡ Rev. ΑΥ—ΣΗ—ΝΟΣ: Schlosser 30. Mionnet 6: 3 db.
2. ΝΙΚΗΝ Rev. ΑΥΤΟ—ΒΟΥ—ΔΟΥ: Schlosser 9. Mionnet 18: 6 db.
3. ΤΙΜΗΝ alul a szelvényben ΤΑΚ Rev. ΔΑΜΟ—ΦΩΝ—ΤΟΣ Schlosser 15. Mionnet 4: 2 db.
4. ΑΓΙΑΣ Rev. ΕΠΗ—ΚΑ—ΔΟΥ Schlosser 20. Mionnet 4: 1 db.
5. ΞΕΝΟΚΛΗΣ Rev. ΧΑΙ—ΡΗ—ΝΟΣ Schlosser 51. Mionnet 21. 4 db.

A szilágysomlyói görög éremlelet. E lelet a szilágysomlyói rendőrkapitányságtól érkezett a m. n. múzeumba és 72 db. ezüst érmet tartalmazott. Az átiratban csak annyi fölvilágosítás volt, hogy „a magurai szőlőhegyekben találták”, de nincs említés arról, hogy összesen mennyi darabot leltek. — A fölküldött 72 darab egy része apolloniai, más dyrrhachiumi ezüstdrachma. — Az egyes típusoknál Mionnet-t idézem,¹ csak az előlap föliratát adva, ami azt jelenti, hogy egyebekben egyezik a darab az idézett helyen található leírással. Mionnet mellett tekintettel voltam még J. Schlosser: Beschreibung der

¹ T. E. Mionnet: Description de Médailles Antiques II. kötet.

Altgriechischen Münzen meghatározásaira is és párhuzamosan azt is idézem, annyival is inkább, mivel, mint tudjuk, Mionnet meglehetősen hiányos. E két katalogus egyikében sem említett darabokat pedig lehető pontossággal igyekeztem leírni. — A következő darabok voltak a beküldött leletben:

I. *Apolloniai ezüst drachmák:*

1. ΑΓΙΑΣ: Mionnet 4. Schlosser 20. 4 db,
2. „: Előlapja Mionnet 4., de a hátlap körirata más s jól szemügyre véve Alkinoos kertjének alaprajzában is más a vonalak elrendezése. Továbbá a hátlayan levő körirat ΑΠΟΛ-ja az alaprajzba stilizált vonalaknak nem a végére áll merőlegesen, mint az előző daraboknál, hanem azok hosszára.
A hátlap köriratából olvasható: ΑΠΟΛ — . . . — ΒΟΥ — ΛΟΥ; ezt v. ö. Schlosser 9., 10. A kert alaprajzában levő egy vonal egy pont egy vonal (—●—) elhelyezéseben is eltér az előbb említett (1. alatti) 4 db.-tól, amennyiben az első sorban levő kezdő vonalnak nem felel meg a pont után a kellő irányban párja, viszont az utolsó sorban a kezdő vonal hiányzik. A hátlayan 7 db. pont van s ennek megfelelőleg 7 pár vonal. Az előbb említett 4 db.-nál is ez a szám. Van belőle 1 db.
3. ΑΡΙΣΤΩΝ: Mionnet 6. Az előlapon a vonal alatt Α'. — Schlossernél 30. 2 db van, az egyik egykorú hamisítvány, mit már ólomszürke fénye is elárul.
4. ΑΡΙΣΤΩΝ: Schlosser 3. Mionnetben nincs ΑΠΟΛ-ΑΙ-ΝΕ-Α hátlappal. 9 db.
5. ΝΙΚΑΝΔΡΟΣ: Mionnet 16., Schlosser 4. 8 db.
6. ΝΙΚΗΝ: Mionnet 18., de alul nincs monogramm! Schlosser 9. 6 db.
7. ΤΙΜΗΝ: „ 19., Schlosser 15. 6 db.
8. ΞΕΝΟΚΛΗΣ: Mionnet 21. (Mionnetben ugyan az előlapon a Σ hiányzik, de ez vagy sajtóhiba, vagy azon példányról, melyet ő látott, lekopott!) A hátlap már lényegesebben különbözik a Mionnetben leírt darabétól. Mionnetben a hátlayan ΑΠΟΛ ΧΑΦΡΗΝΟΣ áll, ami darabjainkon pedig ΑΠΟΛ — ΑΙ — ΡΗ — ΝΟΣ van. De ez is sajtóhiba, mint Schlosser 51. mutatja, hol szintén Ρ van nem Φ. Ebből 5 db. van!
Az 5 db. közül egynek a hátlapja megrongált s az ezüst alól vörösréz (vagy bronz?) látszik, melyet vékony ezüstlemez főd. Tanulságosan szemlélhető ezen a készítés technikája. — E darab szerintem egyidejű hamisítvány, mit mutat az előlap föliratának bizonytalan vonalvezetése s a tehén fejének alakja, mely jóval szélesebb a többi négy darabon levőnél. Később még találkozunk majd pár ilyen darabbal. — E darabokat úgy készítették, hogy az érem magját képező réz (vagy bronz?) lapkát megmelegítették s ilyen állapotban vonták be ezüsttel; éppen úgy, mint ahogyan ma a cinnel való bevonás történik, vagy ahogyan a kémiai úton való aranyozás előtt az arannyal futtatás történt, ezután rányomatták a bélyeget. Mert hogy az ezüst nem hidegen, lemez állapotban lett a réz- vagy bronzmagra préselve, mutatja az, hogy az érmen sehol sem lehet forrasztást észrevenni. Hogy ezen darab hamisítvány, a másik négy darabtól eltérő súlya is mutatja, ama négy db. súlya: 3·37, 3·21, 3·15, 3·10 gramm, ezé pedig 2·98 gramm, holott az érem nagysága a másik 4 db. némelyikét fölözi.
9. A fölírás sem az előlapon sem a hátlayan nem maradt meg teljesen: Előlapon: balfelé fordult borját szoptató tehén, fölötte . . . ΑΗΛΟΣ. Hátlayan: ΙΙΙ — . . . — . . . — ΝΟΣ v. ö. Schlosser 18. Lehet, hogy ezen darab a Schlosser 18. alatt leírtak utánzata. 1 darab.

II. *Dyrrhachiumi ezüst drachmák:*

10. ΖΩΠΥΡΟΣ, az előlapon a vonal alatt levél kétfelől indával; Mionnet 104, v. ö. Schlosser 98. 2 db.
11. ΜΕΝΙΚΟΣ: Mionnet 119., Schlosser 70.,: 3 db.
12. „ Mionnetben nincs, Schlosser 116.,: 7 db.

13. ΜΕΝΙΚΟΣ: Mionnetben nincs, Schlosser 175.: 6 db.
 14. ΞΕΝΩΝ, Mionnet 136., Schlosser 261—268.: 4 db.
 15. „ „ 137., „ 110.: 1 db. Ez is nagyon kopott, különösen a hátlap, melyen semmisem vehető ki.
 16. ΦΙΛΩΝ, Mionnet 145., v. ö. Schlosser 244—245. és 315-el. 2 db.
 17. „ „ 146., a hátlapon csak Δ . . . — . . . — ΜΗ — ΝΟΣ olvasható el. Mionnet idézett száma alatt a hátlapon ΔΥΡ ΝΟΣ látható csak. A mi darabunk valami kicsivel jobb, de ez is kevés. — Lehet, hogy Schlosser 90. s köv. említett ΔΑ — ΜΗ — ΝΟΣ volt itt is; ezen hátlapnak azonban Schlosserben ΦΙΛΩΤΑΣ felel meg az előlapon. Az előtttem levő érmen csak ΦΙΛΩ maradt meg a föliratból s az utána következő betű alsajából egy függőleges vonaldarab, azonban, hogy az elkopott rész nem lehetett ΤΑΣ, mutatja a tér kicsinysége, mely eredetileg az érem baloldalán lehetett. Vagy a Schlosser 226. alatt említett ΠΑΡ — ΜΗ — ΝΟΣ lehetett a hátlapon, de érmünk azért nem azonos a Schlosser 226-al, mert itt az előlapon nem ΦΙΛΩΝ, hanem ΣΤΡΑΤΟΝΙΚΟΣ van idézve. 1 db.
 18. ΜΑΑΡΚΟΣ: Mionnetben nincs. Schlosser 167. Hogy az előlapon fölül van-e valami, nem lehet eldönteni, mert a felső rész elkopott. Alul a vonal alatt AV monogramm van, a V szárai kerekben kifelé hajlanak. E monogramm Schlosser 110/111. lapjain nincs említve. Az érem magja itt is vörösréz (vagy bronz?) ezüsttel olyaténképen bevonva, mint a 8-nál említettem. 1 db.

III. Egykorú zavaros utánzatok:

19. ΞΕΝΩΝ az előlapon borját szoptató jobbra fordult tehén. A fölirat feletti rész elkopott. Lent, a vonal alatt bal irányban szaladó kutya. V. ö. Mionnet 135., de itt az előlap föliratában H is van. A hátlapon csak TN betű vehető ki tisztán. Az eddigi daraboktól különbözik a hátlapon levő ábra is, melynek oldalai nem hajlanak kissé befelé, s így az ábra egyenoldalú téglány: oldalai azonban nem pontosan egyenesek. Egyik hosszabb oldalon van a TN. — Itt is csak a külső burok ezüst, mint a 8. és 18. alatt említetteknél. 1 db.
 20. Előlapon: ΝΑΝΙΦΑΔ s balra fordult, borját szoptató tehén. A föliratban a negyedik betű nincs olyan hosszú, mint a mellette levők. Az ötödik betű sem határozott Φ, mert a köralakú rész e függőleges vonalnak csak egyik oldalán van a ΝΑΝΙ után s a másik oldalra semmi sem megy át belőle. A hátlap kopott, csak . . . Ο — ΙΝΟ — . . . olvasható el rajta. 1 db.
 21. Előlapon: Borját szoptató, jobbra fordult tehén. A fölirat értelmetlen s elkaszimált, az első betű nem látszik; a következők ΕΛΞΔΞ. A hátlapon szintén értelmetlen körülirat: ΔΥ — ΙΙ — ΙΑ — ΑΥΑ s az ábra oldalai itt sem hajlanak befelé, hanem egyenes vonalak. Az érem anyaga is rossz ezüst, s első tekintetre elárulja, hogy barbár kivitelű utánzattal van dolgunk. 1 db.
 Ilyenfajta éremleletet írt le Gohl Ödön a Numizmatikai Közlöny II. évf. 14—15. lapjain, azonban az ott felsorolt darabok közt egy sem azonos a szilágysomlói leletben előforduló darabokkal.

Harsányi Pál.

Pótlék II. Rákóczi Ferenc pénzeinek lajstromához.

Hogy mennyire hasznos a régi numizmatikai közlemények figyelembe vétele újab-
 baknak összeállításánál, mutatja az alábbi példa. — Rohde Tivadar tagtársunknak a Num.
 Közlöny 1907. évi harmadik füzetében közzétett cikkében, mely Rákóczi pénzveréséről
 szól, felsorolja a nagy fejedelem eddig ismeretes pénzeit, bélyeg- és évszámváltozataikkal
 együtt. Szerzőnek figyelmét kikerülte, hogy dr. G. A. Egger „Wiener Numismatische

Monatshefte című, nálunk is eléggé ismeretes folyóiratának első kötetében dr. M. „Unediertes Vierpolturenstück der ungarischen Malkontenten“ című közleményében először is a N. K.-ben megjelent, fönthemlített cikkben 17. sz. a. leírt réz négypolturásnak egy bélyeg-változatát írja le, megnevezvén egyszersmind a gyűjteményt is, ahol ezen eredeti példány taláiható volt, — (Rohde és Zimmermann csak galvanoplasztikai másolatait ismerik), — aztán pedig, épp úgy mint újabban Rohde tagtársunk, úgy ő 1865-ben összeállította II. Rákóczi Ferenc pénzeinek lajstromát és köztük még egy pár olyan fajt is tett közzé, melyeket a N. K.-ben nem találtam. Engedjék meg, hogy dr. M. cikke alapján felsoroljam ezeket:

1. Réz húzpolturás (verdejegy nélkül), 1705.

2. Ugyanaz; 1706.

Wiener Num. Monatshefte I. (1865) 80. lap, IV. sz.

3. Réz négypolturás.

Kassai veret.

MONETA ³ NOVA · I 1706 és lenn 2 apró pálmagally alakú zárójel közt a verdejegy: C A mezőben zárt koronával fődött hasított pajzsú magyar országcimer. (A koronának egész alsó kerülete és belseje is látható. A címerpajzs felső széle ívezett és kissé elfödi a korona hátsó alsó szélét. A címerpajzsnek heraldikai értelemben vett jobb mezejében négy pólya, (az ábrán kettős szegélyvonalakkal) heraldikai értelemben vett bal mezejében pedig hármás dombon nyílt koronából emelkedő kettős kereszt látható.

Rev.: PATRONA HVNGARLÆ A mezőben fönn félholdon ülő koronás fejű Szűz Mária szemben; jobbkezében a kormánypalcát, balkarján a szembenéző koronásfejű gyermek Jézust tartja. E kép alatt stilizált lombdiszből alkotott (köröskörül zárt) keretben IV Mindkét lapon fogazott szegély. — Réz, átm.: 27 mm. (Welzl v. Wellenheim szerint 12-es nagyságú). — Kissé vastag.

Wiener Num. Monatshefte I. k. (1865) 78. lap. (Képpel.)

Ezen, a szerzőtől egyetlen ismert példánynak nyilvánított érem Bécsben dr. (G. A.) Egger gyűjteményében volt 1865-ben.

Budai Antal.

A Hora-lázadás emlékérméi.

Az 1906. évi december hóban Bécsben árverezett Berchtold-féle éremgyűjteménynek nem lajstromozott anyagából, — fides penes auctorem —, néhány ezüst emlékérmét mutattak be a mult év folyamán a m. nemz. múzeumban, melyekről, minthogy a bemutatott példányok nem voltak eladók, az intézet galvanoplasztikai úton készítettett másolatokat (egy-egy példányban). Ezen érmeknek egyszerű leírását nyujtom itten. Hozzájuk csatolom még a m. n. múzeumi éremtár két Hora-féle régi ólom érmének leírását is, a sorozat teljessége kedvéért. Arra nézve, hogy ki készítette a bemutatott érmeket, egyelőre nem állanak megbízható adatok a rendelkezésünkre, csakis az érmek stíljéből, tárgyából és felirataiknak helyesírásából következtethetjük, hogy a mult század közepe felé készülhettek. A szembetünően ugyanazon mester kezéből még egyéb magyar vonatkozású arcképes érmek is kerültek ki, a melyeket ugyanitt, alább, szintén fogok ismertetni.

1. Férfi mellképe jobbra, csonkakúp-alakú prémes süveggel, kihajló gallérú prémkabátban. Körül, a szegélyen: HORJA · REX · DACLÆ · MDCCLXXXIV ·

Hátlapja sima.

Ezüst, 43 mm.

2. Karddal átszúrt szívből úgy fölfelé, mint lefelé kinövő egy-egy hármaskereszt. Körül: HORIA REX DACIAE és 17 84 A szelvényben, a mely félig egymást szelő, félig pedig csak vízszintes vonalakkal van alapozva: 6

Hátlap: Nagy durva korona és lenn durván vázolt talaj. Körül: NOSPRO CAESARE Mindkét lapon háromszoros sima szegély.

Ezüst, $37\frac{1}{2}$ mm.

3. Dombon álló hármaskereszt. A mezőben, kétoldalt, e felirat: $\begin{matrix} R. & D. \\ HO & RIA \\ 17 & 84 \end{matrix}$ Körös-körül széles üres szegély két fonott kör közt. (R. D. annyi mint Rex Daciae.)

Hátlap: Középen egy karddal átszúrt szívből kiemelkedő hármaskereszt. A szegélyen, két fonott kör közt: 8 HORIA · BE · SI · HODINYESTE · CZARA · PLINSE · SIPLETE (annyi mint: Hora iszik és pihen, az ország sir és fizet.)

Ezüst, 43 mm.

4. Dombon álló hármaskereszt. A mezőben, kétoldalt, e felirat: $\begin{matrix} R & D \\ HO & RIA \\ 17 & 84 \end{matrix}$ Körül vonal-körön kívül eső recés szegély, aztán sima szegély és az érem szélén vonalszegély.

Hátlap: Középen (alulról, jobbról beszúrt) tőrrel átvert szívből emelkedő hármaskereszt. Körül: szaggatott vonalkör és 2 vonalkör közé foglalt recés szegély közt: 8 HORIA · BE · SI · HODINYESTE · CARA · BLINSE · SI · BLETESTE · (annyi mint: Hora iszik és pihen, az ország sir és fizet.) Az érem szélén sima szegély és vonalkör.

Ólom (vagy ón?), 42 mm. — NM.

5. Függőleges vonallal átszúrt szív. Alatta két, egymást rézsút keresztező vonal. (kardok?) Kétoldalt a mezőben HO RA

Hátlap: Középen erősen domborodó kerek dudor, melyből köröskörül az egész mezőt betöltő sugarak áradnak szét.

Szegély egyik oldalon sincs.

Ólom. 28 mm. — NM.

6. Férfi mellképe balra. A szegélyen: KLÓTSKA · A HÓRJA' · BARÁTJA' · S TANÁTSOSSA · MDCCLXXXIV · Lenn díszítmény.

Hátlapja sima. — Ezüst, 44 mm.

7. Férfi mellképe jobbra, tollbokrétás prémsüveggel, prémkabátban. A szegélyen: KRISAN · GYOSG (így!) MDCCLXXXIV ·

Hátlapja sima. — Ezüst, 42 mm.

G — n.

É r e m l e l e t e k.

Kőszegpatyiban (Vas megye) 345 darab ezüstpénzt találtak. Itt nyujtom a lelet vázlatos lajstromát:

1. a) Osztrák garasok 1513—1518.
b) Osztrák fillérek 1516—1522; az 1520, 1521, 1522. évből egy részénél behajtott oldalú német pajzsban fordul elő a pólya, de a túlnyomó résznél egyenesoldalú olasz pajzsban. A fillérek között egy darab I. Ferdinánd-féle fillér, E, hármaskarélyban, egyenesoldalú pajzsban az osztrák pólyás címer, két oldalán F—I; egy darab I. Miklós-féle fillér ugyanilyen, csak a címer fölötti korona más.
2. Zsigmond tiroli gróf fillérei (Wind. 2636, 2637. sz.).
3. Steier fillérek:
a) IV. Frigyes fillére (Welzl 8804. V. ö. Pichler III. köt. I. tábla 37.).
b) I. Miksa fillérei 1504, 1512, 1520 évszámmal s a kettős pajzs alatt középen M, B, W betűk; ezen betűk nélkül 1517, 1525. évből. Továbbá Welzl 8826.
c) Fillérek hármaskarélyban, három pajzsos, háromféle változatban.

4. Ferdinánd főherceg karinthiai garasa 1523-ból és karinthiai fillérek 1515—1517.
Egy darabnál e fillérek között a pólya a címer bal felében volt.
5. Salzburgi érsekség fillérei (1500—1525). Wind. 1445—53. és Wind. 1484—86.
6. Aquilejai denárok:
a) Antonius (Schweitzer 75.).
b) Lodovicus Tech (Bally 20.).
7. Passaui fillérek B, E, W betűvel, a túlnyomó rész címerében a párdúc jobbra fordul, csak két darabnál balra. (Num. Zeitschr. 1898. (XXX. köt.) X. tábla 37. E betűvel.) Egy darab volt Wigilius Froschl-féle denár.
8. a) Bajor garas (Ernst Ádám nem kivehető évszámmal).
b) Bajor félgarasok (Albert, 1500-ból).
9. Constanzi garas.
10. a) Oettingeni garas (Joachim 1519. évbeli garasa).
b) Oettingeni denár.
11. Kampeni garasok 1514, 1519.
12. Halberstadt garas (Albert 1530. évbeli garasa).
13. Pfalz-Simmerni félgaras évszám nélkül.
14. Nördlingeni, hennebergi, hardeg-glatzi fillérek évszám nélkül.
15. Schwarzburgi fillér 1520-ból.

A lelet igen jól föntartott darabokat s a fönti főcsoportok körében még számos vázoltatot tartalmazott.

Rácmecskén (Baranya m.) az ottani plébánia birtokán találtak 24 db. XVI. és XVII. századbeli tallért. — Ezek közt volt: III. Ferd. magyar tallérja K—B: 1659 (1 db.), I. Ferd. tiroli tallérja 1558 (1 db.), II. Ferd. tiroli tallérja 1525 (1 db.), 1624-ből 1 db., Ferd. főherceg évszámnélküli tiroli tallérja 1 db., III. Fülöp spanyol tallérja 1622 (2), 1623 (2), 1624 (1), 1627 (1), 1632 (1), Albert és Elisabet hollandi tallérja 1617, 1618 (4), ugyanez évszám nélkül (1). Westfrieslandi tallér 1622-ből, Paris salzburgi érsek tallérja 1638-ból (1); bázeli érseki tallér 1621-ből (2), berni érseki tallér 1622 (3).

Tolnán 68 db. XVI. és XVII. századbeli *aranypénzt* találtak Tóth Mártonné birtokán. — A következő darabok voltak benne: 1. Magyar egyszerű aranyak: I. Ferd. K—B: 1548, 1558 (2 db.), Miksa K—B: 1567 (1), Rudolf K—B: 1582, 1588, 1596 (6); — 2. Cseh aranyak: Rudolf: 1593, 1594, (a hátlap köriratában Szent-László neve, az előlapon a király lábafejei közt egy kör) (3), u. ez, de a király lábánál lilom (1); — 3. Velencei aranyak: II. Hieron Priolus (1559—1567) 2 db., I. Aloys. Mocenigo (1570—1577) 3 db., Nicol. de Porte (1578—1585) 1 db., Pascal Ciconia (1585—1595) 5 db., II. Marino Grimani (1595—1606) 1 db.; 4. Török aranyak: II. Szulejmán (1520—1566) 1 db., II. Szelim (1566—1574) 1 db., III. Murad (1574—1595) 34 db., III. Mohamed (1595—1603) 5 db., kopott példányok: 2 db.

Kehidán (Zala m.) 57 db. XVI. századbeli magyar, osztrák és német birodalmi tallért találtak, a köv. darabokkal: Rudolf magyar tallérja K—B 1587, 1593 (2 db.); — I. Ferdinánd tiroli tallérja évsz. nélk. (1), Károly főhg. tiroli tallérja 1588 (1), Ferdinánd főhg. tiroli tallérja évsz. nélk. (31); — I. Ferdinánd osztrák-burgundi tallérja évsz. nélk. (2 db.), Miksa cseh tallérja 15—75 (1), Rudolf cseh tallérja 1580 (szárnyas), 1583 (csilaggal) (2), u. ettől cseh tallér, előlapján magyar címerrel és Madonnával (2); — Wolfgang Theodor salzburgi tallérja évsz. nélk. (4), Ferdinánd főhg. elzászi tallérja évsz. nélk. (2), Móric Ágost szász vál. fej. tallérja 1556, 1558 (2), Geldern (1591), Nimwegen (évsz. nélk.), Braunschweig-Lüneburg (1583), Schwarzburg (1557), Halberstadt (Heinr. Julius 1597), Lübeck (1583), Uri-Schwyz-Unterwalden (1564) tallérjai 7 db.

Sztracenán (Szepes m.) 8 darab római bronzpénzt találtak; ezek Julia Domna, T. Claudius, Gallienus, Licinius, Constantinus és II. Constantinus idejéből valók.

✱ **EBERH — RDCEP**. V. ö. Welzl 9657—58 (4), a kicsi súlya 0.66 gr. Welzl C. 5. (15), a nagy: 1.3 gr., közép: 0.86 gr., kicsi: 0.61 gr.

4. Welzl D. 1. Hátlap: v. ö. Welzl 9684—85 (3), egy darabnál az ülő püspök jobbiban háromágú virág, a szár alsó végén gömb, v. ö. Welzl 9691—92.

5. Welzl E. 1. Hátlap: v. ö. Welzl 9695 (1), 9697 (1), 9700 (2). — Welzl E. 3. Hátlap: v. ö. Welzl 9711—25 (1); páncélos alak derékig, jobbiban kard, baljában paizs (11); páncélos alak, mindkét kezében kard (1); püspök, mindkét kezében lilium (2). — Welzl E. 3. a., de körirata más (hiányos ugyan). Hátlap: püspök, jobbiban pásztorbot (1). Welzl E. 3. c. — Hátlap: v. ö. Welzl 9725 (2), Welzl E. 4. Hátlap: v. ö. Welzl 9726—32 (5). Welzl E. 5. Hátlap: v. ö. Welzl 9733—34 (1).

6. Welzl F. 9746—47. képe: Num. Zeitschr. 1870:499. I. II:5 (5).

7. Welzl G. 9761. Hátlap: Welzl 9766—67. (2).

8. Welzl H. a. 9769—71. Hátlap: ✱ **LANDEN TROEN** (1), ✱ **LANDEN TROEN**, az oroszlán oldalán és farka tövén kis kör (3), ✱ **LANDEN TROEN**. Deo (1). Welzl H. b. 2., 9776—78 (12), a nagy: 1.4 gr., közép: 0.61 gr., kicsi: 0.52 gr. Welzl H. d. Hátlap: v. ö. 9789. (15), Welzl H. f. Hátl.: v. ö. 9793. (4), v. ö. 9794—96. (1). Welzl H. g. Hátlap: Welzl 9803—04. (2), 9807. (2), Welzl H. h. Hátlap: v. ö. Welzl 9812(4, mind varians). Welzl H. k. Hátlap: v. ö. 9832 (3 varians). — Welzl H. i. Hátlap: Welzl 9825—28 (2). Welzl H. m. Hátlap: 9857—59 (4). Welzl H. n. Hátlap: Welzl 9864. (1), súlya: 1.9 gr., Welzl 9868. (10), nagy: 0.92 gr., közép: 0.68 gr., kicsi: 0.59 gr.

9. Előlapon szárnyas angyal kettős gyöngyörben, alatta alakú bástyafok. Hátlap: Welzl 9871. (9).

10. Előlapon kétféjű sas, körirat nincs. Hátlapon balra fordult négylábú szárnyas állat, mely jobb első lábával kígyót fojtogat (1).

11. Előlapon két torony, csúcsain kereszt, a kereszttek közt csillag, a csillag körül 6 pont, a két torony közt fej. Hátlapján jobbfelé vágató s balra visszatekintő szarvas. Bal első lába alatt s feje mellett kétfelől pont. Kettős körkeret gyűrűjében köröcskék. — Érdekes analogia magyar érmeink közt az elő-laphoz C. N. Hung. I. köt. XVI. sorozat: 305. sz., csak hogy a magyar éremnél a tornyokon nincs kereszt s a csillag mellett még félhold is van, a hátlaphoz C. N. H. I. XVI. sor. 294. sz., de ezen a szarvas balra fut. — V. ö. még Gohl: „Korponai lelet“ Num. Közl. 1907: 126:2. (1).

12. Welzl 9551—52. Képe Num. Zeitschr. 1871: VII. tábla: 1—3. (9).

13. Welzl 9875. (1); 9878. hátlapon a püspök áll, kezét mellén összeteszi, jobbival keresztet, baljával kulcsot szorít magához (11); Welzl 9879. (1); Welzl 9893 (3).

Dunaszekcsői lelet (Baranya m.) 22 db. XVIII. és XIX. századbéli ezüst- és rézérem volt benne. — **XX-asok**: M. Terézia B-jegyű: 1777 (1), II. József: B-jegyű: 1775, 1782, 1785, 1787 (4), Ferenc: A: 1814, 1827, 1831 (3), C: 1806, 1835 (2), E: 1830, 1834 (2), Ferdinánd: A: 1841 (2), B: 1845 (1), M: 1843 (1); 5-ösök: Ferenc: B: 1821 (1), Ferd.: A: 1839 (1); 3 kr.: (1 kopott); réz 1 kr. (EIN KREUZER): Ferenc: B: 1816 (1), S: 1816 (2).

Visán, Kolozsmegye mocsai járásában 86 db. római császári denárt találtak a Nerótól Antoninus Piusig terjedő időből, még pedig: Nero: Coh. első kiad. 13 (1), Otho: Coh. 8 (1), Vitellius: Coh. 23 (1), Vespasianus: Coh. 6 (1), 14 (1), 36 (2), 152 (1), 160 (1), 174 (1), 196 (2), 229 (1) Titus: Coh. 189 (1), Domitianus: Coh. 90 (1), 94 (1), 95 (1), 101 (1), 138 (1), 142 (1), 243 (1), Nerva: Coh. 28 (1), 53 (1), Sabina: Coh. 18 (1), Trajanus: Coh. 22 (1), 27 (1), 32 (1), 34 (2), 44 (1), 47 (1), 51 (1), 88 (1), 93 (1), 105 (1), 125 (1), 129 (1), 137 (1), 146 (1), 168 (1), 170 (1), 172 (1), 175 (1), 187 (1), 194 (2), 195 (2), 220 (2), 223 (2), Cohen, második kiadás: 484, de az előlapon COS VI. (1), Hadrianus: Coh. első kiadás: 4 (1), 9 (1), 11 (1), 95 (1), 114 (1), 115 (1), 130 (1), 131 (1), 141 (1), 150 (1), 156 (2), 275 (1), 296 (1), 317 (1), 328 (1), 387 (1), 398 (1), 401 (1), 410 (1), 417 (1), 428 (1), 464 (1), 479 (1), 481 (1), 493 (1), 519 (1), Antoninus Pius: Coh. 123 (1), 317 (1), Faustina: Coh. 34 (1), 105 (2). Harsányi Pál.

Veszprémben a székesegyház átalakítási munkálatai közben a templom hajójának padlója alól, körülbelül a hajdani kereszthajó és a hosszépület metszési pontján V. Márton pápa ólombullája került napfényre. Előlapján pontozott keretekben Sz. Péter és Sz. Pál fejei, fölöttük pedig SPA SPE felirat látható, hátlapján pedig e barátságos felirat: MAR-
| TINVS | S P. V. A bulla átmérője 35—40 mm. E leletről szóló értesülésünket Rhé Gyula úrnak, a veszprémi múzeum érdemdús őrének köszönhetjük.

Horhí község határában (Hontmegye) pár év előtt két nagyobb fajta kelta ezüst-pénzt találtak. Mindkettőnek előlapján koszorús Zeus-fej látható, az egyiknek hátlapját balfelé haladó lovas képe és a ... jegyek foglalják el, a másikat pedig jobbfelé haladó lovas képe s a ló előtt $\leq$ jegyek.

Ecséden (Hevesmegye) mintegy hat év előtt egy fazékra való kelta ezüstpénzt találtak. A leletet szétkapkodták és az érmek közelebbi meghatározása ennél fogva lehetetlen volt. Csak most kaptam értesítést a leletről.

Budán a Szász Károly-utcában (II. kerület) csatornaásás alkalmával egy régi temetőre akadtak a munkások. Ez alkalommal az egyik sírból egy üveggel fődött fülezett négyyszögletes rézlemezke került elő; az üveg alatt egy papírlapra nyomtatott, német köríratú Mária-kép volt, amelyet nyilvánvaló, hogy amuletképpen, nyakba akasztva viselt a hajdani tulajdonosa.

Bács-Almásón 96 friesachi és 68 kölni denárt találtak együtt. A friesachi denárok közt Welzlnek következő fajai voltak képviselve: B. 1., 2., 3., 4., — C. 1., 2., — D., — E. 3., 5., — F., — H. c, f, i, k, l.

Budapesten a Kelenhegyi-út és a Gyopár-utca sarkán házépítés alkalmával két római pénz került elő. Egyikük Traianus Cohen^{II.} 1201. sz. denárának (PROVIDENTIA AVG hátlapi felíratú) bélelt példánya, a másik pedig Hadrianus Coh.^{I.} 318. sz. nagybronz pénze, ARMENIA ET MESOPOTAMIA IN POTESTATEM P. R. REDACTAE hátlapi felíratú.

A II. kerületben, az Oszlop-utcával szemben megnyitandó Szász Károly-utcában egy XVII—XVIII. századi temetőre akadtak csatornaásás közben. Itt egy ovális sárgarézérmét leltek, melynek egyik lapján a sárkányölő Sz. György lovasképe (j.) látható S GEORGI. felíratú, a túlsó lapon pedig Sz. Mihály álló alakja szemben, ki hosszúszerű keresztje nyelével a letaposott sántán döfi át, jobbjaiban pedig pajzsot tart. Fülezett érem karikával. Mindenesül 38 mm. magas és 24 $\frac{1}{2}$ mm. széles.

Csákányon (Pozsony vm.) 1967 db. bécsi fillérből álló leletre bukkantak, melyben a következő fajok voltak képviselve: Luschin: Wiener Pfennige 44. kép (16), 45. (2), 55. (3), 59. (3), 61. (1), 74. (6), 75. (151), 76. (1), 79. (339), 91. (52), 95. (101), 97. (1), 105. (2), 110. (243), 117. (1), 132. (53), 133. (193), 134. (173), 141. (97), 142. (41), 148. (352), 155. (3), 165. (50), 238. (5), 239. (3), 241. (20), 247. (1), 248. (3), kopott példányok (36), egyéb fajok: nagy rozetta 2 szárny fölött (1), fej szemben, 2 szárnyal (1), madár balfelé (1), párdúc (?) balfelé (1), V. Albert osztrák fillérje (Coll. Windischgrätz 100. sz.) (1), ugyanaz (Coll. Wind. 101. sz.) 9 db. A lelet súlya 1273 gr. volt.

Balmazújvárosban 60 db. friesachi fillérből álló éremlelet került napfényre. Welzl szerint meghatározva, a következő fajokból állt a lelet: B. 1. faj (2 db.), B. 2. (1), B. 3. szerint meghatározva, a következő fajokból állt a lelet: B. 1. faj (2 db.), B. 2. (1), B. 3. (2), B. 3. változata (az angyal balkezeiben könyv) (1), B. 4. (1), C. 1. (2), C. 2. (1), C. 3. (2), C. 4. (4), C. 5. (6), D. (2), E. 2. (1), E. 3. a. (2), E. 3. b. (4), F. (2), H. a. (3), H. b. 2. (4), H. f. (3), H. h. (1), H. i. (1), H. k. (1), H. m. (2), H. n. (3), Welzl 9878. sz. (2), 9880—81. sz. (1), 9886. sz. (1), 9891. sz. (1), kopott darabok (5).

Barbárpénz-leletek Erdélyben. Újabban mutatták be a nemzeti múzeumban az alábbi három kis leletet:

Besztercze vidékén találták a következő barbárpénzeket: 1. II. Philippus-féle tetradrakmon barbár utánzata (av.: Zeus-fej jobbfelé, mögötte félhold(?), rev.: lovag jobbfelé, pálmával a kezében.) Be van vágva. — 2. A De la Tour atlaszában 8774. sz. a. ábrázolt

ezüstpénz két változata. — 3. A De la Tour atlaszában 9883. sz. a. ábrázolt ezüstpénz változata. — 4. Nagy Sándor drakmáinak kétféle barbár utánzata.

Baróth táján találták 1. a De la Tour atlaszában 9618. sz. a. ábrázolt ezüstpénznek egy példányát és 2. a De la Tour atlaszában 9630. sz. a. ábrázolt ezüstpénznek két változatát, 3. római köztársasági denárnak barbár utánzatát. Av.: női fej balfelé, a fej tetején modiuossal (?), rev.: Quadriga jobbfelé, benne lándzsát tartó emberi alak, lenn L · AE s a szelvényben betűk nyomai. Átm. 17·5—18 mm. súlya circa 3 gr. Hátlapja L. Antestius Gragulus (Babelon 9. sz. 124. Kr. e.) denárának utánzata.

Erdélyben, közelebből meg nem állapítható helyen találtak egy római köztársasági denárnak következő barbár utánzatát: Koszorús női fej jobbfelé, mögötte ΓΓΛοΓ rev.: hajó-orr, fasces, caduceus és egy kalász. — Hátlapja C. Norbanus (Babelon 1. sz., — 84. Kr. e.) denárának barbár utánzata.

Budán, a Zsigmond-utca 6. sz. telkén munkások néhány régi pénzt találtak, melyeket a nemz. múzeumban bemutattak. — Ezeket láttam: Domitianus denára (rev.: Pallas promachos képével, cos XIII. cens p. p.) — Constans: fel. temp. reparatio (a császár hajóban áll, — bronz,) — a C. N. H. 101.—103. sz. keleti feliratú magyar rézpénz kivágott középső része. — I. Mátyás magyar király H—I jegyű és V jegyű denárai, egy habsburg-kori kopott magyar denár, — Mária Terézia 1763. évi osztrák és 1765. évi cseh huszasai, II. Ferenc 1807. évi 30-krosa és 15-krosa, 1812. évi s-jegyű 1-krosa és ½-krosa, egy 1852. évi (3-kros?), egy zsetón, mindkét lapján nagy 6-os számjeggyel, végül egy vallásos-tárgyú füleztet bronz érem Sz. Mária képével N · S · DEL S · MONTE SOPRA VARESE és rev.: B · V · DI CARAVAGGIO felirattal.

Dunapentelén az Öreghegyen Sept. Severus bronz-medallionját találták. Cohen 2. kiad. IV. k. 16. l. 122. sz., az előlapon úgy látszik, hogy IMP III-mal, míg Cohen IMP III-ot említ. — A dunapentelei példány hátlapja rossz, előlapja ellenben igen jó fönn-tartású.

Fehérmegyében Diocletianusnak C^{II}. 53. sz. aranypénzét találták, a lelőhelyet már nem lehet közelebből meghatározni.

Jászberény határában Constantinus I., Licinius és Valentinianus I. kis rézpénzei kerültek elő.

Kismartonban Traianus Deciusnak GENIVS EXERC. ILLIRICIANI feliratú ezüst antoninianusát találták.

Nagysápon (Esztergommege) 1451 db. régi ezüstpénzt találtak, melyből 1441 db-ot egy esztergomi kereskedő vásárolt meg. Csak tíz db. került belőle a n. múzeumban bemutatásra, melyeket Harsányi Pál ismertet részletesebben e füzetben.

Szalacsán, ókori ékszerekkel együtt, Darnay Kálmán nagyszámú római ezüstpénzt talált. Ezek közt képviselve voltak a következő uralkodók és családtagjaik pénzei: Galba (1 db.), Traianus (1), Antonius Pius (3), Faustina sen. (1), M. Aurelius (2), Commodus (1), Sept. Severus (3), Julia Domna (2), Julia Paula (1), Julia Mamaea (1), Sev. Alexander (2), Gordianus III. (21), Philippus p. (14), Otacilia (3), Philippus iun (14), Decius (14), Etruscilla (7), Hostilianus (1), Treb. Gallus (8), Volusianus (6), Valerianus p. (40), Mar-niana (2), Gallienus (28), Salonina (12), Valerianus iun. (10), a leletben volt még a Gal-lienusnak tulajdonított consecratio-pénzek közül két darab, egyik Traianus, a másik Sev. Alexander képével (összesen 200 db.).

Szabadkán, Matolovits István három velencei zechinót (aranypénzt) talált. Ezek: 1. Antonio Priuli (1618—23), Domenico Contarini (1659—75) és Alvise Contarini (1676—1683) egy-egy aranya.

Gohl Ödön.

K ü l ö n f é l é k.

Római köztársasági híbríd denár. — C. Julius Caesar koszorús feje jobbfelé, babérág és caduceus közt. (Babelon, Julia, 57. sz. előlapja.)

Rev.: IMP TER a mezőkben. — Középen parthus tropaeum, mely lándzsára szúrt sisakból, páncélból és kétoldalt egy-egy hosszukás, közepén karcsúbb pajzsból áll. A tropaeum tövénél kétoldalt egy-egy kerek, ívonalakkal díszített pajzs. (Babelon, Antonia 77. sz.)

Ezüstdenár. — N. M.

Ezen denár C. Julius Caesar és M. Antonius triumvir denáraiból van összeállítva.

Ismeretlen garas. Nemrég egy — nem budapesti — éremkereskedő egy előtte is ismeretlen ezüstgarast mutatott be, mely azzal keltett különösebb érdeklődést, hogy egyik lapján a magyar garasokról ismert madonnakép látható rajta.

Av.: Középen recézett körben (?) négyelt címerpajzs, szív-pajzsszal, sisakkal és sisaktakaróval. A pajzs négy mezejében egy-egy (heraldice jobbfelé fordult) oroszlán, a hasított szív-pajzsban bizonytalan címerképek. A szegélyen fenn (G · M · H ·) körül pedig: VZ · P · V · E · R · K · M · M · C · R · V · O · C · I · H · P ·

Rev.: Középen recézett (?) körben fénysugarak közt szemben ülő koronás fejű Szűz-Mária, kezeiben kormánypálccával és a gyermek Jézussal. A szegélyen körül: · ANNO · 1627 · DEN · 5 · SEPTEMBRIS.

Egy zlatnói üvegérem. Megemlékeztünk a zlatnói üveggyárban Pántocsek igazgatósága idejében készült szép üvegérmekekről. A n. múz. Delhaes-féle érmei közt, az egyik még föl nem dolgozott csoportban találtam a következő érmet, melynek eredetije az ismeretes Heuperger-féle bronz-plakettek sorozatába illik.

Férfi mellkép szemben, kissé balfelé fordult fejjel, katonai egyenruhában, 1 rendjellel és 1 rendszalaggal. Körül: Feldmarschall Fürst v. Wrede. Lenn: L. Lemberger. Hátlapja sima, átlátszó, színtelen, felületén homályosított üveg. Előlapja és pereme is fekete patinás ezüstbevonatú, mely le nem választható a reszelőnek is ellenáll. Szegélye egy helyt kitörött, ez a hely is patinás ezüstbevonatú. Átm.: 54¹/₂ mm. és 6¹/₂ mm. vastag.

Hunyadi László emlékére. (a XIX. század első feléből.) Bajusztalan ifjú férfi mellképe szemben, hosszú fürtös hajjal, kapcsos mentében, gombos dolmányban, vonalkörben, melynek alsó része hiányzik. A szegélyen fenn: HVNYADY · LÁSZLO.

Hátlapján a mezőben e bevéselt felirat: el nem tűrhettén az irigy, | hogy benne feléled attya, | ez ártatlan elveszte gyenge | korában. | Körül bevéselt koszorú-szegély.

Ezüst, circa 44 mm. — Erdélyi Múzeum, Kolozsvárt. — (Más példánya Berchtold Lipót gróf gyűjteményében volt.)

Ugyanezen éremnek egyoldalú sárgaréz példánya, sima hátlappal, a m. nemzeti múzeumban található.

Zsetón I. Mátyás arcképével. I. Mátyás magyar királynak a Marti fautori hátlapja feliratú érméről másolt mellkép jobbfelé, körül: Mathias rex Hvngariae bohemiae Dalmat | Hátlapja sima. Mindkét lapon 2 sima szegély.

Fülezett érem. (Modern munka.)

Aranybronz. 21 mm. — N. M.

Ismeretlen érdemek jutalma ez alábbi érem: Fönn félkörben írott betűkkel: *A Fényes Egyesület* lenn 2 parolázó kéz.

Hátlap: fönn félkörben, írott betűkkel: *Az Erdemnek* (így) lenn födeles söröspohár, jobbfelé fordított füllel és ez alatt 1843 évszám.

Az összes feliratok és képek kézzel vannak bevésve az öntött lapkába. Mindkét oldalon előreálló szegély. Az érem füle egy darabból való a lapkával.

Sárgaréz, ezüstözés nyomaival. 43 mm. — N. M.

Tóth Béla, kitűnő publicistánk arcképes plakettjét, egyetlen, ránk maradt arcképe után készítette tavaly Csillag István szobrász. Az egylapú négyszögletes plakett, Tóth Béla mellképét mutatja, szemben, kissé balfelé fordult testtel, jobbfelé visszatekintő fejjel, fején kis házisapkával. A kép alatt, a szelvényben Tóth Béla autogramma, a mezőben, fönn, jobboldalt CSILLAG | 1907 | mesterjegy olvasható. E plakett kétféle kiadásban jelent meg:

1. Öntött bronzplakett, 222 mm. magas és 145 mm. széles. — NM.

2. Vert plakett, 74 és 49 mm., a) ezüst, b) bronz.

Utóbbiak a Pesti Hírlap szerkesztőségében kaphatók.

A m. nemzeti múzeum legújabbán megszerezte egy hazai éremgyűjtő barbár érmeinek egy részét, — 352 darabot. E gyarapodás tetemesen hozzájárult a nemzeti múzeum mintegy 3000 darabra rugó barbár éremgyűjteménye némely sorozatainak kiegészítéséhez. Az új szerzeménynek mintegy harmadrésze a tótfalusi éremlelet anyagából került ki. Csinos sorozatokat mutat föl azonban úgy a gall és a galliai császári veretekből, mint a római császári pénzek hazai barbár utánzataiból is. A 17 grammos kelta pénzek csoportjából kétféle DEVIL-féle stater és a Nonnos-féle aprópénznek egy bélyegváltozata érdemel említést. A noricum-i Nemet, Atta, Adnamati, TI és egyéb feliratú pénzek, továbbá számos hazai Philippeus-utánzat, a hispaniai Arsa és Belsinun egy-egy pénze, Nagy Sándor tetradrakmonjainak és drakmáinak meg a thasosi tetradrakmonoknak barbár utánzatai, több hazai kelta kispénz és néhány gót király pénzei egészítik ki e szerzemény anyagát. E gyűjtemény jól megfelelt hivatásának, mert lényeges részeiben együttmarad és a tudomány szolgálatába szegődik a nemzeti intézet falai közt. — Nem tartom fölöslegesnek ismételten hangoztatni azt az óhajt, hogy bár gondoskodnék hazai gyűjtőink legnagyobb része már előre és jókor arról, hogy az a gyűjtemény, melynek megalkotására annyi időt, gondot, fáradságot és pénzt fordítottak, ne semmisüljön meg, előbb vagy utóbb, szétszóródás folytán, hanem váljon a nemzeti művelődés és a tudomány eszközévé, megőrizvén egyszersmind beláthatatlan időken át annak az emlékét, aki érdeklődéssel és szeretettel foglalkozott velük egykor, közvetlenül a saját öröme, közvetve pedig a „köz”-nek, a nemzetnek teljesítvén hasznos és nemes szolgálatot!

MES- | TERÉNEK, SZARVASKENDI 'SIBRIK MIKLÓSNAK ÉS A FEJE- | DELEM
MOSTOHA ATYJÁNAK, A MAGYAR VALLÁSSZA- | BADSÁG ELŐHARCZOSÁNAK,
KÉSMÁRKI THÖKÖLY | IMRE ERDÉLYI FEJEDELEMNEK | DRÁGA TETEMEIT. |

Felülete homályosított.

Arany 70 mm. — Thaly Kálmán birtokában. (Egyetlen példány.)

Ezüst 70 mm. — (15 db. készült.)

Bronz. 70 mm. — (50 db készült.) — NM.

2. **Ormodi Vilmos**, az 1. m. ált. biztosító-társulat vezérigazgatójának jubiláris plakettjei: Mellkép balfelé. A jobbfelé ívesen szélesedő szelvényben: ORMODI s ettől jobbra egy címer: Metszett pajzsban koronán ülő tárt szárnyú sas és torony. A rostélysisakon koronán ülő tárt szárnyú sas. — Fönn és kétoldalt sima szegély. Négyzetes öntött bronzplakett. 39·3 centiméter magas és 26·1 centiméter széles. A plakett jobb oldalának hátsó peremén homorú betűkkel: ALOIS STROBL. A külső perem alján homorú betűkkel: AKT.-GES. VORM. H. GLADENBECK v. SOHN | BERLIN—FRIEDRICHSHAGEN.

Hátlapján fül és karika.

Barnára patinázott bronz. — Nemzeti Múzeum.

3. Ugyanolyan mint az előbbi, hanem a plakett külső peremének alsó szélén homorú betűkkel ez áll: AKTIEN-GESELLSCHAFT GLADENBECK | FRIEDRICHSHAGEN |

Négyzetes, egyoldalú öntött plakett. (Hátlapján nincs fül, sem karika.)

Bronz, 194 mm. magas és 129 mm. széles — NM.

4. **Zsolnay Miklós** pécsi kiállítási plakettje. — A plakett mezejét mindkét lapján 2 függőleges vonal 3 részre osztja, ezek közül a középső szélesebb a szélsőknél.

Az előlapon a középső mezőben Zsolnay Miklós mellképe balfelé. A két szélső mezőben fönn: ZSOLNAY MIKLÓS, lenn pedig 3—3 Zsolnay-féle diszedény.

Hátlap: a középső mezőben pécsi kiállítási épület képe, 2 toronnyal. A kép alatt, jobboldalt: BECK Ö. FÜLÖP. Fönn, nagyobb, homorú betűkkel: A · PÉCSI · 1907. ÉVI · MEZŐ · ÉS · ERDŐGAZDASÁGI · IPARI · ÉS · MŰVÉSZETI · ORSZ. KIÁLLÍTÁS | A 2 szélső mezőben fönn 1—1 négyzetes babér(?)fűzér. Mindegyik szélső mezőben 1—1 meztelen fiú áll, kissé a plakett közepe felé fordulva. A baloldali jobbkarját feje fölé emeli és balkezeiben diszedényt tart, a jobboldali pedig balkarját emeli feje fölé és lefüggő balkezeiben kalapácsot tart. — A plakett felülete homályosított.

a) Ezüst (6 példány készült). — 59·5 mm. magas és 85 mm. széles.

b) Bronz. — NM. — (60 db készült.)

5. **Osztrák császárijubiléumi korona**. — Ő felsége koszorútlan feje (mellrészszel) jobbfelé. Körül: FRANC. IOS. I. D. G. IMP. AVSTR. REX BOH. GAL. ILL. ETC. ET AP. REX HVNG.

Hátlap: Az osztrák császári, ú. n. házi korona körül köralakban kiinduló fénysugarak. Ezek közt kétoldalt: 1848 és 1908 Alább két keresztbe tett babérgallyon FJI Körül: DVODECIM LVSTRIS GLORIOSE PERACTIS Lenn: 1 COR.

Mindkét lapon gyöngysoros és sima szegély.

Külső peremén: VIRIBVS * +○ * ○+ * VNITIS * +○ * ○+ *

Ezüst. — 23. mm. — 5 gr (felülete fényes).

6. **Imhoof-Blumer Frigyesnek**, a görög érmészet terén nagyíró tudósnak és gyűjtőnek hetvenedik születésnapjára készült és most küldetett szét a következő érem:

FRIEDRICH IMHOOF-BLUMER mellkép jobbfelé. Lenn homorú betűkkel: HANS FREI 1908

Hátlapján babérfűzérből alkotott körben e felirat: FRIDERICO IMHOOF-BLUMER | QVI NVMMOS VETERVM | GRAECORVM | EXIMIO INGENIO | Ꞥ INLVSTRVIT Ꞥ | OBTVLERVNT AMICI | — | SEPTVAGENARIO | OMNIA | FELICIA |

Mindkét lapján sima szegély. — Felülete kissé patinázott.

Sárga bronz, 59 mm. — NM.

Irodalom.

Musica in Nummis. Írták: Andorfer Károly és Epstein Richárd. Bécs, 1907. Gilhofer & Ranschburg. 199 l. + 9 tábla. Ára: 30 korona. — Azt hiszem nincs vérbeli gyűjtő, ki, különösen az éremgyűjtés terén, idejét s eszközeit ne valamely kisebb csoportnak, vagy valamely kornak szentelné, avagy legalább is a többi mellett különös előszeretettel ne ápolná. A zenei érmek csoportja oly kicsiny, hogy bizonyára a gyűjtési szenvedélyen kívül még zenekedvelőnek s a zenetörténet ismerőjének is kell lennünk, hogy vele foglalkozunk. Melyek a zenei érmek? Azok, melyek valamely énekes vagy énekesnő, zene-művész, zeneszerző, karmester, zeneíró, hangszerkészítő emlékének fentartására, vagy valamely különös ünnepség alkalmából verettek. A Musica in Nummis alcímében mindezeket belefoglalja s az előszóban hozzáfűzi még, hogy iskolák, dalünnepek jutalomérmeit is hozzájuk számítja, de nem foglalkozik oly érmeikkel, melyek a zenét csak általánosságban érintik, vagy a zeneünnepek és dalversenyek alkalmából verettek. (Ez utóbbiakat kár volt elhagyni, mert a teljesség rovására van.) Azt a feladatot, melyet a szerzők maguk elé tűztek, íme ismerjük. Munkájuk nem volt könnyű. Hosszú ideig is dolgoztak rajta, amit a mű beosztásából látunk. Az érmek törzs-, alapsorozatát (5—66. lap) három pótlékkal kellett kiegészíteniök. A pótlások egymagukban véve is elég terjedelmesek. Az első 56, a második 38, végül az utolsó pedig 33 lapra terjed. Mind a négy részben betűrendben sorolják fel az érmeiket. Végül névjegyzékkel egészítették ki munkájukat könnyebb tájékozódhatás végett.

A munkát igen megnehezítette azon körülmény, hogy forrásmunkák úgyszólván teljesen hiányzanak. A szerzők csupán két munkára hivatkozhatnak; az egyik Gerber 1792. évi Zenész-Lexikonja, (Historisch-Biographisches Lexicon der Tonkünstler), melyben „vagy egy tucat“ érem van felsorolva, a másik a jóval későbbi (1867) Schulze műve „Medaillen auf Tonkünstler“, mely 177 ily fajta érem leírását tartalmazza. Ezzel szemben a Musica in Nummis 984 érmet sorol fel, ami mind az érmek szaporodásáról, mind az írók lelkiismeretes tárgy szeretetéről és nagy szorgalmáról tanuskodik.

Gerber idézett műve rendelkezésünkre állván, nem mulasztottuk el azt könyvünkkel közelebbről egybevetni. Gerbernél nyolc érem van felsorolva (a kilencedik jelzése téves). Ezek közül ötöt a Musica in Nummis is felvett, még pedig kettőt szó szerint, egyet kiegészítve s kettőt a Schulze-féle műből Gerber említése nélkül. Ez alkalommal helyreigazításul megjegyezzük, hogy a 389. számú, Marchesi Luigi tiszteletére Milanóban vert érem nem 1785-ben (MDCCCLXXXV), hanem 1782-ben veretett, mert Marchesi 1785-ben Bécsben volt. Schilling: Zene-lexikonjában (Dr. Gustav Schilling: Encyclopädie der gesammten musikalischen Wissenschaften, oder Universal-Lexicon der Tonkunst, Stuttgart 1838) az éremről is megemlékezik, nem különben a Gerber-nél felsorolt, de a Musica in Nummis-ba fel nem vett Hasse Faustina flórenci diadalaira vert emlékérmekről is. A Gerber által említett Ramler-ről Schilling se tud; itt sem vétetett fel az érmek sorába. Végül a Musica in Nummis a Sulzer-érmet Schulze után pusztán csak megemlíti, pedig Gerber még az évszámot, 1775-öt is megadja. Ez utóbbiak kisebb jelentőségűek, csak a Marchesi-féle érem évszámának helyesbítése fontos.

Ha végig nézzük a 386 egyén tiszteletére vert érmek lajstromát, pironkodással kell elismernünk, hogy a 984 érem közül a Lehár-plakett egyik válfaján kívül csak egy magyar feliratú van: a Radnitzky által 1873-ban Liszt Ferenc ötvenéves művészi működésének emlékére véssett érem, melynek hátlapján Vörösmartynak Liszt Ferenchez írt verse van (174. sz.) Ezen érem egyetlen, a Musica in Nummis-ban fel nem sorolt arany példányát, mely Lisztnek 1873. évi budapesti ünnepeltetése alkalmából adatott át, ma a M. N. Múzeum más Liszt-ereklyékkel együtt őrzi. Bármennyire bőkeblűen akarjuk számítani a magyar vonatkozású érmeiket, Lisztet is beleszámítva kilenc nevet hozunk csak össze, s a reájuk vonatkozó

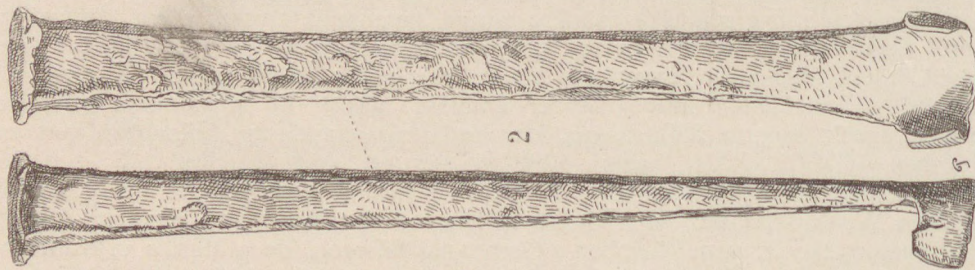
érmek közül egyet sem készített magyar ember. Igaz, hogy nálunk az éremvésés és főleg a plakettmintázás nagyon fiatal művészet s azért, hogy alig van érmünk, nem a művészeket illeti a szemrehányás . . . Örömmel jegyezzük fel e helyen, hogy legújabbán nálunk is mozog a föld. Kitűnő művésznünk, Beck Ö. Fülöp a Koessler-féle plakettet mintázta meg. Nagysága 57 X 37 mm. Koessler mellképe a profilban jobbra néz, (herald.) mellén összefont karokkal. Aláírása: *Koessler János 25 éves tanári jubileuma alkalmából barátai*. Ezenkívül Telcs Ede Popper Dávidot és Puccini-t örökítette meg plakettben. Sajnos ezek nincsenek kezeink között, s így nem emlékezhetünk meg róluk bővebben.

Ha valamely — úgyszólván úttörő munkában alig találunk helyesbiteni valót, vagy hiányt — ez utóbbi természetesen relativ fogalom marad, mert nincs ily irányú gyűjtésünk — ezzel röviden jeleztük a munka előnyeit, jóságát s annyiaval inkább ajánlhatjuk a gyűjtők figyelmébe, mert hátha kedvet kapnak zenei érmek gyűjtésére s ezzel nemcsak értékes kiegészítésekkel szolgálnának, hanem, ami még értékesebb, az éremvéső, plakettervező művészek ambícióját is felkölthetik.

Részünkről végül nem mulaszthatjuk el ez alkalmat, hogy reá ne mutassunk oly évfordulókra, a melyek a közeljövőben alkalmat adnának arra, hogy érmekkel, éremlapokkal, sőt zsetónokkal is megörökíttessenek. Például csak egynéhányat. 1909 Sipos Antal 70-ik születésnapja, 1910 Erkel Ferenc, 1911 Liszt Ferenc, 1912 Engeszer Miklós, 1914 Egressy Béni és Mosonyi Mihály, 1915 Volkmann Róbert és Stephen Heller születésének a 100-ik évfordulója. Ismételten ajánljuk ezeket az évfordulókat a művészek, éremkedvelők és a műbarátok figyelmébe.

D'Isoz K.

Az Archaeologiai Értesítő f. évi 2. füzetében (137. l.) Darnay Kálmán a szalacsikai telepen újabban lelt régiségeket mutatja be. Minket csak egy szerszám érdekel közülök, ez egy 24 cm. hosszú, felső végén 2 cm. vastag négyszögletes vasrúd, mely alsó végén kétoldalt kiálló nyúlványnyal van ellátva. Ez a nyúlvány $\frac{3}{4}$ köralakban van hajlítva és alsó szélén Darnay szerint ki volt élesítve. Darnay úgy vélekedik, hogy evvel a szerszámmal vágták kerekre a szabálytalan alakú pénzeket. E szerszám képét a mellékelt ábrán mutatom be. (A dúc szíves átengedéseért egyszersmind köszönetemet nyilvánítom az Archaeologiai Értesítő szerkesztőségének.)

Nagyon örvendenék a fontosnak ígérkező fölfedezésnek és szívesen csatlakozom Darnay azon véleményéhez, hogy az említett szerszám ú. n. kerekvágó volt, hanem, hogy a pénzlapkákat a kaposmenti kelták evvel a szerszámmal vágták volna kerekre — több körülmény tiltja hinni. — Először is Darnay kerekvágójának átmérője 3 centiméter. Ilyen átmérőjű barbár pénzt hazánkban legfőlebb Dáciában vertek (a késői sciphatusokat), többi barbár pénzeink mind lényegesen kisebbek. A kaposmenti típusú nagypénzek 20—24, a kispénzek 12—15 mm. közti nagyságban váltakoznak, — továbbá dunántúli, különösen pedig kaposmenti kelta pénzeink lapkái a vágás nyomai nem észlelhetők, pedig annál is inkább kellene észrevehetőnek lenni, mert a kerekvágó éle csak $\frac{3}{4}$ kört zár be, a kör 4-ik negyede nyitott és ennél fogva forgatva kellett használni a szerszámot. Ezen eljárás nyomát is itt-ott észre kellene venni a pénzekben.

Hazai kelta pénzeink nagy részéről, — megfigyeléseim alapján — az a véleményem, hogy öntött (és esetleg tüzesített) lapkákra verték rá a bélyeget. — Darnay cikkében a 7. ábrán ábrázolt kisebb fajta, bronzból készült kerekvágó nem jöhet szóba, mert (a 141. lapon) Darnay maga is úgy nyilatkozik róla, hogy oly gyöngye, miszerint „csakis famunkák vagy agyagművek kidolgozására szorítkozhatott” az alkalmazása.

Az Archaeologiai Értesítő f. évi. 3. füzetében több éremletről is van szó, melyek régiségekkel együtt fordultak elő. Így Lehoczky Tivadar a *Munkács* melletti *Lovácska-hegyen*, mely régen ismert lelőhelye La tène-korbeli régiségeknek, a De la Tour-féle atlaszban 9855. sz. a. ábrázolt, ΑΤΛΩΔΕΟΝΤΟΣ felíratú barbár ezüstpénzeknek egy példányát találta. Képét itt bemutatom. Ez a faj Nógrád megyében szokott előfordulni és a lovácska-hegyi őskori telepre is kereskedelem vagy zsákmányolás révén juthatott. Nézetem szerint semmi esetre sem a Kr. e. 4-ik, hanem legkorábban a 3-dik században veretett.

Téglás István a *tordai* római várhegy Forduló nevű lejtőjén antik épületmaradványok közt 10 ezüst és 12 rézpénzt lelt. A pénzek közt Antoninus Pius, Faustina és Sev. Alexander-félék és Philippusnak Provincia Dacia felíratú pénze voltak felismerhetők. Érdekes továbbá egy a leletben IMP DIOCLETIANVS P AVG felíratú, teljesen síma hátlapú ezüstpénz is, melyre négy karika volt forrasztva és valószínűleg ékszerűl szolgált. (Előlapján a császár képét viseli ezen érem.)

Ó-Bébán (Torontál megyében) Traianusnak ezüstpénze került elő, régiségekkel együtt: Av.: IMP CAES NERVA TRAIAN AVG GERM (a császár képével). Rev.: P M TR P COS III P P (Victoria babér-ággal és koronával).

Petrikovich János dr. a turóc-szentmártoni múzeum őre a *Sbornik* 1907. évi XII. k. 1. és 2. füzetében folytatja múzeuma éremgyűjteményének lajstromát. Az idézett füzetekben a német államok és városok érmeit írja le szokott pontossággal és gondnal, tót nyelven. E lajstromok a 425—720., illetve a 721—1229. sz. tételeket foglalják magukban.

Adrien Blanchet: Chronique de numismatique celtique. (Különlenyomat a Revue Celtique 1908. évi 1—2. számából.) Szerző számos becses adatot sorol föl e cikkben a gall s a kelta pénzekre vonatkozólag, egyebek közt helyeselve veszi tudomásul Gohlnek a N. K. V. k. 124. lapján nyújtott abbéli kijelentését, hogy az ugyanott képben is közölt pallasfejes barbár ezüstpénznek semmi köze nincs Biatec-hez. Megemlíti a N. K. VI. kötetében ismertetett raffnai barbár éremleletet és a szalacscai pénzverő műhelyről azon véleményt nyilvánítja, hogy az csak egy magánpénzverőnek a műhelye volt, Luschinnak azon véleményét is ismerteti, hogy a bélelt keltapénzek szükségpénzek voltak, amennyiben t. i. Luschin szerint a keleti kelták (tehát a magyarországiak is) nem vertek rézpénzt. Luschin ebben határozottan téved, amennyiben számos hazai pénzfajnak ismerjük többnyire nagyszámban előforduló réz válfajait. Ilyenek a kaposmenti típusú nagypénzek (Regöly, Szárazd, Gerjen tolnamegyei lelőhelyekről tömegesen!), továbbá a scordiscusok (N. K. VI. k. 61. l.), ilyenek a kerülősi nak tulajdonítható pénzek (e fajnak képét lásd N. K. VI. k. 61. l.), ilyenek a scordiscusok s a hozzájuk hasonló sárgaréz példányok, továbbá szórványosan előfordulnak vörösrézből verve a kotinus pénzek is. (N. K. III. k. 5. l. 7. kép.) A bélelt kelta pénzeket én egykorú hamisítványoknak, nem pedig szükségpénzeknek tekintem; rendkívül csekély számuk is arra vall, hogy nem a közhatóság verette, hanem magánfelek zugverdekben gyártották.

Robert Mowat a *Revue Numismatique* f. évi 1. füzetében *Le titre d'Augusta conféré à Maesa, à Soaemias et à Mammée par Septime Sévère à propos des moules monétaires trouvées en Egypte* című cikkében igen érdekes éremöntő mintákat ír le és közöl képen is.

Adrien Blanchet: *Notices extraites de la chronique de la Revue Numismatique.* 1. trim. 1908. A numizmatikai irodalom legújabb termékeinek lajstroma.

Numismatische Zeitschrift. Neue Folge 1. Band, 1908 (az egész sorozatnak 41-ik kötete.) VIII + 332 lap és 13 képtábla; nagy 8°.

A bécsi num. társulat a folyó évben igen bőkezű volt tagjaival szemben. Alig hogy a *Num. Zeitschrift* eddigi köteteinek repertoriumát tartalmazó 39—40. sz. kötetét szétküldte, maris megjelent az új folyam első kötete is, dús, változatos és becses tartalommal, Imhoof-Blumernek ajánlva 70-ik születésnapjára és az eddiginél nagyobb nyolcadrét alakban, ami, ha tán nehézkesebbé teszi is a kötetet, a képekre és képtáblákra való tekintetből, sőt az antik érmeknek újabban a berlini corpus mintájára való rovatos közzététele szempontjából is majdnem szükségesnek mondható. A kötet külső kiállításáról lévén szó, nem hagyhatom megjegyzés nélkül azt a szépséghibát, hogy a 13 képtáblának legalább is 3-féle a papírja és hogy a Voetter-féle nagy képtábláktól eltekintve, a többiek is nemcsak különböző nagyságú papírlapokra vannak nyomtatva, hanem részint el vannak látva magyarázó felirattal, részint nélkülözik ezt.

A kötet tartalmát, az irodalmi részen kívül, 22 szakközlemény szolgáltatta, melyek közül tíznek a cs. k. éremtár három tisztviselője a szerzője. Kubitschek 6, Domanig 3, Münsterberg 1 cikket írt. A berlini múzeum egyik őre, dr. Kurt Regling, aki tavaly óta numizmatikai előadásokat tart a berlini egyetemen és igen élénk irodalmi működést fejt ki, szintén írt egy közleményt. A *Num. Zeitschrift* régi és jól ismert írógárdájából Voetter Ottó a Gallienus-korabeli pénzek nagy gyűjtője és kutatója (akinek speciális gyűjteményét a cs. k. éremtár megszerezte), Zambaur, az orientalista, továbbá Nagl, Schalk, Ernst, csupa rég ösmert nevű szakírók speciális osztrák tárgyú cikkeikkel és kívülök még mások is járultak közleményeikkel e kötet tartalmához.

Maier Alfréd Apollonia és Dyrrhachion pénzeinek rendszeres összefoglalását és lajstromát adja megnyitóul. Szerző számos külföldi éremtár anyagát dolgozta föl és idézte az egyes fajok mellett a múzeumot, melyben azok találhatók. Sajnálattal nélkülözzük a m. nemz. múzeumnak főlemlítését, noha pár év előtt éppen a kollektív közzététel céljára egy elsőrangú bécsi szakember áttanulmányozta apolloniai és dyrrhachionai érmeink dús sorozatát és számos előtte addig ismeretlen fajt másolt le és jegyzett föl magának. Hasonlóképen nem vett tudomást Kubitschek tanár a veszprémi múzeumnak a *Num. Közlönyben* (III. 33.) közzétett Regalianus-pénzéről, midőn a 127. lapon egy újabban lelt Regalianus-pénz leírása kapcsán a jegyzetben azt írja, hogy az ott ismertetett példánynyal együtt mindössze 15 példány ismeretes belőlük. (Ő 14 példányt ismertetett 1899-ben az osztrák arch. intézet füzeteiben, egyet pedig a *Num. Zeitschrift*nek itt szóban lévő kötetében.) Ebben az esetben pedig különösen érdemes lett volna tudomást venni a magyar nyelven megjelent közleményről, (legalább a közölt kép és legenda-leírás alapján), amennyiben míg Kubitschek említett lajstromában csak Sept. Severus, Elagabalus és Maximinus pénzeire reávert (tehát ú. n. átvert) Regalianus-pénzeket ismer, addig a veszprémi múzeum példánya Severus Alexandernek SPES PVBLICA hátlati felíratú pénzére van verve.

Kubitschek Vilmos egy Üsküb vidékén (Albániában) lelt római ezüstpénzleletet is tesz közzé, (köztársasági és Vespasianustól Philippus iunior-ig terjedő császári pénzek), amelynek összetétele feltűnően emlékeztet a *Num. Közlönyben* (IV. k. 75—80. 1.) közzétett mocsoládi ezüstpénz-leletre (köztársasági és Nerótól L. Verusig terjedő császári pénzek) és új bizonyítékul szolgál a mocsoládi lelet alkalmából (N. K. IV. 75—76. 1.) írt megjegyzésekhez, illetve magyarázathoz. Érdemes elolvasni Kubitscheknek Pacatianusra és a viminaciumi évszámításra vonatkozó és az üskübi lelet leírásához kapcsolt jegyzeteit.

Gallienus fiai pénzéről Voetter Ottó és Regling Kurt dr. írtak egy-egy beces közleményt. A cs. k. éremtár 1907. évi gyarapodásáról Kubitschek és Domanig adnak számot egy-egy közleményben. Ezekben két veszprémi római pénzletről is van szó, melyek egyike 142 db., Sept. Severustól Kr. u. 260 tájáig terjedő ezüstpénzből állt, a másik újabb pedig 8700 római kisbronz-pénzt tartalmazott a Gallienustól Gratianusig terjedő időből. Ugyanitt olvassuk, (139. l.) hogy a cs. k. éremtár a Num. Közlönyben többször szóvá tett „malacos érmekeket” is kezdi gyűjteni és azt vesszük észre, hogy a szerzőnek ez alkalommal ismét nem volt tudomása a magyar nyelven közzétett közleményekről. (Num. Közlöny IV. 44. és 97 l., V. 131—133. l., VI. 67. l. és VII. 29. l.) Viszont követésre méltó jó példának tekintjük, hogy a cs. k. éremtár a modern osztrák medailleur-ök műveit szorgalmasan gyűjti és jellemző műveikből sorozatokat állít össze.

Zambaur az ozmánok boszniai veretű pénzeit írja le, amelyek I. Szolimán, II. Szelim és III. Murad szultánok alatt, Kr. u. 1520—1595-ben, (a Hedzsrától számított 926—1003. években) és némi megszakítással, később II. Szolimán szultán alatt Kr. u. 1688-ban (a Hedzsra után 1099—1100-ban) verettek.

Az osztrák pénztörténet körébe vágnak Nagl és Schalk közleményei. Nagl III. Frigyes császárnak 1481. évi okt. 4-én a bécsi pénzverdének szóló pénzrendeletét ismerteti, egy másik közleményben a „Richtpfenning“-ről írva a kölni s a bécsi márkáról és utóbbinak 1767-ben eszközölt szabályozásáról értekezik, Schalk pedig az osztrák pénzügynek I. Lipót-korabeli történetéhez nyújt beces adatokat.

Számos egyéb érdekes közleményen kívül elég dústartalmú, könyvismertetésekben álló irodalmi részt is foglal magában a Num. Zeitschrift ezen kötete, mely a negyven kötetes régi folyam lezárása után ezen évkönyveknek új folyamát nyitja meg.

Arnold Luschin v. Ebengreuth: Steirische Münzfunde. (Különlenyomat a Jahrbuch für Altertumskunde 1907. évi 1. kötetéből; 137—184. l. 4°.) Szerző itt folytatja a stájerországi érmeleleteknek a Zentral-Kommission IV. (1906.) k. 161. s köv. l. kezdett közzétételét és nemcsak az érme leírását és képeit adja, hanem tanulságos megjegyzésekkel, indokolt kormeghatározásokkal és analógiák felsorolásával fűszerezi a leletek lajstromát. Minket különösen a nagykanizsai érmelelet érdekel itt, amelyet VII. sz. alatt, (153—155. l.) szintén közöl a szerző. Ez 1885-ben került elő és a Num. Zeitschrift 1887. évi 19-ik kötetében Höfken tett közzé. Bécsi, gráci és friesachi veretekből áll és Luschin szerint 1308 után került a földre.

Árpádházi királyaink pénzeinek tanulmányozóit mindenesetre legközelebből fogja érdekelni az, amit szerző a 144. lapon egy MONETA. REGIS. B. feliratú [középen vonalkörben (heraldice jobb felé tekintő) heraldikus sas képét viselő] egyoldalú veretű ezüstpénzről elmond a kohlbergi lelettel kapcsolatban, amelyben ezen éremnek (átm. 19 mm., 10 db. súlya 8.39 gr.) tizenhat példánya fordult elő.

Dr. Zimmermann Lajos a C. N. H. 1. füzetének pótlékában a XI. lapon s a III. képtáblán mutatja be ezen éremfajt és IV. Béla stájerországi veretének minősíti. Domanig szintén Béla királynak tulajdonította ezen fajt, de Luschin más eredményre jutott. Luschin MONETA REGIS BOHEMIAE-re egészíti ki a feliratot és sokoldalú érvelés alapján Henrik karinthiai herceg pénzének ismeri el, amelyet Csehország királyává (1307 augusztusban) való megválasztatása után veretett. A lelet elásatásának valószínű körülményeit történeti eseményekkel szintén érdekesen illusztrálja.

Ötvös Gábor.

Érem- és könyvvásár.

1. Eladó érmek lajstromai.

Fejér József: Münzen- und Medaillen-Verzeichnis. Nr. 10. Mai 1908. — 3020 tétel. Számos magyar és erdélyi érem is.)

Dr. Eugen Merzbacher: Münchner Münz-Verkehr. Nr. 14. Mai 1908. (7388—8229. szám.)

Dr. Hermann Feith (Charlottenburg, Schlüterstr. 27) 6. u. 7. Verzeichnis (2427—3436. sz.) Pár magyar pénz és érem is van benne fölsorolva.

A Numismatische Mitteilungen 111—113. sz. és a **Numismatisches Offerten-Blatt** 173. sz. megjelentek.

Zschiesche u. Köder. Verzeichnis. Nr. 118. Mai 1908. 7963 tétel, a szokott beosztással. Kevés magyar vonatkozású tétellel.

Spink & Sons: Monthly Numismatic Circular. 186. és 187. sz. megjelent.

Ch. Dupriez. Catalogue no. 97. Monnaies impériales grecques en potin frappées à Alexandrie d'Égypte. (1027 tétel.) — Két képtáblával. — Olcsó árak!

J. Schulman: Monnaies du moyen-âge par ordre alphabetique. — n. L. Avril. 1908. — (1175 tétel.) Képtáblával.

2. Éremárverések.

Adolph Hess Nachfolger f. évi május 18. és 19. napjain árverezte Frankfurt a/M.-ban, a drezdai kir. éremtár, kincstár és porcellángyűjtemény nemrég elhunyt igazgatójának, dr. **Erbstein** Rikárd Gyulának rendkívül dús és becses éremgyűjteményét, illetve ez alkalommal ennek csak első részét: az olasz és német renesszánsz-medáliákat, továbbá ilyeneknek mintáit és néhány vésett követ. A lajstrom 621 tétel leírást és 20 képtáblát foglal magában. A leírások kimerítőek és becses jegyzetekkel is vannak ellátva. Az előszóban a gyűjtemény története és elhunyt tulajdonosának életrajza van megírva. Ez a szó magasabb értelmében családi gyűjtemény volt; az Erbsteinek, nemzedékeken át kiváló numizmaták, apáról fiúra adva örökölték és folyton gyarapították e gyűjteményt, amely az itt leírt első részből ítélve is, rendkívül becses és a kiváló szakemberekhez, akik alkották, teljesen méltó kincseket tartalmaz.

Joseph Hamburger f. évi június hó 17-én árverezte a Suchier és Wilmersdörffer-féle, görög és római pénzekből álló éremgyűjteményeket. A lajstrom 8 képtáblát és 1668 tétel leírást tartalmaz, melyek közül 61 a bizanci érmekre, 698 a görög érmekre, a többi pedig a rómaiakra esik. A görög érmek közül alig néhány a gall és kelta érem; Itália és Sicília alkotják a sorozat zömét.

J. Schulman f. évi május 5-ikén árverezte D. Scott Dodgson tábornok éremgyűjteményét, mely keleti, kivált indiai, továbbá hollandus és angol érmekből állt. (5 képtábla és 836 tétel leírás.)

Etienne Bourgey f. évi április 24. és 25. napjain a philadelphiai Rousset dr. görög és római pénzekből álló éremgyűjteményét árverezte. (10 képtábla és 437 tétel leírás.)

3. Eladó könyvek.

Lásd fönnebb **Zschiesche és Köder** 118. sz. éremlajstromát. (144 tétel numizmatikai könyv.)

Társulati élet.

Jankovich-Bésán Elemérné †. Társulatunkat ismét haláleset érte Jankovich-Bésán Elemérné úrnőnek, f. évi április hó 15-én, Budapesten történt elhalálozásával. Nyugodjék békében!

Bemutató. Nuber Károly Ferenc, társulatunk alapító tagja, itáliai s különösen római nehéz érc (aes grave) érmeiből igen szép sorozatot állított ki társulati helyiségünkben s azt f. évi április hó 30-án, este 6 órakor tartott összejövetelünk alkalmával a nagyszámban összegyűlt tagjainknak szakszerű magyarázat keretében bemutatta. A nálunk páratlanul álló gyűjtemény május 14-éig volt kiállítva a nagy nyilvánosság részére is, amely hírlapi úton figyelmeztetve e kiállításra, iránta nagy érdeklődést tanúsított.

Gerl kiállítás. A Gerl Károly érmészeti hagyatékából rendezett kiállítás és eladás — Gerl örökösei javára — szép erkölcsi és anyagi eredménnyel zárult, amennyiben a megmaradt tárgyakból, f. évi április hó 30-án rendezett zártkörű árverés után, megállapítatott, hogy eladtunk 3 plasztelin művet, 17 öntött érmet, 47 vert érmet, 6 gipsz modellt. Erre befolyt összesen 959 k. 40 f. — mely összegből levonatott 206 k. 68 f. költségünk — beleértve az egyes érmek öntési és veretési költségeit, — úgy hogy 752 k. 72 fillért szolgáltatunk át Gerl örököseinek, miután erről Kőrmöcbánya város árvaszékének elszámoltunk. A társulat, tekintettel a kegyeletes célra, a saját számára semmiféle anyagi hasznot nem kötött ki s jutalékot sem vont le.

Összejöveteleinket társulati helyiségünkben a következő csütörtöki napokon rendezzük, minden alkalommal este 6 órakor: július 30; augusztus 27; szeptember 10. és 24; október 8. és 29; november 12. és 26; december 10. és 30. (szerda). Az összejövetelek után társasvacsora van és pedig július 30. és augusztus 27-én, Buzik András „Diófa”-hoz címzett kerti vendéglőjében (I. Pálya-u. 3.) — egyébként Katona Géza éttermében (IV. Váci-utca 38.) — Tagjaink külön meghívót nem kapnak.

Társulati éremvásár. Felhívjuk t. tagjaink figyelmét a „Társulati éremvásár” című mellékletünkre, melyben több, mint 10,000 darab a m. kir. főfémjelző és fémbeváltó hivatal által nálunk letétbe helyezett érmet bocsátunk fémértékben t. tagjaink rendelkezésére. Vidéki tagjaink a szükségelt érmekeket postai úton is megrendelhetik társulatunk titkári hivatalánál.

Könyvtárunk és gyűjteményünk újabban a következő ajándékozások által szaporodott:

a) könyvek: Rampacher Páltól 1 füzet, dr. Luschin Arnoldtól 4 füzet (saját művei), Gohl Ödöntől 1 füzet (saját műve), Gáspár Fülöptől 1 kötet (Boutkowsky, Szótár), Hamburger Józseftől 6 árjegyzék. gróf Deseswffy Miklóstól 19 könyv, 4 füzet; b) érmek: Schmideg Alfréd-től 1 római érem, Rampacher Páltól 122 magyar érem és pénz ólomlevere és egy bronzérem, Nuber Károlytól 2 ezüstérem, Ábrahám Vilmostól 2 denár, dr. Mayer Ernőtől 1 nikkepénz, névtelentől 4 rézpénz, Vargha Bélától 1 érem, Csillag Istvántól 1 Tóth Béla plaquejének ólomlevere, Szentgáli Károlytól 6 rézérem, Horvát Istvántól 1 rézérem, a Magyar Keleti Tengerhajózási R.-Társ-tól a Thaly Kálmán-érem, Losonczy Károlytól 2 érem; — c) egyéb: Kiss Istvántól 2 bárca.

Fogadják az ajándékozók ez úton is hálás köszönetünket.

Kivonat a választmány 1908. évi április hó 9-iki ülésének jegyzőkönyvéből. Elnök: Réthy László dr., jegyző: Zimmermann Lajos dr., — jelen vannak még: Kunváry Fülöp, Pákozdi Károly dr., Rampacher Pál és Varga Béla vál. tagok.

A közgyűlés határozatának megfelelően, a választmány rendszeresíti a másodtitkári és másodkönyvtárosi tisztséget, melyek hatásköre a titkár, illetve a könyvtár és gyűjtemény őre helyettesítésére szorítkozik. Másodtitkárrá megválasztja Rampacher Pál vál. tagot, másodkönyvtárossá Schulek Alfréd dr. rendes tagot 1—1 évi időtartamra. — Babics József rendes tag 200 korona befizetésével alapító taggá lett, amit a vál. köszönettel vesz tudo-

másul. — A vál. köszönetet szavaz Csillag István r. tagnak a Tóth Béla-plakett ólom-leveretéért. — A társulat rendes tagjai sorába felvették: *Fekete Győző*, kir. javító intézeti családőr, Székesfehérvár; *Hamburger József*, éremkereskedő, Frankfurt a. M.

K. m. f. Kilényi Hugó s. k. elnök. Dr. Zimmermann Lajos s. k. jegyző h. Hitelesítjük: Rampacher Pál s. k., dr. Pákozdi Károly s. k.

Kivonat a választmány 1908. évi május 14-iki ülésének jegyzőkönyvéből. Elnök Kilényi Hugó; jegyző: Varga Béla; — jelen vannak még: Babics József, Despinits Péter dr., Gohl Ödön, Halász Gábor, Kunváry Fülöp, Pákozdi Károly dr., Rampacher Pál és Zimmermann Lajos dr. vál. tagok és Schulek Alfréd dr. másodkönyvtáros.

A vál. részvétellel veszi tudomásul Jankovics-Bésán Elemérné r. tag elhalálózását. — A vál. köszönettel veszi tudomásul, hogy Bleyer Izsó r. tag 200 koronás alapítvánnyal az alapító tagok sorába lépett. — A vál. köszönetet szavaz Nuber Károly Ferenc alapító tagnak a bemutatása és kiállítása körül szerzett érdemeiért. — A közlőnyt illetőleg, csere létesült a „Századok“, „Történelmi Tár“ és „Der Numismatiker“ című folyóiratokkal. — A kassai kirándulás lemondatik. — A Jeszenszky Géza r. tag által indítványozott numizm. adattárt illetőleg, a vál. felkéri indítványozót részletes tervezet benyújtására. — A Weszerle féle műre kellő előfizető jelentkezvén, a vál. elhatározza, hogy azt 150 példányban fogja kiadni. — A vál. utasítja pénztárost értékpapírok beszerzésére. — A társulat rendes tagjai sorába felvették: *Kolozsvári ref. kollégium*, Kolozsvár; *Nagy Sámuel dr.* minist. fogalmazó, Budapest; *Resch Adolf* ékszerész, Brassó; *Severeanu György dr.* orvos, Bukarest; *Székesfehérvár szab. kir. város.*

K. m. f. Kilényi Hugó s. k. elnök. Varga Béla s. k. jegyző. Hitelesítjük: Rampacher Pál s. k., dr. Pákozdi Károly s. k.

Kivonat a választmány 1908. június 11-iki ülésének jegyzőkönyvéből. Elnök: Kilényi Hugó, majd Sziklay Jenő. Jegyző: Zimmermann Lajos dr. Jelen vannak még: Gohl Ödön, Halász Gábor, Kunváry Fülöp és Rampacher Pál vál. tagok.

A közlőnyt illetőleg, csereviszony létesül a bécsi Altertums Verein „Monatsblatt“ és „Berichte u. Mitteilungen“ című kiadványait illetőleg. — A főfémjelző hivataltól 10357 db. érmet 1085 k. 20 f. letét mellett átvett a társulat. Ezek értékesítési szabályzata oda módosíttatik, hogy vidéki tagok levélben is rendelhetnek; a kezelési költség a társulat részére 8%-ban állapíttatik meg. — A vál. köszönettel jóváhagyja a pénztáros intézkedését értékpapírok vételét illetőleg, mely szerint 7600 kor. névértékű 4%-os korona értékű 50 éves M. Földhitelintézeti záloglevelet vett 7068 korona áron s 119 k. 07 f. folyó kamat megtérítés mellett. Ezek a M. Földhitelintézetnél maradnak letétben. — A vál. köszönetet szavaz a M. Keleti Tengerhajózási r.-társaságnak a Thaly érem ajándékozásáért. — A vál. Rampacher Pál indítványára elhatározza, hogy a kiállítási szekrények egyikében modern magyar medailleurök műveiből állandó eladási célú kiállítást rendez, a másikban társulati tagok duplumait állítja ki eladás céljából. Közvetítési díj 10% lesz az eladási ár után. A társulat rendes tagjai sorába felvették: *ifj. báró Révay Gyula*, Kisselmec; *Ritter Frigyes Vilmos*, takarékpénztári tiszttviselő, Sopron; *Vojtás Mátyás*, főgimn. tanár, Selmechánya.

K. m. f. Kilényi Hugó s. k. elnök. Dr. Zimmermann Lajos s. k. jegyző. Hitelesítjük: Halász Gábor s. k. Kunváry Fülöp s. k.

Inhalt.

Edmund Gohl beschreibt die in Cohen's 2. Ausgabe nicht enthaltenen römischen Kaisermünzen des ungarischen Nationalmuseums (V. Folge, Nr. 340—409; Otacilia - Gallienus).

Andreas Leszli schildert die im Komitate Borsod gefundenen Barbaren-Münzen. Haupt-Fundorte sind: Óhuta und Gyertyánvölgy, im Gebirge Bükk gelegen, wo jene Keltenmünzen vorkommen, die dem Stamme der Cotini (Fig. 2 und 4) und den Coistoboci (Fig. 5) zugeschrieben werden. — Nachahmungen der Philippäer (Fig. 3 und 6) kommen im Komitate auch vor. Eine Art goldener Ringgelder (Fig. 7) wurde ebenfalls in Gyertyánvölgy gefunden. In Mezőkövesd fand man die barbarenhafte Nachahmung eines röm. Denars (des Antoninus oder des Hadrianus?) (Fig. 8), welche wahrscheinlich von der Jazigern geprägt wurde. — Überhaupt ist es ersichtlich, dass die keltische Einwohnerschaft dieser Gegend die Berglehnen und das Gebirg bewohnte und die zwei langen Teufelsgräben welche das Gebirge Bükk sozusagen umsäumen, scheinen die Grenzen gebildet zu haben, zwischen den Kelten im Gebirge und den Jazigern im Flachlande.

Edmund Gohl beschreibt den Fund ungarischer Denare vom 11. Jahrhundert aus Nyitra-Ludány, welcher Münzen der Könige Peter, Samuel, Andreas I. und Salomon, und einen Denar des Bela dux enthielt. Der Fund wurde eventuell im Jahre 1074 vergraben, zu welcher Zeit in dieser Gegend König Salomons Kämpfe stattfanden. Von den 263 Stück Münzen der Arpaden-Könige gehören 221 dem König Salomon, und von diesen sind 3 Spezies mit 2, resp. 10 und 209 Stücken vertreten. Letztere führen verschiedene Beizeichen und teilen sich in 25 Gruppen, in anderer Hinsicht, der Grösse nach, sind unter diesen 209 Stücken 3 Sorten zu unterscheiden, welche 17, resp. 16 und 15 mm. Durchmesser, und 0.575, 0.411 und 0.378 gr. Durchschnittsgewicht haben. Ihre Stückelung ist ziemlich pünktlich. Wahrscheinlich stammen diese 3 Gruppen aus verschiedenen Emissionen, welche im Schrott immer leichter ausgebracht wurden. Aus einer Ofner Mark (245.5845 gr.) Feinsilber konnten beiläufig 425 Stück Münzen der ersten Gattung, 600 Stücke der zweiten, und 650 Stücke der dritten Gattung ausgebracht werden. Wenn auch diese Berechnung nur eine mutmassliche ist, muss das Eis einmal doch gebrochen werden und man muss die Münzfunde dieser Periode auch in metrologischer Hinsicht bearbeiten. Die Ergebnisse einer Reihe solcher Untersuchungen werden unsere bisher fast ausschliesslich auf typologischem Grunde beruhenden Kenntnisse gewaltig unterstützen oder auch hier und da korrigieren.

Edmund Gohl und **Paul Harsányi** beschreiben drei Funde von Münzen der Städte Apollonia und Dyrrhachion.

Anton Budai: Supplement zur Liste der Münzen Franz II. von Rákóczi.

Edmund Gohl beschreibt die Medaillen des Aufständischen Hóza und seiner Genossen.

Paul Harsányi und Edmund Gohl veröffentlichen eine Anzahl von Münzfunden.
Miscellen.

Neue ungarische Medaillen.

Koloman d'Isoz und Gabriel Eötvös: Numismatische Literatur.

Lager- und Auktionskataloge.

Gesellschaftsnachrichten.

S o m m a i r e.

Edmond Gohl: Monnaies impériales romaines du musée national hongrois, non contenues dans Cohen. (5. suite, d'Otacile à Gallien.)

Andrée Leszih: Monnaies celtiques du comté Borsod. Monnaies des Cotini et des Coistoboci, imitations des monnaies de Philippe II, et une imitation barbaresque d'un denier impérial romain. — Les tribus celtiques habitaient les montagnes, les Jazyges, leurs voisins, la plaine. Deux grands et longs fossés marquaient leur frontière.

Edmond Gohl: Trouaille de deniers hongrois du temps du roi Salomon (XI. siècle), à Nyitra-Ludány. — Essais metrologiques

Edmond Gohl et Paul Harsányi: Trois Trouailles de monnaies d'Apollonia et de Dyrrhachion.

Antoine Budai: Supplément au liste des monnaies de François II Rákóczi.

Edmond Gohl: Les médailles de l'insurgent Hora et de ses compagnons.

Paul Harsányi et Edmond Gohl: Trouailles (Hongrie).

Miscellanées.

Médailles hongroises récentes.

Coloman d'Isoz et Gabriel Eötvös: Littérature.

Ventes.

Nouvelles de la société num. hongroise.

Alle Rechte vorbehalten. — Droits réservés.

A PANAGIA (Panagía) a bizanci érmeiken.

Adatok a bizanci Mária-típus ikonografiai fejlődéséhez.

Ma, amidőn újra lábra kapott egy irányzat, amely a műtörténelem mellett tagadja az archaeologia (és a vele szorosan kapcsolt numizmatika) létjogosultságát, hangsúlyozottan és éles vonallal kell azon terület határait kijelölnünk, amelyen az utóbbi két disciplinának működni kell. A műtörténettel ellentétben, amelynek inkább az a hivatása, hogy a szép forma és a művészi képesség fejlődését kövesse, a műarchaeológiának (segítő disciplináival együtt) az a feladata, hogy a műemlékek reáliái iránt való tárgyi érzéket azoknak eredete, használata, külső alakja, belső tartalma, az utóbbinak ikonografiai ábrázolása és fejlődése, anyag és technika irányában közvetítse.¹ E szerint a praktikus theologia és műtörténet között fekvő határterület adja az archaeológiának munkakörét: amaz szolgáltatja a keretet és a lithurgiai alapokat, emettől nyeri nagyrészt az anyagát, módszerét és a haladó kutatás eredményeit. A maga részéről pedig mindkettőnek hasznára válik, amennyiben a theologia előtt az emlékeknek nagyrészt figyelmen kívül hagyott forrásait nyitja meg, a műtörténetnek pedig segítségére van az egyházi jellegű művészet anyag- és gondolatvilágában való elmélyedésben.

E tudományágaknak napirenden lévő, legégetőbb kérdése az ú. n. bizanci kérdés, amelynek megoldását Springer óta annyian megkísérelték. Egy közös hibájuk volt: egy csapással akarták a kérdést eldönteni. Ez úton nem nyertek kielégítő feleletet, s most újabban fokozott szorgalommal folyik a részletkutatás, amely a bizanci kultúra és művészet alapelemeinek eredtetését, tisztázását célozza; induktív módon akarja a fejlődés menetét rekonstruálni.

Midőn a következőkben a bizanci Mária típusának ikonografiai fejlődésével foglalkozom, ez a tanulmány is a fentvázolt összes-cél szolgálatában áll.

*

A kereszténység első századaiban, egészen a IV. század végéig Mária tisztelete ugyan megvolt, de nem emelkedett annyira, hogy a Krisztus anyjának külön kultuszt szenteltek volna, és hogy külön imákat intéztek volna hozzá. A Mária-tisztelet csak a 431-iki ephesusi zsinat óta vált általánossá, amely Nestorius véleményével szemben Máriát mint isten anyját Θεοτόκος-t proklamálta. Hogy mennyire fontosnak tartották már ekkor ezt a határozatot, mutatja az ephesusi nép lelkesültsége e határozat kihirdetésekor, és hogy III. Sixtus pápa ezen új dogmának Rómában, a Sta Maria Maggiore diadalívének mozaikjaiban monumentális emléket emelt. A Krisztusnál való közbenjárásra Mária alkalmasabbnak látszott bármely férfiszentnél, miután mint nő inkább hajlik az irgalmasszívúság felé, továbbá mert legközelebbi rokona volt az Úrnak, és mint anyja bizonyos fokig autoritása is volt fölötte.² Így érthető, hogy kultusza rendkívüli gyorsasággal terjedett. Kivált a XI. század óta mutatkozik az egyházi élet általános föllendülése éppen a Mária-kultusz felvirágzásában is. Ez idő óta mind több kolostor keletkezik, amelyet néki szentelnek, a városokban az ő nevére való templomok száma mindinkább szaporodik; tiszteletére külön

¹ Bergner, ² Hdb. der kirchl. Kunstaltertümer. 1. o.

² Zimmermann, Giotto, 114. o.

officiumot tartanak, s a szombatot néki szentelik, mint ahogy vasárnapot fiának. Lassan mind több isteni tulajdonságot és kegyhatalmat tulajdonítanak néki. Olaszországban találkozik ez a mozgalom a bizanci művészetnek ez irányban félreértett befolyásával. Miután a keleti templomokban Mária képe mindig az apsis közepén áll, az egész templom főalakjának tartották, anélkül hogy arra ügyeltek volna, hogy a centrális templomban a kupola a legfőbb architektonikus hely, amelynek középpontjában mindig Krisztus-Pantokrator állott. E félreértésből kifolyólag a nyugati templomokban is az apsis közepére helyezték Máriát, amiáltal most már csakugyan a főhelyre jutott, Így volt ez már S. Maria di Capua vetere (400 k.) és S. Maria Maggiore di Ravenna (521 és 534 között) mozaikjainál is a nyugaton, ahol valószínűleg mint orans szerepelt az apsisban.

Amiképen nyugaton, Itáliát nyomon követve, a Madonna elnevezés vált általánossá, úgy lett keleten, görög behatás alatt a Παναγία = „mindenekfelett szent“ elnevezés közkeletűvé. De az ábrázolásain nem Panagiának nevezik őt, hanem Isten anyjának: Μητέρα Θεου, rendszerint rövidítve MP Θ8; a fenntebb már említett ephesusi, másképen harmadik ökömén zsinat (431) fogadta el Máriának istenanyaságát. Az imákban mindenekelőtt mint ilyennek kéri ki a közbenjárását: „Mivel számtalan bűnünk miatt nincsen bátorságunk, azért könyörögj érettünk Te, Szűz, isten anyja, a te szülöttedhez; mert sokat tehet az anya kérése az Úr jóakaratanál“. ¹ Ebben az imádságban tisztán van a gondolatmenet kifejezve, amely az imádkozót mindig első sorban, a többi szent előtt is, a Panagiához utalja. Azért ábrázolják őt a keleten mindig a gyermekével együtt (ölében, karján vagy melle felett) vagy pedig imádkozó-orans helyzetben ² amint feje felett vagy oldalt felette álló isteni fiához kiterjesztett karokkal, keleti módon imádkozik.

Mária jelentősége a keleten éppen gyermekéhez való tartozóságában rejlik. A bizanci művészet körében a Justinianus császár korából való Sergius és Stephanus bazilikák (Gaza) mozaikjában már meg van a Panagia az apsisban, a gyermek Jézussal, s az angyalok karától körülveve. A Hagia Sophia apsisának trónoló Máriája azonban valószínűleg csak a IV. századból való. Ez a motívum állandóan váltakozik a bizanci templomokban az orans Máriával. A niceai Koimesis-templomban, amint utóbb látni fogjuk, a főbejáró lünettáján mint orans szerepel; de ugyanott a Panagia-templomban, amelyet VII. Konstantin idejében (790—797) láttak el mozaikkal, az apsis félkupolájában a trónoló Mária van, ölében a gyermekkel, angyalok között, akik szent, szent, szent felírású zászlókat tartanak. ³

A trónon ülő Mária típusa, a trónoló Krisztus analógiája szerint szintén a késő antik diptichonokból való átvételből alakulhatott ki. ⁴ Példa ugyan nem maradt fenn a dipticho-

¹ Προλόγιον τὸ μέγα, Athen, 1887, 134. o.

² Először a s. venanzo-i oratoriumban, később I. Basilios Nea-jában, a chios-i Nea Moni-ban, Kiew-ben, Gelatiban, a ravennai (most érseki kap.) Cefaluban, Muranoban, stb.; de Rossi, Mus. christ. XIX. t. Strzygowsky, Byz. Ztschr. 1896, 140. o. Strzygowsky, Röm. Quartalschr. 1893, 11. o., Rohault de Fleury, La Ste Vierge, II. k. CXI-bis tábla. Kiindulását valószínűleg a mennybemenetel ábrázolásából vette. Ezt a jeruzsálemi feltámadási templomra nézve egy orosz zarándok, Dániel (1101—1107 között) bizonyítja; az olajfák hegyén lévő mennybemenetelre nézve pedig feltehető. V. ö. Wulff, Die Koimesiskirche zu Nicea, 247. o. A monzai ampullák ezeknek a mozaikoknak valamelyikére vezethetők vissza; Garucci, Storia, 433. t. 8 és 10; 434, 2 és 3; 435, 1. Mária itt az egyház személyesítője, és ez az értelme nyilván a jelenetnek mint majestas-nak való szimbolikus felfogásában rejlik, mint a Porta Sabinán, ahol Péter és Pál között áll.

³ E felfogásra a monumentális festészetben ily korán S. Marco-ban tudunk két példát felmutatni, a főkapu felett és Zen doge sírkápolnájában. A később említendő egyik miniatűrön kívül (ahol mint Kyriotissa van), a keresztalakú ereklyetartókon, az érmeken és bullákon kívül e niceai típus csak a Rohault de Fleury, La Ste Vierge, II. köt. CV. táblán ábrázolt dombormű (talán a Vatikánban?) által van képviselve. Wulff a később tárgyalandó Nikopeia-típust is ide sorozza. Wulff tárgyalását a niceai Mária-típusról azonban már csak azért sem követhetjük fentartás nélkül, mert túlságosan apróra menő disztinkciók által (kezek tartása, ruháráncok, stb.) nagyobb zavart hoz a kérdésbe, semmint megvilágítaná azt.

⁴ Strzygowsky, Etschmiadzin, 39. o., amely nézetét Wulff, i. l. 249. o., megcáfolni iparkodik („wird man bezweifeln müssen“). Erre a továbbiakban még visszatérünk.

nok sorában. De analógiák útján megalkothatjuk magunknak a képét, hogy ilyen császárnő-Mária típusú diptichonnak milyen lehetett az ábrája.

A bécsi Dioscorides-kéziratban¹ Juliana és mellette jobbról-balról Φρόνησις és Μεγαλο-
 πυχία teljesen a diptichonok stílusában van komponálva. De az anya típusa, aki gyermekét
 ölében tartja, se hiányzik. A 317 körül vert Fausta-féle három aranyérmén kimutatható a
 császárnő, ölében a gyermekkel, ahol a császárnő maga szorosan szembe néz, fiát két
 kezével fogja, aki viszont hozzásimul. Ez érmeknél persze szó sem lehet Máriáról, már
 annál kevésbé, mert az ott szereplő nőalak nem fejkendőt, hanem koronát visel, amelyről
 oldalt drágakövek csüggenek. Azonkívül Konstantinnak és fiainak érmein egyáltalán nem
 lehet szent alakokat felmutatni s azonkívül ezen érmen a trónoló nőalak mellett Felicitas
 és Venus genetrix áll. Julia Mamaea típusa hasonló, amint ezt a vatikáni csoportozat
 mutatja.² Ugyanez a csoportozat szerepel a Julia Mamaea és a Lucilla Veri érmein is.³
 Ezek a régebbi ábrázolások szolgálhattak az ókeresztény művészet madonnáinak minta-
 képül. De az óbizanci művészet Máriát csak szorosan en-face és csukott ruhában ismeri.
 Így van Fausta az aranyérmeken és ilyen lehetett a császárnő is a trónörökösével az elve-
 szett elefántcsont-diptichonokon. Ilyen diptichonhoz való közvetlen csatlakozást mutat, ha
 a mellékornamentet tekintjük, talán a berlini muzeum egy elefántcsont táblája (Garr. 451.).
 Mária itt a S. Apollinare nuovo-i mozaik szigorú bizánci típusában szerepel, ahol méltó-
 sággalteljesen ül pompás trónszékén, Jézust egyenesen és mereven tartja maga előtt,⁴
 mindkettő teljes szemmél és mozdulatlanul tekint ki a képből, mint megközelíthetetlen
 istenségek, akik imádást és tiszteletet követelnek. Ezt a kifejezést rendszerint növeli még
 hogy angyalok kara áll hosszú díszöltönyökben a trón körül.

De a Panagiának nem ez a típusa az, amely a bizánci művészeti körben elterjedést
 nyert, s amelyet jellegzetesen „bizancinak“ lehetne nevezni. Efemer értékű konjekturákba
 keverne az okok keresése. Valószínű tény az, hogy a később leginkább használt három
 Panagia-típus egyikében, a Blacherniotissában találjuk fel újra a trónoló, gyermekét ölében
 tartó Mária képét. A három legelterjedtebb „bizánci“ Panagiával, a Hodegetriával, aki gyer-
 mekét karján tartja, az orans-Panagiával, aki keleti imahelyzetben karját égnek emelve
 széttárja és a Blacherniotissával, aki Krisztus mellképét viseli mellén, kell a következőkben
 részletesebben foglalkoznunk.

Pulcheria császárnő Konstantinápolyban nagyszámú kórházat és templomot alapított
 és az utóbbiak közül hármát az istenanyjának szentelt; az első a kézművesek szent Sir-
 ról elnevezett városrészében volt; itt helyezte el a császárnő a szent Szűz övét, amelyet
 Arkadius (346—394), Nagy Theodosius fia hozott magával. A második templomban Máriá-
 nak halotti leple nyert elhelyezést és a harmadikban az arcképe. Bajos azonban eldönteni,
 hogy ez a szent Lukácsnak tulajdonított Máriakép melyikben állott a kettő közül, a Bla-
 chernának mellett valóban, vagy a Hodegetriáról⁵ elnevezett egyházban? Nicephoros az
 utóbbit véli.

Mindenesetre ez a szent Lukácsnak tulajdonított képek között a leghíresebb. A monda-
 szerint ő maga hagyományozta ezt a képet az antiochiai templomnak. Ismeretes a véle-

¹ Kondakoff. Hist. de l'art byz. 108 o.

² Visconti, Museo Pio Clementino, Tav. 4. Idézve, Str. Etschmiadzin.

³ Cohen, Méd. imp. 2 k. IV. 493 o. 32—34 sz.

⁴ Ez a merev tartásmód megmarad akkor is, midőn az anya már nem ül, hanem álló helyzetben tartja
 gyermekét maga előtt. Valamilyen belső ellentmondást érezni ebben a kompozícióban: mindamellett, hogy a
 művészi szándék megvan, hogy az anyát úgy ábrázolják, mintha szabadon maga előtt tartaná gyermekét, a
 mód, ahogy azt megfogja, kevésbé felel meg e szándéknak. A gyöngye fogás, amellyel Krisztus baltérdét meg-
 fogja, nem elegendő hozzá és a vállára nyugtatott jobb kéz meg éppen nem alkalmas az emelésre. Szorosan
 véve, a gyermek lebeg a melle előtt, bár ez a felfogás nem lehet szándékolt. A bizánci művészet különben
 nem riad vissza ilyen ellentmondásoktól és kivált későbbi időkben teljesen elhanyagolja az állásnál, tartásnál
 és vivésnél a természetes nehézségi törvény föltételeit.

⁵ Hodigon kolostor. V. ö. bővebben: Veludo, Imagine della Madonna di S. Marco. (Velece, 1887.)

mény, hogy ez a kép ugyanaz legyen, amelyet ma Censtochowában őriznek. Miután a képrombolók keze közül megszabadult volna ez a kép, Nagy Károlyhoz jutott, aki azt Leonak, Oroszország fejedelmének ajándékozta légyen.

Goldochowski András, pálos szerzetes annak idején nagy készütséggel iparkodott bebizonyítani, hogy e képet szent Lukács még Mária életében festette, természet után. Azután a kép egészen Mária haláláig annak házában maradt, ahol az első keresztények áhitattal őrizték azon időig, mikor, némelyek szerint szent Ilona, mások szerint Eudoxia elküldte Konstantinápolyba Pulcheriának.

A képről természetesen számos csoda maradt fenn. Tény az, hogy a császárok, mielőtt harcba indultak volna, mindig felkeresték előbb ezt a képet, hogy búcsút vegyenek az ég királynőjétől. Valószínűleg ebből a szokásból vette a kép elnevezését („harcbavezető“). 1207-ben a velenceiek, a patriarcha tiltakozásának dacára, felfeszítették a Hagia Sophia kapuit, ahol a kép ekkor el volt helyezve és hatalmukba kerítették ezt. 1261-ben, Paleologos Mihály alatt, midőn Konstantinápolyt a latinoktól visszafoglalták, bevonulásakor maga előtt vitette ezt a képet, amelyet a velenceiek tulajdonát alkotó Mindenható-templomból visszahozatott. Végül 1453-ban, Konstantinápoly elfoglalása alkalmával a janicsárok elrohantak a perai kolostorhoz is, ahol a szent Lukács képe akkor volt; a képet feldarabolták, amely így teljesen megsemmisült. Megmaradt azonban róla számos kópia, amelyek a „konstantinápolyi Panagia“ néven jutottak szerte a világba és alkalmat adtak arra, hogy több képet tulajdonítsanak magának szent Lukácsnak. Garrucci egy Perában őrzött Panagia mását adja, amelyből azonban sajnos a két fejnél egyéb nem látszik. Azt hiszi ő, hogy ez kópiája ama nagyhirű Hodegetriának, épügy mint a Konstantinos Monomachos érmei.

Justinianus palotája számos kápolnája között a pharosit is magába foglalta, amelynek neve onnan származott, hogy a tenger partján egy csóvalámpás torony lábánál épült volt. E kápolnában számos ereklyét őriztek, a többi között a Panagiának egy híres képét is, amely Panagia Nikopeia néven a császárok és a császári hercegnők kiváló tiszteletének tárgyát alkotta. A császárok nem egy esetben ezt a képet is magukkal vitték az ellenség elé; innen van, hogy ezt a Nikopeiát összetévesztik a Hodegetriával; nevét is, úgy tetszik, csak akkor nyerte, amikor Velencébe került. Bizancban 610 óta állott nagy tiszteletben; Heraclius, Afrika kormányzója hozta innen magával, ahol Phokast verte le. Alig hogy Heraclius a trónra lépett (610), a perzsák ellen kellett vonulnia, akik Chosroes vezetése alatt betörték Palesztinába, Konstantinápolytól való távolléte alatt, azt a perzsákkal szövetséget avarok támadták meg 622-ben. A város végső kétségbeesésében Sergius patriarcha a néppel körmenetet tartott a város falai körül, maga előtt vivén a Nikopeiát és egyéb Mária-ereklyéket. Az ostrom tizenegyedik napján a Blachernák melletti templomból egy fehér nőalak vonult ki a városból s járta azt körül, közel a falakhoz. A nő aztán az ellenséges tábor felé ment, ahol azt hitték, hogy maga a császárnő jön hozzájuk a béke feltételeiről tárgyalni; mikor aztán tévedésüket belátták, hatalmukba akarták keríteni a nőt, aki azonban eltűnt közülök. A hibáért egymást okolták s az ellentétek oly mélyekké lettek, hogy a barbár vezérek kénytelenek voltak az ostromot félbehagyni. (Sausseret, I, 900 p.)

Basilios Menologiuma kapcsán egy újabb csodáról kell megemlékeznünk, amely valószínűleg szintén a Nikopeia-hoz fűződik. 718-ban a szaracénok támadták Konstantinápolyt, most szent Germanos volt a patriarcha, aki háromnapos körmenetet rendelt el a Panagia tiszteletére. A szaracén vezér, látva a körmenetnél kifejtett pompát, félreértette a látszólagos örömet és elveszítette reményét a győzelemhez; katonái zúgolódni kezdtek és követelték (az ostrom harmadik esztendejében) hogy végre már hazamehessenek; így kénytelen volt a vezér béketárgyalásokba bocsátkozni. Egyik föltétele az volt, hogy elvonulásuk előtt, kis fedezettel, bemehessen a városba, hogy megtekintse azt. Alighogy bevonult a kapun, lova hirtelen megfordult és ő feltekintvén a kapura meglátta a Panagiaképet, amely oda volt helyezve. Félelemtől elfogva, visszavonult seregéstől hajóira, amelyek aztán a tengeren elpusztultak.

A Hodegetria típus történeti változataihoz járul még a következő. Az athenieknek volt egy nagy tiszteletben részesült Panagiaképük, amelyet a püspöki ólombullákon találunk és felirata: **MP ΘΥ Η ΑΘΗΝΙΟΤ** (ισσα).¹ Egy, elsőízben Gregoroviusnál említett, a Trapezunt melletti Melas vagy Sumelas hegyen álló Panagia-kolostorban lévő Panagiaképre vonatkozó legendából megtudjuk, hogy ott egy Athenaiia-nak nevezett Máriát Lukács evangélista kezétől eredőnek tartanak, aki azt Thebában hagyta, ahonnan egy Ananias nevű keresztény hozta magával Athénbe. Itt maradt volt addig, amíg Theodosius korában átvitték a Pontus-kolostorba, amelyet III. Alexius 1360-ban alapított. Ha eltekintünk a Theodosius idejére keltezett képátviteltől, akkor valószínű, hogy az Atheniotissa későbbi holléte iránt nyerünk a legendából felvilágosítást.

Ha a Hodegetria típust jó részben a falfestés számára kell lefoglalnunk, az orans-Panagia típusa némileg a monumentális szobrászatban szerepel, legalább az egyetlen Mária-alak, amelyről nyomok maradtak fenn, hogy a bizánci, faragottkép ellenes irányzatban mégis talált plasztikai kifejezésre.

A keleti mód szerint, égre emelt karokkal imádkozó nő típusa a bizánci művészetben a Hodegetria és a Blacherniotissa mellett a leggyakoribb Mária-típus. Ókeresztény időkben ritkán fordul ez elő. Wilpert szerint² biztos például csak néhány ókeresztény aranyos üveget és a Marseille melletti S. Maximin márványtábláját lehetne felhozni. Másképpen áll a dolog Bizanában. A niceai Koimesis templom egyik mozaikjából indulhatunk ki.³ Az orans-Panagia itt az előcsarnokban a főbejáró lünettájában áll. Mária mellképben, végtelen komoly méltósággalteljes arckifejezésben jelenik meg. A felső szemhéj bizánci szokás szerint keresztül vág a hosszúnyilású szemek pupilláján; a száj szorosan csukva van és elnyúlt. Felül a fejet a bizánci kis fejkötő fűdi, amely fölé van a penula borítva és ez széles ráncsomókban vonul át a mell fölött, majd jobboldalt a vállon és a két karon keresztül skematikus ráncokban hull le. A karok szorosan álló és szegéllyel beszegett ruhából állanak ki; a nyitott kezek oldalt emelvek. A kép alapjában a szokásos betűk **MP ΘΥ**. Diehl ezt a mozaikot a XI. századra keltezi.

És most összehasonlítható vele a ravennai érseki kápolna ismert mozaikja, amely latin felírása után és stolaszerű nyakbavetője után ítélve latin művész kezeműve. De mindenesetre bizánci eredeti után másolt, amit egy fehér keszkenőnek az övbe való dugása is bizonyít. De mennyivel előbb, mennyivel mélyebb formaérzékű és kifejezésteljesebb a bizánci mű.

A Panagiának az előcsarnok főbejárója feletti lünettában való alkalmazása Strzygowski szerint⁴ csak itt, Niceában fordul elő. Másülönben helyütt mindig a trónoló Krisztus van, lábánál az alapítóval (Hagia Sophia, Kahrie Djami), vagy balról Krisztus mellett Mária, jobbról keresztelő János (vagy helyi szentek) imádva (Watopedi, Grottaferrata⁵ és másutt.) Mária ez esetben mindig egész alakban áll és kiterjesztett karokkal Krisztus felé fordul. Tehát a ravennai mozaik nem tartozhatott ilyen csoportosításhoz. Eredeti elhelyezésére két lehetőség állhat fenn: vagy középső alakja volt a Krisztus mennybemenetele csoport alsó részének, ahol stereotip helye van, vagy a főkupola keleti oldalán volt, angyalok karának közepette. A mennybemenetel orans-sának első példáját a jeruzsálemi feltámadási templomon kívül siriai emlékek, a monzai enkolpiumok és az 586-iki evangeliarium nyújtják. Ez időtől fogva tipikus ez az elhelyezése. A mennybemenetel néha előfordul a főkupolában is (Sophia-templom Salonikiben és Kiewben, s a szent Márk-templomban); s ez esetben az orans-Mária a 12 apostol között áll. De késő bizánci idők-

¹ Strzygowski, Die Akropolis in altbyz. Zeit. stb.

² Wilpert, Ein Cyclus christologischer Gemälde, 46 o.

³ Diehl, Ch. Die Mosaiken etc. Byz. Zts. I. 76 o.

⁴ Strzygowski, Drei Miscellen. Röm. Quartals. VII/1893.

⁵ Muñoz, Grottaferrata, 1906.

ben ehelyütt mint $\overline{\text{MP}} \overline{\text{Θ8}} \text{ 'H KVPIA TΩN AΓΓΕΛΩΝ,}^1$ az angyalok karában szerepel, amint ez az athosi körben a rendszeres elhelyezése (Laura, Nikolaos-kápolna 1360, Kutlumuşi 1540, Dionisiu 1547, Dochiariu 1568) és egyes esetekben még később is (Portaitissa és Synais-kápolna Iwironban, Karakallu, az athosi festőkönyv), ahol aztán rendszerint az angyalok karai helyett az angyali liturgia van ábrázolva. Minden más esetben az orans-Mária a gyermek Jézussal összeköttetésben, a Blacherniotissa típusa szerint fordul elő. Talán egy kivétel volt: a Basilius Macedo által a császári palotában épített Nea, amelynek apanthosban Photius szerint a παρθένος (I. Konstantinápolyi templomai, Du Cange felsorolása szerint, 39.) állott, $\text{τὰς ἀρχάντας χεῖρας ὡς ἰμῶν ἐξελούσης}$. Nem bizonyos azonban, hogy e Panagia melle előtt, hacsak Basiliosra nem volt különösen vonatkoztatva, nem szerepelt-e a Jézus-medallion.

Ha a gyermek nélkül való orans-Panagia csak ritkán fordul elő a falfestmény-ciklusokban, annál nagyobb szerepet játszik a monumentális szobrászatban. E téren a Hodegetria és a Blacherniotissa egészen háttérbe szorul a Panagia orans-típusa mellett; szinte azt lehetne mondani, hogy az orans egyetlen tárgya volt a plasztikának olyan időben, amidőn a képzőművészet óta az emberi alak a művészetből teljesen kiszorult volt. Ez egyetemes mélyebb jelentőséget ad a tárgynak.

Kiindulásul szolgál egy érem Heiligenkreuz-ben,² amely felírása szerint Nikephoros Botaniates idejéből (1078—1081) származik, ahol Mária nem oldalt emeli karjait, hanem kezét nyitva, melle előtt tartja.

Minő különös jelentősége van az orans-Panagiának? A $\text{πλατυτέρα τῶν οὐρανῶν}$, aki valójában Orans, a Krisztus-medallion-nal a melle előtt,³ és aki valószínűleg azonos a régebbi Blacherniotissával, az isten anyjának az ephesusi zsinat óta dogmatikus ábrázolásai közé tartozik. De az orans a gyermek nélkül a szűzet jelzi. Csak ebben a típusban tekintenek el a születési misteriumtól. Itt van az a jelentősége, amit Wilpert az ókeresztény orans számára lefoglalt és amely az öközépögörög halotti és sír-imákban is kifejezést nyer: mennybéli közbenjáró az elhalt lelkekért, hogy azok is elérjék ugyanazt a célt. A görög halotti officiumok a legszorosabb összefüggésben állanak Máriával. Az ἐὺχολόγιον sive Rituale Graecorum hat ἀκολουθία -t vagy imasequentiát állít egybe, amelyek szerzetesek, papok, laikusok, gyermekek temetésére voltak alkalmasak. Ezen akoluthiákban antiphonák, zsoltárok és lectiók váltakoznak ú. n. θεοτοκία -kkal, Mária dicsőreteivel és könyörgésekkel. E theotokiák egyik legfontosabb forrása a Mária-litániáknak, de a Panagia ikonográfiájának is.⁴

A feljebb tárgyalt πλατυτέρα -típusnál már láttuk, hogy történelmi fejlődésében is mily közel áll az orans-Panagia és a Blacherniotissa egymáshoz. Az utóbbi nem egyéb mint orans, akinek melle előtt medallionban vagy anélkül lebeg a Krisztus-kép. A Blacherniotissa az a típus, amely leggyakrabban szerepel a bizanci érmeken, amelyet ennél fogva gyakran összetévesztenek ez orans-sal,⁵ és a kettő között való rokonság még inkább szembetűnik ha elfogadjuk a feltevést, hogy a bizanci érmek Blacherniotissája nem egy esetben úgy került rájuk, hogy a monumentális szoborban ábrázolt orans-t (tudjuk pedig, hogy csak ez szerepelt szoborban) átvitték a kisplasztikájú érmekre. Erre mutatna az a körülmény, hogy úgy az (ritkábban előforduló) orans, mint a Blacherniotissa különböző nézetekből, hol en-face, hol féloldalt, majd pedig egész profilban van ábrázolva, ami magyarázatát csak külön nézőpontokból másolt szoborban találhatná.

¹ Ερμηνεία § 528. Brockhaus, Die Kunst in den Athosklöstern etc.

² Mitth. Centr. Comm. 1873. 132. o.

³ Ερμηνεία 530. §. I. Brockhaus, 109 o.

⁴ Erről egyebütt bővebben fogok szólni.

⁵ Így még legutóbb Schlumberger is, kitűnő Sigillographie-jában, amelynek számtalan adatot köszönünk lejjebb következő fejtegetéseink során.

Nem óhajtom az itt következő osztályozást mereven felállítani, hiszen csak eddigi tárgyalásaink során is számos eltérő adatot találtunk, hanem előfordulásának és technikájának gyakorisága vagy kizárólagossága szerint a Hodegetria a falfestés, az orans a szobrászat és a Blacherniotissa a bizanci érmeik tipikuma.

A Blacherniotissa néven ismert változatok, ú. m. trónoló, álló vagy félalakú Panagia, melle előtt kereszttel (erről lejjebb), vagy Krisztus-fejjel medaillonban vagy anélkül, félalakú Krisztussal vagy egészalakúval, medaillonban vagy mandorlában, vagy anélkül egyszerűen az ölében, a Panagia keze keletiesen imára emelve, vagy melle előtt kitárt kezekkel, kezét gyermeke vállára nyugtatva, vagy két kezével a medaillon (mandorla) szélét fogva (minde tizenöt változat tehát, amint látni, belevág részben a másik két Panagia típusba) e változatok eredetükben visszavezethetők az ülő Mária típusára, akinek ölében gyermeke ül.

Ez a típus egyrésztől visszavezet a S. Agnese katakombáiban sokat körülharcolt képéhez,¹ amelyet de-Rossi igen koránra, Nagy Konstantin idejére datál. Másrészt elvezet az Etschmiadzin-evangeliárium kezdetén lévő syriai eredetű miniatűrhez,² amely Máriát a gyermekkel ölében, trónon ülve ábrázolja. Mária bibor chitonban, penulával és fehér főkötőcskével a fején, en face ül, s mindkét nyitott kezét oldalt felemeli. Krisztus, az ölében, szintén szembennézetben, rajta fehér chiton, clavus-szal és köpeny, amely H-betűvel van szignálva (a keltezés szempontjából fontos), kezét latinosan áldva emeli, míg letakart baljában arany száras-keresztet tart. A Panagia magas, tarkán mintázott vánkoston ül a trónusán, amely oldalt lenn drapériával van díszítve; támlája nincs. Mária lába drágaköves zsámolyon nyugszik. A miniatűr Strzygowsky a VI. század első felére datálja. Ugyanezen evangeliárium örmény szövegében a miniatűr a három királyok imádatát ábrázolja,³ s ugyanezt a jelenetet mutatja az evangeliárium végén lévő, ismét syriai miniatűr (VI. t.), ahol a trónoló Mária nem fogja gyermekét egyszerűen két kézzel, hanem Krisztus mandorlában ül, amelynek szélét fogja Mária. Ez az ábrázolás is a VI. századba kelteződik. Legritkább változata ez a Panagiáknak. Garuccinál van egy analog aranytábla képe közlve (479, 4.). A Panagia itt trónuson ül, amelynek támlája igen hasonlít a S. Apollinare nuovo-nál említettéhez. A medaillont két kezével alul fogja. Krisztus fején a keresztes nimbus van, en face ül és két kezét oldalt emeli. Mária nimbusában MA, Krisztus mellett ΙΣ ΧΣ betűk vannak. Garucci (VI, 122 o.) összeveti ezt az ábrázolást két középbizanci korú éremmel.⁴ A Zimisces (969—975) -féle érmen⁵ Krisztus fejét a nimbusal Mária mellén látni, tehát a Blacherniotissa-típus egyik abbreviaturájával van dolgunk. A másik, Alexius Komnenos (1081—1118) -féle érmen pedig éppen a Blacherniotissa van ábrázolva, amely megegyezik a föntemplített evangeliárium elején lévő syriai miniatűr Panagiájával.⁶ De itt a nimbus nem Krisztus fejét övezi körül, hanem annak mellképét; s ezzel egyúttal genetikus magyarázatát adtuk az első pillanatra talán érthetetlennek tetsző, Mária mellén szereplő Krisztus-medailonképnek.

A fél alak miatt bajos volna megállapítani, vajon ezen érmeken a trónoló vagy az álló Panagia van-e szándékolva. Úgy látszik, hogy az ülő helyzetből az állóba való átmenet a Panagia ikonográfiájában kezdettől fogva uralkodó törekvésnek csak utolsó foka; e törekvés az, hogy az anyának és gyermekének szabadabb csoportosítását mindinkább

¹ Liell, Die Darstellung der allerheiligsten Jungfrau und Gottesgebälerin Maria, VI. T.

² Str. Das Etschmiadzin-Evangeliar, IV. T.

³ O. l. 23. o.

⁴ A bizanci korok datálásában Strzygowsky chronológiáját használom:
Ó-bizanci kor: I. v. theodoziusi évszázad; 2. Justinianus kora; 3. Justinianus utáni korszak.
Közép-bizanci kor: 1. Macedon korszak (867—1057); Komnenosok kora (1057—1185, ill. 1204-ig).
Késő-bizanci kor: Paleologosok korszaka.

⁵ Sabatier, Description des monnaies byz., LII. t. IV, II. sz.

⁶ Erről lejjebb bővebben.

szigorú hieratikus schemába szorítsák be. Strzygowsky (l. följebb) az érmek példája révén a császári ceremóniás tartással magyarázza, egyáltalán a típust (anya, előtte gyermeke) ide vezeti vissza. Wulff¹ ellenérvek nélkül kijelenti, hogy Máriát valószínűleg már sokkal korábban biblikus jelenetekben ábrázolták így. Azért szerinte a képzőművészet eredeti felfogásául, mindaddig, amíg a Priscilla-katakomba ismert képe² más meggyőző magyarázatra nem talál, a tápláló anya típusát kell tekinteni. Az utóbbinak mintáját pedig, amióta Alexandriának a keresztény őstípusok genezisére gyakorolt jelentőségét mind jobban belátjuk, a Horust szoptató Isis alakjában kell keresnünk; ezt tényleg nem lehet eleve kizártnak tartanunk, kivált ha a három királyok imádásának, — egyike a legkorábban előforduló jeleneteknek, ahol Mária szerepel — egyes részleteit tekintetbe vesszük. Forrer³ két szöveget mutat be Achmimból, amelyen e jelenet ábrázolva van; itt Mária feje felett sajtáságos dísz látható, amelyben Forrer Isis elsatnyult fejékét ismeri fel, s amely a későbbi ábrázolásokban a mágusokat vezető csillaggá értelmeződött át. Anélkül, hogy egyik vagy másik eredési mód lehetőségét tagadnám, nézetem szerint és azon adatok után, amelyeket újabban Baumstark a syriai kereszténységre nézve meggyőző erővel állít egybe,⁴ Palesztina és Syria különösen tisztelt egyházi képeiben kell a típus eredetét keresnünk, ahonnan (és nem a császári diptichonokról) közvetlenül ment át a keresztény diptichonokra,⁵ a legrégebb zárt emléksorozatra, ahol Mária gyermekével ábrázoltatik. De egészen megállapodott típust nem szabad ez időtájt feltételeznünk; a Theotokos hieratikus schemája valószínűleg csak a f. e. istenanyasági dogma kihirdetése után alakult ki. A szigorúbb felfogásnak talán első példájául tekinthető a berlini múzeum diptichonja,⁶ ahol Krisztus Mária térdén ül, s ahol az anya maga mintegy isteni fiának trónjaképen szerepel: e felfogás megfelel a szigorú, liturgikus felfogásnak; Sergius VII. sz. kánonja, va' amint a Basilios-féle, végső redakcióját ekkor nyert liturgia himnusza (ἐπὶ τοῖς χαίρει)⁷ Mária ölét „katedra“ néven magasztalja.

E schéma utóbb még szigorúbbá válik azáltal, hogy Máriát teljesen szimmetrikus tartásban, két kezével a gyermek két térdét érintve, ábrázolják. Jellemző, hogy az ide például szolgáló emlékek mind közel vonatkozásban vannak a szíriai művészethez.⁸ Tetőpontján van a lithurgikus jelleg, a midőn (l. f.) Krisztus egész alakját, sőt néha Máriáét is⁹ mandorla veszi körül.

E tipológiai fokot elérve, egy másik schémára, az álló Panagiára tér át a típus fejlődése. A gyermek megtartja továbbra is eddigi helyzetét, de nem ül már anyja ölében, hanem ez két kézzel tartja maga előtt: ezáltal az egyszerű vivésből tudatos, imádásra felhívó expozíció lett. Hogy valószínűleg a trónoló Panagia típusából fejlődött ki az utóbbi, mutatja mindkét alaknak szemben nézete, amely e magyarázat nélkül érthetetlen, erőltetett volna. A trónust, mint feleslegeset, elhagyják, de a díszes zsámoly, amelyre ülésnél Mária gyakran helyezi a lábát, megmarad,¹⁰ sőt egy esetben elkíséri azt a Hodegetria ábrázolásba is (Panagia Angeloktistos). Az új schéma valószínűleg nagy kedveltségnek örvendett az első évezred bizanci művészetében, bár monumentális bizonyítékunk nincs rá; de bizonyítja a kisművészetek terén való korai és nagy elterjedtsége. Így látni a

¹ Id. művében, 249. o.

² Kraus, Realencyklopaedie. II. k. 362. o.

³ Forrer, Frühchristl. Altertümer von Achmim-Panopolis, XVII. t. 5 és 8.

⁴ L. újabban: Baumstark, A., Ostsyrisches Christentum und ostsyrischer Hellenismus. Röm. Quartal-Schrift 1908/1.

⁵ V. ö. Garucci I. k. 403, 409, 466, 567, 568.

⁶ Bildwerke der christl. Epoche (Bode-Tschudi) Atlas, II. t.

⁷ Brockhaus, id. m. 106. o.

⁸ A Rohault de Fleury-nél (La Ste. Vierge, II. k. 615. o.) lejjebb felsorolandó, teljesen helytelenül Karoling-típus gyűjtőnév alatt összeállított, sorozatból való példák vágnak ide.

⁹ A Panagia Kanakaria-mozaikban Cyprus szigetén.

¹⁰ Pl. a niceai apsis-mozaikban.

Palesztinából származó keresztalakú vésett enkolpiumokon is, amelyeknek készítése egyrészt mindenesetre még az ókeresztény időkig nyúlik fel, másrészt a mohammedán uralom alatt is még sokáig gyakorlatban van. Ezeket az európai gyűjteményekben gyakran előforduló, felnyitható tetejű kereszteteket, amelyeket újabban is, egymástól távol eső helyeken, találnak (Egyiptom, Chersonnesos), jeruzsálemi zárándokok részére készült szíro-palesztinai provinciális művészet tárgyainak ismerték fel; főtömegük szerint körülbelül a VII—X. századba keltezik őket. Nyers rajzuk dacára a dekompozíciónak bizonyos fejlődését is lehet rajtuk észlelni, amely szerint a gyermek egész alakja lassan büsztévé rövidül. Még fontosabb ikonografiai bizonyosságot szolgáltatnak azonban VIII—X. századi világi és főképp egyházi személyek ólombullái.¹ A legtöbb pecséten vagy Mária fél alakja van, két kézzel fogván a nimbussal övezett Krisztusfejet, vagy pedig mint a késői-Blacherniotissa (Platytera, i. lejjebb az athosi művészetnél) szerepel; a pusztán-fej helyett a gyermek büsztéje ritkábban és csak a X. század után fordul elő. A fél alakban ábrázolt Máriáknál persze nehéz eldönteni, vajjon az alak ülő vagy álló helyzetben volt-e elgondolva. Mégis, az ólombullák egész sorát figyelve, úgy látszik, hogy két különböző típus olvadt itt egybe. Az érme bizonyossága szerint egynémelyiket a Panagiának későbbi korban kedvelt ülőtípusához kell sorolnunk, aki a Krisztusmedaillont (fej vagy büszte) fennt vagy lennt, vagy pedig oldalt fogva, melle előtt tartja; a bullákon ez a típus csak a XII. század után szerepel. A bullák másik csoportjából pedig okvetlenül az álló típusra kell következtetnünk: a Panagia itt teljes alakban, gyermekét a fölnt leírt módon maga előtt tartva ábrázoltatik.² Úgy látszik tehát, hogy a VII. század elejével a trónoló Theotokos alaptípusából az álló Panagiává való átfejlődés be volt fejezve, sőt ekkor már nagy tekintélynek is örvendhetett az utóbbi, mert két császári pecséten is feltaláljuk. Kapcsolatba lehet pedig hozni, szerencsére, egy harmadik bulla segítségével által, egy fennen ünnepeelt csodatévő képpel. E bullának körirata:

MP 08 H KVPIΩTHCA,³ tehát ama híres Máriakép mása, amely a Kyros-kolostorban, Bizanc egyik legrégebbi templomában volt.⁴ Schlumberger ezt is, mint kivétel nélkül a többi a Blacherniotissára vezeti vissza.⁵ Az a kérdés most, mi a különbség a két típus között, vagy mi jogosíthat fel arra, hogy az utóbbi az előbbi helyett használjuk. Az összefüggés a kettő között elsőbbsen is a Blacherniotissára vonatkozó írott emlékekben van meg, amelyek a maguk részéről ellene szólnak a szintén Blacherniotissa néven előforduló Platytera típusrokonságnak. Kondakow bebizonyította Konstantinos Porphyrogenetos leírásából,⁶ hogy a Blachernákról elnevezett templomban kétségtelenül több, igen szentnek tartott Panagiakép volt, amely körülmény már magában elegendő volna, hogy a művészeti típusok sokféleségét, amint az tényleg megvan, megmagyarázza. De az összes irodalmi emlékek egy csodatévő kép körül csoportosulnak, amelynek híre a nyugaton is messze elterjedt, míg a görög források inkább csak úgy mellesleg, mint a csoda rendszeresen való ismétlődése által megszokott dolgot említik. A kép előtt lévő függöny u. i. minden péntek este széthúzódtott (emberi kéz segítségével nélkül) és szombat este ismét összecsukódott. Ez a csoda a VIII. század óta vagy onnantól irodalmilag bizonyítva. A kép leírásában expressis verbis meg van említve, hogy rajta Mária gyermekét két kézzel tartja; ami tehát nem illik a Hodegetiára, aki egyik karján viseli gyermekét, míg a másik karja legföljebb csak alátámasztja a lábát vagy térdét, és nem illik az orans-Blacherniotissára (Platytera), akinek melle előtt szabadon lebeg a Krisztus-medaillon, sem pedig az ülő Mária azon típusára, akinek gyermeke a térdén ül, anélkül, hogy érintené azt.

Georgios Pisida egy tetrastichonja pedig (l. feljebb, a Nikopeiánál) még egy századdal

¹ Schlumberger, *Sigillographie byz.* Erről később bővebben.

² Schlumberger, o. l. 418. o.

³ Schlumberger, o. l. 158. o.

⁴ Alapította Cyros, az ifjabbik Theodosius idején consul és praefectus-paetorio. L. lennt a táblázatban.

⁵ V. ö. pl. o. l. 37, 175, 189, 209. o. és t. m. helyen.

⁶ Const. Porph. I. 553. o. (Bonni kiadás) id. Wulffnál, i. m. 250. l.

korábban, Heraklius császárra viszi vissza a képet, akit ez győzelemre segített legyen. Találkozik ez adattal a sphragistikai adat, hogy Heraklius császár pecsétjein megtaláljuk ezt a Blacherniotissa-típust. A Blacherniotissa és Kyriotissa között különben csak annyi lehetett a különbség, hogy amaz a mandorlában, ez pedig anélkül tartotta Krisztust maga előtt.

Még egy típus van, amelyről eddig már több ízben szó volt s a melynek a Blacherniotissához való viszonyát kell a Kyriotissa után tisztáznunk. A Platytera néven ismert orans ez, aki tehát kezét égnek emeli, és mellén a Krisztus-medalliont viseli.

Sabatier közli Konstantinos Monomachos egy érmét (1042—1055), amelynek (igen ritkán előforduló) felírása MP Θ8 Η ΒΑΛΚΕΡΝΙΤΙΣΑ.¹ Sabatier e rajzpublikációjában végzetes tévedés van, a melynek majd az összes kutatók áldozatául estek.² A rajzon az orans-Panagia van ábrázolva, akinek mellén egy kereszt látszik. Ezt a keresztet úgy magyarázták az említett tudósok, hogy az a Krisztuskép helyett, annak abbreviaturájaképpen szerepel. Igazában ez a kereszt nem egyéb, mint a penula alól kiálló csomózása az övnek, amely a Panagia stóláját tartja össze. Ezt a felfedezést Tolstoi J. gróf, a bizanci érmekről írt értekezésében³ tette. S ezáltal a hitelesen Blacherniotissának köriratozott típus egyszerűen az oransra vezethető vissza és megszűnnék minden kapcsolat a Platytera (a szó magyarázatát l. lennt az athosi ikonográfiánál) és a Blacherniotissa között. De ellentmondásba jutunk a fentebb ismertetett irodalmi emlékekkel és az azoknak megfelelő ábrázolásokkal. Még nagyobb a zavar, ha a Blachernákról elnevezett templom két másik pecsétjét nézzük,⁴ a melyek egyikén a Hodegetria van, a másikon pedig oldalt fordulva imádkozó Panagia (a deesis-kompozíció tipikuma) áll.⁵ Kondakow mindezen látszólagos ellentéteket megoldotta feljebb érintett, hiteles hagyományokon alapuló föltevésével, hogy Blacherniotissa néven egy időben ugyanazon templomban több Máriaképet tiszteltek. Wulff kibővítvén e tételt, felveti azt a kérdést, hogy megállapítandó, különböző időkben az említettek közül melyik típust kultiválták különösebben a Blacherniotissa néven. Megállapítottuk, hogy a Blacherniotissa archipusát a St. Agnete-katakomba Madonnája,⁶ és a feljebb tárgyalt szíriai miniatűr Panagiájában kell keresnünk. Majd a képrombolás előtti időre nézve megállapodhatunk abban, hogy az irodalmi adatok egészben a theotokosnak álló, gyermekét kézzel az aureolában vagy anélkül, melle előtt tartó típusának felelnek meg. A macedónok korában visszatérnek az egyszerű oransra, ami érthetővé lesz, ha tudjuk, hogy az I. Basilios által épített Nea óta ez a típus volt úgyszólván kánoni formája az oltárfülkének, legalább a közvetlen császári befolyás alatt épült templomokban.⁷ Így szerepel a Konstantinos Monomachos ismert érmén is, és itten a Blacherniotissa névvel jelölik, ami talán onnan származhatik, hogy a képrombolás elmúltával, a Neaból átvehették ide is, az apsisba, az egyszerű orans-típust. Meglehet az is, hogyha a képrombolás alatt a régi, eredeti csodatévő kép elpusztult, annak a helyébe is ezt a típust tették. Romanos Argyros alatt csodás módon ismét előkerül a régi Blacherniotissa-típus egy képe, a mely fára festve éppen maradt meg a képrombolók által való rámozolás alatt.⁸

¹ Sabatier, Monnaies byz. II. k. 49. t. 12. A Blacherniotissa név valószínűleg annyira mindennapi lett, hogy nem tartották szükségesnek e név külön kiemelését az érmeken.

² Strzygowski, Byz. Denkm. I. 65. o.; Schlumberger, Sig. byz., a Strzygowski nyomán.

³ Az orosz csász. arch. társaság emlékirataiban, 1889, 13. o. I. t. (orosz nyelven).

⁴ Schlumberger, o. l. 135. o.

⁵ A Blacherniotissa változatait először Sorlin Dorigny állította össze (Revue arch. 1877. I. 85. o.), akire Schlumberger is hivatkozik. Ujabban Kondakow az összes irodalmi adatok alapján gyűjtötte azokat egybe. (Konstantinápoly bizanci templomai és egyéb emlékei. A VI. arch. kongr. munk. (orosz nyelven).

⁶ Bár ez az állítólagos istenanya kép jelentősége Kauffmann figyelemreméltó eredményei után (Sepulkrale Jenseitsdenkmäler der Antike und des Christenthums. 117. o.) igen kétségessé váltott. Így pusztán az Etschmiadzin-miniatűr maradna meg mint legrégibb példa, amely ha 800-ra, vagy Anilow szerint az örmény szövettel együtt 989-re is datálható, kétségtelenül egy VI. vagy VII. századi szíriai mintára vezethető vissza.

⁷ Ezzel ellentétben v. ö. Strzygowski, Röm. Qu. Schr. 1893, 11. o.

⁸ Cedrenos, (bonni kiadás) 497. o. id. Kondakow o. l. 19. o.

Ez a megtalálás, ismerve a bizanciak impulzív természetét, csodaerejével hatott és hozzájárulhatott, hogy a régi típus ismét közkeletűvé legyen: ezenkívül az egyszerű oransnál az a másik kép sokkal több gondolati tartalommal bírt rájuk nézve: említettük már, hogy Mária jelentősége a Keleten éppen gyermekéhez való tartozóságában rejlett.

Sajátságos összehasonlítás, hogy a kifejlett Platytera-típust ugyanezen időből származó egy emléken találjuk meg először, Romanos Argyros nővérének, Pulcheriának egy áldozati ajándékán, a xeropotamui (Athos) patenán.¹ A Platytera orans-alak, mellén a gyermekkel, vagyis egyesíti magában az előző két, Blacherniotissa néven ismert típust, az orant és a gyermekét két kézzel maga előtt tartó Máriát. Az új típus egybefoglalta magában az istenanyát és a közbenjárót. Az aureola kifejezése annak, hogy Krisztus nem földileg, hanem misztikusan gyermeke Máriának, aki szűz maradt. A Platyterának aztán bullákon való tömeges előfordulása a Komnenos-ok és Dukas idejére esik.² Érmeken először Nikephoros Botaniatesnél látjuk. Végül az utolsó típus, amely Blacherniotissa néven elő szokott fordulni, az oldalnézetben imádkozó Máriáé. Magyaroztatát könnyen leli, ha, amint ez közelfekvő is, a Blachernák melletti templomban egy monumentális Deesis-kép létezését tesszük fel. Valószínűségében nyer ez a feltevés a Kahrie-djami nagy mozaikja által, amely templom díszítése bizonyos Alexios Komnenos idejébe tartozik. Hogy a Hodegetria is előfordul a Blacherna-templom papjainak bulláin, magyaroztatát könnyen leli abban a (dolgozatom elején már említett) szokásban, hogy a híres Hodegetria-képet kivált húsvét hetében a Bosporusnál lévő templomából át szokták vinni úgy a császári palotába, mint a Blacherna templomba is.³

Hogy a Blacherniotissa ikonographiai alapvetését megismerjük és tisztázzuk, nem lehetett ezen hosszabb eredtetés elől kitérnünk.

Betekintést nyertünk azonban egy bizanci ikon-típus folytonos változásába és lassankint való végleges kifejlődésébe; e betekintés tisztán megmutatta, hogy a bizánczi művészet az egyháznak és a népnek vallásos gondolkodásával való minő folytonos váltohatások közepette alakult ki. A Panagia Platytera csak mint a görög kifinomult teológia (abban a formájában, ahogy azt Madách festette) tudatos teremtménye válik értethetővé, két különböző típusnak gondolatelljes egybeolvasztása lévén.

A típusfejlődés szempontjából szükséges még a középkori Itáliára egy pillantást vetnünk: minő hatásokat váltott ki ott, idegen talajon, ama specifikusan görög felfogás.

Igen jellemzően arra, hogy a Ravennán kívüli Itália művészetétől a trónoló Mária eszméje mennyire távol állott, mutatja a hatás, amelyet a bizanci körrel szemben a 431-iki ephesusi zsinat határozata az itáliai madonnaábrázolásban kiváltott. A zsinat proklamálta a *θεοτόκος*-t, mint ezt elébb már említettük. De míg a bizanci és a ravennai műgyakorlat ebből az ünnepélyesen trónoló és angyaloktól proskínált Panagiát vezette le, tehát e dogmában Mária felmagasztalását látta, addig fordítva a római művészet első sorban már a gyermek-Krisztusnak megdicsőítésére fordította az új tantételt, tehát a Jézus istenségének még erősebb hangsúlyozását látta benne. A római Sta Maria Maggiore dialívének mozaikjai, amelyeket, mint már fönnebb említett, III. Sixtus pápa az ephesusi zsinattal kapcsolatban készíttetett, a három-királyok jelenlétében már nem az anyja ölében ülő gyermeket ábrázolják, hanem ez magában ül egy széles, pompás trónuson, amelyet négy angyal őriz, míg Mária és József oldalt ülnek székeken. Így magyarázható, hogy egyes katakombai előzmények (Coemeterium stae Priscillae) dacára, a trónoló Mária típusát csak a bizanci művészet vitte be Itália földjére és hogy majd minden egyes esetben, ahol vele találkozunk, bizánci befolyást tudunk kimutatni. De a szigorú bizanci típus még magában a keleten szabadabbá válik. Mária még megtartja en-face helyzetét; de a

¹ Brockhaus, 106. o.

² V. Ö. Schlumberger, o. I. 130, 189, 359, 458.

³ Du Cange 10. I. IV. 83. o.

mód, ahogy Krisztust tartja, már változékony. Egy londoni diptichon-részen (Maskell 53. o.) Jézus szemközt, igen magasan, szinte lebegve ül Mária karján. Mária jobbkezeével vállát fogja, balkezeével lábújjait. Egy párisi diptichonon (Garr. 458, 2.) Jézus mélyebben ül és Mária mindkét kezével térdét fogja. Az attributumok dolgában is variációk állanak be: Londonban könyvet tart Jézus és keresztes nimbusza van, a párisi példányon keresztet tart, Etschmiadzinban tekercset, és a két utóbbi esetben nincs nimbusza. Világosan látni tehát, hogy ezek a diptichonok oly időben keletkeztek, amidőn még nem alakult ki határozott típusa Máriának a gyermekkel. A művészek egyszerűen, szabadon komponálnak vagy másolnak eredetieket olyan módon, mint a hogy azelőtt Julia Mamaeát vagy valamely császárnőt ábrázolták. A diptichonok nem mutatják még, a papirtekercs dacára, a Panagia Hodegetria típusát, ahogy első pillanatban gondolni lehetne. Mert ebben a típusban, amely a Blacherniotissa és az oráns mellett Bizancban később általánossá vált, Mária áll, gyermekét balkarján tartja és nyitott jobbkezeit melle előtt tartja. Strzygowski¹ ezt a típust álló Madonnának nevezi, amelyet a XIII. században Itáliában általánosan elfogadtak, ahol azonban a Madonna a szerető anyává és Krisztus a szeretetteljes fiúvá válik, amely momentum-változásra Strzygowski utalt legelőbb. Az eddigi tipológiai fejlődésből következőképpen² azonban bajos Zimmermannnak utóbb való véleményét elfogadni, aki ezt a típust Assisi Ferencre vezeti vissza. Már a kísérő körülmények és attributumok is, amelyek Bizancra mutatnak, ellene szólnak e feltevésnek: Mária gazdag, a ráncokon gyakran arannyal kiemelt ruhákban áll, bizanci a penula és az azalatt észlelhető főkötő motivuma; rendszerint kicsinyeknek ábrázolt angyalok kísérik és most is csak úgy, mint eddig, mély komolysággal, sőt ünnepélyességgel tekint a nézőre; a gyermek-Jézusnak még mindig balkezeiben van a tekercs, prófétai hivatásának jelvénye és ünnepélyes komolyság vonul végig az ő arcvonásain is. A Madonna rendszerint még mindig rámutat a gyermekre, mint a világ megváltójára, s a Strzygowskinál említett motívum, hogy gyengéden megfogja Jézus lábát, csak szórványos jelenség. Azáltal, hogy sok esetben Mária és nem Jézus tekint a szemlélőre, jelzik a kép főszemélyét, ami ismét a bizanci Mária-tiszteletre mutat, amely ily csekélységek is kihatott. Ez a Hodegetria-típus nagyrészt a falfestményeken nyerte teljes kifejlését és ugyanúgy, mint a Pantokrator a bizanci templomfestésnek revelans részét teszi, még pedig mint előbb a történelmi fejlődésénél már több ízben említve volt, mindig az apsisban; és elkíséri a bizanci falfestést minden útján. Ott van a Hagia Sophia mozaikjain, az Athen melletti Daphni és a helikoni Hosios Lukas kolostorban, a niceai Koimesis templomban (l. följebb) és kivétel nélkül az athosi templomokban. Szintúgy a festőkönyv utasításaiban. Itália földjén is oly templomok mozaikjaiban, amelyek bizanci behatás alatt készültek; kiválólag áll ez déli Olaszországra nézve,³ ahol a XI. század második fele óta bizantinizáló művészeti iskola alakult ki. Mintájául szolgálhat a S. Maria della Libera (Sessa mellett) templom Panagiája (1070 körül). Itt gyermekével karján, trónol és két angyal veszi körül. Itália földjén vannak még a következő Hodegetria-típusok: Parenzo, Monreale, ahol az apsisba áthelyezett Pantokrator alatt van Mária, a velencei S. Marcoban és a Capua melletti S. Angelo in Formisban. Hogy mennyire nem volt azonban az itáliaiak véreben ez a bizanci Mária-tisztelet és hogy mily nehezen ment át művészetébe az apsis-Mária, az előbb említett Monrealén kívül számos, a bizanci művészeti körbe tartozó XII. századi mozaik igazolja: Palermo, Cefalu stb.

S. Maria in Trastevere (1140) szinte szemünk elé állítja ezt az átmeneti ábrázolást. Az apsis közepét széles, gazdagon díszített trónus foglalja el, amelyen a keresztes nimbuszos Megváltó és tőle jobbra anyja ül. Krisztus jobbkarját anyjának háta mögött, annak jobb vállára nyugtatja és balkezeiben nyitott könyvet tart: „Veni, electa mea, et ponam in

¹ Str. Cimabue und Rom, 49. o.

² V. Ö. IV. Romanos (1068 – 1070) érmét, amely már ezt a típust mutatja. (Sab. L., 15.)

³ Ch. Diehl. Le Byzantinisme dans l'Italie méridionale.

te thronum meum“, Mária felelete pedig a kezében tartott íráson áll: „Levat sinistram ejus sub capite meo et dextera illius amplexabitur me“. (Énekek éneke, II. 6. — Zimmermann, Giottojában rosszul idézve: Leva ejus etc.) Mindkét idézet része a Mária mennybemenetele ünnepi officiumának. Fontos azonban, hogy az apsis közepében Krisztus alakja van. Ez a jelenet nem felel meg a bizanci ábrázolásnak, de Máriának, bár szerény felmagasztalásában benne van a bizantinizáló momentum. Még szorosabb azonban a rokonság a reáliákban. Mária gazdag keleti fejdíszszel és bizanci díszruhával jelenik meg, amely egészen a sarúig részletesen van kidolgozva. A kísérő alakok ruházata (jobbról Péter, aztán Cornelius és Julius pápák, valamint Calpodius áldozár. — balról Calixtus, Laurentius és II. Innocentius pápa) mintha valamely keleti képből volnának ide áttéve. De mégcsak a keleti mozaikok egész dekoratív hatását is iparkodott a művész utánözni. kivált a fényes színezésben és a gazdag aranyozásban.

A balkán-félszigeten három centrum az, amely a keleti egyház művészetének topografailag is, korrendben is egy-egy szakaszát jelzi: Görögország területe Athennel mint középponttal, Konstantinápoly-Bizanc és végül Athos.

Jelen dolgozat keretén kívül esik e topografiai vagy korszakok szerint való felosztásnak általános műtörténeti jelentőségével mélyebben foglalkozni; feladatunk csak az lehet, hogy amennyire e középpontok középkori topografiája ismeretes, annak alapján titulusaik szerint datáljuk és állítsuk egybe Panagiáikat; e titulusok majd mindegyike a a néki megfelelő templomban őrzött Panagia képről, vagy annak valamely (liturgiai vonatkozású) sajátosságától vette eredetét s így ikonografailag is fontos adatokat tartalmazhat.¹ A bizanci birodalom középkori topografiája studiumának mai állása mellett (egyes részeitől eltekintve) meg kell elégednünk Julleville és Du Cange felsorolásaival, amelyekhez újabban Brockhaus athosi és Strzygowski atheni tanulmányai nyújtanak jelentős bővülést. Ezek adják az itt következő felsorolások alapját.

A kereszténység első idejében sok pogány templomot alakítottak át kereszténynyé. A szent Szűz foglalta el az Akropolison Minerva helyét; a Parthenon még ma is szolgáltat felírásokat és festményeket, amelyek e tényről bizonyosságot tesznek.² A Katholikonban több festmény van, amely Mária életéből veszi tárgyát; a keresztthajó déli oldalán a születés és a bemutatás; keleten a mennybemenetel, közepütt Máriával; a főkapu felett keresztrefeszítés; az apsis félkörű boltívén a Szűz, karját kiterjesztve, Jézussal a melle előtt (minde festmények azonban ma már nehezen láthatók, miután az épületet közkönyvtárrá alakították át.)

A szent Taxiarchos templomának bejárata felett az utolsó ítélet van festve, amelyben szükségképen szerepel a szent Szűz. Ezen templom mellett, egy újabbkori templom kupolájában van a trónon ülő Panagia, a gyermekkel a térdén, körötte a szentek.

Julleville³ összegyűjti azon adatokat, amelyek Máriának görögországi és közelebbiről atheni kultuszára vonatkoznak.

1. Áll a vélemény, hogy a Parthenon a szent Szűznek volt szentelve; Mommsen a következőben foglalja össze erről való véleményét: a) egy bécsi névtelen kézirat a Parthenont isten anyjának-temploma néven jelzi; b) Cedrenus⁴ szerint pedig: „(Basilios) Athénbe jött, hogy hálaadó istentiszteletet tartson az isten anyja tiszteletére (τῇ Θεοτότῳ) és, miután gazdag ajándékokat hagyott a templomban, visszatért a fővárosba, ahol triumfussal vonult be“. Ez az esemény azon győzelem után történt, amelyet Basilios 1019-ben vívott ki a

¹ Lambakis M. az 1905 évi athéni arch. kongresszuson a Musée d'Archéologie Chrétienne (eddig sajnós, még meg nem jelent) munkálatai alapján jelentette, hogy Panagia-képeken 157, templomok és kolostorok neveiben pedig 166 Mária-titlust és epithetont sikerült eddig egybegyűjteni.

² Strzygowski, Die Akropolis von Athen in althbyzantinischer Zeit. Ath. Mitt. 1889.

³ Archives des Missions scientifiques. 1868, p. 469.

⁴ Feljebb idézve.

bolgárok felett. A Parthenon falain különböző felírásokat olvasni az isten anyjához, akit néhe Θεοδόχῃ δέσποινα néven is említenek itt.

Athénben több templom volt Máriának szentelve, többek között az akropolisi Erechtheion is.¹ Ennek falán a következő görög felirat van: „Isten anyja, Királynő, a hívők segítsége, mentsd meg és védj a tehozzád könyörgő bűnös Dionysios Johannest, az athéni templom énekesét“.

2. Dionysos színháza alatt, egy sziklába vájt barlang, a Παναγία Σπηλιώτισσα-nak van szentelve; itt is pogány szentély helyét foglalta el a keresztény kápolna.

3. Az Akropolis keleti részén, Lysikrates emlékéhez közel, a Παναγία vagy Κυρία Κανδηλί-nek, a fáklyás Szűznek szentelt kis kápolna van.

4. Stuart adata szerint létezett egy, ma már lerombolt, antik maradványokból épült, régi kis templom, a magzásról (Germination) elnevezett Szűzanya tiszteletére.

5. A Μεγάλη Παναγία temploma a bazár közepén, a lord Elgin-torony lábánál van; a föld felett csak a kupola felétől emelkedik ki, oly gyors volt a város e részén a nivó-emelkedés.

6. Az Ilissus-on túl, a Callirhoé-forrástól úgy 500 lépésnyire Demeter és Coré templomának helyén egy kis, a szikláról elnevezett Panagiának (Παναγία εις τὴν Πέτραν) szentelt templom van.

Egyéb Panagiák még Görögország területén:

7. Παναγία Βλαστική — két templomot ismerünk e néven; az egyik a Leokorion, a másik az Ilithya-templom helyén. A Βλαστική egyértelmű a Μυροσπορίδα Π.-val (mindkettő a szeplőtelen fogantatásra vonatkozik) s ez utóbbi néven több templom szerepel Vari-ban, Anagyros-ban, Elymos-ban.

8. Π. Daphne;

9. Π. Hypapanté, a Metroon helyén;

10. Π. Marionitissa a középkorban létezett Drakones-ben, a Demeter Halimusié temploma helyén.

11. Π. Panteleousa, az Eleousa szigetekén (ma Arsida);

12. Π. Phareromene, Salaminos-on, Athene Skiras-temploma helyén. Ez az epitheton a kinyilatkoztatásra vonatkozik, Mária mennybemenetelének oktavájára esik ezen Panagiának ünnepe. Nem tartom helyesnek Rohault de Fleury gondolatmenetét, aki az Athene Skiras-t, a lefátyolozott, helyesebben köpenyes Athénét kapcsolatba hozza a kinyilatkoztatott Szűzzel (voilée-devoilée);

13. Π. Sotera Lycodemon a Lyceum szomszédságában volt.

14. Π. Theotokos; e névre az Erechtheion volt szentelve. Athénét az Erechtheionban kivált mint szűzet és mint Erechtheiosnak, az ő rejtélyes fiának az anyját tisztelték. Ez esetben talán inkább lehetne kapcsolatot találni a hellén és a keresztény kultusz között.²

Feljebb részletesebben foglalkoztunk a Hodegetria-típus fejtegetéseivel Konstantinápoly nevezetesebb Panagia-képeivel. Most Ducange felsorolását alapul véve azon Panagia-templomok jegyzékét adjuk, amelyekről Bizancban tudomásunk van:

1. Π.-Amalfitana, a délolaszországi kereskedők templomában;

2. ΑΓΙΑ ΜΑΡΙΑ, 598-ban Péter, Maurikios császár fivére építette;

3. „ „ „, ahonnan hozták a koronát, amelyet Herakliosnak ajánlottak fel

(610);

4. Π. ΑΧΕΙΡΟΠΟΙΗΤΟY, Nagy Konstantin által alapított;

5. A hajóról elnevezett Π., Michael Theophilos fiának alapítása (829);

6. Π. Carpiana, Carpianus alapítása Constantinos Pogonatos alatt (668);

¹ V. ö. a 14. sz. alatt.

² V. ö. amit e tárgyról I. Schlosser írt: Jb. d. ah. Kaiserhauses XXIII. 296. o.

7. A Gondviselésről elnevezett II., a szent-Sír mintájára építette Leo Macela felesége, Verina;
3. ΑΓΙΑ ΜΑΡΙΑ, ugyanazon alapítótól egy nagy templom;
9. Az isten anyjáról elnevezett monostor, ΚΕΧΑΡΙΤΩΜΕΝΗΣ, alapította Iréne, Alexios Comnenos neje (1180);
10. A jégről elnevezett II., amely nevét onnan vette, hogy Leo Macela egy téli napon e helyen lovagolt, és lova a jégen elcsúszott;
11. Cyrusról elnevezett II., alapította Cyrus, aki a fiatalabbik Theodosius idejében consul és praefectus-praetorio volt; ΚΥΡΙΩΤΗΚΑ;
12. Sancta Maria in deuterio;
13. II. Diakonissa, Cyriacus, konstantinápolyi patriarka alapította Maurikios császár idejében (582—602);
14. II. της ἐλεουσης, könyörületes szűz;
15. A jótevő II., Basilios Prosacreta alapítása;
16. II. του Ευγενίου. E templom nevét Eugenius Patricius lakásáról vette, aki Nagy Theodosius idejében élt, és akinek házáat Mária tiszteletére templommá alakították át;
17. Egy II.-templom, amelyet a képrombolók megfosztottak képeitől, és amelyet Mihály és Theodora uralkodása idejében egy bizonyos Antonius Patricius hozott helyre; ez időtől fogva számos csoda kíséri a templomot;
18. II. Galatában; e városrészben volt egy az isten anyja tiszteletére épült monostor vagy templom;
19. Bölcs Leo uralma alatt (886) Constantinos épített a II. tiszteletére egy templomot;
20. Egy Mária-templom a császári palota közelében;
21. II. ΕΝ ΟΥΡΑΝΟΙΣ, a Hagia Sophia közelében; Rodanus építette, egyike a tizenkét szenátornak, akiket Nagy Konstantin Rómából Bizancba hozott;
22. II. ΠΑΜΜΑΚΑΡΙΩΤΑ, a középkori bizanci íróknál gyakran említve;
23. II. ΠΑΝΑΧΠΑΝΤΑ, monostortemplom, amelyben Veccus János lemondott a patriarkai méltóságról;
24. II. ΠΑΝΤΑΝΑΚΚΑ; e templomban ünnepelték eleinte Mária mennybemenetelét (Nicetas, Izsák életrajzában III. k. V. f.);
25. Constantin palotája közelében egy templom (talán azonos a 20.-al). Midőn a császár Hagia Sophiába indult, a templomban öltöztették ünnepi ornátusba a patriciusok és a főpapok;
26. II. ΤΩΝΠΕΤΑΛΑ, Justinianus uralkodásának 31. esztendejében (558) elpusztult egy földrengés alkalmával;
27. Sancta Maria in Petris;
28. II. ΠΕΡΙΒΑΛΗΤΑ, Romanos Argyros alapította (1028) az isten anyja tiszteletére, és ezen alapítás örve alatt kimerítette az államkincstárt. A Bemutatás ünnepén a császár e kolostortemplomba szokott volt menni;
29. II. ΠΟΝΟΑΤΤΡΑ, a fájdalmaktól szabadító Szűz;
30. A Protasius-féle Mária-templom, így elnevezve, mert Protasius halála után 252 évvel, abban a városrészben, ahol Protasius lakott, alapította az ifjabbik Justinus (565—578);
31. II. ΠΑΒΑΔΟΝ; Nagy Konstantin e templomban helyezte el Mózes vesszejét;
32. II. ΕΝ ΣΙΓΜΑ, Nagy Konstantin alapította, Justinianus az előbb említett 558-iki földrengés után kijavíttatta, 910 körül összedült, Basilios Macedo újra építteti;
33. Egy II.-templom, amelyről szent Theophanos életében van említés;
34. II.-Urbikios, bizanci patriciusról és a keleti hadsereg vezéréről elnevezve, aki ezt a templomot 180 évvel Konstantinápoly alapítása után, Anastasius császár alatt alapította;

35. U. a., a városrész nevérol, amelyben állott; Justinus Cyropalates alapította;
36. Egy Mária-templom, amelyről Hormisdas pápa idejében (514) Ambrus pap tesz említést a szerzetesek gyülekezetéhez írott levelében;
37. Egy Mária-templom, szent Lukács temploma mellett;
38. II. πλῆσιον τῶν Βουχολίων;
39. II. παρθένος, a Basilius Macedo által a császári palotában épült Nea-templomban.

A harmadik nagy Panagia-csoport talán az, amely időrendben legkésőbb alakult ki, de amely az egész liturgikus ikonographiai anyaggal együtt, immár évszázadok óta a keleti egyházban megtartotta vezető szerepét: az athoshegyi szerzetesek művészeti körében kialakult Panagia-ábrázolások csoportja. Mint örököse az előbbi két csoportnak, amelyeket Athen és Bizanc-Konstantinápoly néven jelöltünk, de topographiailag is olyan középpont, ahol a két csoportnak (sőt nyugati, délkeleti és északi befolyásoknak is) találkoznia kellett, természetesen, hogy az eddig megismert típusokat jórésztben újra megtaláljuk. De az ikonographikus tipusképzés szempontjából az ilyen endemikus fejlődés, aminő a Hagion Oros, a „kelet vatikánjának“ területén adva volt, a tanulmányozásra rendkívül bő anyagot nyújt. E dolgozat címében is feltüntetve van már, hogy csak adatok azok, amelyeket e sorokban összegyűjteni iparkodtam, nem követhetem részletesebben az egyes athosi Panagiák előzetes és utóbb bekövetkezett fejlődését; úgy mint az előzőkben, felsorolását adom a Brockhausnál¹ szétszórtan meglévő anyagnak.

1. „οἱ ἄγγελοι τὸν ὕμνον“; a karácsonyi ünnep egyik himnusának kezdő szavai után vette ez a Panagia-kép az elnevezését: „Mit ajánlottunk néked föl, óh Krisztus, hogy éretünk mint ember megjelentél a földön? Mert minden teremtményed eléd hozza ajándékát: az angyalok a himnust [innen az elnevezés], az egek a csillagot, a mágusok ajándékukat, a pásztrok a csodát, a föld barlangját, a pusztaság a jászolt, mi pedig a szűz anyát“. (Μη αἶον, Velence 1884. — dec. 25-ikére.) Mária a kép közepén ül, ölében Krisztus, minden oldalról körülveszik a fenttjelzett alakok. Leírása hiányzik a „Ἑρμηνεία τῶν ζωγράφων“-ban.

2. „ἔνωθεν οἱ προφῆται“; a templom előcsarnokának egyik kupolájának rendes képe. Patriarchák és proféták veszik körül az isten anyját, aki rendszerint orans helyzetben áll s akit ők mint Jákob létráját, mint égő bokrot, stb. előre láttak. Hogy a címül felhozott sor honnan származott a „Ἑρμηνεία“-ba, még kiderítésre vár. (V. ö. Erdősi Sylvester bibliafordításának kezdősorát: „Proféták által szólt régen stb.“)

3. „ἡξιών ἐστιν“; a karyäs-i Protaton-templom Panagiája. A mindennapi Mária-ima kezdetétől vette nevét. Mária félalakban áll, gyermeke a karján, aki arcához símul; anyja fogja a kezét, amellyel papirlapot fog, rajta a felírás: „Az Úr lelke van felettem“ (Jes. 61. fej.) Anya és gyermeke egymással éreznek, de nemcsak egymásnak élnek, hanem az imádkozva közeledők számára is, akikre szeretettel tekintenek. Az athosi kör egyik legelterjedtebb Panagiája. (Bayet, L'art byz., 269. o.)

4. Galaktotrophusa; a tejjel tápláló anya, mint ilyen eltér a rendes Mária-ábrázolásoktól. Felfogása megfelel Lukács evang. 11, 27-nek és az apokriph evangéliomokból kiinduló felfogásnak, amely a VIII. század óta terjedt el a művészetben. Chilandari, athos-i kolostorban van egy példány, ahová alapítója, szent Sabbas (1219—1235 között) hozta Palestinából.²

5. Γλοχοφίλοσσα; Panagiakép Philotheuban, amely állítólag még a képrombolás idejéből származik.³ Gyermekeit mélységes anyai szeretettel szorítja arcához.

¹ Fenttebb idézve, Die Kunst in den Athosklöstern etc.

² Brockhausnál idézve: Natale Baldoria „La Madonna lattante“ — Atti del R. Istituto veneto die scienze etc. VI. Ser. VI. köt. Velence 1888.

³ Annales archéologiques, XVIII. köt., 197. o.

6. Ἑλεούσα πελαγονητήσα; a Pawlu-kolostor Szent-György-kápolnájában; valószínűleg egykorú a kápolna falfestményeivel (1425 körül). „Az irgalmas P.“, áldó gyermeke ismét a karján, annak kezében a följebb idézett Jesaias-féle jóslat. Egyike azon képeknek, amelyekről azt tartják, hogy a tengeren túlról úsztak Athosba. Innen a második elnevezése.

7. Ἑλπίς τῶν πιστῶν; a hívők reménysége. A dochiariu-i előcsarnokban. Az előbbi típus.

8. ἑωυδόχος πηγῇ; Mária, mellén a Krisztusképpel kút felett áll. A XIV. századból való egy Akoluthia (dicsérő ének) idevonatkozó szavai szerint: „éltet adó kút, amelyből a gyógyulások folyói erednek“. Szerzője Nikephoros Kallistos. Az ábrázolás említve a „Ἑρμηνεία“-ban; némi változással a pawlu-i kápolna előcsarnokában.

9. Κυρία τῶν ἀγγέλων; a szokásos apsis-Panagia; Mária trónon ül, ölében Krisztus, mellette Mihály és Gábor arkangyalok feléje hajolva állanak. Csak a xenophontosi templom fölírásában van e néven említve.

10. Μεγαλή Π.; Pulcheria, III. Romanos testvére által (1028—1034) a xeropotamu-i kolostornak ajándékozott egy patenán így szerepel¹: Mária-orans, melle előtt Krisztus képe, mellette a két tömjénező arkangyal; az ő védnöksége alatt megy végbe az isteni liturgia.

11. Ὁδηγήτρια; a Panagiának e típusával már fentt bőven foglalkoztunk: Mária karján az áldást osztó gyermekkel, akinek balkezeben tekercs van, feje körül keresztos nimbus, benne: „ὁ ὢν“ felírás².

12. Παμμυκάριστος; „a legboldogabb“, a pawlu-i Szent-György-kápolna egyik templomképén így jelölve.

13. πάντων χαρά és

14. πλατυτέρα; mindkettő ugyanazon Panagia-típus elnevezése, amely a fentt tárgyalt orans és Blacherniotissa keveredéséből állott elő. Mária karját imára emeli s melle előtt vagy talán benne látszik Krisztus képe. A Blacherniotissa fejtegetésénél iparkodtam e sajátságos, nyugoti szemnek idegenszerű ábrázolás tipológiai magyarázatát adni. Egyrészt kiindul a nyugaton a Coemeterium Ostriatum IV. századi orans-nőjéből, másrészt a trónoló Mária keleti típusából, akinek ölében Krisztus ül. Krisztus feje körül később nimbus alkalmaznak, a nimbus a bizanci műgyakorlat folytán az egész alakot körülfogó mandorlává válik, amely így Krisztust külön keretben, medaillonban ábrázolja anyja öle előtt. További fejleménye, hogy Krisztusnak csak mellképe marad a medaillonkeretben. Brockhaus liturgikus magyarázatát adja e típusnak. A Basilios-féle liturgiának (kb. IV. sz.) egyik imája így szól: „Bensódet az egeknél terjedelmesebbé (πλατυτέρα οὐρανῶν) tette“. Egy theotokion (az istenanyja dicséretére készült himnikus énekek neve, amely szintúgy mint az akathistos-himnus — mindkettőről lejjebb leszen szó — nagy kihatással volt a Panagia tipológikus fejlődésére) pedig így hangzik: „Te az egeknél terjedelmesebbé tétettél, mert teremtdet viselted magadban“. Πλαυτέρα az athosi körben elterjedt neve, de a pawlu-i Szent-György-kápolna oltárfülkéjében ἡ πάντων χαρά a titulusa.³

15. Πορταίτσα; az 5. szám típusában; a gyermeknek göndör hajfürtei vannak; az Iwironban lévőről szintén áll a tengerentúli hagyomány; a Glykofilusával együtt a képrombolás idejéből származtatják.

¹ Bayet, L'art byzantin, 200 o. — V. ö. az athéni hasonló nevű templommal.

² Veludo, Imagine della Madonna di S. Marco (Venezia, 1887) a Hodegetriára vezeti vissza a melle előtt két kezével Krisztus-medalliont tartó Panagiának némely bizanci érmen előforduló típusát: Saulcy, Essai de classification des suites monétaires byzantines, 22. tábla; Sabatier, Description générale des monnaies byzantines, II. köt. 47. tábla, 18. sz.

³ A XI. sz. második fele óta már érmeiken szerepel (Sabatier, Description etc. II. köt. pl. 51, 17, 52, 8, 9, 12, 21, 54, 14, 57, 4, 20, 58, 5.)

16. II. *τριχρόουσα*; állítólag egyike a legrégebbeknek és Joannes Damascenussal hozzák nevét kapcsolatba (τοῦ I. Δ.). Chilandariban van, Lukács evangélista művének tartja a hagyomány; szigorú, kellem nélkül való az arckifejezése. Félalakban áll, a gyermeket jobb karján tartja, balkeze mellmagasságig emelve.

17. „ὁψιότερα τῶν οὐρανῶν”; apsis-Panagia, miként a 9. *Κορία*. Mint szorosan nem ide tartozót, de a teljesség kedvéért és hogy a theotokiák ikonographiai kihatását illusztráljuk, felemlítendő, végül a

18. „*φοβερὰ προστασία*”; Mária és angyalok körülállják a fekvő Krisztus-gyermeket. Nevét a reggeli ima egyik theotokionjából vette: „Félelmetes (*φοβερὰ*) és soha cserben nem hagyó védőasszony (*προστασία*) stb.”, amely néven már a XVI. században leírott, de sokkal régebbi hagyományi athosi festőkönyv említi.

Amennyire az emlékek szemléleti ismerete nélkül, az eddig még hiányos publikációk alapján a három centrum művészeti emlékeiből a Panagia titulusokat egybe lehetett gyűjteni, itt adtuk. A Panagia ikonographiájának másik két fontos alapját a pecsétekben és az érmeben találjuk, amint ez e tanulmány során már több ízben látszott. A pecsétek köriratukkal, az érme évszámok által pontosan keltezhető típusváltozataik által válnak az ikonographia megbecsülhetetlen segítőtudományává. A pecséteknél természetesen Schlumbergernek több ízben idézett műve (*Sigillographie de l'empire byzantin*. Paris, 1884) az az alapvető munka, amelyet minden szaktudós haszonnal és hálával használ, míg az érme-nél Sabatier még mindig a tudományos kutatási anyag letéteményese. A következőkben természetesen mi is e nyomokon haladunk, a gyűjtés (és Schlumbergernél a kritikai csoportosítás) dicsőségét és eredeti voltát az említettekre hárítva.

A bizanci ólompecséteken egy típus sem szerepel gyakrabban, mint a Panagiáé, a középkor legvallásosabb népének, a görögnek, végtelen hatalmú védőasszonyáé. Így van ez legalább a IX. század második felénél későbbi pecséteknél, tehát a képimádás újra visszaállításának kora után. Az eddig talált pecséteknek legalább a felén a Panagia nimbusos büsztje szerepel, a MP Θ8 szíglák közepette. Láttuk eddig, minő típusokban, gesztusokkal, állásban szerepel az istenanyja. Hozzájárul még ezekhez, hogy régebbi pecséteken csak a Panagia fejét ábrázolják a két szígla vagy két kereszt között. Több ízben azt is megállapíthattuk, hogy e különböző „attitűdök” primér rokonságban állanak a bizanci Mária egyes típusaival és többé kevésbé jól sikerült másolatai a Panagia némely híres festményének vagy képmásának, amely az istenanyjának akár valamely attributumáról, akár valamely erényéről vette elnevezését és a templomnak vagy kolostornak kincsét alkotta. Midőn a következőkben a Panagiának pecséteken előforduló epithetonjaival foglalkozunk, Schlumberger e munkálatának egyik legbecsebb eredménye, hogy sikerül néhány, epitheton alatt szereplő típust, a megfelelő Panagiával azonosítanunk.

Máriának ez epithetonjai majd mindig metrikus formában vannak, költőiek, valóságos periphrasisok, néha szinte szándékos keresettséggel szerezvők, majd meg inkább speciális jellegűek, aszerint amint egyik-másik templom vagy kolostor Máriáját szólítják meg.

[Messzire vezetne tárgyunktól, de legalább megemlítésre szorul két forrása a dicsőítő epithetonoknak: az egyik az akathistos-himnos, amelynek ikonografiai kihatásaival Baumstark foglalkozik jelenleg; a másik forrás, amelyet ebből a szempontból — sajátságos — eddig teljesen elhanyagoltak: a Mária-litániák görög parallelái,¹ amelyek már a VIII. században (l. az ír Leabhear-Breac-et) igen nagy tömegét adják a mariologikus címeknek, amidőn pedig a *Θεοτόκος* cím valószínűleg csak Origenestől származik² és Athanasius és az ő követői a *Θεοτόκος*-hoz a *ἄγία*-t és a *παρθένος*-t fűzik még csak hozzá. Talán alkal-mam lesz más kapcsolatban és másutt e tárgyról szólanom.]

¹ Az ú. n. theotokionok, a melyekről feljebb már rövid említést tettem.

² Schweitzer, *Alter des Titels Θεοτόκος*, Katholik, 86/1903. 97. 1.

Schlumberger két csoportra osztja a bullákon előforduló Panagia-epithetonokat. Az elsőbe sorolja azokat a jelzőket, amelyek műemlékekre való közelebbi vonatkozás nélkül, egyszerűen a Θεοτόκος-t helyettesítik; másodikba azokat, amelyek valamely határozott (mű-) emlékre vonatkoztathatók.

Az *első* csoportba tartozó jelzők:

ΠΑΝΑΓΙΑ (gyakran rövidítve: ΠΑΝΑΙ⁹ vagy ΠΝΙ⁹); — ΜΗΤΕΡ (ΑΓΙΑ) ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ; — Ἡ ΕΝ ΟΥΡΑΝΟΙΣ; — ΠΥΛΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ (ΠΑΝΙΜΝΗΤΕ); — ΔΕΣΠΟΙΝΑ; — ΑΓΝΗ vagy ΠΑΝΑΓΙΝΗ; — ΧΡΙΣΤΟΤΕΚΟΥΣΑ: — ΜΗΤΕΡ (ΤΟΥ) ΘΕΟΥ vagy ΧΡΙΣΤΟΥ(Χ8); — ΥΠΕΡΑΓΙΑ; — ΚΟΡΗ; — ΠΑΡΘΕΝΕ; — ΑΝΑΚΚΑ; — ΠΑΝΗΚΤΙΡΜΟΝ (ΠΑΝΟΙΚΤΙΡΜΟΝ helyett). — Néha egyszerűen: ΘΕΟΤΟΚΕ (CYN ΤΩ ΥΙΩ ΟΥ ΒΟΗΘΕΙ).

A *második* csoportba tartozó jelzők:

Η ΟΚΤΑΓΩΝΟΣ ΘΕΟΤΟΚΟΣ: Jézus Máriának balkarján; — Η ὉΔΗΓΗΤΡΙΑ; — Η ΘΕΟΚΕΡΙΑΚΤΟΣ: álló orans; — Η ΠΑΡΗΓΟΡΙΤΙΣΣΑ; — Η ΕΛΕΟΥΣΑ: a Bosporus melletti Behiktaş-ban van temploma; más néven Παναγία τοῦ Κήκου; úgy tetszik mintha Mária jobb karján vinné Jézust: de tulajdonképen sokkal szorosabban öleli és tartja a bal karja, míg jobb karjába inkább Jézus jobb karja karolódik bele; — Η ΕΥΕΡΙΕΤΙΣΣΑ: Mária áll, jobb karján tartja fiát; — Η ΑΓΙΟΚΟΡΙΤΙΣΣΑ vagy ΑΓΙΩΡΕΤΙΣΣΑ oldalnézetben álló orans; más néven Χαλκοπρατία; — Η ΑΧΕΙΡΟΙΗΤΟΣ: Jézus Máriának a jobb karján; — Η ΧΡΙΣΤΟΤΕΚΟΥΣΑ; — Η ΚΥΡΙΩΤΙΚΑ (lásd tárgyalásaink során); — Η ΠΕΡΙΔΟΞΟΣ: mellkép orans-helyzetben; — Η ΤΡΑΙΑΝΟΥΠΟΛΙΤΙΣΣΑ: Mária áll, Jézus a balkarján; — Η ΑΘΗΝΙΩΤΙΚΑ (l. feljebb); — Η ΟΡΟΒΗΤΙΣΣΑ: talán az Ioniában fekvő Ὁροβη kolostorról; — Η ΤΙΜΙΟΤΕΡΑ.

*

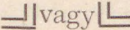
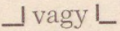
Dolgozatom végén szinkronisztikus táblázat összeállítását kíséreltem meg; az első kísérlet ez arra, hogy tipológiai fejlődést, korrendben tartott, grafikonyszerű képben állítsunk egybe. Ezen módszer több szempontból ígérkezik a tipológiai fejlődés vizsgálatára nézve alkalmasnak. Az évszámok összevetése által látszólag messze eső események, különböző kulturakörökbe tartozó tények között kapcsolatot teremthetünk, amelyet aztán az ily egybevetést követő részletkutatás igazolhat. (Jelen táblázatnak ez irányú legszembevetőbb példája, a IV. Romanos Diogenes pénze — Sabatier, L. 15. — és az olaszországi S. Maria della Libera templom mozaikja között feltehető kapcsolat.)

Az a rovat, amely az esemény vagy emlék előfordulásának helyét jelöli, a típus-terjedés szélességi fokát mutatja, és a Balkán-félsziget területén három gócponthoz vezet (Athén, Athosz, Bizanc-Kpol; l. a szövegben.). Az ötödik rovat az ikonografiai és kultur-tények rövid, vezérszavakkal való előadását kíséri meg. A „tipológiai fok“ rovatban gyors áttekintést íparkodom nyújtani a szóbanforgó típus, a bizanci Panagiának különböző előfordulási formái felett.

A három archetípus (Hodegetria, Orans, Blacherniotissa) változataival együtt, valamint a trónonülő és koronázó Panagia egy évezred leforgása alatt, a fönt bőven tárgyalt befolyások és egymásra hatások következtében számos ábrázolást juttatott reánk. Mégis tíz típus az, amely legjellemzőbb tulajdonsága: az „attitűd“ által, a túlságosan részletbe-menés vádjá nélkül különválasztható.

E tíz típus jelzésére szíglákat használok, amelyek gyors áttekinthetés szempontjából alkalmasnak látszanak arra, hogy e tárggyal foglalkozók (műtörténészek, archaeologusok és kivált numizmaták) körében használtassanak.

A szigtlák és a velök jelölt típusok a következők:

- orans, en face (1. és 2. kép);
 - vagy orans, profil (jobb vagy bal fordulása szerint) (3. kép);
 - vagy Hodegetria, aszerint amint gyermekét jobb vagy bal karján tartja (4. kép);
 - Kyriotissa, gyermekét melle előtt tartva;
 - Blacherniotissa, a Krisztus-medaillont tartva maga előtt (tekintet nélkül arra, vajjon a medaillont oldalt, fennt vagy lennt tartja-e (5. és 6. kép);
 - Platytera (késői-Blacherniotissa): orans, mellén a medaillonnal. E típusok lehetnek álló- (egész), mell- vagy térdképek (7. és 8. kép).
- A trónoló Panagiának három típusa:
- trónoló orans (9. kép);
 - trónoló Kyriotissa;
 - trónoló Blacherniotissa-típus (10. kép).

Végül az érmeiken a koronázás jelenetében fordul elő a Panagia és a császár alakja egymás mellett állva. Jelzése: II (11. kép).

A típus eredtetése szempontjából ezentúl, úgy tetszik, nagyobb súlyt kell arra is fektetnünk, vajjon Mária fejkendővel vagy anélkül szerepel-e. Amennyire most az anyagot áttekinthetem, nagyjából úgy látszik, hogy a fejkendő típus inkább keletre, az anélkül való inkább nyugat felé vezet.

*

II. Anastasius korában, 713 után találjuk első nyomát Mária tiszteletének az érmeiken. MA szigtlákat látjuk ugyanis rajtuk, ami mindenesetre vagy Mária nevének, vagy MHTHP AΠIA-nak a rövidítése. Utána azonban jó ideig mi nyoma sincs e kultusznak: 728-ban kezdődik a képrombolás kora, amidőn III. Izauri Leó rendelete eltávolítja a templomokból és megsemmisíteti a Megváltó, a Panagia és a szentek képeit. Hogy a képek tisztelete, amint az kivált a keleti egyházban imádássá fajult, nyers érzéki irányzata és a hozzá fűződő pogány reminiscenciák által botránkoztatott, ki sem tagadhatja; hiszen lealacsonyította a mohamedánok és zsidók szemében a kereszténységet és éppen az utóbbinak érdekében kívánatosá vállalt a reformálás. De ez a cél bürokratikus rendszabályozás és ahol ez nem használt, deszpotikus katonai kényszer által nem leendett elérhető; III. Leó alattvalóinak óriási többsége az ikonodulok pártjához tartozott és szent kötelességének tartotta, hogy az ikonoklaszták működése ellen végsőkig menő ellentállást fejtsen ki. Ez az alsó áramlat magyarázza meg, hogy éppen ez időben alakult ki a bizanci Panagiának egyik legszeretettebb típusa, a Glykofilusa, az anya, aki gyermekét végtelen bensőséggel öleli magához. A képrombolás befejezése után (787) éppen száz év kellett, amíg a hivatalos körök véleményváltozása jeléül, VI. Bölcs Leó alatt (886 tól) ismét megjelenik Mária az érmeiken, de ekkor is még, okulva a multakon, elővigyázatosan, nimbusz nélkül, orans-képen, tehát csak mint közbenjáró van ábrázolva.¹

Jellemző ez érmen az a törekvés is, amellyel a bölcsnek nevezett uralkodó kinyilvánítja a nyugati császárság bírása után való vágyát; bilinguis felírást ad érmeinek: felül egy-egy kereszt között MAPIA és lejjebb MP Θ8.

A Blacherniotissa-típus, amely Georgios Pisida tanúsága szerint már Heraklius alatt szerepelt mint festmény s amely (származásának bizonyosságául) palesztinai zárándok-keresz-

¹ Sab. XLV. 11.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

1. VI. Böles Leo (arany). (Sabatier XLV. 11.) — 2. II. Andronikos és IX. Mihály (arany). (Sab. LX. 13. — 3. I. Manuel Komnenos (réz). (S. LVI. 13.) — 4. IV. Romanos Diogenes (ezüst). (S. L. 15.) — 5. II. Nikephoros Phokas (ezüst). (S. XLVII. 18.) — 6. III. Nikephoros Botaniates (ezüst). (S. LI. 17.) — 7. XII. Konstantinos Monomachos (ezüst). (S. XLIX. 12.) — 8. I. Alexis Komnenos (ezüst). (S. LII. 8.) — 9. II. Johannes Komnenos (réz). (Sab. LIV. 13.) — 10. II. Johannes Komnenos (ezüst). (Sab. LIII. 18.) — 11. III. Romanos Argyros (arany). (Sab. XLIX. 2.)

teken ugyancsak már a VII. század óta ismeretes és bullákon a VIII. század óta fordul elő, érmekre csak I. Zimisces János korában kerül.¹ Ez időtől fogva a latin császárság koráig állandóan szerepel az érmeken, későbbi deformációjával, a Platyterával együtt, amely utóbbi azonban csak száz év múlva, III. Nikephoros Botaniates korában kerül éremképbe.² Ez az első föllépése magában álló tipust mutat: Krisztus feje körül keresztes nimbusz van. A továbbiakban a nimbusz jellege teljesen elvész és medaillonná alakul át.

A trónon ülő és gyermekét maga előtt ölében tartó Panagia Bizancon a Hagia Sophiában tűnik fel először a IX. század folyamán. A XI. század első évtizedeiben, II. Romanos Arghyros érmein látjuk újra.³ Érmén ilyen alakjában nem is szerepel többet, hanem a trónoló Mária felveszi a Blacherniotissa-tipust s a Paleologosokig így szerepel⁴ s ez alól csak két esetben: II. Komnenos János⁵ és VIII. Paleologos Mihály érmén⁶ esik kivétel, amikor a trónon ülő Panagia orans-helyzetben ég felé emeli kezét.

Az orans-típus, amely a Macodonok koráig csak Bizancon kívül volt képviselve, ez idő óta (Bölcs Leó) gyakrabban fordul elő az érmeken, kivált amióta II. Basílios Macedo a bolgárok felett való győzelmének emlékére épített Neában a Panagiának ilyen orans-típusú képét ábrázoltatta. E képet vagy másolatát utóbb a Blachernákról nevezett templomba is átvitték és innen nyeri magyarázatát a Konstantinos Monomachos-féle M. ΒΑΑΧΕΡΝΙΤΙCΑ felírású érem⁷ amely (Sabatiernál közölt hibás rajza által) annyi félreértésre adott alkalmat s amely igazában egyszerű orans-típus.

Ezen típus valószínűleg szoborban is létezett, innen magyarázható annak oldalt forduló faja, amely első ízben a XII. század első feléből való kahriedjamii mozaikon szerepel s ugyancsak ezidett, II. Johannes Komnenos alatt jut az érmekre.⁸ 1204—1261-ig latin uralom alatt áll Bizanc. S amint már egyszer, a képrombolás idejében láttuk, hogy az elnyomatás ellen kifejtett ellentállás azáltal nyer ikonografiai kifejezést, hogy a nép a szerető anyához fordul segítségért — ez alsó áramlat most újra egy ilyen intim bensőséges típust teremt, ΓΑΛΑΚΤΟΤΡΟΦΟΙCΑ-t, a gyermekét tápláló anyát és ismét az Athos az, amely ennek a népszerű iránynak művészi kifejezést ad. 1261-ben VIII. Paleologos Mihály visszafoglalja Bizancot a latinoktól. győzelmét csakis a mindenható Panagia közbenjárásának tulajdonítja és ennek kifejezésül az érmeken ezentúl az orans szerepel,⁹ Konstantinápoly falaitól mintegy fénysugárkörtől körülövezve.

A Hodegetria-típus bizanci érmen csak egy esetben szerepel: IV. Romanos Diogenes (1068—1070) érmén,¹⁰ ahol Mária balkarján tartja gyermekét, jobbkezevel rámutat; zsámolyon áll. Ellentétben a merev, szögletesrajzú aversszel, Máriának e képe roppant lágyan, a bizanci típustól eltérően van mintázva. Feltűnő és kapcsolatra ad alkalmat a S. Maria della Liberának ugyanezen időre eső Hodegetriája.

*

Nem egy kérdés maradt e dolgozat során megoldatlan. De kérdések felvetése, alapeszmék tisztázása és anyag összehordása minden további kutatásnak első feltétele; s a tipológiai fejlődésnek ezen egy konkrét példán való bemutatása talán némi értéket is ad e soroknak.

¹ Sab. XLII. 17., 18

² Sab. LI. 17.

³ Sab. XLIX. 2.

⁴ Sab. LI. 5. LII. 1. LIII. 18. LIV. 1. LV. 11. LVI. 14. LVII. 15. LX. 16.

⁵ Sab. LIV. 13.

⁶ Sab. LIX. 5.

⁷ Sab. XLIX. 12.

⁸ Sab. LIII. 19.

⁹ Sab. LIX. 3. LX. 3., 4., 13. LXI. 5. LXIII. 6.

¹⁰ Sab. L. 15.

Év	Uralkodó	Hol?	Tipológiai fok	Fejlesztéstörténeti tény	Hivatkozom: 2
317 körül 330—337	N. Konstantin kora	Fausta-érem S. Agnese katakomba Konstantinápoly Kpol (Hagia Sophiához közel.) Konstantinápoly	┌┐┐┐	II. 1 AXEΠOΠOYHOTOI' alap. II. EN OY'PANOIC " " II. PABAZON " " II. EN ΣITMA " "	Cohen, Méd. imp. 2. r. IV. Liell, Die Darstellung etc. Ducange, Roh. de Fleury " " " " " "
400 körül 408—450 414—453	Theodosius kora Pulcheria	S. Maria di Capua vetere Konstantinápoly " "	┌	Mária az aszísban ΚΥΡΙΩTHCA, alap. Cyrus Három templom alapítása: a) Mária öve b) halotti leple c) arcképe	Zimmermann, Giotto Ducange, Roh. de Fleury Veludo
431		Ephesus		III. ökümen zsinat kimondja a θεοτοκος-t	
450 körül 457—474	Leo Macela	Konstantinápoly	┐	kialakul a Hodegetria-típus felesége, Verina, a Gondviselőről nev. II. -templomot építteti a Szt. Sír mintájára	Ducange, Rohault de Fleury
491—518 514 521—534 közt 527—565	Anastasius Hormisdas pápa Justinianus kora	" " Ravenna Gaza	┐┐┐┐┐	II. Urbikios II. -templom, Ambrus pap említi S. Maria Maggiore mozaikja Sergius és Stephanos bazilika	" " Ducange Zimmermann, Giotto Strzygowski, Etschmiadz.
VI. sz. 1. fele 582—602	Maurikios kora	Etschmiadzin Konstantinápoly	┐┐┐┐┐	Etschm.-evangelarium syriai mintája II. -Diakonissa, Cyriakus patriarka alapítása	" " Ducange, Rohault de Fleury Strzygowski, Etschmiadz.
586 598		Etschmiadzin Konstantinápoly	┐┐	Etschm.-evangelarium : mennybe- menetel, három-királyok AFLA MAPIA-templom. Péter, Maur. császár fivérének alap. ismeretes a Nikopeia-típus	Ducange, Rohault de Fleury Wulff, Koimesiskirche
610 óta 622	I. Heraklius trónra lép	" " " "	┐	Georgios Pisida tetrastrichonja Konstantinápolyt megtámadják a per- zsák és az avarok. A Blachernák- melletti templomból egy fehér nő (Mária) előjön és győzelemre segíti a bizanciatkat (Nikopeia)	

² A közelebbi hivatkozást lásd a szövegrész meg-
felelő helyein.

¹ II. = Paragia.

Év	Uralkodó	Hol?	Tipológiai fok	Fejődéstörténeti tény	Hivatkozom :
VII. század elején				Be van fejezve a trónoló II.-típusból az állóba való átmenet ΚΥΡΙΩΤΗCΑ	Sausseret
668—685	Constantinus Pogonatus	bullákon		II.-Carpiana	Schlumberger, Sigillo-graphie
VII—X. századig				palesztinai zarándok-keresztek	Ducange, R. de Fleury
713 óta	II. Anastasius	érmein	☐	MA siglák	Saulcy, Essay, etc.
718		Konstantinápoly		Nikopeia győzelme a szaracénok felett	Basilius Menologiuma
728—787				<i>Képrombolás.</i> Ez időben alakul ki a ΓΑΥΚΟΦΙΛΑΟΙΤΑ és ΠΟΡ-ΤΑΙΤΙCΑ -típus	
790—797	VII. Konstantin	Athos	┐	II.-templom	Brockhaus, Athosbuch
VIII—X. századig		Nicea	┐		Strz. Byz. Zts. I. 340.
VIII. század óta		bullákon	☐		Schlumb. Sigillogr.
829	Theophilus	Konstantinápoly	☐	A Blacherna-templomi csoda	Wulf, Koimesiskirche
867—1057				Motasen Billah kalifa megsemmisíti Bizanc hajóit; a császár a Hajóról nev. II.-templomot alapítja	Sabatier, II. 89.
886—912	Macedónok kora		┐		Ducange
	VI. Böles Leó	"		Az ΕΝ ΣΙΓΜΑ -templom összedűl, csak Leo és még 11 ember me- nekül meg	Ducange
	"	"		Constantinos épített egy II.-templomot <i>Nimbus nélkül.</i> Bal vállán .	Sab. XLV. 11.
IX. század		érmein	┐	Hagia Sophia	
963	Theophanu	Konstantinápoly	┐		Sab. XLVII. 9.
963—963	II. Nikephoros Phokas	érmein	8 Θ┐┐M	Mária és a császár együtt fognak hosszúnyelű kettős keresztet	Sab. XLVII. 12.
969—975	I. Zimiscs János	"	┐	néki tulajdonított érem; nyersen raj- zolt, valószínűleg korábbi	Sab. XLII. 17, 18.
		"	melk. ☐	* ΑΕΙΟΝ ΕCCTIN (Karyes)	Sab. XLVIII. 9.
980		Athos	melk. ┐	Az Etschm.-evangelarium örmény szövege, Ainalov keltezése szerint	Brockhaus
989		Etschmiadzin	melk. ┐		Ainalow
X. század után		bullákon	┐ _o	Ez idő óta szerepel a Platytera- (késői Blacherniotissa)-típus	Schlumb. Sigillogr.
XI. század 1. fele					

Év	Uralkodó	Hol?	Tipológiai fok	Fejlődéstörténeti tény	Hivatkozom:
1019	II. Basilius Macedo	Konstantinápoly	┐	A Nea alapítása, a bolgárok felett való győzelme emlékéül	Brockhaus
1028—1034	II. Romanos Arghyros	Xeropotamu	┐ ┐ ┐	Újra előkerül a régibb Blachern.-típus A császár nővérenek, Pulcheriának patenája	Brockhaus
1042—1055	Konstantinos Monomachos	érmein " "	┐ ┐ ┐ álló ┐	Koronázás. <i>M. fejkendő nélkül</i> II. ΠΕΡΙΒΛΕΠΤΑ és ΜΕΓΑΛΗ II.	Sab. XLIX. 2. Ducange, Brockhaus Sab. XLIX. 11.
XI. század 2. fele			melk. ┐	M. ΒΑΑΚΕΡΝΙΤΙΟΝA főírással. Sabatiernél rosszul rajzolva, félre- értésekre adott alkalmat. Bal váll- lán : : jobb vállán : : Mellén a kereszt helyett stola-kötés van	Sab. XLIX. 12.
1055, 1056	Theodora	érmein	┐ 	A század első felében föllépett Platy- tera-típus kialakul	Tolstoi gróf
1056—1057	VI. Stratiotikos Mihály	"	melk. ┐	M. és a császár között labarum.	Sab. XLIX. 13.
1059—1067	XIII. Konstantinos Dukas	"	melk. ┐ álló ┐	<i>M. fejkendő nélkül</i>	Sab. XLIX. 15.
1067—1070	IV. Romanos Diogenes és Eudokia	"	álló ┐	(FOHO — XOC = βασιλεὺς θεοτοκος)	Sab. L. 5.
1068—1070	IV. Romanos Diogenes	"	álló ┐	M. gyermekére mutat, <i>zsámolyon áll</i> (COI HOYAINÉ ΠΑΡΘΕΝΕ) Ellentétben a merev, szögletes rajzú averzzel, Márialágyan van mintázva	Sab. L. 7. Sab. L. 12.
1070 körül	"	"	melk. ┐	<i>fejkendő nélkül</i> M θ	Sab. L. 15.
1071—1078	VII. Dukas Mihály	S. Maria della Libera (Italia)	álló ┐	Valószínű a kapcsolat Sab. L. 15-tel	Sab. LI. 2. Zimmermann, Giotto
	"	érmein	┐ ┐ álló ┐	<i>zsámolyon</i>	Sab. LI. 5.
	VII. Dukas Mihály	"	melk. ┐	<i>M. nimbus nélkül</i>	Sab. LI. 6.
	és Mária	"	┐		Sab. LI. 7.
1078—1081	III. Nikephoros Botaniates	"	melk. ┐	Krisztus feje keresztes nimbuszal Mária keze melle előtt (Platytera rövidített alakban)	Sab. LI. 9.
	"	"	┐		Sab. LI. 17.

Év	Uralkodó	Hol?	Tipologiai fok	Fejldéstörténeti tény	H i vonatkozom:
1081—1118	I. Alexis Komnenos	érmein		M. <i>fejkeendő nélkül</i> . A trón igen egyszerű	Sab. LII. 1.
	"	"		Mária kezét melle előtt keresztbe teszi	Sab. LII. 7.
	"	"		M. <i>fejkeendő nélkül</i>	Sab. LII. 8.
	"	"		M. <i>fejkeendő nélkül</i>	Sab. LII. 9.
	"	"		M. <i>fejkeendő nélkül</i>	Sab. LII. 12.
1081		Konstantinápoly		Kahrie-djani (Μοϋϛή τῆς Ἱερῆς) mozaikja	Strz. Röm. Qu. Sehr. VII.
XI. század	"	"		ΚΕΧΑΠΤΟΜΕΝΗΣ-monostor, Irene császárnő alap.	Ducange
XI. század után	"	Nicea		A niceai Koimesis-templom mozaikja	Strz. Byz. Zts. I. 340.
1101—1107 körül		Jeruzsálem		A Mária-kultusz fellendül Európában. A szombatot néki szentelik szerte. A szarandok bizonyossága	Wulff, Koimesiskirke
1118—1143	II. Johannes Komnenos Porphyrogenetos	érmein		Dániel orosz zarandok bizonyossága a jeruzsálemi Feltámadás-templomban lévő régi orans-képről	Sab. LIII. 11, 12, 13.
	"	"		M. <i>fejkeendő nélkül</i>	Sab. LIII. 14.
	"	"		M. egy kézzel fogja a medaillont.	Sab. LIII. 18.
	"	"		Díszes trón	Sab. LIII. 19.
	"	"		M. kissé balra fordul, úgy hogy jobb kezét melle előtt emeli	Sab. LIV. 1.
	"	"		Egyszerű típus	Sab. LIV. 8.
	"	"		M. <i>fejkeendő nélkül</i>	Sab. LIV. 9.
	"	"		Ütő orans	Sab. LIV. 13.
	"	"		M. zsákszerű, otromba rajzban	Sab. LIV. 14.
1143—1180	I. Manuel Komnenos	"		Koronázás. Mária <i>fejkeendő nélkül</i>	Sab. LV. 7, 12. LVI. 2, 3.
	"	"		M. <i>fejkeendő nélkül</i>	Sab. LV. 11.
	"	"		M. <i>fejkeendő nélkül</i>	Sab. LVI. 14.
	"	"		Az isteni kéz felé fordulva, <i>fejkeendő nélkül</i>	Sab. LVII. 1.
	"	"		<i>fejkeendő nélkül</i>	Sab. LVI. 13.
1182—1185	I. Andronikos Komnenos	"		Szívárvány alakú számlayon (vankoson?) áll	Sab. LVI. 14.
	"	"			Sab. LVII. 4.

Év	Uralkodó	Hol ?	Tipológiai fok	Fejlődéstörténeti tény	Hivatkozom:
1185—1195	I. Andronikos Komnenos	érmein		Szivárvány alakú zsamolyon (vankoson?) áll	Sab. LVII. 5, 11.
XII. század után 1204—1261 1207	II. Angelos Izsák	"	melk. 		Sab. LVII. 8.
	"	"			Sab. LVII. 15.
	"	"	melk. 		Sab. LVII. 20. LVIII. 5.
	Latin császárok	bullákon			Sab. LVIII. 2.
1219—1236 közt		Konstantinápoly		A velenceiek elviszik a Hagia So- phiából a Hodegetria-képet	Schlumberger, Sigillogr.
1261	VIII. Paleologos Mihály	Athos		ΓΑΛΑΚΤΟΤΡΟΦΟΪΣΑ (tejfel táp- lája gyermekét)	Brockhaus
1261—1282	"	Konstantinápoly		Ünnepléses körmenetben újra vissza- hozza a Hodegetria-képet	
	"	érmein		<i>Az orans-M. körül Kpol falai,</i> ez a típus megmarad a Paleologok kor.	Sab. LIX. 3.
	"	"		M. és a császár mellképe egymás mellett. Mária kezében keresztet	Sab. LIX. 5.
	"	"		kör alakú labarum, M. fejkendő nélkül, hanem <i>gyöngyös diadém</i> Nimbus nélkül (?) goromba rajz	Sab. LIX. 10.
1266—1282	VIII. Paleologos Mihály és fia II. Andronikos	"			Sab. LIX. 16.
1282—1328	II. Andronikos Paleol.	"	álló 	Konstantinápoly falaitól körülvéve	Sab. LIX. 3.
1294—1320	II. Andronikos és fia IX. Mihály	"	melk. 	"	Sab. LIX. 4.
	"	"	melk. 	"	Sab. LX. 13. LXI. 5.
1360	II. Manuel Paleologos	Athos	B 	Lágy rajz, a trónoló M.-nak új típusa Laura, Nikolaos-kápolna alap.	Sab. LX. 16.
1391—1423	"	érmein	melk. 	Konstantinápoly falai között	Sab. LXIII. 6.
XIV. század 1425 körül	"	Athos		ΖΩΟΔΟΧΟC ΠΗΓΗ, forrás felett áll ΕΛΕΘΕΡΑ. ΠΑΜΜΑΚΑΡΙCΤΟC, ΠΑΝΤΩΝ ΧΑΡΑ	Brockhaus Brockhaus
1453		Konstantinápoly		Konstantinápolyt elfoglalják a törö- kök. A Hodegetria elpusztul	Brockhaus
XV. század		Athos		ΕΛΠΙC ΤΩΝ ΠΙCΤΩΝ, ΦΟΒΕΡΑ ΠΡΟCΤΑΙΑ	Brockhaus
XVI. század		"		Kutlumi, Dionysiu, Dochariu, "Ανοθεν οί προφηται	Brockhaus

Supka Géza.

Római pénzek a M. N. Múzeum gyűjteményéből.

(Cohen második kiadásából hiányzó fajok.)

VI. közlemény.

Gallienus (folytatás).

410. IMP GALLIENVS P F AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé páncélban, rézsút előreszegzett dárdával és kerékdéd pajzszzsal.

Rev.: GERMANICVS MAXIMVS Tropaeum, mely alatt két fogoly guggol, egymásnak hátat fordítva. — Billon.

411. IMP C P LIC GALLIENVS P F AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban.

Rev.: GERMANICVS (így: MAX TER Tropaeum, mely alatt két fogoly guggol, egymásnak háttal. — Billon.

Jegyzet. Helyesbítések: A Cohen^{II}. 308. sz. és a 310. sz. érmek előlapján pontok vannak a felirat szövegében; így: GALLIENVS • P • F • AVG A 324. sz. érem hátlapján Indulgentia jobbkezét előrenyújtja és nem tart gallyat. Egyes ujjai jól megkülönböztethetők.

412. IMP C P LIC GALLIENVS P F AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban.

Rev.: IOVI CONSERVA Jupiter, balfelé fordulva, meztelenül áll, köpenye balvállán függ. Kezében villámot és sceptrumot tart. — Billon.

(Cohen 2. kiadása 349—351. sz. p f nélkül ismeri.)

Jegyzet: A Cohen 2. kiad. 361. sz. érem, S jeggyel a hátlap bal mezejében. — Billon.

Ugyanaz X jeggyel a hátlap bal mezejében. — Billon.

413. IMP GALLIENVS P F AVG G (A?) . . Sugárkoronás mellkép páncélban, jobbfelé.

Rev.: IOVI CONSERVAT Jupiter meztelenül áll balfelé fordulva. Köpenye balvállán függ, kezeiben villámot és sceptrumot tart. A jobb mezőben S — Billon.

414. GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban.

Rev.: IOVI CONSERVAT és a szelvényben 2 X V Jupiter balfelé fordulva meztelenül áll, köpenye balvállán függ, kezeiben golyót és sceptrumot tart. — Billon.

415. Mint az előbbi, hanem a mellkép köpenyben van, páncél helyett s a hátlap szelvényében DXV áll. (PXV-nek olvasandó?) — Billon.

(Cohen 2. kiad. 366. sz. csak fejfelé ismeri ezen érmeket.)

416. IMP GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép páncélban, de köpeny nélkül, jobbfelé.

Rev.: IOVI VLTORI Jupiter, mez nélkül, balfelé halad és hátra tekint, jobbkezeiben villámot tart, balkarján köpenye függ. — Billon.

417. Olyan mint az előbbi érem, hanem a mellkép páncél és paludamentum nélkül; csupán a mellrész fölött látszik némi ráncolt ruházat. — Billon.

- 418.** IMP C GALLIE Sugárkoronás fej (vagy mellkép?) jobbfelé.
Rev.: IS (IS) AVG álló alak szemben, rövid ruhában, tárt karokkal. Balkarjához pálca (?) van támasztva. Átm. 14—14'5 m. Durva munka. — Billon.
- 419.** GALLIENVS AVG GER Sugárkoronás mellkép jobbfelé, igen csekély ruházattal a vállakon.
Rev.: LAETITIA AVG Laetitia balfelé halad és koszorút meg horgonyt tart. — Billon.
- 420.** IMP C P LIC GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban.
Rev.: LAETITIA AVGG Laetitia balfelé fordulva áll és koszorút meg horgonyt tart. — Billon.
- 421.** GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép páncélban, köpeny nélkül, jobbfelé.
Rev.: LEG VII CL VI P VI P Jobbfelé haladó bika. — Billon.
- 422.** IMP GALLIENVS AVG Sugárkoronás fej jobbra.
Rev.: LIBERTAS A Libertas balfelé fordulva áll, egy sapkát és bőségszarvat tart. — Billon.
- 423.** GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenynyel.
Rev.: LVNA LVCIFERA Diana, fején kis félholddal, jobbfelé fordulva áll és rézsút előre irányzott égő fáklyát tart kezében. Ruhája lebeg körülötte. A mezők s a szelvény üresek. — Billon.
- 424.** GALLIENVS AVG Sugárkoronás fej (mellkép) jobbfelé, páncél és köpeny nélkül.
Rev.: NEPTVNO CONS AVG Hippocampus (tengeri ló) balfelé. Lenn N. jegy. — Billon.
Jegyzet: A Cohen 2. kiad. 766. sz. érem, jegy nélkül. — Billon.
- 425.** IMP GALLIENVS AVG Sugárkoronás fej jobbfelé.
Rev.: ORIENS AVG A napisten balfelé halad, jobbát fölemeli, balkarján föllebenő köpenyét viseli. — Billon.
- 426.** GALLIENVS AVG Sugárkoronás fej jobbra.
Rev.: ORIENS AVG A napisten balfelé fordulva áll, jobbkezét fölemeli, balkezeiben golyót tart. — Billon.
- 427.** (IMP?) GALLIENVS P F AVG G M Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban.
Rev.: PAX AVGG s a balmezőben T Pax balfelé fordulva áll, kezeiben olajfagallyat emel és rézsút irányított kurta sceptrumot tart. — Billon.
- 428.** GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép balfelé (ruha és páncél nélkül.)
Rev.: PAX AVGVSTI s a balmezőben S Pax balfelé siet; olajfa-gallyat emel és rézsút irányított hosszú sceptrumot tart. — Billon.
- 429.** Ugyanolyan mint az előbbi, hanem a mellképen kevés ruházattal a vállakon. — Billon.
- 430.** IMP GALLIENVS P AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenynyel.
Rev.: PIET SAECVLI A gyermek Jupiter, kissé tárt karokkal, hátratekintve ül a balfelé fordulva álló Amalthea-kecske hátán. — Billon.
(Ezt a hátlapi képet nem ismeri Cohen Gallienusnál e felirattal.)
- 431.** GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép köpenynyel (és páncéllal?) jobbfelé.
Rev.: PIETAS AVG Gallienus lefátyolozott fejjel balfelé fordulva áll és egy lángoló oltárkán paterából áldozik. Balkezeiben rézsútos irányú sceptrumot tart. A szelvényben VII C. jegy. — Billon.
- 432.** GALLIENVS AVG Sugárkoronás fej jobbfelé.
Rev.: PRINC IVVENT Gallienus balfé fordulva áll, golyót és dárdát tart; előtte egy kis emberi alak ül a földön, balfelé fordulva. — Billon.
Jegyzet: A Cohen 2. kiad. 864. sz. érem, a hátlap szelvényében M T jeggyel. — Billon.

433. IMP GALLIENVS P AVG Sugárkoronás mellkép (fej) páncél és köpeny nélkül, jobbfelé.

Rev.: PROVID AVG és a szelvényben M T Providentia balfelé fordulva áll, pálcájával a földön fekvő golyóra mutat és egy függőleges irányú sceptrumot tart. — Billon.

434. IMP GALLIENVS P F AVG GERM Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban.

Rev.: PROVIDEN A AVGG (így!) Providentia balfelé fordulva áll, pálcájával a földön fekvő golyóra mutat és bőségszarvat tart. — Billon.

435. GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé páncélban, köpenynyel.

Rev.: PROVIDEN AVG Providentia balfelé fordulva áll, pálcájával a földön fekvő golyóra mutat és bőségszarvat tart. — Billon.

Jegyzet: A Cohen 2. kiad. 875. sz. érem, páncélos mellképpel, köpeny nélkül. — Billon.

436. GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban.

Rev.: PVDICITIA Pudicitia balfelé fordulva áll, fátyolát arcára vonja és egy rézsút irányított sceptrumot tart. — Billon.

437. GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban.

Rev.: SECVRIT AVG Securitas balfelé fordulva áll, jobbkezét feje fölé emeli és egy oszlophoz támaszkodik. — Billon.

(Cohen^{II}. 951. sz. csak fejjel ismeri.)

438. GALLIENVS AVG és lenn B Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel.

Rev.: SOLI INVICTO A napisten hosszú ruhában szemben áll, balfelé tekint, jobbkezét fölemeli, baljában golyót tart. A szelvényben PXV — Billon.

(Cohen 2. kiad. 989. sz. nem ismeri az előlap alján levő B jegygyel. — Voetter alezredes, Gallienus pénzének ismert tanulmányozója is csak ezt a példányt ismeri.)

439. GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenynyel (és páncélban?)

Rev.: SOLI INVICTO A napisten balfelé tekintve áll szemben, meztelenül; köpenye balkarján függ, jobbját fölemeli, balkezében golyót tart. — Billon.

Jegyzet: A Coh. 2. kiad. 1031. sz. érem, előlapján valószínűleg IMP GALLIENVS AVG felirattal. Az IMP ugyan nem látszik, mert a lapkán kívül esett, de a nagy üres hely a GALLIENVS szó előtt föltételezteti, hogy ott még egy szó állt.

440. GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép balfelé, köpenyben.

Rev.: VICTORIA AET s a mezőben Z jegy. Victoria balfelé fordulva áll, koszorút nyujt és pálmaágot tart. — Billon.

441. IMP GALLIENVS AVG Sugárkoronás fej jobbfelé.

Rev.: VICTORIA AE(T) s a balmezőben V jegy. Victoria balfelé fordulva áll, koszorút nyujt és pálmaágot tart. — Billon.

442. IMP GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép balfelé, (páncélban?) jobbvállára vetett dárdával és kerek, csillaggal díszített pajzsral.

Rev.: VICTORIA AVG és a balmezőben T jegy. Victoria balfelé siet, koszorút nyujt és pálmaágot tart. — Billon.

Jegyzet: A Cohen 2. kiad. 1109. sz. érem, a hátlap szelvényében egy ponttal és fönn a mezőben egy koszorúval. — Billon.

Mint az előbbi, hanem a hátlap közepén is van egy pont. — Billon.

443. GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncél és köpeny nélkül.

Rev.: VICTORIA AVGG Victoria balfelé fordulva áll, jobbkezét kerek pajzsra támasztja és balkezében pálmaágot tart. — Billon.

444. IMP GALLIENVS P F AVG G M Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban.

Rev.: VICTORIA GERM Victoria balfelé fordulva áll; koszorút nyujt és pálmaágot tart. Lábainál, előtte, balfelé fordulva egy kis fogoly ül a földön. — Billon.

445. GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban.
Rev.: VICTORIA GERM Victoria balfelé fordulva áll, koszorút nyujt és pálmaágot tart, előtte balfelé fordulva egy germán fogoly ül a földön. — Billon.

446. IMP C P LIC GALLIENVS P F AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban.
Rev.: VICTORIA GERMANICA Victoria balfelé fordulva áll, koszorút nyujt és pálmaágot tart, előtte egy kis fogoly ül a földön, balfelé fordulva. — Billon.

447. GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncél és köpeny nélkül.
Rev.: VIRTUS AVG Mars katonai öltönyben balfelé fordulva áll, egy gallyat emel és lándzsát tart. Mellette balra egy pajzs van föltámasztva a földön. — Billon.

448. GALLIENVS P F AVG Sugárkoronás mellkép köpenynyel, (páncél nélkül), jobbfelé.

Rev.: VIRTUS AVG A Vitézség sisakos fejfelé, balfelé fordulva áll, kerekded pajzsra támaszkodik és hegyével lefelé fordított dárdát tart. — Billon.

(Cohen 2. kiad. 1235. sz. csak páncélos mellképpel ismeri.)

Jegyzet: A Cohen 2. kiad. 1236. sz. érem, a hátlaon dárda helyett felső végén gombos sceptrummal s a jobb mezőben vi jeggyel. — Billon.

A Cohen 2. kiad. 1237. sz. érem, a hátlaon fölfelé irányított hegyű dárdával és csillaggal a szelvényben. — Billon.

449. IMP C P LIC GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép páncélban, (de köpeny nélkül) jobbfelé.

Rev.: Ugyanolyan mint az előbbi.

(Cohen 2. kiad. 1242. sz. csak páncéllal és köpenynyel díszített mellképpel ismeri.)

450. GALLIENVS P AVG Sugárkoronás fej (mellkép) balfelé, páncél és köpeny nélkül.

Rev.: VIRTUS AVG A Vitézség sisakos fővel, katonai öltönyben balfelé fordulva áll, kerek pajzsra támaszkodik és fönn gombos végű sceptrumot tart. — Billon.

451. IMP GALLIENVS P F AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban (vagy köpenyben?)

Rev.: VIRTUS AVGG A Vitézség katonai öltönyben, sisakos fejfelé, balfelé fordulva áll, hegyével lefelé fordított dárdát tart és kerekded pajzsra támaszkodik. — Billon.

(Hátlapja Coh^{II}. 1282—1299. sz.)

Jegyzet: A Cohen 2. kiad. 1322. sz. érem, hanem a hátlap bal mezejében x mint jegy. — Billon.

452. IMP GALLIENVS P F AVG GERM Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban.

Rev.: VIRTUS AVGG A Vitézség katonai öltönyben, balfelé halad, fönn gombos végű, lefelé fordított hegyű dárdát tart és kerek pajzsra támaszkodik. — Billon.

453. GALLIENVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel (rendkívül mély mellkép, sok, gazdagon ráncolt ruházattal).

Rev.: VIRTUS AVGVSTI Mars balfelé fordulva áll, sisakos fővel Jobbjában gallyat tart, balkezeével dárdára támaszkodik. Jobblábát egy sisakra helyezi, a bal mezőben x jegy. — Billon.

(Cohen 2. kiad. 1322. sz. csak fejfelé ismeri az előlaon.)

454. IMP C P LIC GALLIENVS (AVG) Babérkoszorús mellkép jobbfelé köpenynyel és páncéllal.

Rev.: VOTIS | DECENNA | LIBVS | lenn szalagsokorral, fönn ☉ alakú csattal összefűzött babérkoszorúban. (Nincsen S C!). — Középbronz.

Gyarmati pénzek:

Troas.

455. IMP LICIN GALLIEN Babérkoszorús mellkép köpennyel, jobbfelé.

Rev.: COL AVG TROAD Apollo Sminthius jobbfelé fordulva áll, jobbkezeiben tartott paterából egy lángoló triposon áldozik, balkezeiben pedig íjat tart. — Kisbronz.
(Cohen 2. kiad. 1241. sz. tripos nélkül ismeri.)

456. IMP LICIN GALLIENO (?) Babérkoszorús mellkép köpenynyel, jobbfelé.

Rev.: COL AVG TROAD Egy Szilénnek balfelé fordulva álló alakja. Jobbkarját fölemeli, balvállán tömlőt visel. — Kisbronz. Átm. 20 mm.)

Salonína.

Jegyzet: A Cohen 2. kiad. 25. sz. érem, jegy nélkül. — Billon.

A Cohen 2. kiad. 31. sz. érem, jegy nélkül, 3 mm. vastag lapkán (ca 7 gr). — Billon.

A Cohen 2. kiad. 31. sz. érem, a hátlap közepén a két kéz fölött egy pont, más jegy nincs. — Billon.

457. SALONINA AVG Diadémos mellkép ruházattal, jobbfelé, alatta félhold.

Rev.: FORTVNA REDVX Fortuna balfelé fordulva áll és golyóra helyezett kormánylapátot, meg bőségszarvat tart. — Billon.
(Cohen nem ismeri e hátlapot Saloninánál.)

458. SALONINA AVG Diadémos mellkép ruházattal és lenn félholddal, jobbfelé.

Rev.: PAX AVG Pax balfelé fordulva áll, olajfa-gallyat és függőleges irányú sceptrumot tart. Átm. 16—17 mm. A bélyeg átmérője pár mm-el nagyobb a lapkáénál.) (Anyaga sárgás bronz.) — Kisbronz.

459. SALONINA AVG Diadémos mellkép ruházattal és alatta félholddal, jobbfelé.

Rev.: SALVS AVGG Salus (női alak) balfelé fordulva áll, paterát nyujt és fönn gombos végű sceptrumot tart. — Billon.

(Cohen nem ismeri e hátlapot Saloninánál.)

460. SALONINA AVG Diadémos mellkép ruházattal és lenn félholddal, jobbfelé.

Rev.: SECVRIT AVG Securitas balfelé fordulva áll, jobbkarját feje fölé emeli, balkarjával oszlopra támaszkodik. — Billon.

(Cohen nem ismeri e hátlapot Saloninánál.)

Salonínus.

461. DIVO CAES VALERIANO Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenynyel.

Rev.: PIETAS AVG Áldozati kancsó és mellette kétoldalt egy-egy apró, meg nem különböztethető tárgy nyoma. — Billon.

Márius.

462. IMP CAES M AVR MARIVS PIVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, köpenyben, (páncéllal?)

Rev.: (a felirat olvashatatlan). Álló nő szemben, vagy kissé balfelé, jobbkezeiben egy oltárka fölé tartott patera, (?) balkezeiben sceptrum (?). Átm. 25—28 mm. 2 mm. vastag. — Középbronz.

Claudius Gothicus.

463. DIVO CLAUDIO Sugárkoronás fej jobbfelé.

Rev.: (CON) CORDIA AVG és a szelvényben V Concordia balfelé fordulva áll és bizonytalan tárgyat (kormánylapát vagy circinum?) meg bőségszarvat tart. — Kisbronz.

464. IMP. CLAVDIVS P F AVG Sugárkoronás fej jobbfelé.

Rev.: DIANA LVCIF és a szelvényben P Diana, két kézre fogott és rézsút előre szegzett hosszúnyelű fáklyát tartva jobbfelé halad. — Kisbronz.

465. IMP. CLAVDIVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban, köpeny nélkül.

Rev.: FIDES MILIT Fides balfelé fordulva áll, jobbában függőleges irányú, fönnyombos végű pálcát (vagy hegyével lefelé fordított dárdát?), balkezeiben pedig rézsútosan tartott katonai csapatjelvényt tart. — Kisbronz.

466. AVG II. Claudius sugárkoronás feje jobbfelé.

Rev.: FORTVN REDVX Fortuna balfelé fordulva áll; golyóra támasztott kormánylapátot és bőségszarvat tart. Letöredezett szélű példány. — Kisbronz.

Jegyzet: A Cohen 1. kiad. 111. sz. illetve Cohen 2. kiad. 140. sz. érmek hátlapján a horgony a földön fekvő gömbre van támasztva. A golyót Cohennek egyik kiadása sem említi.

467. IMP. CLVDIVS AVGG (Így!) Sugárkoronás fej jobbfelé.

Rev.: MARS VLTO Mars, (előre szegzett dárdát?) és vállára vetett tropaeumot tartva, jobbfelé siet. — Kisbronz.

Jegyzet. A Cohen 2. kiad. 162. sz. érem, a hátlapnak szelvényében (nem pedig mezejében) x jegygyel. — Kisbronz.

A Cohen 2. kiad. 197. sz. érem, a hátlap jobboldal mezejében s jegygyel. — Kisbronz.

468. I II P C CLNADIISHVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé páncélban.

Rev.: PROII IDEN IIG Providentia balfelé fordulva áll, golyót és rézsút irányított sceptrumot tart. — Kisbronz.

469. IMP CLAVDIVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé páncélban.

Rev.: PROVIDEN AVG s a jobb mezőben T Providentia balfelé fordulva áll, pálcával a földön fekvő golyóra mutat és bőségszarvat tart. — Kisbronz.

(Cohen^{II} 227. sz. és C^I 165. sz. csak fejjel ismerik az előlapon.)

470. Ugyanazon érem, jegy nélkül a hátlap mezejében. — Kisbronz.

471. IMP C M AVR CLAVDIVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé páncélban. A mellkép jobb válla alatt, (balra), egy pont.

Rev.: SALV S AVG s a szelvényben SPQR Salus jobbfelé tekintve szemben áll és jobbkezeiben tartott kígyót táplál (paterából, vagy talán inkább baltenyeréből). (Átm. 22¹/₂—22 mm. Saucé.) — Kisbronz.

472. IMP CLAVDIVS AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, (páncélban?)

Rev.: TEMPOR (FE)LICITA(S?) Felicitas balfelé fordulva áll, hosszúszerű caduceust és bőségszarvat tart. — Kisbronz.

Jegyzet: A Cohen 2. kiad. 293. (1. kiad. 209.) sz. érem, az előlapon fejjel; a nyak közepén egy kis pont.

A Cohen 2. kiad. 306. (1. kiad. 220.) sz. érem, az előlapon a mellkép alatt rézsútosan irányban 3 ponttal egymás mellett és a korona szalagjai alatt egy ponttal a mezőben. — Kisbronz.

A Cohen 2. kiad. 309. sz. (1. kiad. VII. k. 24. sz.) érem, az előlapon a mellkép páncél és köpeny nélkül, alatta 2 vagy 3 pont egymás mellett.

Gohl Ödön.

(Folytatása következik.)

Értelemlek.

A gyulafehérvári aranypénzlelet. A régi Apulum helyén 221 db. középkori magyar aranyérmét találtak. Volt benne I. Lajos aranya C. N. H. 62. (29); C. N. H. 63. (38); C. N. H. 64. A típusnak következő változatai: a hátlap jobboldalán függélyes sorban három lilium s e fölött P, baloldalán függélyes sorban négy lilium (37); ugyane hátlap, de a baloldal liliumai felett kissé jobbra ötágú csillag (1); baloldalon B, melynek szára fölfelé kinyúlik, rajta vízszintes vonal megy keresztül s felső vége félnyilban végződik, a hátlap jobboldalán nincs jegy (13); ugyanilyen B a baloldalon s ezen két egymás fölötti lilium (35); ugyanilyen B balfelől s e felett három lilium függélyes sorban, jobbfelől is ugyanígy három lilium (13); a hátlap jobbfelén nincs jegy, balfelén az átmérő vonalában jobbra tekintő fej (4); a hátlap jobboldalán balra néző fej, baloldal jegy nélkül (18); a hátlap baloldalán alul jobbra néző fej, tetején két egymás fölötti lilium, jobboldal jegy nélkül (8); hátlap baloldalán egészen alul (a gyöngykör metszi) jobbra néző fej, fölötté függélyes sorban három lilium, jobboldalán két lilium (1); hátlap balról függélyes sorban négy lilium, jobbról három lilium (1); balról három lilium, fölötté ötágú csillag, jobbról négy lilium (5); balról négy lilium, fölötté korona három liliumággal, jobbról négy lilium (4); C. N. H. 64. B, a hátlapon balról három lilium, alatta a gyöngykörön kívül jobbra néző fej, jobbról két lilium (3); Mária aranya (C. N. H. 111, hátlap jobbfelén kör, benne egyenlő-szárú kereszt, a szárak végén köröcske (1), a hátlap jobbfelén semmi, balfelén lilium (2), mindkét oldalon egy-egy lilium (6), G—M (2).

Dunaszekcsőn 22 db. magyar s osztrák XX-as, 5 ös, 3-as és réz 1 kros került elő M. Terézia, II. József, I. Ferenc és V. Ferdinánd korából.

Vajolán (Kolozs m.) 676 db. XVII. századbeli magyar, lengyel, svéd, német és osztrák pénzt találtak. — Volt a leletben I. Lipót-féle magyar poltura (5), I. Ferenc réz 6 krosa 1800 (1), amely bizonyosan csak úgy lett a lelethez csapva, mert annak idejébe semmiképen sem vág. III. Zsigmond lengyel VI-os garasa 1624—1627 (9), III-as garasa 1621—24 (21), polturája (274); János Kázmér VI-os garasa 1656 (1), 1659 (1), 1661 (1), 1660 T—T, TL—B (6), 1661 T—T, A—T, N—G, TL—B, GB—A (26), 1662 T—T, A—T, GB—A, A—C—PT, N—G (77), 1663 A—T, Ac—PT (36), 1664 A—T, Ac—PT (45), 1655, 66 A—T (68), 1667 TL—B, A—T (39), 1668 A—T, TL—B jeggyel (6); Ulrich pomerán polturája 1622 (1); Gusztáv Adolf svéd (8), rigai (7), elbingi (6) polturája, Christina svéd (8), rigai (1) polturája; György porosz VI-os garasa 1658 (1), György-Vilmos polturája (14), Sayn-Wittgenstein $\frac{2}{3}$ tallérja 1676 (1); I. Lipót osztrák VI-osa S—H 1665 (1); MM jeggyel, 1685 (1).

Málcán (Zemplén m.) 361 db. XVII. és XVIII. századbeli érmet találtak. Belőle 7 db. arany volt: I. Lipót (1694, 1), I. József (1710, 1), III. Károly (1738, 2), Mária Terézia (1742, 1743, 2) idejéből, mind körmöcbányai veret és 1 db. hollandi arany (1741). — Az ezüstérmek közt volt: I. Ferdinánd denára (1540, 1), I. Lipót XV kr. (K—B és C—H, 1675—97), VI kr. (K—B, 1667—73), 3 kr. (K—B, CM, 1691—98), I. József 3 kr. (P—W stb., 1706—1710), Mária Terézia XX kr. (B, 1780), XV kr. (K—B, 1748—49), III. Károly 3 kr. (P—W, 1718), Lotharingiai Ferenc 3 kr. (K—B, 1758), Bethlen Gábor garasa (C—C, 16 * 26), III. Zsigmond lengyel polturája (1621), Liegnitz-Brieg és Münsterberg-Öls: XV, VI, 3 kros (1663—74), I. Lipót osztrák XV kr. 1659—94 (AC, G—H, S—HS, SHS, MMW, * , * jegyű), tirol, steier, karinthiai XV kr., lotharingiai Ferenc osztrák XV kr. (F—R, 1750), ezenkívül osztrák, cseh, tirol, steier, karinthiai VI kr., 3 kr., I. Lipót, VI. Károly, I. József, VI. Károly, Mária Terézia korából és salzburgi és olmtüzi püspökségi XV kr., VI kr., 3 kr. (1668—1706 közötti időből).

Kecskeméten nagy csomó XVI., XVII., XVIII. századbeli magyar, erdélyi, lengyel, porosz, svéd, osztrák érmet találtak. Volt a leletben:

Magyar: II. Mátyás garasa, N—B, 1614 (1), 1615 (1), 1616 (4), 1617 (4), 1619 (2).

I. Lipót poltura P—H, 1697 (2), I. József 3 kr. 1706 (1). — Több százra menő denár I. Ferdinánd, Miksa, Rudolf, II. Mátyás, II. és III. Ferdinánd, I. Lipót idejéből (körmöcbányai veretek. Kezdődtek az 1529. évvel s 1694-ig terjedtek.)

Erdélyi: Bethlen Gábor garasa, 1525, N—B (22), C—C (6); 1626, N—B (153). C—C (61); 1627, N—B (28), M—C (2); 1628, N—B (7); 1629 (7) és 1 darab töredék N—B jegyű denár.

Lengyel, porosz, svéd: III. Zsigmond VI-os garasa, 1624 (7), 1625 (7), 1626 (10), 1627 (3), III-as garas (33) és garas 1609 (1), 1610 (8), 1611 (3), 1612 (1); I. Zsigmond: porosz garas 1530 (1); 1726 darab poltura III. Zsigmond lengyel, György Vilmos porosz, Gusztáv Adolf svéd királytól (ez utóbbtól néhány rigai és elbingi poltura is).

Osztrák: I. Lipót: 3-as 1685, 1696, 1704 (5), 1-es 1699, 1703 (2); I. József: 3-as 1706, 1709 (2). — Cseh egylapú fillér Ulászló, Ferdinánd, Miksa korából (6).

Harsányi Pál.

Léhen (Abauj megye) 1907. év őszén, mezei munkálatok alkalmával egy fazék ezüstpénzt találtak, mely leletnek egy megmentett részét Weidlich Pál úr a Borsod-Miskolci Múzeumnak mutatta be s kiválogatásra felajánlotta. A lelet ezen részében volt összesen 266 darab friesachi érem. Közte hat kölni denár. Welzl v. Wellenheim szerinti B I. fajból 61 db., II. fajból 33 db., III. fajból 8 db., IV. fajból 20 darab; C I. 12 db., III. 9 db., IV. 1 db., V. 3 db., D faj 25 db., E I. 16 db., II. 2 db., III. 7 db., IV. 1 db., V. 4 db. F faj 18 db., Ha 16 db., c 8 db., f 8 db., g 2 db., h 3 db., kopott 2 darab. (Leszli Andor úr közleménye.)

Töröcsváron (Fogarás megye) Licinius, Constantinus I. és Julius Crispusnak 75 db. kisbronz pénzét találták.

Szaáron (Fejér megye) Traianusnak (rev.: virtus aug?) nagybronz pénzét találták.

Nagyteremián (Torontál m.) százharminc darab tálalakú bizanci rézpénzt találtak. Ezek közül 66 darabot vizsgáltam meg következő eredménnyel: II. Komnen János (1118—1144), Sab. LIV. 6. sz. 37 db., I. Komnen Mánuel (1143—1180), Sab. LVI. 2. sz. 3 db., Sab. LVI. 6. sz. 11 db., meg nem határozható Komnen-félék 15 db.

Nagyfaluban (Szabolcs m.) az ottani terramare területén találták az alábbi érmekeket, melyek a szabolcsmegyei múzeum birtokába kerültek:

1. Barbár tetradrakmon. (Philippeus utánzata. Zeusfej jobbra, rev.: lovag jobbra. A ló szeme ♦ alakú, középen ponttal. Bevágott példány.)

2. Görög rézpénz. (Janus-fej. Rev.: Babérkoszorúban jobbfelé haladó madár.)

3. Római köztársasági denár. Babelon, Servilia 13. sz.

4. Nero denára. Cohen 2. kiad. 314. sz.

5. Titus császár denára. Av.: Koronás mellkép jobbfelé, *páncélban!* T. CAES IMP VESP PONT TR POT | Rev.: Titus császár jobbfelé haladó quadrigában áll és *sasban* végződő sceptrumot tart. — Cohen nem ismeri e változatot. V. ö. Cohen 2. kiad. 394. sz.

6. Domitianus denára. Cohen 2. kiad. 263. vagy 271. sz. (?)

7. Domitianus denára. Cohen 2. kiad. 260., 264. vagy 268. sz.

8. Traianus denára. Cohen 2. kiad. 83. sz.

9. Traianus denára. Cohen 2. kiad. 1155. sz.

10. Hadrianus denára. Cohen 2. kiad. 172. sz.

11. Hadrianus denára. Cohen 2. kiad. 461. sz.

12. Antoninus Pius denára. Cohen 2. kiad. 164. sz.

13. Faustina mater denára. Cohen 2. kiad. 79. sz.

14. M. Aurelius denára. Cohen 2. kiad. 762. sz.

15. M. Aurelius denára. Hátlapja kopott.

16. Caracalla ezüstpénze. Cohen 2. kiad. 420. sz.

17. Diocletianus aureusa. Cohen 2. kiad. 461. sz.

18. Gal. Val. Maximianus rézpénze. Cohen 2. kiad. 90. sz. (?) · TSA · jegygyel.

Gohl Ödön.

Ujdonságok.

Hazai művészeink kezeiből a következő érmek és plakettek kerültek ki vagy fognak legközelebb kikerülni:

Telcs Ede művei:

1. **Beöthy Zsolt** egyoldalú arcképes plakettje. Négyszögletes plakett, az arckép kerek mezőben, alatta a név és: 1908 szeptember 4. (60. születésnapja és egyetemi tanársága negyedszázados ünnepe.) — Bronzöntvény. 30 cm. magas és 18 cm. széles.

2. Az előbbi plakett, negyedrészes nagyságban. Vert példányok készülnek ezüstből és bronzból.

3. Vert emlékérem a **m. numizm. társulat tavalyi körmöczbányai kirándulásának** emlékére. Av.: Középkori pénzverő. Rev.: Körmöczbánya címere és felirat. — Ezüst és bronz példányok.

4. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter érme a vidéki kiállításokon résztvevő művészek jutalmazására. Av.: Meztelen férfi ülő helyzetben: előtte a Kolozsvári testvérek (prágai) Szt. György-szobra. Rev.: Művészcímer, koszorú és felirat. Arany, ezüst és bronz példányokat fognak verni.

Berán Lajos művei:

1. **Hütl József** min. tanácsos, volt selmeczbányai bányaigazgató arcképes vert plakettje. — Ezüst és bronz példányok.

2. Az **első honvéd-gyalogezred** főnállásának negyvenéves jubileumára veretendő egyoldalú plakett. (Erzsébet királyné, mint zászlóánya, trónon ül és előtte az ezred zászló-tartója tiszteleg.) — Ezüst és bronz példányok fognak készülni.

3. **Schulek Frigyes** műépítész és nejeének egyoldalú, arcképes, öntött bronzplakettje.

4. **Schulek Frigyes** műépítész arcképes, egyoldalú, öntött bronzplakettje

5. **Hütl Hümér** orvostanár arcképes vert plakettje (Mellkép, rev.: operáció-jelenet. Két asszisztenssel.) — Ezüst és bronz példányok.

6. **Fadrusz János** szobrász arcképes vert érme. — Ezüst és bronz példányok.

7. A **Ferencvárosi Tornaklub** négyszögletes plakettje.

8. Ugyanazon klub kerek címere. — Mindkettőből ezüst és bronz példányok fognak veretni.

9. **Czigler Győző** arcképes plakettje. Négyszögletes egyoldalú, vert plakett. — Bronz.

10. **Czigler Győző** arcképes plakettje. Kétoldalú négyszögletes plakett. A m. mérnök-és építész-egylet jutalomdíja. — Ezüst.

11. A **Labdarúgó-Egylet** jutalom-érme. Vert érem. — Ezüst és bronz.

12. A **kereskedelemügyi m. kir. miniszter iparművészeti érme**. Vert érem. — Ezüst és bronz.

Reményi József műve:

Az **éremkedvelők egyesületének** 1908. évi tagilletménye. Kétoldalú négyszögletes vert plakett. Av.: Templomba menő kalotaszegi leányok. Rev.: Kalotaszegi tányéropolc. Felirat. — Ezüst és bronz példányok.

Szírmái Tony műve:

Az **Automobil-klub** érme.

— — n.

A kolozsvári régészeti tanfolyam.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége ez év július hó 15-től 31-ig Kolozsvárt, az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárában, régészeti tanfolyamot rendezett, hogy „a vidéki múzeumok vezetésére hivatott szakemberek hazánk régészeti emlékeinek főbb csoportjairól áttekintést szerezzenek, az újabb régészeti szakirodalommal

megismerkedjenek, az Erdélyi Nemzeti Múzeum gyűjteményeit behatóan tanulmányozzák s végül, hogy a régészeti gyűjtemények kezelése s a kutatások körül felmerülő kérdésekben gyakorlati útbaigazítást nyerjenek“.

A tanfolyamra, melyet dr. Pósta Béla, t. egyetemi tanár, az Erdélyi Nemz. Múzeum érem- és régiségtárának igazgatója vezetett, főfelügyelőségi segedelemmel, tíz vidéki múzeum őre kapott meghívást, de a tanfolyam rendes hallgatóinak száma mintegy 30 volt. A Főfelügyelőség által rendezett ezen második régészeti tanfolyamról dr. Pósta Béla az „Erdélyi Múzeum“ legutóbbi füzetében ad részletes, szép ismertetést; az elért eredményeket méltatni nem az én tisztségem. Annyi tény, hogy az előadók, élükön Pósta Bélával, a legmesszebbmenő buzgalommal, odaadással törekedtek arra, hogy a hallgatók mindenről a legtisztább és legtökéletesebb képet nyerjenek s a kellő ismereteket elsajátítsák vagy felújítsák. A történeti és régészeti emlékekben gazdag Erdély kitárta előttünk kincseit s a tanfolyamot hallgató az egyes korok emlékeinek beható tárgyalása alkalmával, ezek mellett közelebbről Erdély saját szerű emlékeivel is foglalkozhatott. E kettős eredménnyel kívül igen hasznos volt a múzeumok vezetőinek személyes érintkezése is, melynek bizonyára messze kiható eredménye lesz s szoros kapcsolatot teremt az egyes gyűjtemények között is.

A numizmatikát a berlini tanulmányútról hazatért Kovács István intézeti osztály-archaeológus, az éremtár tiszviselője adta elő. Összesen tizenegy előadást tartott. 1. Görög és barbarus érmek, 2. római (közt. és császársági) érmek, 3. bizánci érmek, 4. az Árpád-kori-, 5. a vegyeskori magyar érmészet áttekintése, 6. a mohácsi vésztől a legújabb időkig terjedő magyar és erdélyi érmek áttekintése, 7. a magyarországi leletekben előforduló külföldi érmek, 8. a külföldi érmészet általános áttekintése, 9. emlékérmek, jetonok, kegyeleti érmek, 10—11. éremleleteink s a leletek feldolgozása címmel. Az előadások rendszerint a délelőtti órákban voltak. Előadó az adott időhöz és anyaghoz mértén tárgyalta az egyes csoportokat. Bevezető előadásaiban részletes ismertetést adott a pénz és érem fogalmáról, a pénz keletkezéséről, a pénzverésről, a numizmatika köréről, felosztásáról, a gyűjtésről, irodalomról stb. Minden kornál bőszeges metrológiai és tipológiai ismertetést nyújtott, az éremverésre vonatkozó történeti adatok, törvények közlése mellett, az egyes fajok, típusok fejlődését és változásait nyomon kísérve. Az egyes csoportok beható tárgyalásánál jellemző darabokat mutatott be az Erdélyi Nemzeti Múzeum gazdag éremtárából s ugyancsak akkor ismertette az oda vonatkozó irodalmat is. (A használható és szükséges művekről a tanfolyam végén jegyzéket adott ki.) A legtöbb idő természetesen az antik (görög-római) s a magyar érmekre jutott. A külföldi érmeknél, az óriási anyagra való tekintettel, csak a legjellemzőbb fajok bemutatására kellett szorítkoznia s itt leginkább a hazai leletekben előforduló érmek ismertetésére törekedett. Tüzetesen foglalkozott az olasz, német, francia s különösen a magyar emlékérmek csoportjaival. Fontos volt a kezelési eljárások ismertetése. A pénzek gyűjtésétől, tisztításától kezdve körülményesen tárgyalta a leletek osztályozását, a meghatározást, cédulázást, lajstromok, naplók vezetését, az érmek leírását, beosztását, a gyűjtemények rendszerét, felállítását, az elhelyezést (skatulyás, mélyített kartonos és loculusos rendszer), a kezelést, gipszmásolatok készítését s használatot. Mindezeket gyakorlatban is bemutatta. Az előadásokon túl a tanfolyam hallgatói használták az intézet szakkönyvtárát; délutánonként pedig éremhatározások voltak. Minden hallgató érmekeket kapott szakmunka szerinti meghatározásra s próbaleírásra.

Általában Kovács István minden lehetőt elkövetett, hogy a hallgatóság úgy a tudományos, mint a gyakorlati kérdésekben mindenről tájékozva legyen. Tartalmas előadásai, mindenre kiterjedő figyelme lehetővé tették, hogy a hallgatók az éremtárak kezelésénél és vezetésénél szükséges százféle tudnivalókról megfelelő útbaigazítást és hasznos jó tanácsokat kapjanak. A két heti idő hasznos munkában telt el; azonkívül alkalmunk volt az intézet éremtárának egyes csoportjait áttekinteni és sok gyakorlati kérdést megvitatni. Az általános régészetet dr. Pósta Béla, a rómaiakat dr. Buday Árpád, az arch. munkálatoknál szükséges geológiai s fizikai földrajzi ismereteket dr. Cholnoky Jenő, a fényképe-

zést, preparálást Lehóczky András adta elő, dr. Márton Lajos pedig a tószegi ásatásokat mutatta be. Kirándulások voltak Kolozsváron kívül Bánfyhunyadra, Bonchidára, Gyulafehérvárra és Tószegre. Minket a gyulafehérvári érdekel, hol az apulumi ásatást, a várat, a székesegyházat s a múzeumot néztük meg. A múzeum éremgyűjteménye rendezés miatt nem volt kiállítva, de a várban láthattuk a pénzverő épületét s a kapura helyezett feliratos táblát.

Más helyen kifejtettük már azon óhajításunkat, hogy ezeket a tanfolyamokat mind gyakrabban kellene rendezni, hogy így a vidéki éremtárak részére a Főfelügyelőség alkalmas szakembereket nevelne s ezáltal a gyűjtemények biztos alapon való, rendszeres fejlesztését elősegítené. Csak így lehetne elérni azt, hogy a vidéki éremtárak hivatásukat helyesen töltsék be.

Leszih Andor.

I r o d a l o m.

Dr. Berkeszi István: Temesvár emlékérméi és szükségpénzjegyei. — Temesvár, Csanád egyházmegyei könyvnyomda 1908. 29 lap 8°, képekkel. — Ugyanez megjelent a történelmi és régészeti értesítő XXIV. évf. I—II. füzeté 103—129 lapjain is. — Előszavában a szerző rövid pillantást vet az emlékérmek multjára és fejlődésére, aztán áttér Temesvár emlékérméinek méltatására, melyek közül legrégibb a (Weszerle D. III. 6. és Resch 29. sz.), Báthori Zsigmond arcképét s az ostromolt Temesvár látóképét viselő 1596. évi bronzérem. Utána, sorrend szerint az 1716. évi visszafoglalás alkalmával készült érme következnek, melyeknek 12 főtipusa ösmeretes. A várépítési bárcán kívül a többi temesvári érem mind újabb keletű, így az orvosok és természetvizsgálók 1843. évi érmei, melyek egyikének csak gipszmintája készült el, fémbe nem is lett kiverve soha. Ez Karl B. műve, míg kivitelre Boehm J. D. műve készült.

A magyar orvosok és természetvizsgálók 1884. évi buziási és temesvári 23-ik vándorgyűlése alkalmára készültek a Trefort Ágoston kevéssé sikerült arcképét viselő ösmeretes ezüst és bronz medáliák.

Temesvári vonatkozású személyi és alkalmi érme még a Haynau-érem, hátlapján az 1849. évi augusztus 9-iki temesvári csata dátumával, Ormós Zsigmond főispán arcképes érme, melylyel 70-ik születésnapját ünnepelték tisztelői, az 1891. évi királyi látogatás érme, továbbá az ő felségeik ezüstlakodalma alkalmára a temesvári zsidó hitközség által Christelbauernél veretett, részben zsidó feliratú aranyérem, (— a zsidó felirat szövegét és fordítását nélkülözzük az érem leírásában —) a Temesvár sz. kir. várossá emeltetése 100 éves jubileumára készült érme, a m. á. v. alkalmazottjai temesvári temetkezési egyesülete 25 éves fennállása alkalmából vert réz zsetón, az 1891. évi temesvári kiállítás emlékérméi és állami jutalomdíja, pár Temesvárnak jutott idegen kiállítási érem, az 1907. évi temesvári orsz. műkedvelő- és háziipari kiállítás érmei, aztán az 1903. évi orsz. dalünnep, az 1904. évi ékszeréskongresszus, a temesvári Slaraffia, az 1892. évi délmagyarországi kerékpárverseny, a temesvári Velocitas kerékpáregyesület, az ottani főreáliskola, középiskolák és kerületi tornaverseny érmei. A temesvári egyesületek jelvényeit az emlékérmek lajstromának függeléke gyanánt szintén felsorolta a szerző. Ilyenek az ottani lövészegylet, tornaegyesület, önk. mentőegyesület, Velocitas-kerékpáregylet, a Hunyady-kerékpáregylet jelvényei és egyéb, csak névszerint felsorolt alkalmi jelvények. A temesvári szükségpénzjegyek vagyis papírpénzek kibocsájtásának történetét részletesen megírja a szerző. Mikor Bem tábornok erdélyi diadalai után Temesvár ostromára indult, 4000 db. 3 frtos, 1500 db. 10 frtos és 750 db. 20 (pengő) forintos utalvány kibocsájtását határozta el a városi közgyűlés, melyek 6% jutalommal lesznek 1852. évi május hó 1-én beváltandók. Az 5 és 10 frtosok tényleg kibocsájtattak, a 20 frtosok kibocsájtása, úgy látszik, egyáltalában elmaradt. A kibocsájtott papírpénzeket a kitűzött időben pontosan visszaváltotta a városi hatóság.

Köszönettel tartozunk szerzőnek, hogy hazánk e kiváló városának emlékérmait a temesvári, budapesti, bécsi múzeumok és magángyűjtők érem-sorozatainak lelkiismeretes áttanulmányozása alapján összeírva, a fontosabb fajok képeinek kíséretében közzétette, azon kívül pedig a délmagyarországi múzeum éremgyűjteménye számára, mely a temesvári emlékérmek leggazdagabb sorozatát — (70 dbot) — bírja, mint annak öre, nagyobbrészt meg is szerezte. Kíváncsinos lenne, hogy egyéb, történeti emlékekben és ezekre vonatkozó vagy egyéb emlékérmekben bővelkedő hazai városainknak, mint Pozsony, Győr, Kőrömbánya, Érsekújvár, Esztergom, stb. stb. emlékérmait hasonló buzgalommal és pontossággal szintén összeírják és gyűjteményes kiadásban közzétegyék. Sok olyan érem kerülne nyilvánosságra ezek útján, amely eddig kiadatlanul, vagy egyes eladási lajstromokban csak hiányosan leírva lappang, mert hiányzik a megfelelő alkalom és indok a közzétételükre. Első sorban vidéki múzeumaink öreinek figyelmét és munkásságát hívjuk föl e monografiák megírására; a nemzeti múzeum éremkincsei a tudományos feldolgozásra rendelkezésükre állanak, bécsi kollegáink, tudomásom szerint szintén szívesen szolgáltatnak adatokat az ottani gyűjtemény anyagából, csak friss vállalkozási kedv kell e hasznos munkák megindításához. A Numizmatikai Közlöny is szívesen közli az ilyen dolgozatokat, ha az illető vidék nélkülözne megfelelő szakközlönyt, amelyben közzétételhetnének.

Történelmi és régészeti értesítő. A délmagyarországi történelmi és régészeti múzeum-társulat közlönye. Szerk. dr. Berkeszi István XXIV. (új) évfolyam I—II. füzet. Temesvár, 1908. Csanád-egyházmegyei könyvnyomda. — E közleménynek örvendő, régi hírnevű hazai folyóiratunknak ezen füzetét két numizmatikai cikket tartalmaz, mindkettőt dr. Berkeszi István tollából. Egyikük, Temesvár Emlékérmek, melynek külön kiadását fennebb ismertettük, a másik a temesvári múzeum papírpénzgyűjteményének lajstroma. (130—139. l.) E gyűjtemény 1037 dbból áll, nagyrészt magyar papírpénzekből, ezeken kívül azonban nemcsak egyéb európai, hanem az amerikai államok bankói is képviselve vannak a gyűjteményben. (Magyar, osztrák, török, görög, olasz, francia, lengyel és amerikai papírpénzek.) — Az újabb leletek repertoriumában több éremletről is tétetik említés. Így Csákváron (torontálmegye) egy 16. vagy 17. századi török tallért letek, *Dubováron* (Temesmegye) Gordianus ezüstpénzét találták, *Knézen* (Temesmegye) Vespasianus denára, a C. N. H. 71. sz. árpádházi denár és II. Lajos 1508. évi denárának egy-egy példánya került elő a földből. *Pozsezenán* (Torontálm.) Traianus, Hadrianus, Iulia Domna, Antoninus, Gordianus Pius és Constantinus bronzpénzeit, Pertinax denára, 3 viminaciumi bronzpénz, és III. Károly magyar denára került napvilágra, *Temesvárott* Contarini Károly zechinóját, II. Mátyás 1618. évi magyar denárát, II. Ferdinand 1627. évi magyar aranyát és 3 magyar denárát, továbbá Constantinus kis bronz pénzét találták, részint a várbástyák lebontása, részint a Bega medrének szabályozása alkalmával. *Vojteken* (Temesm.) Severus Alexander denárát találták. — E leleteket is dr. Berkeszi István tette közzé az Értesítőben. A temesvári délmagyarországi múzeum 1907. évi gyarapodásáról szóló kimutatásban (156—157. l.) az éremtár gyarapodása 323 éremmel és papírpénzzel van föltüntetve. Ezek közül 239 db ajándék, vétel vagy csere útján pedig 75 db jutott a temesvári múzeum birtokába. Az érem- és papírpénz-gyűjtemény állománya 24598 db volt az 1907. évben (163 lap), temesvári és délmagyarországi emlékérmek vételére 506 kor. 86 fill. összeget fordított, azonkívül az éremtár részére egy üveges tárlót is szerzett 1907-ben a temesvári múzeum. (165 l.).

Szalay Gyula: A Miletz-féle gyűjtemény I. kötet. — Kiskunfélegyháza, Vesszősi József könyvnyomdája 1908. 8°. — Boldogult Miletz János budapesti főreáliskolai tanár hátrahagyott könyvtára, régiség- és éremgyűjteménye az elhunyt kíváncsának megfelelően és özvegyének áldozatkészségéből ajándékképpen Kiskunfélegyháza főgimnáziumának, illetve múzeumának jutott birtokába. E gyűjtemények 500 kötet könyvből, 600 darab régiségből és 400 éremből, azonkívül oklevelek, kéziratok és pecsétek gyűjteményéből állanak. Az örökhatározó emlékének lerótt háládózat megnyilvánulásaképpen jelent meg ezen első

kötet, mely az éremgyűjtemény római és bizanci (357), magyar (336), osztrák tartományokbeli, német, francia, olasz, svájci és angol érmeinek leíró lajstromát foglalja magában. Az egyes csoportok mindig megújuló lap- és folyószámozással vannak ellátva, ami, kivált a megfelelő tartalomjegyzék, illetve tárgymutató megjelenéséig nehezen kezelhetővé teszi a kötetet, hanem azon körülményben leli magyarázatát, hogy e lajstrom egyes részei a kiskunfélegyházi főgimnázium értesítőiben jelentek meg, több egymást követő évben, hasonlóan a pozsonyi liceum Schimkó-féle éremgyűjteményének lajstromához. — A folytatólagos folyószámozás könnyebbé tette volna a könyv idézését, aminek annyiban van gyakorlati jelentősége, mert egyrészt hazafiságból, másrészt a terjedelmesebb külföldi éremlajstromok fokozódó ritkasága és drágasága iránti tekintetből, helyesen cselekszünk, ha hazai munkákra hivatkozunk, ahol idézetekre van szükségünk, amit annnyival inkább áll módunkban megcselekedni, amennyiben hazai éremgyűjteményeink immár hosszú sorának lajstromai jelentek meg és forognak közkezen. A szerző nagy szorgalmat és lelkiismeretes buzgóságot fejtett ki e törzslajstrom megírásával, mely nemcsak hasznos vezérfonalul szolgálhat kisebb gyűjtemények rendezésénél, hanem azonfölül egyrészt a kegyelet műve, másrészt hivatalos leltárául is szolgál az örökölt szép gyűjteménynek. A lajstrom hátralevő részei bizonyára megszakítás nélküli sorozatban fognak ezentúl is megjelenni, úgy hogy mihamarább kezeinkbe jut a második kötet is. Követendő példaképen ki kell emelnem, hogy az örökhagyó hátrahagyott jegyzetei alapján, amennyire ezek terjedtek, a szerző mindenütt följegyezte e lajstromban az egyes érmeknek származását illetve lelőhelyeit. Buzgó és lelkiismeretes munkájáért, a leírások pontosságáért éremgyűjtőink elismerésére tarthat számot Szalay Gyula főgimnáziumi tanár, a kiskunfélegyházi múzeum őre, mint e kötet szerzője.

A Turócszentmártonban tót nyelven megjelenő **Sborník** folyóirat f. évi XIII. k. 1. füzetében **dr. Petříkovich János**, az ottani múzeum őre a korponai éremleletet teszi közzé. E leletnek lajstroma, melyet a N. K. olvasói a VI. k. 4. füzetéből ismernek, a Sborníkban annyival teljesebb, amennyiben még néhány, a leletből utólagosan megmentett éremnek leírása is benne foglaltatik, minélfogva a tételek száma 117-re rúg.

Dr. Kuzsinszky Bálint: az aquincumi ásatások és múzeum ismertetése 5. átdolg. és bővített kiadás. Budapest, 1908. Ára 60 fill. E füzetben, melynek tanulságos tartalmát már címe elárulja, az Aquincumban lelt római pénzek rövid felsorolását is megtaláljuk (a 30. lapon). Legrégiebbek egy as és pár egyéb köztársasági pénz, a császári pénzek nagyobb számban csak Vespasianustól kezdve fordulnak elő, legújabb köztük Flaccilla, I. Theodosius nejének pénze.

Kárpiss János: Az alsófehérmegyei történelmi, régészeti és természettudományi egylet 14-ik évkönyve. Gyulafehérvár, 1908. 8" 122 lap, több képpel és melléklettel. Az egylet múzeumának éremgyűjteményéről említést találunk a 91. lapon, ahol azonban a legrégebb görög pénzek kora kelleténél korábbra van téve, alább, a 100. lapon egy Apulum romjai közt lelt, 226 drbból álló római ezüstpénzleletről s az éremtár növedékéről is van szó; a 104. lapon az éremtár állománya 3422 darabban van megállapítva, ideértve a papírpénzeket is.

Adrien Blanchet La monnaie du Caire pendant l'occupation française. (Kül. leny. a procès verbauxból) Paris, 1908. Szerző, újabban talált okmányok alapján részletes adatokat közöl a kairói pénzverde működéséről és tisztviselőiről az 1798. július 22-én végbement francia okkupációt követő időben.

Adrien Blanchet Notices extairtes de la chronique de la revue Numismatique. 2 trim. 1908. — a legújabb numizmatikai irodalmi termékek felsorolása.

Eugène Demole Notice nécrologique sur Paul Fr. Ch. Stroehlin. Szerző Stroehlin Pál életrajzát és művei lajstromát írja meg. Stroehlin 1864-től 1908-ban bekövetkezett haláláig volt a svájci numizmatikai társulat elnöke. 1890 óta nem kevesebb mint 321 dolgozata, műve és cikke jelent meg.

Eugène Demolè Médaille inédite de Frédéric César de La Harpe. — és: Méthode rationnelle pour indiquer la direction des légendes numismatiques et le point d'où elles partent. — Utóbbi cikk a gyakorlati numizmatika szempontjából bir jelentőséggel.

Ötvös Gábor.

K ü l ö n f é l é k.

Helyesbítés. A Numizmatikai Közlöny f. VII. k. 79. lapján az ott felsorolt erdélyi emlékérmek leírásába *hiba csúszott*, melyet itt *azon kérelemmel* javítunk ki, hogy t. olvasóink további tévedések elkerülése céljából az illető helyen *e helyesbítésre utaló megjegyzést jegyezzenek be példányaikba* a megfelelő helyen. — *Ime a helyesbítés:*

A 4. sz. b) egészen kimarad.

Helyette ez jön: (az 5. sz. után).

6. Ugyanazon kép az előlapon mint fönnebb a 4. sz. érem előlapján. Körirata: VOM BÜRGER UND GEWERBEVEREIN ZU HERMANNSTADT | Mester-, illetve verdejegy nincs.

Hátlapján közepén vonalkörben babérkoszorú (lenn szalagcsokorral) és benne üres tér. A szegélyen, körül: PREISZUERKENNUNG VON DER PERIODISCHEN AUSSTELLUNG * | Mindkét lapon 2 sima szegély.

Bronz (vagy réz, könnyen okszidált felülettel), 45 mm. — NM. — Reschben hiányzik. — Th. Unger 3622. sz.

II. Lajos koronázási érmének következő, újabb koholmánynak látszó, eddig ismeretlen változata került nemrég kezeimbe:

II. Ulászló koronás, páncélos mellképe balfelé, recés körben, melyet a korona fönn áttör. A mezőben kétoldalt 15 24, a kép alatt * A szegélyen, körül: * VALES ALVS : PATRIE : REGIE * (így!)

Hátlap: Középen, recés körben, melyet fönn a koronás fej és a pálmaág áttör, II. Lajos gyermekalakja szemben, kissé balfelé, koronás fővel, kétoldalt bojtos vánkoston ülve. Jobbjában pálmaágot tart. A mezőben jobbra * és a kép alatt 1510. A szegélyen: a fej és a pálma közt * Körül pedig: LVDOVICI · REGIS : CORONACIO · * | Mindkét lapon recés szegély. A középső mezőt mindkét lapon élénk zöld patina nyomai borítják.

Ezüst, 5 mm. vastag, 27—28 mm. Súly 28·42 gr.

Porosz emlékérem az 1866. évi *pozsonyi* (zergehegyi) csatározásra.

Fönn félkörben: DANK PREUSSISCHER INVALIDEN Ez alatt, közepén, babér- és tölgyfaágból szalagcsokorral fűzött nyílt koszorúban egyenszárú, kissé szélesedő kereszt, és rajta, igen apró betűkkel e feliratok: MIT | GOTT | FÜR KÖNIG UND | VATER | LAND | 1866 |

Hátlap: Fönn, ívonalban: I u II ARMEE Középen, vízszintes sorokban: TOBIT-SCHAU | BLUMENAU | PRESSBURG | lenn, ívonalban: 18 · 22 · JULI

Mindkét lapon sima szegély.

Ezüst, 15¹/₂ mm. NM.

A tolnamegyei kelta rézpénzek metrologiájához. A tolnamegyei Regöly, Szárazd és Gerjen községek határában nagyobb számban lelt kaposmenti típusú kelta rézpénzeknek (v. ö. Num. Közlöny VI. k. 2. füzet, 59. l. 26. kép) s az e csoporthoz tartozó réz aprópénzeknek nagy számát juttatta a véletlen a kezeimbe. Fölhasználtam az alkalmat, hogy megállapítsam e pénzfajoknak átlagos súlyát. A nagyobbfajta rézpénzekből 212 ép darab összes súlya 1539·5 gramm volt; egy-egy darabnak átlagos súlya tehát 7·26 gramm. További 54 elég szép és ép példány 403·60 grammot nyomott. Egy-egy darab átlagos súlya 7·43 grammot tesz ki. — Az aprópénzből 92 ép darab összes súlya 135 gramm volt; egy-egy darab átlagos súlya e szerint 1·467 gramm.

A görög érmek corpusához. — B. Pick művében (Die antiken Münzen von Dacien und Moesien. Berlin, 1898) a viminaciumi érmek lajstromában 84* sz. alatt van leírva az alábbi érme, melyet csak Mionnet 2 43. 7. alapján közöl a szerző, mert eredeti példányát nem ismerte és kétsége volt afelől, vajjon a 3. vagy a 4. évben veretett-e. A véletlen most egy kétségbevonhatatlan példányt juttatott kezembe. Itt adom pontos leírását:

Av.: IMP CA(E)S M ANT GORDIAN(VS) AVG Sugárkoronás mellkép jobbfelé, páncélban, köpenynyel.

Rev.: | P M S C | OL (VIM) s a szelvényben AN IIII Balfelé fordulva álló nő, felé fordulva álló bika és oroszlán közt, amelyeknek fejei fölé tartja a kezét. (A-típus.)

Réz (bronz?) 24–21 mm., 5.55 gr.

Híbrid emlékérem. (Bemutatták a n. múzeumban.) Széles babérmegszorúban, mely 18, nagyrészt magyarországi helyneveket viselő szalaggal van átkötve, I. József királyunk megszorús mellképe jobbfelé, antik páncélban, köpenynyel s a kép körül e felirat: JOSEPH: I. D. G. REX HVNGARIAE

Hátlap: Tárt szárnyú sas szemben; feje balfelé fordítva, csőrében pálmaág, alatta pedig az érmének majd egész mezejét elfoglaló tíz ovális kartus, nagyrészt magyarországi várak képeivel és a megfelelő nevekkal. Körirat: • VER ME RER DES REI CHES • Lenn kétoldalt 16 83, lenn középen MB mesterjegy (= MARTIN BRUNNER).

Ezüst. 48 mm.

Emlékelem **Lukács László** pénzügyminiszter látogatására Körmöcbányán. (Az ő jelenlétében verettek.)

A fénysugarakkal körüvezett szent korona alatt barok keretben, amelybe lenn két babérgally is van fűzve, e felirat: NAGYMT. | LUKÁCS LÁSZLÓ M. K. PÉNZÜGY-MINISTER | LÁTOGATÁSÁNAK | EMLÉKERE | 1901. . JUL. 8. |

Hátlap: Jobbfelé repülő amorett, kinek feje fölött egy csillag látható, felszalagozott és lefelé fordított bőségszarvból pénzt ont. A háttérben babérgallyak. Lenn k. b. A bőségszarv egyik szalagján REISNER mesterjegy.

Mindkét lapon fogazott szegély.

Ezüst, 24.5 mm — NM.

Az előlapi felirat kivételével azonos a körmöcbányai m. kir. pénzverde millenniumi kiállításai érmével. (Budapest Újabb Emlékérmek 146. sz.)

Ugyanazon mester, aki a **Hora** és társainak főnnebb (116. l.) ismertett arcképes érmeit készítette, még egyéb magyar vonatkozású **arcképes emlékérmeket** is készített, amelyeknek a n. múzeumban bemutatott ezüstpéldányairól szintén készített az intézet egy-egy galvanoplasztikai másolatot. Itt adom leírásukat:

1. Férfi mellkép szemben, igen kevésbé balfelé fordulva, galléros köpenyben, szalagon függő kegyéremmel a mellén. A szegélyen, körül: IOH. SAMBVC. MED. C. AC. R. CONS - E. HISTOR.

Hátlapja sima.

Ezüst, 52 mm.

Sambucus (Zsámboki) János történetíró szül. Nagyszombatban 1531. jul. 1., † Bécsben 1584. jun. 13. Numizmatikával is foglalkozott. Idevágó munkájának címe: Emblemata et aliquot numi antiqui. Ez Antwerpenben jelent meg 1584-ig négy kiadásban 1600-ban újra kiadta a hírneves Plantin cég.

2. Férfimellkép j. kócsagos prémsüveggel, csipkés gallérú sujtásos kabátban. Körirata (két oldalt): ZRINYI MIKLÓS. I 5 66.

Hátlapja sima. — Ovális érme.

Ezüst, 53 mm. magas és 42 mm. széles.

3. Szakállas férfi-mellkép b. prémes kabátban, fején barettel. A pontozott körrel határolt szegélyen: GEORGIUS CASTRIOTA SCANDERBEGVS.

Hátlap: Babérkoszorúban e felirat: FI | DEI DEFE | NSOR INDO | MITVS ET
T | HRACVM DO | MITOR IND | OMABILI | S.

Ezüst, 47 mm.

4. Csokonai mellképe szemben, prémszegélyű bekecsben. A szegélyen: CSOKONAI
VITEZ . MIHÁLY.

Hátlapja sima.

Ezüst, 42 mm.

A cseklészi Esterházy-kastély parkjában 1901 nyarán tartott jótékonyági ünnepély
emlékérmé:

A cseklészi kastély képe, ettől jobbra az Esterházy grófi család címere barok keretben,
ovális mezőben, fölötte 9 ágú koronával. Fönn babérkoszorút tartó és harsonába fúvó
szárnyas női génusz repül jobbfelé. Kettős vonalszegély.

Hátlap közepén: MEMORIA | CELEBRETUR | MAXIMAE CARITATIS | FESTIVI-
TATISQVE | IN CSEKLÉSZ. Alább apró betűkkel: ZALA, | körül, hasonlóképen igen apró
betűkkel kétsoros körirat: * STF. COM. PALFFY, MIH. COM. ESTERHAZY, CAR. COM. ESTERHAZY,
BARON FEKETE, J. V. PALUGYAY, X. V. GAYRSPERG, R. DICK, C. HASSMANN, | ANTONIE COM. ESTERHAZY,
T. HOLLITZER, OLGYAJ, (így!) MÁRK, A. H. SCHRAM, R. SWOBODA, C. H. WILDA, ROVARA, DURVAY. |
Vonalszegély. Homályosított felületű érem.

Ezüst, 26 ²/₃ mm. 7.51 gr. — NM.

Emlék-zsetón **Thököly Imre** hamvainak hazahozatalára:

Thököly Imre mellképe szemben, kissé balfelé, háromtollas süveggel a fején. Fönn:
THÖKÖLY IMRE lenn: 1657—1705.

Hátlapján közepén: KÉSMÁRK | OKT. 30. | 1906 | körül pedig: THÖKÖLY IMRE
HAMVAI HAZAHOZATALÁNAK EMLÉKÉRE. Mindkét lapon sima szegély. (Exner
Károly műve.)

Bronz, 29 mm.

(Scheidnél, Budapesten a Holló-utcában veretett ezer példányban).

Restituált péterváradí emlékérem. A Széchenyi-féle catalogus I. k. 222. l. 81. sz.
(40. képtábla 58. sz.) éremnek hű utánzata. Külső peremén domború! betűkkel e felirat:
DENKMAL ENTHÜLLUNG 5 AUG. 1902 és kis kerek poncban keskeny alapú három-
szög. — Az érem felülete homályosítva van.

Ezüst, 39.5 mm.

Ezen érem készíttetéséről Z. V. őrnagy úrtól a következő adatokat kaptam: A péter-
váradí helyőrség tisztjei 10 éven át havonta egy-egy forintot adtak össze azon célból,
hogy Savoyai Jenő hercegnek a vár ama sarkán, ahol 1694 október 1-én, — amikor a
várat az ostromló török hadaktól megmentette — állt, emléket emeljenek.

Ezt az emléket 1902 aug 5-én leplezték le. (Márványemlék, kerek alapon emelkedő
kereszt, melynek alsó szárán a félhold látható.) Ugyanezen alkalommal készült a fönti
emlékérem is; csak annyi példányt vertek belőle, ahány tisztje volt a helyőrségnek. Az
éremnek (ujjonnan készített) verőtövei a péterváradí helyőrség parancsnokánál voltak.

G—

Érem- és könyvvásár.

1. Éremárverések.

Dr. phil. Jakob Hirsch: Sammlung Consul Eduard Friedrich Weber † Hamburg.
— Erste Abtheilung. Griechische Münzen (az 1908 nov. 16-án tartandó árverés lajstroma)
München, 1908. 340 + VII lap szöveg, 4747 tétel éremleírással, repertoriummal, a gyűjtő
arcképével és 61 fénynyomatú képtáblával. Ára 25 Mk, a képtáblák nélkül 3 Mk. —

Weber konzul gyermekkorától tavaly bekövetkezett haláláig 60 éven át szeretettel foglalkozott az érmészettel, mint a történelem segédtudományával. Momsen és Curtius voltak hajdanta mesterei, akik e kedvtelését szenvedélylyé fokozták benne. Görög és római pénzekből álló gyűjteménye tudományos szempontból első helyen áll a mai magángyűjtemények sorában. Ez alkalommal a nevezett hírneves müncheni cég az örökösök megbízásából a 7000 darabból álló görög éremsorozatát árverezi; az előttünk fekvő lajstrom nemcsak maradandó emléke lesz az elhunytnak, hanem egyszersmind állandó becsű érmészeti segédkönyvül is fog szolgálni, tudományos alapon álló kormeghatározásaival és pontos leírásaival, nemkülönben ezret meghaladó éremképeivel. A gyűjtemény az egész görög világra kiterjedő érme sorozatát foglalja magában, különösen gazdagon vannak benne képviselve Italia és Sicilia, Thracia, Macedonia, Graecia, Syria, Aegyptus. Pannoniai és ilyeneknek mondott barbárpénzeknek csak csekély száma van a gyűjteményben, kitűnik köztük a 167. sz. ezüstpénz, amely előlapját thasosi pénzekről kölcsönözte, hátlapján dárdavető lovag képét és ΔΗΜΗΤ feliratot meg két X jegyet visel. Súlya 16·13 gr.; átm. 32 mm. Arkaikus stílusú görög pénzek, császárok korabeli nagy bronzmedaillonok, kiváló ritka és remek fentartású példányok igen nagy száma kerül e gyűjteményben vásárra, de mély fájdalommal konstatáljuk itt, hogy hazánk első éremtára: a m. nemz. múzeumé, még mindig kénytelen, költség hiányában, elmulasztani az alkalmat, hogy aránylag oly szegényes görög éremsorozatát csak valamennyire is kiegészíthetné, tervszerűen és céltudatosan eszközzendő megfelelő vásárlásokkal.

Dr. phil. Jakob Hirsch: Sammlung Arthur Löbbecke, Braunschweig. Kunstmedaillen und Plaketten des XV. bis XVII. Jahrhunderts (a f. évi nov. 26-án megtartandó árverés lajstroma). München, 1908. Nagy 4°, 115 lap szöveg 942 tétel éremleírással, 3 repertoriummal és 47 tábla fénynyomatú éremképekkel. — E pazar kiállítású, nagy és terjedelmes kötet nemcsak egyike a legpompásabb árverési lajstromoknak, mely az utóbbi években megjelent hasonló kiadványokat messze túlszárnyalja és minden éremkedvelőnek úgy sok gyönyörűségére, mint műtörténeti, medailisztikai alapon való beosztásánál fogva is nagy okulására szolgál, hanem egy óriási műbecsű elsőrangú, igazán remek medália gyűjteményt örökít meg a maga egészében, amely rövid idő múlva a szélrőzsa minden irányában fog szétszóródni a gazdag külföld jól dotált közgyűjteményeinek és műkedvelőinek gazdagítására. A 773 medáliából és 195 plakettből álló kincset tíz év alatt gyűjtötte össze gazdája, aki most önként válik meg tőle. Az 1400 táján készült flamand medáliák, a XV—XVII. századi olasz, francia, angol, német, hollandus, svéd és egyéb országbeli medáliák, különösen arcképes érme olyan elsőrangú választéka van itt együtt, hogy egyes darabok méltatása e sorok szűk keretében hiábavaló lenne. Magyar vonatkozású darabok is vannak köztük, így II. Lajos, Mária, Schlick István, Castaldo, Dürer Albert számos érme, Fugger Raymund (Turzó Kata férje), Betlen Gábor, Prock László, Ampringen Gáspár, Estei Hipolit, Redern Menyhért stb. érmei és egy Richter Lukács által vésett körmőci biblikus érem. Kíváncsú lenne, hogy akár a nemzeti, akár az iparművészeti vagy a szépművészeti múzeum a régi olasz, francia és angol medáliákból megszerezzen egy összeválogatott sorozatot, hiszen méltán pirulhatunk, ha konstatáljuk, hogy e nemű művek mindössze is alig pár darabbal vannak képviselve hazai múzeumainkban és művészeink meg az érdeklődő szakemberek, éremkedvelők és a művelt közönség is teljesen a külföldi múzeumokra vannak utalva, ha kellő fogalmat kívánnak maguknak szerezni ezekről a nemcsak gyönyörű, hanem nagy műtörténeti fontossággal is bíró kisplasztikai remekművekről.

A dr. Eugen Merzbacher Nachfolger cég f. évi okt. 6-án badeni, bajor és kölni, továbbá I. Napoleon-féle érmekeket árverezett. A vegyesek csoportjában számos magyar vonatkozású emlékérem is volt. A díszes kiállítású negyedréti lajstrom 11 képtáblát és 1270 tétel éremleírást tartalmaz.

Az Adolph Hess Nachfolger cég f. évi nov. 2-án árverezi a Wittelsbach-ház bajor

és pfalzi pénzeinek és emlékérmekének, úgyszintén svéd és egyházfői pénzeknek második sorozatát. (1521—3801. sz.) A Kull által írt árverési lajstromhoz négy képtábla van csatolva.

Ugyanezen cég f. évi nov. 6 án egy vegyes tartalmú pénz- és emlékérem-gyűjteményt árverez, melyben személyi, továbbá modern francia, német és osztrák medáliák és plakettek hosszú sorozata is foglaltatik. (2135 tétel.)

Hamburger Leo f. évi okt. 21-én egy osztrák, svájci, egyházfői és városi érmekből és német emlékérmekből álló gyűjteményt árverezett. Magyar vonatk. darabok is voltak köztük. A lajstrom 12 képtáblát és 999 tétel éremleírást tartalmaz.

Rappaport Edmund f. évi szept. 29-én német és olasz pénzek, továbbá városi és személyi meg osztrák medáliák és num. könyvek hosszú sorozatát árverezte, melyek egy nagy gyűjtemény 2-ik részét alkotják. (3335—5821 tétel és két képtábla.)

Rosenberg Sally f. évi okt. 7-én német pénzeket árverezett. (732 tétel.)

Gebert C. F. f. évi okt. 14-én tartott 30-ik árverésén vegyes érmeket és két éremleírást adott el. (777 tétel.)

Bourgey Étienne f. évi nov. 9-én francia pénzekből és num. könyvekből álló gyűjteményt árverezett. (387 tétel.)

2. Eladó érmek lajstromai.

Emil Fischer Verkäufliche Antike Münzen. XIII. — Barbár, görög, római és bizanci pénzek. (1872 tétel.)

C. G. Thieme: Numismatischer Verkehr 3. (1908 júl.) és 4. sz. (1908 okt.) 3748, illetve 3016 tétel tartalommal. — Nagybárá antik és német érmek és num. könyvek.

Zschiesche u. Köder 120. Verzeichniss verkäuf. Münzen u. Medaillen — a szokott dús tartalommal és beosztással. — 8093 tétel.

E. Rappaport: Num. Offerten-Blatt 174. sz. — Nagybárá német érmek. (2959—3642 tétel.)

Numism. Mittheilungen 114. sz. — Num. közlemények és 150 tétel éremleírás.

Ludwig Loeser: Berliner Münz-Anzeiger 4. sz. — Nagybárá német érmek. (Pár magyar is.) Num. könyvek. (438—842 tétel.)

Robert Ball: Nummus, XXV. sz. — Nagybárá német érmek. — A m. orvosok és természetvizsgálók vándorgyűléseinek számos érme. — (1541 tétel.)

Spink & Sons: Monthly Numismatic Circular 188—191. sz. (1908 júl.—okt.) — Számos num. közleménnyel és eladó érmek lajstromaival.

3. Numizmatikai könyvek lajstroma.

C. G. Thieme: Numismatischer Verkehr 3. és 4. füzet (1908 júl. és okt.). — Számos könyvet is hirdet.

Rappaport Edmund: Lásd fönnebb a szept. 29-iki éremárverés lajstromát

Hahn & Goldmann: (Wien, I., Opernring 19) Jubiläums-Katalog (Oesterr. Bücher-Zeitung, Nr. 200).

Paul Geuthner: Éphémérides Bibliographiques. 1908. 16. sz. — Num. könyveket is hirdet.

Bourgey Étienne: Lásd fönnebb a nov. 9-iki éremárverés lajstromát.

Társulati élet.

Halász Gábor †. Társulatunkat igen közelről s fájdalmasan érintette a végzet, midőn dabasi Halász Gábort f. évi július hó 24-én 35 éves korában sorainkból kérlelhetetlenül elragadta. Fájdalmasan érintett e haláleset, mert hiszen társulatunk egy buzgó tagját s több éven át választmányi tagját veszítettük el benne váratlanul s oly időpontban, midőn még a numizmatika terén sok eredményes munkát várhattunk tőle. Numizmatikai kutatásai oly téren mozogtak, a magyar szükségbankók szakmájában, a melyet még alig műveltek előtte nagyobb mértékben s noha a sors rövidre szabta az időt, melyet e tanulmányoknak szentelhetett, szép eredményeket tudott felmutatni s ezeket részint felolvasások keretében, részint közlönyünk hasábjain ismertette az érdeklődő közönséggel. — Szeretettel fogjuk emlékét megőrizni!

Récsey Viktor †. F. évi október hó 14-én, távol a tudományos élet központjától, Bakonybélben hűnyta le örök nyugalomra szemeit 50 éves korában a kiváló tudós író, Récsey Viktor dr. szent Benedek-rendi áldozópap. Munkás életének javarészét a régészeti tudományok irodalmi művelésének szentelte s mintaképül szolgálhat azon egyházi férfiaknak, akik szűkebb működési körük mellett tehetségüket a tudomány eredményes művelésének szentelték. — Békesség vele!

Társulati érem. Újabban ismét öt ezüst- és egy bronzpéldányt verettünk ki Körmöcbányán tagjaink megrendelésére tagsági érmünkől. Eddig 117 ezüst- és 20 bronzpéldányt verettünk ki belőle.

Összejöveteleinket társulati helyiségünkben tartjuk meg a következő napokon; 1908. november 12. és 26., december 10. és 30. (szerdán), 1909. január 14. és 28., február 11. és 25., március 11. és 25., április 8. és 29., május 13. és 27-én. Az összejövetelek után társasvacsora lesz a Katona Géza-féle étteremben. (IV., Váci-utca 38. sz.)

Kivonat a választmánynak 1908. évi október 8-án tartott ülésének jegyzőkönyvéből. Elnök: Kilényi Hugó; jegyző: Varga Béla. Jelen vannak még: Gohl Ödön, Kúnváry Fülöp, Pákozdi Károly dr., Rampacher Pál, Telcs Ede és Zimmermann Lajos dr. választmányi tagok és Schulek Alfréd dr. másodkönyvtáros.

A választmány mély részvétellel veszi tudomásul Halász Gábor vál. tag elhalálását s érdemeit jegyzőkönyvileg örökíti meg. — Köszönetet szavaz Wodianer Albert bárónak 200 koronás alapítványáért. — Tudomásul veszi, hogy újabban csereviszonyba lépett a közlönyt illetőleg az „American Journal of Numismatics“ című New-Yorkban megjelenő, a „Bulletins di Arch. e Storia Dalmata“ című spalatói, a „Bányászati és Kohászati Lapok“ című budapesti és a „Rivista di Storia Antica“ című pádovai szaklappal. — A választmány köszönetet szavaz Telcs Ede alapító és vál. tagnak a körmöcbányai kirándulás megörökítésére szánt érem mintájának művészi s nagy mértékben sikerült elkészítéséért; az érem már legközelebb kiosztásra kerül. — A választmány köszönetet mond könyv- és éremajándékokért. — A tagok sorába felvételtek: alapító tagként: *Wodianer Albert* báró, főrendiházi tag, Budapest, VI., Liszt Ferenc-tér 7. — Rendes tagokul: *Esztergom vármegye törvényhatósági bizottsága*, Esztergom; *Farkas Sándor*, magánzó, Nagy-Enyed; *Jankovich-Bésán Endre*, földbirtokos, Gic, u. p. Gic-Hathalom; *Sztehlo Ottó*, építőművész, Budapest, I., Karátsonyi-u. 9.

K. m. f. Kilényi Hugó s. k., elnök. Varga Béla s. k. jegyző. — Hitelesítjük: Dr. Pákozdi Károly s. k. Telcs Ede s. k.

Pályázat. — Az „**Éremkedvelők Egyesülete**“ nyilvános pályázatot hirdet az 1909. évben tagilletmény gyanánt kiosztásra kerülő érem- vagy plakettre.

Pályázhat bármely magyar honosságú művész akár egy, akár több pályatervvel is.

Az érem vagy plakett tárgyát a művész szabadon választhatja. A művész akár verés, akár öntés útján előállítható művet tervezhet.

A bemutatott minta nagysága 25—30 cm. legyen. Meghatározandó a kivitel mérete. Kíváncsinos, hogy a művész mintájának fényképét oly nagyságban bemutassa, a mily nagyságban a kivittelt tervezi.

Az érem vagy plakett lehet egy- vagy kétoldalú. Pályadíj: I. a kivittel való megbízás. II. Ha az egyesület pályabírósága a kivitelre alkalmas művet nem talál, a relativ legjobbnak ítélt munka 200 korona díjazásban részesül. Első esetben a 200 korona mint II. díj kerül kiosztásra, ha erre a pályabíróság érdemes művet talál.

A pályázati határidő: 1908 október 15. A pályaművek az O. M. Iparművészeti Múzeumban Csányi Károly igazgató-örhöz adandók be október 15. déli 12 óráig; a pályaművek lehetnek névvel ellátottak vagy jeligések. A borítékba zárt jeligés levél a művész nevét és pontos címét tartalmazza.

A pályázaton már sokszorosított művek nem vehetnek részt.

A díjazott pályamunkákat az Egyesület művészeti lapokban közölheti.

A kivitelre kerülő mű az Egyesület kizárólagos tulajdonát képezi.

A bírálóbizottság tagjai Kilényi Hugó elnöklete alatt: Beck Ö. Fülöp, Csányi Károly, Herzfelder Gábor és Telcs Ede.

Inhalt.

Géza Supka behandelt das Thema: die Panagia auf den byzantinischen Münzen (Beiträge zur ikonographischen Entwicklung des byz. Marien-Typus). Auf Grund der eingehenden Studien Strzygowskis und Zimmermanns (Tolstoi war für den Autor leider nicht zugänglich) wird der Typenwechsel in historischer Folge dargestellt und nach Möglichkeit mit den politischen und kunstgeschichtlichen Tatsachen in Verbindung gebracht. Es zeigen sich auch mit der Zeit drei Zentren in der byz. Marienverehrung: Athen, Konstantinopel und Athos. Das letztere vertritt auch in politisch schwereren Zeiten eine gewisse demokratische Unterströmung, die sich im Panagi-Typus durch Darstellung wärmerer Liebe und Hingebung zwischen Mutter und Kind kundgibt. Im ganzen lassen sich zehn Typen unterscheiden: 1. Orans (en face); 2. Orans (profil); 3. Hodegetria (das Kind in den Armen); 4. Kyriotissa (das Kind vor sich haltend); 5. Blacherniotissa (das Kristus-medallion vor sich haltend); 6. Platytera (späte Blacherniotissa: Orante, vor der Brust das schwebende Christusmedallion); 7. thronende Orans; 8. thronende Kyriotissa; 9. thronende Blacherniotissa; 10. Maria im Krönungstypus. In Bezug auf den Typus mit dem Kopftuch deuten manche Zeichen eher nach dem Osten, ohne Kopftuch nach Westen. Zuletzt wird in einer synchronistischen Tabelle eine graphikon-artige Übersicht des Gegenstandes gegeben. Das Vergleichungsmaterial bot Sabatier. G. S.

Edmund Gohl: Römische Kaisermünzen aus der Sammlung des ung. Nationalmuseums. — In Cohens 2. Ausgabe nicht enthaltene Arten und Varianten. (VI. Folge, Nr. 410.—472. Gallienus—Claudius II.)

Paul Harsányi, Andreas Leszih und Edmund Gohl: Münzfunde.

— — n: Neue ungarische Medaillen und Plakette.

Andreas Leszih: Archaeologischer und numismatischer Lehrkurs in Kolozsvár.

Gabriel Eötvös: Numismatische Literatur.

Miscellen.

Lager- und Auktionskataloge.

Gesellschaftsnachrichten.

S o m m a i r e.

G. Supka publie son étude sur la Panagia sur les monnaies byzantines (contributions au développement iconographique du type byzantine de la Ste Vierge). Selon les études concluantes des MM. Strzygowski et Zimmermann (malheureusement les ouvrages de M. le comte Tolstoï n'étaient pas abordables à l'auteur) le changement des types vient d'être exposé dans la suite historique, et sera lié avec les faits politiques et avec ceux de l'histoire des arts. Ils se montrent aussi au courant trois centres dans le culte byz. de la Ste Vierge: Athènes, Constantinople et le mont Athos. Ce dernier représente aussi dans les temps grâves de la politique un certain courant inférieure démocratique, qui s'exprime dans le type de la Panagia par une nuance plus tendre et caressante entre Mère et l'Enfant. En tout nous distinguons dix types: 1. Orans (en face, marqué par $\perp$); 2. Orans (en profil, m. p. $\perp$ ou $\perp$); 3. Hodegetria (l'Enfant dans les bras, m. p. $\perp$ ou $\perp$); 4. Kyriotissa (tenant l'Enfant sur ses genoux, m. p. $\perp$); 5. Blacherniotissa (tenant le médaillon de Jésus devant sa poitrine, m. p. $\perp$); 6. Platytera (la Blacherniotissa des temps avancés: orante, avec le médaillon de Jésus, balançant librement devant sa poitrine, m. p. $\perp$); 7. Orans intronisée (m. p. $\perp$); 8. Kyriotissa intronisée (m. p. $\perp$); 9. Blacherniotissa intronisée (m. p. $\perp$); 10. la Ste Vierge du type du couronnement (m. p. $\perp$). Aussi peut-on dire, que le type avec la tête couverte d'un voile peut être interprétée plutôt pour l'Est, tandis que celui sans voile pour l'Ouest. A la fin il sera donné un compte rendu graphique du sujet dans les planches synchronistiques. Les matériaux servants à la comparaison nous sont fournis par Sabatier.

G. S.

Edmond Gohl: Monnaies impériales romaines du musée national hongrois, non contenues dans la 2. édition de Cohen. (VI. suite, de Gallien à Claude II.)

Paul Harsányi, Andrée Leszih et Edmond Gohl: Trouvailles.

— — n: Médailles et plaquettes hongroises récentes.

Andrée Leszih: Cours d'archéologie et de Numismatique à Kolozsvár.

Gabriel Eötvös: Littérature Numismatique.

Miscellanées.

Ventes.

Nouvelles de la société num. hongroise et de la société hongroise des amis de la médaille.

Alle Rechte vorbehalten. — Droits réservés.

TÁRSULATI ÉREMVÁSÁR.

Tájékoztató.

A Nagyméltóságú m. kir. pénzügyminiszter úrnak 5205/1907. számú rendelete folytán a kincstár tulajdonába jutott éremleletek közül ismét huszonöt leletet bocsátott a m. kir. főfémjelző- és fémbeváltó-hivatal letétként rendelkezésünkre, mely leleteket a hivatalosan megállapított fémértéken s illetve ezenfelül 10⁰/o kezelési költség lefizetése mellett ezennel t. tagjaink rendelkezésére bocsátunk.

A választmány az eddigi tapasztalatokból kiindulva, vidéki tagjainkra való tekintettel, úgy határozott, hogy az egyes érmekeket *levélbeli megrendelés útján is megküldi t. tagjainknak* azok vételárának előzetes beküldése s a küldés költségeinek megtérítése mellett. A kívánt darabok előzőleg írásban megrendelendők, mire t. tagjaink értesítést nyernek arról, hogy vajjon az egyes darabok még szállíthatók-e s egyuttal értesítettnek a beküldendő összeg nagyságát illetőleg. A pénz beérkezte után az érmekeket posta útján küldjük meg.

As összes e részbéli levelezések és pénsküldemények Rampacher Pál, társulati másodtitkár úr nevére címzendők a társulati helyiségbe (IV., Kaplony-utca 7. szám, II. emelet 13. ajtó), aki szíves volt a leleteket feldolgozni s azok kezelését magára vállalni.

A. Fémértéken eladásra kerülő érmek.

Az alább felsorolt érmekeket t. tagjaink (a régipénzek kereskedésével hivatásosan foglalkozó tagok kivételével) *1908. évi november hó 9-től 1908. december hó 9-éig* a személyes, esetleg levélbeli jelentkezés sorrendjében a hivatalos órák alatt (hétfőn, csütörtökön és szombaton d. u. 6—7 óráig) a társulati helyiségben, az egyes darabok mellett kitett árakon készpénzfizetés ellenében megvásárolhatják.

I. Tarczali III. sz. (Erdei) lelet.

	Drbkénti ár Korona		Drbkénti ár Korona
1. Ausztria. I. Lipót. XV kros, bécsi verdejegy nélküli veret. 1696	—.42	7. — 3 kros, bécsi (rózsa) veret, 1640 (4)	—.08
2. — XV kros, bécsi (C·A) veret. 1664	—.42	8. — 3 kros, cseh (G·E) veret, 1697 (4), 1695, 1698, 1699	—.08
3. — XV kros, sziléziai (C·B) veret, 1694	—.42	9. — 3 kros, sziléziai (F·N.) veret, 1699 (2), 1700, 1701	—.08
4. — VI kros, bécsi (rózsa) veret, 1674.	—.14	10. — 3 kros, sziléziai (G—H) veret, 1660, 1661	—.08
5. — VI kros, bécsi (M·M) veret, 1680. 1681, 1686, 1690	—.14	11. — 3 kros, sziléziai (S·H·S) veret, 1666, 1668, 1670 (4)	—.08
6. — VI kros, karintiai veret, 1673	—.14		

	Drbkénti ár Korona		Drbkénti ár Korona
12. — 3 kros, sziléziai (M·M·W·) veret, 1693, 1695 (8), 1696 (3), 1697 (4), 1698	— .08	28. — VI kros, K—B, 1671 (2), 1672 (2), 1673	— .14
13. — 3 kros, sziléziai (C·B) veret, 1696 (19), 1697 (2), 1698 (8), 1699 (3), 1700 (2)	— .08	29. — 3 kros, K—B, 1668, 1692, 1694	— .08
14. — 1 kros, bécsi verdejegy nélküli veret, 1696	— .04	30. — 3 kros, N—B, 1698	— .08
15. — 1 kros, sziléziai (F. N.) veret, 1700, 1701	— .04	31. — 3 kros, N—B, P—O, 1695 (2)	— .08
16. — 1 kros, sziléziai (M· M· W·) veret, 1699	— .04	32. — 3 kros, C—H, 1695, 1696, 1697 (3)	— .08
17. Brandenburg. Frigyes Vilmos , VI garasos, 1682 (2), 1683	— .14	33. — 3 kros, C—M (Kassa), 1696 (2), 1697 (3)	— .08
18. — 3 kros, 1696 (2)	— .08	34. — poltura, K—B, 1695 (5), 1696 (37), 1697 (25), 1698 (12), 1699 (29), 1700 (14), 1701 (5), kopott (2)	— .04
19. Lengyelország. III. Zsigmond , hármás garas, 1623	— .08	35. — poltura, N—B, 1699 (2), 1700 (9), 1701	— .04
20. — 3 poltura 1620 (2), 1621 (4), 1622 (19), 1623 (16), 1624 (10), 1625 (9), 1626 (5), 1627 (2), kopott (9)	— .04	36. — duárius, K—B, 1701	— .04
21. — János Kázmér , VI garasos, 1660, 1661 (5), 1662 (8), 1663, 1664 (4), 1666 (2), 1667 (3), 1668, 1683 (3), 1684	— .14	37. — 1 kros, K—B, 1690, 1691, 1693, kopott (13)	— .04
22. — hármás garas, 1662 (3)	— .08	38. — 1 kros, N—B, 1698 (3), 1699 (2)	— .04
23. Magyarország. I. Mátyás , dé- nár, B—S veret	— .04	39. — 1 kros, C—M, 1695 (3), 1697 (15), 1698 (14)	— .04
24. — I. Lipót , XV kros, K—B, 1665 (2), 1676 (4), 1678 (3), 1686 (2) 1687, 1690, 1691	— .42	40. Olmützi érsekség, Károly, Lich- tensteini gróf, érsek , 3 kros, 1670, 1695 (5)	— .08
25. — XV kros, N—B, P—O, 1696	— .42	41. — Szilézia-Liegritz-Brieg herceg- ség. Lujza , VI kros, C—B veret, 1673 (2)	— .14
26. — XV kros, C—H (Pozsony), 1696 (2)	— .42	42. — VI kros, verdejegy nélküli veret, 1673 (2)	— .14
27. — XV kros, vár —CG· (Kolozsvár) 1675, 1676	— .42	43. Szilézia-Würtemberg-Oels herceg- ség, Sylvius Frigyes , VI kros, S—P. veret, 1665, 1674 (2)	— .14
		44. — Christian Ulrich , 3 kros, L—L veret, 1696 (3)	— .08
		45. Tírol, Lipót főherceg , 3 kros, 1670	— .08

II. Boldogi lelet.

46. Ausztria. I. Lipót XV. kros, szileziai (G—H) veret 1662, 1664	— .42
47. Magyarország. I. Lipót XV. kros, K—B, 1674 (2), 1675, 1676 (4), 1677 (4), 1677 (4), 1678 (2), 1679 (7), 1680 (8), 1681 (6), 1682 (11), 1683, 1684, 1693	— .42

III. Malaczkai lelet.

48. Ausztria. I. Lipót XV kros, szile- ziai (G—H) veret, 1662, 1663	— .42	51. — 3 kros, bécsi verdejegy nélküli veret, 1693	— .08
49. — VI. kros, bécsi (rózsa) veret, 1677, 1678	— .14	52. — 3 kros, bécsi (rózsa) veret, 1669, 1670 (3)	— .08
50. — VI. kros, sziléziai (S·H·S) veret, 1673	— .14	53. — 3 kros, stiriai veret 1669	— .08

	Drbkénti ár Korona		Drbkénti ár Korona
54. — 3 kros, szileziai (S.H.S) veret 1670	— .08	62. Olmützi érsekség. <i>Károly Lichten-</i> <i>steini gróf, érsek</i> , VI. kros, 1674 1679, 1693	— .14
55. — 3 kros, tiroli veret, 1676, ko- pott (1)	— .08	63. — 3 kros, 1665, 1669	— .08
56. Lengyelország. <i>János Kázmér.</i> VI garasos, 1661, 1663 (2)	— .14	64. Szileziai-Liegnitz-Brieg hercegség. <i>Christián XV</i> kros, 1662, 1664 (3)	— .42
57. Magyarország. <i>I. Lipót.</i> XV kros, K—B, 1677, 1678	— .42	65. — 3 kros, 1661, 1669	— .08
58. — VI kros, K—B, 1669, 1671, 1672	— .14	66. — <i>György.</i> 3 kros, 1660	— .08
59. — VI kros, Vár—CG, 1675	— .14	67. Tírol. <i>Ferdinand Károly</i> főherceg. 3 kros, 1647, 1650, 1651 (2) 1662	— .08
60. — 3 kros, K—B, 1668	— .08	68. — <i>Zsigmond Ferenc</i> főherceg 3 kros, 1663, 1664	— .08
61. — 3 kros, C—M, 1696	— .08		

IV. Szatmárhegyi lelet.

69. Ausztria. <i>II. Ferdinánd</i> , 3 kros, cseh (félgrifmadár) veret 1624(2)	— .06	82. Livónia. <i>Christina</i> , 3 polturás, 1648 (2)	— .06
70. — 3 kros, cseh (verőtő) veret, 1631, 1632, 1635	— .06	83. Magyarország. <i>Rudolf</i> , denár, K—B, 1581, 1587, 1590, 1592, 1593,	— .03
71. — 3 kros, cseh (kézben csillag) veret, 1637	— .06	84. — <i>II. Mátyás</i> , denár, K—B, 1609, 1612, 1613 (3), 1614, 1616, 1617, 1618, 1619 (2), 1620 (3)	— .03
72. — 3 kros, boroszlói (HR) veret 1628, 1631, 1632	— .06	85. — <i>II. Ferdinánd</i> , denár, K—B, 1626 (3), 1627, 1628, 1631, 1633 (2), 1634 (2), 1636 (3), 1637, 1638 (3), kopott (7)	— .03
73. — 3 kros, stiriai veret, 1624, 1626, 1628	— .06	86. — <i>III. Ferdinánd</i> , denár, K—B, 1639	— .03
74. — <i>III. Ferdinánd</i> , 3 kros, cseh (csillag és félhold) veret, 1643	— .06	87. — <i>Lipót</i> , 3 kros, K—B, 1667	— .06
75. — 3 kros, stiriai veret, 1637	— .06	88. — 3 kros, C—H, 1697	— .06
76. Brandenburg. <i>György-Vilmos</i> , 3 polturás, 1620, 1621, 1622 (5), 1623 (5), 1624 (5), 1625 (3), 1626 (12), 1627 (2)	— .06	89. — <i>III. Károly</i> , 3 kros, C—H, 1712	— .06
77. Elbing város. <i>Gusztáv Adolf.</i> 3 polturás 1629, 1630(10), 1632(3) 1633, kopott (1)	— .06	90. Magyarország — Erdély. <i>Bethlen</i> <i>Gábor</i> , széles garas, N—B, 1625 (8), 1626(22), 1627(9), 1628(3), 1629 (2)	— .12
78. Lengyelország. <i>III. Zsigmond.</i> VI garasos, 1623 (5), 1624 (3), 1625 (2), 1626 (2), 1627 (3)	— .12	90/a — széles garas, C—C, (Kassa), 1626 (6)	— .12
79. — hármás garas, 1621, 1622 (12), 1624 (3)	— .06	90/b — széles garas, M—C, (Kassa), 1627	— .12
80. — 3 polturás, 1620 (23), 1621 (42), 1622 (88), 1623 (99), 1624 (74), 1625 (56), 1626 (15), 1627(10), kopott (76)	— .06	91. Rīga városa. <i>Gusztáv Adolf</i> , 3 pol- turás, 1622(3), 1623(4) 1624(11)	— .06
81. — <i>János Kázmér.</i> VI garasos, 1660 (2), 1662	— .12	92. Svédország. <i>Gusztáv Adolf</i> , 3 polturás, 1632 (4), 1633 (12)	— .06
		93. — Tírol. <i>Lipót herceg</i> , 3 kros, évsz. n. (2) változatok	— .06
		94. — <i>Ferdinánd Károly</i> főherceg, 3 kros, 1645 (2) 1648	— .06

V. Vajai lelet.

	Drbkénti ár Korona		Drbkénti ár Korona
95. Brandenburg. <i>György Vilmos</i> , 3 polturás, 1620 (3), 1621 (2), 1622(6), 1623, 1624(5), 1625(6), 1626 (20), 1627	— .06	97. — hármascaras, 1621(6), 1622(4), 1623, 1624 (6)	— .06
96. Lengyelország. <i>III. Zsigmond</i> , VI. garasos, 1623 (5), 1624 (11), 1625 (19), 1626 (15), 1627 (6), kopott (2)	— .12	98. — 3 polturás, 1620 (27), 1621 (64), 1622 (116), 1623 (147), 1624 (147), 1625 (101), 1626 (27), 1627 (13), kopott (24)	— .06

VI. Kiliti-i lelet.

99. Magyarország. <i>II. Mátyás</i> , denár, K—B, 1613, 1614 (7), 1615(8), 1016 (9), 1617 (6), 1618 (3), 1619 (4), 1620 (3)	— .03	102. — <i>I. Lipót</i> . XV kros, K—B, 1674, 1676, 1677 (2), 1678, 1679(2), 1680, 1681	— .44
100. — <i>II. Ferdinánd</i> , denár, K—B, 1626 (3), 1627 (3), 1628 (4), 1629, 1630 (7), 1631, 1636 (3), 1637 (2), 1638	— .03	102/a — denár, K—B, 1662, 1663, 1664, 1667, 1673 (7), 1674 (3), 1675 (3), 1676, 1677 (9), 1678 (15), 1679 (9), 1680 (6), 1681 (20), 1682 (21), 1683(2), kopott (149)	— .03
101. — <i>III. Ferdinand</i> , denár, K—B, 1638, 1640, 1641, 1642, 1643 (3), 1644 (2), 1646 (2)	— .03		

VII. Unyi lelet.

103. Ausztria. <i>II. Přemysl Ottokár</i> , bécsi fillér 12 változatban (71)	— .06
104. — <i>Szép Frigyes</i> , bécsi fillér egy változat (4)	— .06

VIII. Csomaí lelet.

105. Ausztria. <i>I. Lipót</i> . XV kros, bécsi (M.M) veret, 1683	— .46	113. — XV kros, szileziai (M.M.W) veret, 1693 (2), 1694 (2)	— .46
106. — XV kros, bécsi verdejegy nél- küli veret, 1695, 1696 (5)	— .46	114. — XV kros, szileziai (S.H.S) veret, 1675	— .46
107. — XV kros, bécsi (háromszög) veret, 1664	— .46	115. — XV kros, tirolí veret 1694	— .46
108. — XV kros, bécsi (CA) veret, 1661(2), 1662(3), 1663, 1664(4)	— .46	116. Boroszló püspökség. <i>Ferenc La- jos püspök</i> , XV kros, 1694	— .46
109. — XV kros, karinthiai veret 1695, 1696	— .46	117. Magyarország. <i>I. Lipót</i> , 1/2 tallér, K—B, 1698, 1700, 1701. —	1.50
110. — XV kros, stíriai veret, 1664, 1665, 1675, 1676, 1694, 1695, 1696 (2)	— .46	118. — XV kros, K—B, 1662, 1663 (2), 1665 (2), 1674 (6), 1676 (2), 1677 (5), 1678 (2), 1679 (2), 1680 (3), 1681 (3), 1682, 1683 (2), 1684 (4), 1686 (5), 1687 (3), 1688 (4), 1689 (5), 1690 (8), 1691 (5), 1692, 1693, 1695 (5), 1696	— .46
111. — XV. kros, sziléziai (C.B) veret, 1694	— .46		
112. — XV kros, sziléziai (G—H) veret, 1660, 1662 (2), 1663 (4)	— .46		

	Drbkénti ár Korona		Drbkénti ár Korona
119. — XV kros, vár — CG., 1674 (2), 1675	— .46	125. — <i>Christian</i> , XV kros, 1662, 1663 (2)	— .46
120. — XV kros, C—H, 1695, 1696 (2)	— .46	126. — <i>György</i> , XV kros, 1663, 1664 (4)	— .46
121. Olmützi érsekség. <i>Károly Lichten-</i> <i>stein</i> gróf, érsek, XV kros, 1677, 1694 (2)	— .46	127. — <i>György Vilmos</i> , XV kros, 1675	— .46
122. Sachsen-Neu-Gotha hercegség. <i>I.</i> <i>Frigyes</i> , $\frac{2}{3}$ tallér, 1679 (2)	1.50	128. Szilézia-Württemberg-Oels her- cegség. <i>Sylvius Frigyes</i> , XV kros, S—P veret, 1675 (3)	— .46
123. Sayn-Wittgenstein grófság. <i>Gusz-</i> <i>táv</i> , $\frac{2}{3}$ tallér, 16.. (kopott évszám)	1.50	129. — XV kros, II—T veret, 1694	— .46
124. Szilézia-Liegnitz-Brieg hercegség. <i>Lajos</i> , XV kros, 1660, 1662, 1663 (3)	— .46	130. Tírol hercegség. <i>Zsigmond fő-</i> <i>herceg</i> , XV kros, 1664	— .46

IX. Tokorcsi lelet.

131. Ausztria. <i>I. Lipót</i> , XV kros, bécsi verdejegy nélküli veret, 1694, 1695 (5), 1696 (3)	— .42	144. — XV kros, sziléziai (G—H) veret, 1662, 1663 (5), 1664	— .42
132. — XV kros, bécsi (háromszög) veret, 1664 (4)	— .42	145. — XV kros, sziléziai (M·M·W) veret, 1693 (2), 1694 (11), 1696	— .42
133. — XV kros, bécsi (rózsa) veret, 1674 (5), 1675 (2)	— .42	146. — XV kros, tiroli veret, 1687, 1694 (4)	— .42
134. — XV kros, bécsi (a) veret, 1685 (2)	— .42	147. Boroszlói püspökség. <i>Frigyes, he-</i> <i>szeni gróf, püspök</i> , XV kros, 1679	— .42
135. — XV kros, bécsi (CA) veret, 1661 (8), 1662 (15), 1663 (4), 1644 (8)	— .42	148. — <i>Ferencz Lajos püspök</i> , XV kros, 1693 (2), 1694 (6)	— .42
136. — XV kros, bécsi (M·M) veret, 1683 (3), 1684 (3)	— .42	149. Brandenburg-Ansbach hercegség. <i>János Frigyes</i> , $\frac{1}{6}$ tallér, 1676	— .42
137. — XV kros, bécsi (M·M) veret, 1682, 1687 (3), 1688 (4), 1689 (2), 1690 (3)	— .14	150. Lengyelország. <i>János Kázmér</i> , timpf, (A—T) veret, 1663, ko- pott (1)	— .42
138. — XV kros, ú. n. Hohenlohe (csillag) veret, UB—W jegy- gyel 1685	— .42	151. — ort, (A—T) veret, 1663	— .42
139. — XV kros, cseh (horgony) veret, 1664 (3)	— .42	152. — ort, (TLB) veret, 1668 (2)	— .42
140. — XV kros, cseh (M·V) veret, 1693	— .42	153. — VI garasos, (N—G és A—T) veret, 1661 (2), 1663, 1664 (2), 1666, kopott (4)	— .14
141. — XV kros, karinthiai veret, 1663, 1664, 1675, 1693 (4), 1694 (5), 1695 (2)	— .42	154. Magyarország. <i>I. Lipót</i> , XV kros, K—B, 1667 (2), 1674 (6), 1675 (8), 1676 (8), 1677 (6), 1678 (8), 1679 (2), 1680, 1681 (4), 1682 (4), 1683 (4), 1684 (2), 1685, 1686 (7), 1687 (11), 1688 (6), 1689 (6), 1690 (10), 1691 (13), 1692 (5), 1693 (6), 1694 (10), 1695 (5), 1696 (2)	— .42
142. — XV kros, stiriai veret 1661, 1664 (2), 1694 (3), 1695 (4), 1696	— .42		
143. — XV kros, sziléziai (C·B) veret, 1693, 1694 (3)	— .42		

	Drbkénti ár Korona		Drbkénti ár Korona
155. — VI kros, K—B, 1670, 1672...	— .14	158. — <i>Christián</i> , XV kros, 1662 (2), 1663, 1664 (4) ...	— .42
156. <i>Ólmützi érsekség. Károly, Lichten- steini gróf, érsek</i> , XV kros, 1676, 1685, 1694 (7) ...	— .42	159. — <i>György</i> , XV kros, 1662, 1663, 1664 (3) ...	— .42
157. <i>Szilézia-Liegnitz-Brieg hercegség. Lajos</i> , XV kros, 1662 (2), 1663 ...	— .42	160. <i>Szilézia-Württemberg-Oels her- cegség. Sylvius Frigyes</i> , XV kros, 1675 (2), 1694 (3) ...	— .42

X. Alattyáni lelet.

161. <i>Brandenburg. Albert</i> , garas, 1532, 1534, 1535, 1538, 1541, 1543 (2), 1544 (2), 1545 (5), 1546 (2) ...	— .12	1535 (8), 1536 (10), 1537 (11), 1538 (7), 1539 (3), 1540 (4), 1541 (5), 1542 (11), 1543 (11), 1544 (7), 1545 (14), 1546 (16), 1547 (18), 1548 (19), 1549 (25), 1550 (26), 1551 (20), 1552 (35), 1553 (21), 1554 (16), 1555 (19), 1556 (19), 1557 (26), 1558 (19), 1559 (9), 1560 (8), 1561 (12), 1562 (14), 1563 (19), 1564 (22), 1565 (11), hamisítvány (6), kopott (21) ...	— .04
162. <i>Csehország. II. Ulászló</i> , egyoldalú fillér évsz. n. (12) ...	— .04	174. — <i>II. Miksa</i> , denár, K—B, 1565 (10), 1566 (19), 1567 (20), 1568 (18), 1569 (22), 1570 (31), 1571 (34), 1572 (23), 1573 (4), 1574 (10), 1575 (27), 1576 (31), 1577 (43), 1578 (37) ...	— .04
163. — <i>II. Lajos</i> , egyoldalú fillér évsz. n. (3) ...	— .04	175. — <i>I. Rudolf</i> , denár, K—B, 1578 (8), 1579 (52), 1580 (47), 1581 (41), 1582 (23), 1583 (30), 1584 (34), 1585 (42), 1586 (33), 1587 (27), 1588 (27), 1589 (38), 1590 (51), 1591 (81), 1592 (110), 1593 (379), 1594 (459) ...	— .04
164. — <i>I. Ferdinánd</i> , egyoldalú fillér évsz. n. (15) ...	— .04	176. — <i>Schweidnitz. II. Lajos</i> , félgaras, 1518, 1520, 1521, 1525 (2), 1526 ...	— .06
165. — egyoldalú fillér, 1563, 1564 ...	— .04		
166. — <i>II. Miksa</i> , egyoldalú fillér, 1567, 1568, 1571 ...	— .04		
167. — <i>II. Rudolf</i> , egyoldalú fillér, 1580, 1581, 1583, 1584, 1585 (2), 1587, 1588, 1589, 1591, 1593, kopott (12) ...	— .04		
168. <i>Lengyelország. János Albert</i> , fél- garas évsz. n. (18) ...	— .06		
169. — <i>Sándor</i> , félgaras évsz. n. (7) ...	— .06		
170. — <i>I. Zsigmond</i> , koronás garas, 1527, 1529 (2), 1541 ...	— .12		
171. — félgaras, 1507 (3), 1508, 1509, 1511 (2), kopott (9) ...	— .06		
172. — garas Poroszország részére, 1531, 1532, 1533 (2), 1534 (2) ...	— .12		
173. <i>Magyarország. I. Ferdinánd</i> , de- nár, K—B, 1527, 1528 (3), 1529 (4), 1530 (2), 1531 (4), 1532 (5), 1533 (2), 1534 (6),			

XI. Berkeszi lelet.

177. <i>Ausztria. I. Lipót</i> , XV kros, alsó- ausztriai veret, 1659 (6), 1660 (3) ...	— .38	179. — XV kros, bécsi (C. A) veret, 1660 (3), 1661 (2), 1662 (6), 1663 (2), 1664 (8) ...	— .38
178. — XV kros, bécsi verdejegy nél- küli veret, 1693, 1694, 1695 (2), 1696 (5) ...	— .38	180. — XV kros, bécsi (rózsa) veret, 1674, 1675, 1676 ...	— .38

	Drbkénti ár Korona		Drbkénti ár Korona
181. — XV kros, bécsi ú. n. Hohenlohe (csillag) veret, V—B—W jegygyel 1685 (5) —.38		202. — <i>Mária Theresia</i> . VI kros, bécsi veret, 1741 (2) —.12	
182. — XV kros, stíriai veret, 1695 (3), 1696 —.38		203. Boroszlói püspökség. <i>Frigyes, hesszeni gróf, püspök</i> , XV kros, 1679 —.38	
183. — XV kros, sziléziai (C·B) veret, 1694 (4) —.38		204. — <i>Ferenc Lajos püspök</i> , XV kros, 1693 (3) —.38	
184. — XV kros, sziléziai (G—H) veret, 1660 (2), 1662 (5), 1663 (2), —.38		205. Magyarország. I. Lipót , XV kros, K—B, 1662, 1663 (2), 1664, 1665 (2), 1667 (2), 1675 (4), 1676 (4), 1677, 1678 (5), 1679 (2), 1681 (2), 1683, 1684, 1685, 1686 (6), 1687 (2), 1688, 1689 (2), 1690 (3), 1691 (3), 1692 (3), 1693 (2), 1694, 1695 —.38	
185. — XV kros, sziléziai (M·M·W) veret, 1693 (3), 1694 —.38		206. — XV kros, N—B, 1682, 1683, 1686, 1687 —.38	
186. — XV kros, sziléziai (S—HS) 1664 (4) —.38		207. — XV kros, vár — CG, 1674 (3), 1675, 1676, 1696 —.38	
187. — XV kros, tiroli veret, 1694 (2) —.38		208. — XV kros, C—H, 1696 (4) —.38	
188. — VI kros, bécsi (C·A) veret, 1665 (2) —.12		209. — XV kros, C—M, 1695, 1696 (2) —.38	
189. — VI kros, bécsi (rózsa) veret, 1674 (3), 1677, 1678 —.12		210. — VI kros, K—B, 1667 (3), 1668, 1669 (5), 1671 (4), 1672 (5), 1673 (5), 1674 —.12	
190. — VI kros, bécsi (háromszög) veret, 1665 —.12		211. — VI kros, N—B, P—O, 1677, —.12	
191. — VI kros, bécsi (M·M) veret, 1679, 1680, 1681, 1685, 1688, 1689 (2), 1690 (6) —.12		212. — VI kros, vár — CG, 1675, 1676 —.12	
192. — VI kros, cseh (IA·N) veret, 1672, 1673 (2), 1674 —.12		213. — <i>Mária-Theresia</i> . XV kros, K—B, 1748, —.38	
193. — VI kros, karinthiai veret, 1672 (3), 1674 —.12		214. Olmützi érsekség, <i>Károly, Liechtensteini gróf, érsek</i> , XV kros, 1664, 1691, 1694 (3) —.38	
194. — VI kros, stíriai veret, 1667, 1682, 1690 (2) —.12		215. — VI kros, 1665, 1674 (2), 1677, 1693, 1708, 1709 —.12	
195. — VI kros, sziléziai (F·I·K) veret, 1683 —.12		216. — <i>Farkas, Schrattenbachi gróf, érsek</i> , VI kros, 1712 (2) —.12	
196. — VI kros, sziléziai (M·M·W) veret, 1692, 1693 —.12		217. Szilézia-Liegnitz-Brieg. <i>Christian</i> , XV kros, 1662 (2) 1663, 1664 (7) —.38	
197. — VI kros, sziléziai (S·H·S) veret, 1673, 1674 (4), 1675, 1677 (2), 1687, 1683 —.12		218. — <i>György</i> , XV kros, 1664 (6) —.38	
198. — VI kros, sziléziai (S—H) veret, 1665 (2) —.12		219. — <i>Lujza</i> , XV kros, 1673 —.38	
199. — <i>III. Károly</i> , VI kros, cseh veret, 1733 —.12		220. Szilézia-Württemberg-Oels. <i>Sylvius Frigyes</i> , VI kros, 1674 (4) —.12	
200. — VI kros, sziléziai veret, 1713, 1714 —.12		221. — <i>Tíról. Zsigmond főherceg</i> , XV 1664 (2) —.38	
201. — VI kros, sziléziai veret, 1726, 1729 (3) —.12			

XII. Hercegszöllősi lelet.

	Drbkénti ár Korona		Drbkénti ár Korona
222. Brandenburg. <i>Albert</i> , garas, 1531, 1533 (2), 1537 (2), 1538, 1541, 1542 (3), 1543 (2), 1546, 1548	— .08	227. — <i>I. Miksa</i> , denár, K—B, 1565, 1566 (12), 1567 (7), 1568 (5), 1569 (7), 1570 (7), 1571 (6), 1572 (9), 1573, 1574 (3), 1575 (11), 1576 (9), 1577 (13), 1578 (9)	— .04
223. Lengyelország. <i>János Albert</i> , fél- garas évszám nélkül (27)	— .06		
224. — <i>Sándor</i> , félgaras évszám nél- kül (11)	— .06	228. — <i>I. Rudolf</i> , denár, K—B, 1579 (10), 1580 (9), 1581 (8), 1582 (3), 1583 (7), 1584 (6), 1585 (10), 1586 (4), 1587 (7), 1588 (4), 1589 (8), 1590 (8), 1591 (3), 1592 (5), 1593 (5), 1594 (4), 1595 (3), 1596 (3), 1597 (2), 1599 (2), 1600 (6), 1601 (5), 1602 (5), 1603 (3), 1604 (2), 1605 (2), 1606 (2), 1607 (7), 1608 (3), kopott (16)	— .04
225. — <i>I. Zsigmond</i> , garas, Porosz- ország részére, 1528, 1531 (2), 1532, 1533, 1541	— .08		
225/a — félgaras, 1507 (5), 1508 (2), 1510 (3), kopott (17)	— .06	229. — <i>II. Mátyás</i> , denár, K—B, 1609 (7), 1610 (4), 1611 (12), 1612 (12), 1613 (3), 1614 (4), 1615 (3), 1617 (2), 1618, kopott (7)	— .04
225/b — <i>János Kázmér</i> , VI garas, 1612, 1663 (4), 1664 (2), 1665 (2), 1509 (2), 1666 (3), kopott (5)	— .14	230. — <i>II. Ferdinánd</i> , denár, K—B, 1631	— .04
226. Magyarország. <i>I. Ferdinánd</i> , de- nár, K—B, 1528 (2), 1530, 1531, 1532 (2), 1534, 1535 (4), 1536, 1537 (2), 1538 (5), 1540 (2), 1541 (2), 1542 (2), 1543, 1544 (2), 1545 (4), 1546 (2), 1547, 1548 (4), 1549 (6), 1550 (7), 1551, 1552 (10), 1553 (9), 1554 (6), 1555 (4), 1556 (3), 1557 (7), 1558 (2), 1559 (2), 1560 (2), 1561 (7), 1562 (4), 1563 (2), 1564 (7), 1565 (2), kopott (10)	— .04	231. — <i>Schweidnitz. II. Lajos</i> , félgaras, 1520 (2), 1521, 1524, 1525, 1526	— .06

XIII. Mosonszolnoki lelet.

232. Ausztria. <i>I. Lipót</i> . XV kros, alsó- ausztriai veret, 1660 (2)	— .44	238. — <i>János</i> (Küstrin), garas, 1544 (3), 1545	— .44
233. — XV kros, bécsi (CA) veret, 1661, 1662, 1663 (3), 1664 (40)	— .44	239. Danzig város. <i>I. Zsigmond</i> , garas, 1534 (2), 1535 (2), 1538 (3), 1539 (4), 1540	— .44
234. — XV kros, sziléziai (GH) veret, 1660 (4), 1661, 1662 (4), 1663 (4), 1664 (3)	— .44	240. Lengyelország. <i>I. Zsigmond</i> , ko- ronás garas, 1527 (2), 1528 (4), 1529 (4), 1546, 1547	— .44
235. — XV kros, sziléziai (S.H.S) veret, 1674, 1675	— .44	241. — garas Poroszország részére, 1529 (6), 1530 (6), 1531 (9), 1533, 1535 (4)	— .44
236. — XV kros, sziléziai (S—H.S) veret, 1664 (2)	— .44	242. Magyarország. <i>I. Lipót</i> , VI kros, K—B, 1667, 1672, 1673	— .20
237. Brandenburg. <i>Albert</i> , garas, 1531 (2), 1534, 1535, 1537 (2), 1538 (4), 1539 (3), 1540 (3), 1541 (8), 1542 (3), 1543 (3), 1544 (5), 1545 (4)	— .44	243. Szilézia-Liegnitz-Brieg. <i>II. Fri- gyes</i> , garas, 1542, 1543 (2), 1544 (3), 1545, 1546	— .44

XIV. Szászszentjakabi lelet.

	Drekénti ár Korona		Drbkénti ár Korona
244. Brandenburg. <i>György Vilmos</i> , poltura, 1622 (5), 1623 (8), 1624 (5), 1625 (7), 1626 (13), 1627 (4)	— .08	1546 (20), 1547 (5), 1548 (13), 1549 (20), 1550 (20), 1551 (26), 1552 (21), 1553 (16), 1554 (20), 1555 (10), 1556 (15), 1557 (23), 1558 (21), 1559 (10), 1560 (15), 1561 (12), 1562 (11), 1563 (15), 1564 (14), 1565 (11)	— .03
245. Danzig város. <i>I. Zsigmond</i> , so- lidus, 1539	— .04	254. — <i>I. Miksa</i> , denár, K—B, 1565 (6), 1566 (13), 1567 (16), 1568 (7), 1569 (22), 1570 (29), 1571 (25), 1572 (19), 1573 (6), 1574 (7), 1575 (20), 1576 (12), 1577 (24), 1578 (27)	— .03
246. Elbing városa. <i>Gusztáv Adolf</i> , poltura, 1629 (2), 1630 (4), 1632 (2)	— .08	255. — <i>I. Rudolf</i> , denár, K—B, 1578 (3), 1579 (27), 1580 (34), 1581 (25), 1582 (12), 1583 (15), 1584 (24), 1585 (32), 1586 (34), 1587 (13), 1588 (5), 1589 (15), 1590 (12), 1591 (15), 1592 (16), 1593 (10), 1594 (5), 1595 (11), 1596, 1597, kopott (70)	— .03
247. Lengyelország. <i>Ulászló</i> , félgaras évsz. n. (1)	— .04	256. — Schweidnitz. <i>II. Lajos</i> , félgaras, 1520 (6), 1523, 1524 (3), 1525 (2), 1526 (3)	— .04
248. — <i>IV. Kázmér</i> , félgaras évsz. n. (11)	— .04	257. Riga városa. <i>Gusztáv Adolf</i> , pol- tura, 1623 (3), 1624	— .08
249. — <i>János Albert</i> , félgaras évsz. n. (31)	— .04	258. Svédország. <i>Gusztáv Adolf</i> , pol- tura, 1632 (9), 1633 (24)	— .08
250. — <i>Sándor</i> , félgaras évsz. n. (22)	— .04		
251. — <i>I. Zsigmond</i> , félgaras 1506, 1507 (4), 1508 (6), 1509 (11), 1510 (5), 1511 (3), kopott (39)	— .04		
252. — <i>III. Zsigmond</i> , poltura, 1619, 1620, 1621 (4), 1622 (5), 1624 (3), 1625 (3), 1626 (23), 1627 (14), kopott (4)	— .08		
253. Magyarország. <i>I. Ferdinánd</i> , de- nár, K—B, 1528 (4), 1529 (3), 1530 (4), 1531 (3), 1532 (1), 1534 (4), 1535 (3), 1536 (7), 1537 (5), 1538 (7), 1539 (4), 1540 (6), 1541 (10), 1542 (9), 1543 (9), 1544 (5), 1545 (7),			

XV. Tasnádi lelet.

259. Lengyelország. <i>III. Zsigmond</i> , VI garas, 1625 (2), 1626 (2)	— .16
260. — poltura, 1620 (18), 1621 (31), 1622 (65), 1623 (142), 1624 (90), 1625 (62)	— .08

XVI. Rábaszentmihályi lelet.

261. Ausztria. <i>III. Ferdinánd</i> , 3 kros, karinthiai veret, 1655	— .10	265. — VI kros, stiriai veret, 1682 (2), 1683	— .20
262. — <i>I. Lipót</i> , XV kros, bécsi (CA) veret, 1662 (5), 1663 (2), 1664 (8)	— .42	266. — VI kros, sziléziai (F.I.K) veret, 1675	— .20
263. — VI kros, bécsi (rózsa) veret, 1677, 1678	— .20	267. — 3 kros, tiróli veret 1668, 1673, kopott (5)	— .10
264. — VI kros, cseh (IAN) veret, 1672 (2), 1673	— .20	268. Brandenburg-Ansbach. <i>János Fri- gyes</i> , $\frac{1}{6}$ tallér, 1676, 1677, 1678 (2), 1679	— .42

	Drbkénti ár Korona		Drbkénti ár Korona
269. Magyarország. I. Lipót, 3 kros, K—B, 1667, 1668	— .10	271. Tíról. Zsigmond főherceg, 3 kros, 1663	— .10
270. Szilézia-Liegnitz-Brieg. György, 3 kros, 1662	— .10		

XVII. Alsó-csöllei lelet.

272. Ausztria. II. Ferdinand, 3 kros, boroszlói (H-R) veret 1625, 1626 (3), 1627 (4), 1628 (2), 1629 (3), 1632	— .10	1700	— .50
273. — 3 kros, cseh (verőtő) veret, 1633 (2), 1634 (2), 1635, 1636 (4)	— .10	291. — XV kros, stiriai veret, 1664, 1675	— .50
274. — 3 kros, cseh (szárny) veret, 1627	— .10	292. — XV kros, sziléziai (M.M.W) veret, 1693 (2)	— .50
275. — 3 kros, cseh (csillag) veret. 1624, 1629 (2), 1630	— .10	293. — XV kros, sziléziai (S.H.S) veret, 1675	— .50
276. — 3 kros, cseh (horgony) veret, 1630	— .10	294. — XV kros, sziléziai (G—H) veret, 1661 (2), 1662, 1663 (4), 1664	— .50
277. — 3 kros, cseh (félhold felett csillag) veret 1626 (3), 1627, 1628 (2) 1629	— .10	295. — XV kros, tíróli veret, 1694 (2)	— .50
278. — 3 kros, cseh (kézben csillag) veret, 1637	— .10	296. — VI kros, bécsi (rózsa) veret, 1674	— .20
279. — 3 kros, olmtüzi (O) veret, 1629	— .10	297. — VI kros, bécsi (CA) veret, 1662	— .20
280. — 3 kros, karinthiai veret, 1624 (2), 1628 (2), 1629, 1630 (2)	— .10	298. — VI kros, bécsi (M.M) veret, 1682, 1690	— .20
281. — 3 kros, stiriai veret, 1624 (4), 1626 (3), 1627 (2), 1628 (2), 1629, 1631, 1632 (2), 1635 (2), 1637 (3)	— .10	299. — VI kros, karinthiai veret, 1673, 1674	— .20
282. — III. Ferdinánd, 3 kros, cseh (kézben csillag) veret, 1639, 1640, 1642 (2), 1649	— .10	300. — VI kros, sziléziai (S—H) veret, 1665 (7)	— .20
283. — 3 kros, glatzi (PH) veretü 1630	— .10	301. — VI kros, sziléziai (S.H.S) veret, 1673 (3), 1674 (2)	— .20
284. — 3 kros, stiriai veret, 1645, 1649, 1652, 1655, kopott (11)	— .10	302. — 3 kros, bécsi (rózsa) veret, 1668, 1669 (2), 1670 (8), 1672 (6), 1673 (3)	— .10
285. — I. Lipót, XV kros, bécsi verde- jegy nélküli veret, 1660	— .50	303. — 3 kros, bécsi (háromszög) veret, 1665 (2)	— .10
286. — XV kros, bécsi (rózsa) veret, 1675	— .50	304. — 3 kros, bécsi (CA) veret, 1664 (3), 1665 (8)	— .10
287. — XV kros, bécsi (háromszög) veret, 1664	— .50	305. — 3 kros, stiriai (L) és (H—K) veret, 1659 (2)	— .10
288. — XV kros, bécsi (CA) veret, 1661, 1662 (5), 1663 (3)	— .50	306. — 3 kros, stiriai veret, 1666, 1667, 1668, 1670 (3)	— .10
289. — XV kros, bécsi (MM) veret, 1683, 1684	— .50	307. — 3 kros, cseh, (G.E) veret 1697, 1698	— .10
290. — XV kros, karinthiai veret, 1693,		308. — 3 kros, szilézia (F.N) veret, 1700, 1701, 1702	— .10
		309. — 3 kros, sziléziai (C.B) veret, 1698, 1700,	— .10
		310. — 3 kros, sziléziai (M.M.W) veret, 1695 (2)	— .10
		311. — 3 kros, sziléziai (S—H) veret, 1665 (3)	— .10

	Drbkénti ár Korona		Drbkénti ár Korona
312. — 3 kros, sziléziai (S.H.S) veret, 1665 (2), 1665 (2), 1666 (9), 1667 (5), 1668 (4), 1669 (7), 1670 (9)	— .10	327. — VI. kros, K—B, 1667 (27), 1668 (3), 1669 (9), 1670 (2), 1671 (8), 1672 (6), 1673 (9), 1674	— .20
313. — I. József, 3 kros, sziléziai (F.N) veret, 1707	— .10	328. — 3 kros, K—B, 1662(3), 1662(2), 1666(3), 1667, 1672 (2), 1673, 1684, 1686	— .10
314. — VI. Károly, 3 kros, cseh (FS) veret, 1724	— .20	329. — 3 kros, N—B, P—O, 1695, 1696	— .10
315. — 3 kros, stiriai veret, 1718 (2)	— .10	330. — 3 kros, vár—CG, 1675	— .10
316. Lengyelország. III. Zsigmond. VI garasos, 1628	— .20	331. — 3 kros, C—H, 1698	— .10
317. — hármás garas, 1694	— .10	332. — denár K—B, 1662 (2), 1663 (4), 1664 (4), 1665 (3), 1666, 1667 (6), 1668, 1673 (2), 1674	— .03
318. — János Kázmér. VI garasos, 1662 (4), 1663 (2), 1664 (4), 1665 (2), 1666, 1667	— .20	333. — I. József, 3 kros, C—H, 1711	— .03
319. — III. János. VI garasos, 1683	— .20	334. — III. Károly, 3 kros, C—H, 1712	— .03
320. Magyarország. I. Ferdinánd, de- nár, K—B, 1551, 1564	— .03	335. — <i>Lotharingiai Ferenc.</i> XV kros, K—B, 1748	— .50
321. — I. Miksa, denár, K—B, 1570, 1575	— .03	336. Olmützi érsekség. Lipót Vilmos <i>fhg,</i> érsek, XV kros, 1662	— .50
322. — I. Rudolf, denár, K—B, 1587, 1589 (2), 1593 (2), 1594 (3)	— .03	337. — <i>Károly Liechtensteini gróf,</i> ér- sek, XV kros, 1686, 1694 (2)	— .50
323. — II. Mátyás, denár, K—B, 1609 (2), 1611 (2), 1613 (4), 1614 (12), 1615 (15), 1616 (16), 1617 (17), 1618 (8), 1619 (26) 1620 (4),	— .03	338. — 3 kros, 1665, 1668, 1669 (4) 1670 (3)	— .10
324. — II. Ferdinánd, denár, K—B, 1622, 1626 (21), 1627 (11), 1628 (11), 1629 (13), 1630 (16), 1631 (7), 1632 (5), 1633 (5), 1634 (7), 1635 (11), 1636 (11), 1637 (7), 1638 (2)	— .03	339. Szilézia-Liegnitz Brieg. Christian, XV kros, 1663, 1665 (2)	— .50
325. — III. Ferdinánd, K—B, 1638(2), 1639 (12), 1640 (8), 1641 (14), 1642 (3), 1643 (4), 1644 (4), 1646 (2), 1647 (3), 1649 (2), 1650 (2), 1654, 1657, 1658, kopott (118)	— .03	340. — <i>György,</i> XV kros, 1662 (3)	— .50
326. — I. Lipót, XV kros, K—B, 1663, 1664, 1665, 1674 (4), 1676, 1677 (3), 1679 (2), 1680 (4), 1681 (2), 1682 (2), 1685 (2), 1686, 1687 (3), 1688, 1689(2), 1693, 1694 (5), 1695	— .50	341. — <i>Lajos,</i> XV kros, 1662, 1663	— .50
		342. — <i>Christian,</i> VI kros, 1665 (2)	— .20
		343. — <i>Christian, György és Lajos</i> együtt, 3 kros, 1656	— .10
		344. — <i>Christian,</i> 3 kros, 1661 (2), 1662 (3), 1664, 1668 (2) 1669 (4), 1670 (4)	— .10
		345. — <i>György,</i> 3 kros, 1660, 1661 (2), kopott (26)	— .10
		346. Tirol. Lipót főherceg, 3 kros, évsz. n. (5)	— .10
		347. — <i>Ferdinánd Károly fhg,</i> 3 kros, 1638, 1639 (2), 1640, 1641, 1642, (3), 1643 (3), 1645 (5), 1646 (2), 1647 (2), 1648 (4), 1650 (4), 1655, 1656 (6), 1657, 1660 (2), 1661 (4)	— .10
		348. <i>Zsigmond Ferenc főherceg,</i> 3 kros, 1663 (4), 1664 (3), 1665 (3)	— .10

XVIII. Kiskelecsényi lelet.

	Drbkénti ár Korona		Drbkénti ár Korona
349. Brandenburg. <i>Albert</i> , garas 1530 (2), 1531 (9), 1532 (7), 1533 (5), 1534 (7), 1535 (4), 1537 (9), 1538 (12), 1539 (8), 1540 (9), 1541 (26), 1542 (20), 1543 (13), 1544 (13), 1545 (16), 1546 (9), 1547 (2), 1548 (2), 1550, 1558, kopott (34) ...	— 10	359. — garas Litvánia részére. 1546 (2), 1547 (2), 1548, 1567 (4), 1568 (5) ...	— 10
350. — <i>György Frigyes</i> , garas, 1597	— 10	360. — <i>Báthori István</i> , hármás garas, 1583, 1585 (4), 1586 (2), ...	— 24
351. — <i>János</i> , (Küstrin) garas, 1544(5), 1545 (11), 1546 ...	— 10	361. — hármás garas Litvánia részére, 1581 (5), 1582 (3), 1583, 1584 (4), 1585 (3) ...	— 24
352. Danzig. <i>I. Zsigmond</i> , garas, 1531 (5), 1532 (5), 1533 (2), 1534 (5), 1535 (4), 1538 (10), 1639 (10), 1540 (8) ...	— 10	362. — <i>III. Zsigmond</i> , hármás garas, 1589 (1 var. 2 drb) 1590 (1 var. 3 d.), 1591 (3 var. 7 d.), 1592 (5 var. 8 d.), 1593 (2 var. 16 d.), 1594 (6 var. 19 d.), 1585 (9 var. 16 d.), 1596 (10 var. 19 d.), 1597 (9 var. 23 d.), 1598 (8 var. 16 d.), 1599 kopott (13) ...	— 24
353. — <i>Báthori István</i> , garas. 1577, 1578, 1579 (3) ...	— 10	363. — hármás garas Litvánia részére, 1590, 1592 (2 var. 4 d.), 1593 (2 var. 4 d.), 1594 (2 var. 3 d.), 1595 ...	— 24
354. Elbing. <i>I. Zsigmond</i> , garas, 1533 (2), 1534 (2), 1538, 1539 (2), 1540 (2) ...	— 10	364. — <i>Riga. Báthori István</i> , hármás garas, 1581, 1582, 1583 (6), 1585 (6), 1586 (4) ...	— 24
255. Goslar. Máriagaras, 1546 ...	— 10	364/a. — <i>III. Zsigmond</i> , hármás garas, 1589, 1590 (4), 1591 (3), 1592 (5), 1593 (3), 1594 (8), 1595 (8), 1596 (5), 1597 (3), szin- tén több variáns ...	— 24
356. Lengyelország. <i>I. Zsigmond</i> , koro- nás garas, 1527 (12), 1528 (15), 1529 (9), 1545 (2), 1546 (4), 1547 (3) ...	— 10	365. Szilézia-Liegnitz Brieg. <i>I. Frigyes</i> , garas, évszám nélkül, (2) ...	— 10
357. — garas Poroszország részére, 1528, 1529 (5), 1530 (20), 1531 (14), 1532 (17), 1533 (13), 1534 (20), 1535 (8) ...	— 10	365/a. — <i>II. Frigyes</i> , garas, 1542 (2), 1543 (4), 1544 (9), 1545 (5) ...	— 10
358. — <i>Zsigmond Agost</i> , négy garasos Litvánia részére, 1565 (5), 1566 (19), 1567 (6), 1568 (18), 1569 (12) ...	— 30		

XIX. Tacsí lelet.

366. Barbár tetradrachma. (141) ...	2.—
--	-----

XX. Beregszászi lelet.

367. Lengyelország. <i>III. Zsigmond</i> , VI garasos, 1596(114), 1599 (13), 1600, 1626 (2), 1627, kopott (3) ...	— 52	369. Magyarország. <i>I. Ferenc</i> , 20 kros, B veret, 1804 ...	— 52
368. — poltura, 1622, 1623, 1624, 1625, 1626 ...	— 06	370. Szászország, <i>Albert-ág, Ágoston</i> , drezdai tallér 1558 ...	2.80
		371. Tíról. <i>Ferdinand főherceg</i> , tallér évsz. nélkül (6) ...	2.80

XXI. Sástelki lelet.

372. <i>Illyricum. Apollonia</i> , victoriatus (10 egész, 5 törött)	—26
---	-----

XXII. Szabadkai lelet.

373. <i>Velencze. Contarini Dominicus</i> , arany évsz. n.	12.50
374. — <i>Contarini Luigi</i> , arany évsz. n.	12.50

XXIII. Ráczmecskei lelet.

375. <i>Ausztria. I. Ferdinand</i> , német birodalmi tallér, 1558	2.70	379. <i>Salzburgi érsekség. Paris, Lodron</i> gróf, érsek, tallér 1638	2.70
376. — <i>II. Ferdinand</i> , bécsi (fedélfa) veretű tallér, 1625	2.70	380. <i>Spanyolország. IV. Fülöp</i> , keresztes tallér, 1622 (2), 1623, 1627, 1632, 1636, kopott (1)	2.70
377. <i>Brabant. Albert és Erzsébet</i> , keresztes tallér; 1617, 1618, kopott (1)	2.70	381. <i>Tirol. Ferdinand főherceg</i> , tallér évsz. n.	2.70
378. <i>Hollandia-Westfrisland</i> , tallér, 1622	2.70		

XXIV. Magyararmecskei lelet.

382. <i>Ausztria. I. Lipót</i> , XV kros, bécsi verdejegy nélküli veret 1694	—32	388. <i>Magyarország. I. Lipót</i> , XV kros, K—B, 1661, 1674 (2), 1675, 1677, 1680, 1687, 1689, 1690, 1694 (2), kopott (1)	—32
383. — XV kros, bécsi (CA) veret, 1661, 1664 (2)	—32	389. — XV kros, N—B, P—O, 1696	—32
384. — XV kros, alsó-ausztriai veret, 1693	—32	390. — XV kros, vár — CG veret, 1674, 1676	—32
385. — XV kros, cseh (horgony) veret 1664	—32	391. <i>Olmützi érsekség. Károly Liechtensteini gróf</i> érsek, XV kros, 1689	—32
386. — XV kros, cseh (C—K) veret 1694	—32	392. <i>Tirol. Zsigmond Ferenc főherceg</i> , XV kros, 1664	—32
387. — XV kros, sziléziai (G—H) veret, 1662 (2)	—32		

XXV. Nagysápi lelet.

393. <i>Brandenburg. Albert</i> , garas, 1545, 1546	—08	395. — poltura (kopott 5)	—03
394. <i>Lengyelország. III. Zsigmond</i> , garas Poroszország részére 1531, 1532	—08	396. <i>Szilézia-Liegnitz-Brieg. György</i> , XV kros, 1664	—60

B. Árajánlat útján eladásra kerülő érmek.

Az alább felsorolt s a leletekből külön választott értékesebb érmekre a tagok (a régi-pénzek kereskedésével hivatásosan foglalkozó tagok kivételével) írásbeli ajánlatokat adhatnak be a társulathoz (Rampacher Pál másodtitkár címére) azon végső ár megjelölésével, melyet az egyes darabokért adni óhajtanak. Ezen ajánlatok alapján az érmek **1908. évi december hó 10-én, este fél 8 órakor** a társulati helyiségben, az ott netalán szóbelileg teendő további ajánlatok figyelembe vétele mellett, a legtöbbet ígérőnek fognak eladatni. Egyenlő magas ajánlat esetén az előbb érkezett bir elsőbbséggel. Az írásbeli ajánlatok az ajánlattevőre nézve feltétlenül kötelezők s amennyiben az illető ezen ajánlatban foglalt kötelezettségeinek eleget nem tenne, a kérdéses darabok a társulat által szabad kézből a tagok között értékesíthetők, amikor is a társulatnak ebből előállott kára az ajánlattevőt terheli. Az írásbeli ajánlatokat az elnökség az eladás napjáig senkivel sem közölheti.

	Legalaacsonyabb ár Korona
1. Anhalt-Harzgerode. Vilmos, forint, 1879. [Csomai lelet]	1.36
2. Anhalt-Zerbst. Károly Vilmos, forint, 1678. [Csomai lelet]	1.36
3. — ugyanaz, variáns. [Csomai lelet]	1.36
4. — ugyanaz, variáns. [Csomai lelet]	1.36
5. Berg vagy s'Heerenberg. IV. Vilmos, tallér, 1577. [Beregszászi lelet]	3.80
6. Glogau. I. Zsigmond, garas, 1508. (Cz. 218*) [Kiskelecsényi lelet]	—10
7. Lengyelország. I. Zsigmond, garas Poroszország részére, »153« évszámmal [Kiskelecsényi lelet]	—10
8. — Báthori István , 3 garas, 1580, (Cz. 4078). [Kiskelecsényi lelet]	—24
9. — 3 garas, Litvánia részére, 1580, (Cz. 4980). [Kiskelecsényi lelet]	—24
10. III. Zsigmond , VI. garas, 1623, (Cz. 1457). [Vajai lelet]	—08
11. — 3 garas, 1592, (Cz. 6716). [Kiskelecsényi lelet]	—10
12. — 3 garas, 1595, (Cz. 936). [U. a. lelet]	—10
13. — ugyanaz. [U. a. lelet]	—10
14. — ugyanaz. [U. a. lelet]	—10
15. — 3 garas, 1596, (Cz. 990). [U. a. lelet]	—24
16. — 3 garas, 1596, (Cz. 992). [U. a. lelet]	—24
17. — ugyanaz. [U. a. lelet]	—24
18. — 3 garas, 1597. (Cz. 1025). [U. a. lelet]	—24
19. — 3 garas, 1597, (Cz. 1050). [U. a. lelet]	—24
20. — 3 garas, 1597, (Cz. 1051). [U. a. lelet]	—24
21. — 3 garas, 1597, (Cz. 5054). [U. a. lelet]	—24
22. — 3 garas, 1598, (Cz. 1075). [U. a. lelet]	—24
23. — 3 garas, 1598, (Cz. 1083). [U. a. lelet]	—24
24. — 3 garas, 1598, (Cz. 1095). [U. a. lelet]	—24
25. — 3 garas, 1599, (Cz. 1124). [U. a. lelet]	—24
26. — 3 garas, Litvánia részére, 1593, (Cz. 893). [U. a. lelet]	—24
27. — 3 garas, Litvánia részére, 1595, (Cz. 963). [U. a. lelet]	—24
28. — 3 garas, Litvánia részére, 1596, (Cz. 1005). [U. a. lelet]	—24
29. — 3 garas, Litvánia részére, 1592, (Cz. 1061). [U. a. lelet]	—24
30. — János Kázmér, ort, 1663, (Cz. 2241). [Tarczali III. sz. (Erdei) lelet]	—42
31. — ugyanaz. [U. a. lelet]	—42
32. — ort, 1667, (Cz. 2318) [U. a. lelet]	—42
33. — 3 garas, Litvánia részére, 1664, (Cz. 2267). [U. a. lelet]	—08

* Hutten-Czapski : Catalogue de Medailles et Monnaies-Polonaises.

	Legalacsonyabb ár
	Korona
34. Magyarország. II. Ferdinánd , széles garas, N—B, 1630. [Szatmárhegyi lelet] ...	— .12
35. — széles garas, N—B, 1631. [U. a. lelet] ...	— .12
36. Rīga. Balthori István , 3 garas, 1581, (Cz. 4985). [Kiskelecsényi lelet] ...	— .24
37. — 3 garas, 1581, (Cz. 678). [U. a. lelet] ...	— .24
38. — ugyanaz. [U. a. lelet] ...	— .24
39. — ugyanaz. [U. a. lelet] ...	— .24
40. — III. Zsigmond , poltura 1620, (Cz. 1410). [Vajai lelet] ...	— .06
41. Sanct Gallen városa , tallér, 1622. [Rácmecskei lelet] ...	2.70
42. — ugyanaz. [U. a. lelet] ...	2.70
43. Sayn-Wittgenstein. Gusztáv , forint, 1674. [Csomai lelet] ...	1.36
44. — forint, 1676. [U. a. lelet] ...	1.36
45. — forint, 1678. [U. a. lelet] ...	1.36
46. Szilézia—Tessen hercegség. Adam Venzel , 3 garas, 1597. [Kiskelecsényi lelet] ...	— .24
47. — ugyanaz, variáns. [U. a. lelet] ...	— .24

A leletek zöméből (A. csoport) s a jobb darabokból (B. csoport) esetleg fennmaradó tömeg **1908. évi december hó 10 én, este 8 órakor** kerül eladásra. Erre az összes tagok — a régipénzek kereskedésével hivatásosan foglalkozó tagok is — esetleg már előzőleg írásbelileg is, ajánlatot tehetnek. Ezen tömeg a legtöbbet ígérőnek fog eladatni, azonban a fémértékben és összesen 10⁰/o kezelési költségben megállapított legalacsonyabb áron alul nem. E tömeg leletek és pénzfajok szerint csoportosítva kerül eladásra.

Tudnivalók.

Az egyes érmeknél rendszerint az évszámok mögött zárójelben előforduló számok a darabszámot jelzik, ahol szám nincsen kitéve, abból a fajtából csak egy darab van a leletben.

Az érmek anyaga ezüst, ha más fém jelezve nincsen a leírásban.

27

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY.

A

MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

GOHL ÖDÖN.

VII. ÉVFOLYAM.

1908.

BUDAPEST

HORNYÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA.

1908.

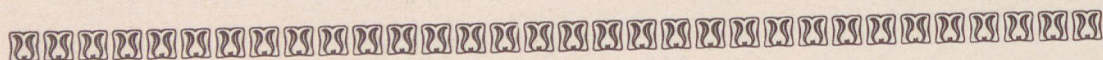

TARTALOM

1. Gohl Ödön: Római pénzek a magyar nemzeti múzeum gyűjteményéből III. közlemény	1. lap
2. Gohl Ödön: Egy brassóvidéki barbár éremlelet	9. »
3. Rhé Gyula: Veszprémmegyei éremlelő-helyek	10. »
4. Horváth Adolf János: Adatok a dobsinai szükségbankókhoz	12. »
5. Supka Géza: A Gerl Károly-emlékkiállítás	13. »
6. Supka Géza: Az éremkedvelők egyesületének magyar érem- és plakett- kiállítása (1 műmelléklet)	14. »
7. Rexa Dezső: A soproni ev. gimnázium eddig ismeretlen érme	19. »
8. Leszih Andor: A miskolci iskolák érmei	21. »
9. Harsányi Pál és G—n: Éremleletek	22. »
10. Leszih Andor: A borsod-miskolczi múzeum éremtára	25. »
11. Ötvös Gábor: Irodalom	26. »
12. Érem- és könyvvásár	27. »
13. —n: Különfélék	28. »
14. Társulati élet. — A m. numizmatikai társulat tisztikara és tagjainak névsora	30. »
15. Német és francia kivonat	40. »

A Numizmatikai Közlöny közleményeinek úgy utánnyomása, mint fordítása, valamint a közölt képek utánnyomása, akár eredeti, akár változtatott nagyságban, tilos. Minden jogot fenntart magának a szerkesztő.

MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT.

Alakult 1901-ben a numizmatika tudományos művelésére és a hazai éremgyűjtés fejlesztésére.

A társulat folyóirata: a

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

megjelenik évenként négyszer: január, április, július és október hóban.

Szerkeszti GOHL ÖDÖN

tanár és magyar nemzeti múzeumi őr (Budapest, I., Márvány-utca 20).

A társulat tagjai tagdíjuk fejében kapják a Közlönyt. A tagok kötelezettsége legalább 3 évre terjed. Fővárosi tagok évenként tíz, vidékiek évenként legalább hat korona tagdíjat fizetnek. Alapító tagok 200 koronát fizetnek egyszer s mindenkorra (vagy 4 éven át évenként 50 koronát). Nem tagok évi nyolc koronával fizethetnek elő a Közlönyre.

A Közlönybe szánt cikkek és közlemények kéziratai, úgyszintén tudományos ügyekben, továbbá leletek, gyűjtemények és numizmatikai irodalmi termékek dolgában való értesítések és kérdések közvetlenül a szerkesztőhöz küldendők.

Társulati ügyekben és új tagok felvételét illetően, úgyszintén hirdetések és esetleges reklamációk dolgában is a társulati titkár: dr. Zimmermann Lajos intézkedik. Hivatalos órát tart a társulat helyiségében (IV., Kaplony-utca 7., II. 13.) csütörtökön és szombaton este 6 órától 7 óráig.

A társulati könyvtár és gyűjtemény a társulat helyiségében, a könyvtár és gyűjtemény őrre: dr. Finály Gábor hivatalos órái alatt, hétfőn és csütörtökön d. u. 5 órától 7 óráig áll a tagok rendelkezésére.

Befizetéseket a társulat pénztárosa (Kúnváry Fülöp, Budapest, VII. ker., Huszár-utca 8.) vesz át.

45

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY.

A

MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

GOHL ÖDÖN.

VII. ÉVFOLYAM.

1908.

II. FÜZET.

BUDAPEST

HORNYÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA.

1908.

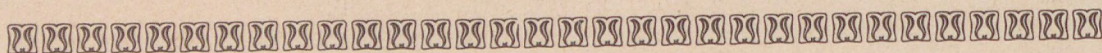

TARTALOM

1. <i>Finály Henrik</i> : középkori magyar metrologiája, <i>Finály Gábor</i> : magyar fordításával	41. lap
2. <i>Gohl Ödön</i> : Római pénzek a magyar nemzeti múzeum gyűjteményéből. (IV. közlemény)	63. »
3. <i>Supka Géza</i> : A tacsí barbár éremlelet	71. »
4. <i>Gohl Ödön</i> : Numizmatikai ritkaságok	74. »
5. <i>G——n</i> : Erdélyi emlékérmek	78. »
6. <i>Ötvös Gábor</i> : Irodalom	79. »
7. <i>Érem- és könyvvásár</i>	80. »
8. <i>Társulati élet</i> . (A közgyűlés stb.)	82. »
9. <i>Német és francia kivonat</i>	88. »

A Numizmatikai Közlöny közleményeinek úgy utánnyomása, mint fordítása, valamint a közölt képek utánnyomása, akár eredeti, akár változtatott nagyságban, tilos. Minden jogot fenntart magának a szerkesztő.

MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT.

Alakult 1901-ben a numizmatika tudományos művelésére és a hazai éremgyűjtés fejlesztésére.

A társulat folyóirata: a

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

megjelenik évenként négyszer: január, április, július és október hóban.

Szerkeszti **GOHL ÖDÖN**

tanár és magyar nemzeti múzeumi őr (Budapest, I., Márvány-utca 20).

A társulat tagjai tagdíjuk fejében kapják a Közlönyt. A tagok kötelezettsége legalább 3 évre terjed. Fővárosi tagok évenként tíz, vidékiek évenként legalább hat korona tagdíjat fizetnek. Alapító tagok 200 koronát fizetnek egyszer s mindenkorra (vagy 4 éven át évenként 50 koronát). Nem tagok évi nyolc koronával fizethetnek elő a Közlönyre.

A Közlönybe szánt cikkek és közlemények kéziratai, úgyszintén tudományos ügyekben, továbbá leletek, gyűjtemények és numizmatikai irodalmi termékek dolgában való értesítések és kérdések közvetlenül a szerkesztőhöz küldendők.

Társulati ügyekben és új tagok felvételét illetőleg, úgyszintén hirdetések és esetleges reklamációk dolgában is a társulati titkár: dr. Zimmermann Lajos intézkedik. Hivatalos órát tart a társulat helyiségében (IV., Kaplony-utca 7., II. 13.) csütörtökön és szombaton este 6 órától 7 óráig.

A társulati könyvtár és gyűjtemény a társulat helyiségében, a könyvtár és gyűjtemény őre: dr. Finály Gábor hivatalos órái alatt, hétfőn és csütörtökön d. u. 5 órától 7 óráig áll a tagok rendelkezésére.

Befizetéseket a társulat pénztárosa (Kúnvary Fülöp, Budapest, VII. ker., Huszár-utca 8.) vesz át.

Kimutatás a társulat pénztárába befolyt alapítványokról és tagsági díjakról.

Alapító tagok befizetései: Babics József 200 kor., Rampacher Pál 100 kor. és 12 kor. 50 fillér kamat, Spitzer Mór 15 kor. kamat, Telcs Ede 50 kor. és 5 kor. kamat, Zimmermann Lajos dr. 50 kor. és 2 korona 50 fillér kamat.

Rendes tagok 20 koronás tagsági díjai: 1908-ra: Kilényi Hugó.

Rendes tagok 10 koronás tagsági díja: 1908-ra: Andrásy Gyula, Ábrahám Vilmos, Beökönyi Viktor, Budapest IV. ker. kegyesr. főgimn., Budapest VII. ker. áll. főgimn. ifj. könyvtára, Csoma József, Despinits Péter dr., Egger Ármin, Édeskuty Jenő, Finály Gábor dr., Gáspár Fülöp, Geszti György, Gohl Ödön, Haranghy György, Hidvéghi Sándor, Horváth Antal, Kunváry Fülöp, Kürti Gyula, Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségosztálya, Mály János, Mihalovics Béla dr., Moldoványi István dr., Munkácsy József, Nagy Zoltán, Ott János, Pannonhalmi szent Benedek-rendi központi főkönyvtár, Pákozdy Károly dr., Pfinn József, Pintér Sándor, ifj. Rajos Lajos, Rhé Gyula, Schlesinger József, Schmideg Alfréd, Schulek Alfréd dr., Somssich János gf., Szabó Otmár, Szende Gyula dr., Szendrei János dr., Szentgáli Károly, Thallóczy Lajos, Varga Béla, Váry Szabó Elemér, ifj. Walla József, Walla Vilma, Woyciechowski Vilmos, ifj. Zachar Antal.

Rendes tagok 6 koronás tagsági díjai: 1907-re: Baranya vármegye, Holesch István dr., Szászvárosi ev. ref. Kunkollégium; — 1908-ra: Akantisz Ignác, Ábrai Lajos, Baranya vármegye, Bathó Lajos, Bártfai m. kir. áll. gimn., Bodrogi János, Boroskay János, Borsod-miskolci közm. és múzeum-egyesület, Borsos István, Bothár Samu dr., Böhm Lénárt, Brenner Ferenc, Bruckenthal báró féle múzeum, Daniel Ferenc, Daubner József, Dimák Gyula, Dobiaschi József, Dombai Mihály, Duka Marcel, Enyeter Ferenc, Eperjesi ág. ev. koll. főgimn., Éles Géza, Felkai-Táttra múzeumegylet, Felsőölvői ev. főgimn., Fogel Ágoston, Frey Imre, Győri sz. Benedek-rendi főgimn. múzeuma, Győrik Márton, Hlatky József, Hódmezővásárhelyi ref. főgimnázium, Hont vármegye, Horváth A. János, ifj. Hurtay Lajos, ifj. Husznik János, Iglói ág. ev. főgimn., Jókay Endre, Kaeska József, Kalocsai I. t. érseki főgimn., Karcagi ev. ref. főgimn., Kassai múzeum, Kecskemét város tanácsa, Kecskeméti r. k. főgimn., Kiskunfélegyházi városi múzeum, Kiskunhalasi ev. ref. főgimn., Kováts Ede, Kováts Kálmán, Kültel Samu dr., Magurányi József, Magyarországi Kárpát-egy. múzeuma, Mayer Elek, Marosvásárhelyi ev. ref. kollégium, Mosonmegyei tört. és rég. egylet, Moson vármegye közönsége, Nagy József, Nagyenyedi Bethlen-koll. régiség-tára, Nagyváradi prem. kath. főgimn., Nécsey József, Nyitra megye múzeuma, Örmény múzeumegyesület, Pazár Zoltán, Pápay Pál dr., Petrikovich János dr., Pénzverőhivatal, Pozsonyi ág. ev. lyceum, Pozsonyi kir. kat. főgimn., Puky József, Rácsay Géza dr., Regényi István, Reisner József, Récesey Viktor, Richter Viktor, Selmec és Bélabánya szab. kir. város, Somogy vármegye könyvtára, Soproni ev. főgimn., Szarvasi ág. ev. főgimn., Szatmári Kölcsey-kör múzeuma, Szekfü György, Székely Nemzeti Múzeum, Szászvárosi ev. ref. Kunkollégium, Tiszafüredi múzeum és könyvtáregylet, Tomik Bertalan, Tóth Sándor, Ungvári kir. kat. főgimn., Varannai István, Váci múzeumegyesület, ifj. Várnay Ernő dr., Veber Ernő J., Vértes Sándor, Veszprém vármegye múzeuma, Wersényi Róza, Zilahy ev. ref. főgimnázium; — 1909-re: Baranya vármegye, Pécsi városi múzeum, ifj. Regényi István, Váci múzeumegyesület; — 1910-re: ifj. Regényi István.

A társulat elnöksége felkéri az igen t. tagokat, hogy **tagsági díjaikat**, alapítványaik esedékes részletét és a hátralék utáni 5% kamatot az első füzethez mellékel **postautalványon** mielőbb küldjék be a pénztáros címére. Az alapszabályok 3. §-a értelmében azon tagok, kik tagsági díjaikat **április hó 1-éig** be nem fizették, **postai megbízás** útján hivatnak fel a fizetésre, mely alkalommal azonban a tagsági díjon felül a postai beszedés költsége (61 fillér) is őket terheli. — **A postai megbízásokat május hó 1-én küldjük szét.**

A tagsági díjak rendszerint csak a Közlöny borítékán nyugtáztatnak. Aki ezenfelül tagsági díjáról **nyugtát** óhajt, a nyugta elküldésének **bélyegköltségét**, ha pedig bélyeges nyugtát kíván, a megfelelő okmánybélyeg költségeit is előzetesen beküldeni tartozik.

Felkérjük tagdíjhátralékos tagjainkat, hogy tagsági díjait társulatunk pénztárába befizetni szíveskedjenek.

FEJÉR JÓZSEF

— BUDAPEST, —

IV., Ferenc József-rakpart 2., III. 19.

Veszek és eladok régi pénzeket és föld-
ből kiásott régiségeket.

Megjelent 1908. évi 9-ik számú árjegyzékem, mely
1381 szám alatt felsorolt érmet tartalmaz. — Általános
tartalmára való tekintettel német nyelven kell
megjelentetnem, miért is magyar vevőim elnézését
kérem.

Az árjegyzéket ingyen és bérmentve küldöm.

HELBBING OTTÓ

— ÉREMKERESKEDŐ —

MÜNCHEN, Maximilianstr. 13/1.

Mindenféle régiségek és em-
lékérmek vétele és eladása.

Egész gyűjteményeket a legmagasabb áron, készpénz-
fizetés mellett vesz vagy árverésen való értékesítésre mér-
sékelt provízió mellett átvesz. — Évenként több nagy
éremárverés. — Régipénz-árjegyzékek, mellé jegyzett
árakkal. — Választékküldemények a gyűjtők szíves ren-
delkezésére állanak.

FISCHER EMIL

ÉREM - KERESKEDŐ

Bécs, I. Kohlmarkstr. 8., I. em.

(Bejárat Wallnerstrasse 1.)

Minden korszak és ország régi pénzeinek és
emlékérmekének állandó raktára. Egyes dara-
bok, nagyobb csoportok, egész gyűjtemények,
leletek a legnagyobb áron vétetnek meg.

EGGER TESTVÉREK (BRÜDER EGGER).

régipénz-kereskedés

BÉCS, I., OPERNRING Nr. 7. MEZZANIN.

Ajánlja régipénzek és emlék-
érmek minden fajából álló
nagy raktárát. Különlegessé-
gek: ókor, görög és római pénz-
ek. □ Egyes érmek és egész
gyűjtemények vétele. □ Ár-
jegyzékek kiadása.

Régipénz ár-
verések rende-
zése.

C. G. THIEME ÉREM- KERESKEDŐ

DRESDEN, A.-AUGUSTUS-STR. 4.

ALAPÍTVÁ 1863-BAN.

ALAPÍTVÁ 1863-BAN.

Régi pénzek és emlékérmek vétele és eladása.

„Blätter für Münzfreunde“ című Numizmatikai folyó-
irat kiadója. Évenként 12 szám, 4 fénynyomatú táblával.
XLII. évfolyam. 1907. Előfizetési díja 5 márka.

„Numismatischer Verkehr“ eladó régi pénzek lajstroma.
Megjelenik negyedévenként. Évenként c. 12000 szám.
Díjtalan megküldés. Mutatványszám ingyen.

A NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

III. (1904.), IV. (1905), V. (1906.) és VI.
(1907.) évfolyamait újonnan belépett
tagjaink évfolyamonként 6 kor. 30 f.-ért,
nem tagok 10 kor. 30 fill. áron szerez-
hetik meg a társulat titkári hivatala útján.

Pénzküldemények a pénztárhoz
intézendők.

A Magyar Numizmatikai Társulat tagsági érme

az illető tag nevével és felvételének
évszámával ezüstben kiverve 12 ko-
rona, bronzban 8 korona áron ren-
delhető meg a társulat titkári hiva-
talánál (IV., Kaplony-utca 7. szám,
II. emelet, 13.)

Kimutatás a társulat pénztárába befolyt tagsági díjakról és alapítványokról.

Rendes tagok 12 koronás tagsági díja: 1908-ra: Jeszenszky Géza.

Rendes tagok 10 koronás tagsági díja: 1907-re: Ábrahám Vilmos, Fiala Ede, Halász Gábor, Országos Régészeti és Embertani Társulat, Schönherr Gyula dr.; — 1908-ra: Gergelyfi Tamás, Maszlaghy Ferenc, Versec városi múzeum.

Rendes tagok 6 koronás tagsági díja: 1907-re Árva-megyei Csaplovics - könyvtár (Alsókubin), Komárom vármegyei és városi múzeum egyesület, Magyarországi Kárpát Egyesület Múzeuma (Poprád), Mayer Elek, Payer Endre dr, Szatmármegyei Kölcsey-kör múzeuma (Szatmárnémeti); — 1908-ra: Biharmegyei és nagyváradi régészeti és történelmi egyesület.

A társulat elnöksége felkéri az igen t. tagokat, hogy **tagsági díjaikat** s alapítványaik esedékes részletét és a hátralék utáni 5°/_o kamatot a jelen füzethez mellékelt **postautalványon** mielőbb küldjék be a pénztáros címére. Az alapszabályok 3. §-a értelmében azon tagok, kik tagsági díjaikat **április hó 1-éig** be nem fizetik, **postai megbízás** útján hivatnak fel a fizetésre, mely alkalommal azonban a tagsági díjon felül a postai beszedés költsége (61 fillér) is őket terheli. — **A postai megbízásokat május hó 1-én küldjük szét.**

A tagsági díjak rendszerint csak a Közlöny borítékán nyugtáztatnak. Aki ezenfelül tagsági díjáról **nyugtát** óhajt, a nyugta elküldésének **bélyegköltségét**, ha pedig bélyeges nyugtát kíván, a megfelelő okmánybélyeg költségeit is előzetesen beküldeni tartozik.

Felkérjük tagdíjhátralékos tagjainkat, hogy tagsági díjaikat társulatunk pénztárába befizetni szíveskedjenek.

FEJÉR JÓZSEF

— BUDAPEST, —

IV., Ferenc József-rakpart 2., III. 19.

Veszek és eladok régi pénzeket és föld-
ből kiásott régiségeket.

Megjelent 1908. évi 9-ik számú árjegyzékem, mely
1381 szám alatt felsorolt érmet tartalmaz. Általános
tartalmára való tekintettel német nyelven kell
megjelentetnem, miért is magyar vevőim elnézését
kérem.

Az árjegyzéket ingyen és bérmentve küldöm.

HELBING OTTÓ

— ÉREMKERESKEDŐ —

MÜNCHEN, Maximilianstr. 13/1.

Mindenféle régiségek és em-
lékermek vétele és eladása.

Egész gyűjteményeket a legmagasabb áron, készpénz-
fizetés mellett vesz vagy árverésen való értékesítésre mér-
sékelt provízió mellett átvész. — Évenként több nagy
éremárverés. — Régipénz-árjegyzékek, mellé jegyzett
árakkal. — Választékküldemények a gyűjtők szíves ren-
delkezésére állanak.

FISCHER EMIL

ÉREM - KERESKEDŐ

Bécs, I. Kohlmarkstr. 8., I. em.

(Bejárat Wallnerstrasse I.)

Minden korszak és ország régi pénzeinek és
emlékérméinek állandó raktára. Egyes dara-
bok, nagyobb csoportok, egész gyűjtemények,
leletek a legnagyobb áron vétetnek meg.

EGGER TESTVÉREK (BRÜDER EGGER).

régipénz-kereskedés

BÉCS, I., OPERNRING Nr. 7. MEZZANIN.

Ájánlja régipénzek és emlék-
érmek minden fajtából álló
nagy raktárát. Különlegessé-
gek: ókor, görög és római pénz-
ek. □ Egyes érmek és egész
gyűjtemények vétele. □ Ár-
jegyzékek kiadása.

Régipénz ár-
verések ren-
déze.

C. G. THIEME ÉREM- KERESKEDŐ

DRESDEN, A.-AUGUSTUS-STR. 4.

ALAPITVA 1863-BAN.

ALAPITVA 1863-BAN.

Régi pénzek és emlékérmek vétele és eladása.

„Blätter für Münzfreunde“ című Numizmatikai folyó-
irat kiadója. Évenként 12 szám, 4 fénynyomatú táblával.
XLII. évfolyam. 1907. Előfizetési díja 5 márka.

„Numismatischer Verkehr“ eladó régi pénzek lajstroma.
Megjelenik negyedévenként. Évenként c. 12000 szám.
Díjtalan megküldés. Mutatványszám ingyen.

KARL W. HIERSEMANN

könyvkereskedés és antiquárium.

LEIPZIG, KÖNIGSTRASSE 3.

Érdeklődők figyelmét felhívom
most megjelent katalógusomra

347. SZ., NUMIZMATIKA,

a melyet kívánatra ingyen és
:: bérmentve küldök. ::

Egyéb kiadvá-
nyaim, különösen
művészet, mű-
ipar, történelem,
földrajz, etnogra-
fia stb. rendsze-
resen adatként ki.
Kimerítő jegyzé-
ket ezekről kívá-
natra szívesen
küldök.

A Magyar Numizmatikai Társulat tagsági érme

az illető tag nevével és felvételének
évszámával ezüstben kiverve 12 ko-
rona, bronzban 8 korona áron ren-
delhető meg a társulat titkári hiva-
talánál (IV., Kaplony-utca 7. szám,
II. emelet, 13.)

25.

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY.

A
MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
GOHL ÖDÖN.

VII. ÉVFOLYAM.

1908.

III. FÜZET.

BUDAPEST

HORNYÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA.

1908.

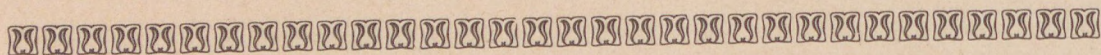

TARTALOM

1. Gohl Ödön: Római pénzek a magyar nemzeti múzeum gyűjteményéből (Cohen második kiadásából hiányzó fajok) V. közlemény	89. lap.
2. Leszik Andor: A borsodmegyei kelta pénzekről	97. »
3. Gohl Ödön: Salamon-korabeli éremlelet Nyitraudányban	102. »
Görög éremleletek:	
4. Gohl Ödön: A deécsi görög éremlelet	110. »
5. Harsányi Pál: A szilágysomlyói és a sásateleki görög éremleletek	113. »
6. Budai Antal: Pótlék II. Rákóczi Ferencz pénzeinek lajstromához	115. »
7. G—n: A Hora-lázadás emlékérmek	116. »
8. Harsányi Pál és G—n: Éremleletek	117. »
9. Különfélék	123. »
10. Ujdonságok	125. »
11. D'Isoz Kálmán és Ötvös Gábor: Irodalom	127. »
12. Érem- és könyvvásár	132. »
13. Társulati élet	133. »
14. Német és francia kivonat	136. »

A Numizmatikai Közlöny közleményeinek úgy utánnyomása, mint fordítása, valamint a közölt képek utánnyomása, akár eredeti, akár változtatott nagyságban, tilos. Minden jogot fenntart magának a szerkesztő.

MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT.

Alakult 1901-ben a numizmatika tudományos művelésére és a hazai éremgyűjtés fejlesztésére.

A társulat folyóirata: a

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

megjelenik évenként négyszer: január, április, július és november hóban.

Szerkesztő GOHL ÖDÖN

tanár és magyar nemzeti múzeumi őr (Budapest, I., Márvány-utca 20).

A társulat tagjai tagdíjuk fejében kapják a Közlönyt. A tagok kötelezettsége legalább 3 évre terjed. Fővárosi tagok évenként tíz, vidékiek évenként legalább hat korona tagdíjat fizetnek. Alapító tagok 200 koronát fizetnek egyszer s mindenkorra (vagy 4 éven át évenként 50 koronát). Nem tagok évi nyolc koronával fizethetnek elő a Közlönyre.

A Közlönybe szánt cikkek és közlemények kéziratai, úgyszintén tudományos ügyekben, továbbá leletek, gyűjtemények és numizmatikai irodalmi termékek dolgában való értesítések és kérdések közvetlenül a szerkesztőhöz küldendőek.

Társulati ügyekben és új tagok felvételét illetőleg, úgyszintén hirdetések és esetleges reklamációk dolgában is a társulati titkár: dr. Zimmermann Lajos intézkedik. Hivatalos órát tart a társulat helyiségében (IV., Kaplony-utca 7., II. 13.) csütörtökön és szombaton este 6 órától 7 óráig. Helyettesíti Rampacher Pál másodtitkár.

A társulati könyvtár és gyűjtemény a társulat helyiségében, a könyvtár és gyűjtemény őrre: dr. Finály Gábor hivatalos órái alatt, hétfőn és csütörtökön d. u. 5 órától 7 óráig áll a tagok rendelkezésére. Helyettesíti Dr. Schulek Alfréd másodkönyvtáros.

Befizetéseket a társulat pénztárosa (Kúnváry Fülöp, Budapest, VII. ker., Huszár-utca 8.) vesz át.

23

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY.

A

MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

GOHL ÖDÖN.

VII. ÉVFOLYAM.

1908.

IV. FÜZET.

BUDAPEST

HORNYÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA.

1908.

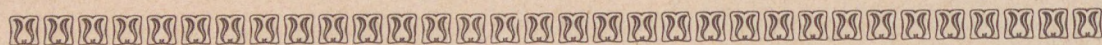

TARTALOM

1. <i>Supka Géza: A ΠΑΠΑΓΙΑ (Panagia) a bizanci érme</i>	137. lap.
2. <i>Gohl Ödön: Római pénzek a magyar nemzeti múzeum gyűjteményéből.</i> (Cohen 2. kiadásából hiányzó fajok. VI. közlemény)	164. »
3. <i>Harsányi Pál, Leszih Andor és Gohl Ödön: Éremleletek</i>	170. »
4. — <i>n: Ujdonságok</i>	172. »
5. <i>Leszih Andor: Régészeti és numizmatikai tanfolyam Kolozsvárt</i>	172. »
6. <i>Ötvös Gábor: Irodalom</i>	174. »
7. <i>G—: Különfélék. (Helyesbítés stb.)</i>	177. »
8. <i>Érem- és könyvvásár</i>	179. »
9. <i>Társulati élet</i>	182. »
10. <i>Német és francia kivonat</i>	183. »

A Numizmatikai Közlöny közleményeinek úgy utánnyomása, mint fordítása, valamint a közölt képek utánnyomása, akár eredeti, akár változtatott nagyságban, tilos. Minden jogot fenntart magának a szerkesztő.

MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT.

Alakult 1901-ben a numizmatika tudományos művelésére és a hazai éremgyűjtés fejlesztésére.

A társulat folyóirata: a

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

megjelenik évenként négyszer: január, április, július és november hóban.

Szerkeszti GOHL ÖDÖN

tanár és magyar nemzeti múzeumi őr (Budapest, I., Márvány-utca 20).

A társulat tagjai tagdíjuk fejében kapják a Közlönyt. A tagok kötelezettsége legalább 3 évre terjed. Fővárosi tagok évenként tíz, vidékiek évenként legalább hat korona tagdíjat fizetnek. Alapító tagok 200 koronát fizetnek egyszer s mindenkorra (vagy 4 éven át évenként 50 koronát). Nem tagok évi nyolc koronával fizethetnek elő a Közlönyre.

A Közlönybe szánt cikkek és közlemények kéziratai, úgyszintén tudományos ügyekben, továbbá leletek, gyűjtemények és numizmatikai irodalmi termékek dolgában való értesítések és kérdések közvetlenül a szerkesztőhöz küldendők.

Társulati ügyekben és új tagok felvételét illetőleg, úgyszintén hirdetések és esetleges reklamációk dolgában is a társulati titkár: dr. Zimmermann Lajos intézkedik. Hivatalos órát tart a társulat helyiségében (IV., Kaplony-utca 7., II. 13.) csütörtökön és szombaton este 6 órától 7 óráig. Helyettesíti Rampacher Pál másodtitkár.

A társulati könyvtár és gyűjtemény a társulat helyiségében, a könyvtár és gyűjtemény őrre: dr. Finály Gábor hivatalos órái alatt, hétfőn és csütörtökön d. u. 5 órától 7 óráig áll a tagok rendelkezésére. Helyettesíti Dr. Schulek Alfréd másodkönyvtáros.

Befizetéseket a társulat pénztárosa (Kúnvary Fülöp, Budapest, VII. ker., Huszár-utca 8.) vesz át.

Kimutatás a társulat pénztárába befolyt alapítványi összegekről és tagsági díjakról.

Alapító tagok befizetései: Wodianer Albert báró 200 kor.

Rendes tagok 10 koronás tagsági díjai: 1908-ra: Baumgarten Nándor dr., Esztergom vármegye törvényhatósági bizottsága, Löfkovits Artur, Severeanu György dr., Sztéhlo Ottó.

Rendes tagok 6 koronás tagsági díjai: 1907-re: Scholz Antal ifj.; — 1908-ra Alsófehérmegyei tört. rég. és term. tud. egyesület, Farkas Sándor (Nagyenyed), Jankovich-Bésán Endre, Joanneum (Graz), Karácson Béla, Kállai Dezső, Kolozsvári kegyes tan. r. főgimn., Merzbacher Jenő dr. utódai, Mezőturi ev. ref. főgimn., Munkácsi m. kir. állami főgimn., Révay Gyula br. ifj., Sárosvármegyei múzeum, Scholz Antal ifj., Szabadka szab. kir. város, Tinis József.

Pótlás a már befizetett tagsági díjhoz: 1907-re: Moldoványi István dr. 2 kor; — 1908-ra: Moldoványi István dr. 2 kor., Rácsay Géza dr. 4 kor., Récsey Viktor dr. 4 kor.

A tagsági díjak rendszerint csak a Közlöny borítékán nyugtáztatnak. Aki ezenfelül tagsági díjáról **nyugtát** óhajt, a nyugta elküldésének **bélyegköltségét**, ha pedig bélyeges nyugtát kíván, a megfelelő okmánybélyeg költségeit is előzetesen beküldeni tartozik.

Felkérjük tagdíjhátralékos tagjainkat, hogy tagsági díjait társulatunk pénztárába befizetni szíveskedjenek.

FEJÉR JÓZSEF

— BUDAPEST, —

IV., Ferenc József-rakpart 2., III. 19.

Veszek és eladok régi pénzeket és föld-
ből kiásott régiségeket.

Megjelent 1908. évi 9-ik számú árjegyzékem, mely 1381 szám alatt felsorolt érmet tartalmaz. Általános tartalmára való tekintettel német nyelven kell megjelentetnem, miért is magyar vevőim elnézését kérem.

Az árjegyzéket ingyen és bérmentve küldöm.

HELBING OTTÓ

— ÉREMKERESKEDŐ —
MÜNCHEN, Maximilianstr. 13/1.

Mindenféle régiségek és em-
lékermek vétele és eladása.

Egész gyűjteményeket a legmagasabb áron, készpénz-fizetés mellett vesz vagy árverésen való értékesítésre mérsékelt provízió mellett átvesz. — Évenként több nagy éremárverés. — Régipénz-árjegyzékek, mellé jegyzett árakkal. — Választékküldemények a gyűjtők szíves rendelkezésére állanak.

FISCHER EMIL

ÉREM - KERESKEDŐ

Bécs, I. Kohlmarkstr. 8., I. em.

(Bejárat Wallnerstrasse I.)

Minden korszak és ország régi pénzeinek és emlékérmek-
nek állandó raktára. Egyes darabok, nagyobb csoportok,
egész gyűjtemények, leletek a legnagyobb áron vétetnek
meg. — Az újonnan megjelent XIII. számú eladási ár-
jegyzékem (1908) tartalmaz körülbelül 3000 darab ókori
(görög, római és bizánci) érmet 1872 szám alatt felsorol-
va, többnyire pontos leírással s az egyes darabok áraival
megjelölve. A tisztelt közönség kívánságára megküldöm.

EGGER TESTVÉREK (BRÜDER EGGER)

régipénz-kereskedés

BÉCS, I., OPERNRING Nr. 7. MEZZANIN.

Ajánlja régi pénzek és emlék-
érmek minden fajából álló
nagy raktárát. Különlegessé-
gek: ókor, görög és római pén-
zek. □ Egyes érmek és egész
gyűjtemények vétele. □ Ár-
jegyzékek kiadása.

Régipénz ár-
verések rende-
zése.

C. G. THIEME

ÉREM - KERESKEDŐ

DRESDEN, A.-AUGUSTUS-STR. 4.

ALAPITVA 1863-BAN.

ALAPITVA 1863-BAN.

Régi pénzek és emlékérmek vétele és eladása.

„Blätter für Münzfreunde“ című Numizmatikai folyó-
irat kiadója. Évenként 12 szám, 4 fénynyomatú táblával.
XLII. évfolyam. 1907. Előfizetési díja 5 márká.

„Numismatischer Verkehr“ eladó régi pénzek lajstroma.
Megjelenik negyedévenként. Évenként c. 12000 szám.
Díjtalan megküldés. Mutatványszám ingyen.

DR. WALLA F.

BÉCS, I., MÖLKERBASTEI 12.

Ókori görög és római, középkori, valamint
újkorai pénzekben és emlékérmekben nagy
választék.

Régi pénzek és régipénzgyűjte-
mények vétele és eladása.

A Magyar Numizmatikai Társulat tagsági érme

az illető tag nevével és felvételének
évszámával ezüstben kiverve 12 ko-
rona, bronzban 8 korona áron ren-
delhető meg a társulat titkári hiva-
talánál (IV., Kaplony-utca 7. szám,
II. emelet, 13.)

Kimutatás a társulat pénztárába befolyt tagsági díjakról.

Rendes tagok 20 koronás tagsági díjai: 1908-ra: Dirner Gusztávné, Rausch Aladár.

Rendes tagok 12 koronás tagsági díjai: 1908-ra: Gramberg Nándor dr., Milch Ármin, Weifert Ignác.

Rendes tagok 10 koronás tagsági díja: 1906-ra: Radovanovich György; — 1907-re: Maksziányi Dezső dr., Radovanovich György; — 1908-ra: Ballagi Aladár dr., Bartalos Gyula dr., Békés vm. közműv. egyes. (Gyula), Dáni Nándor, Délmagyarországi tört. és rég. múzeum társ. (Temesvár), Dobay Ferenc, Durugy Ferenc, Erdélyi Aladár dr., Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtára (Kolozsvár), Ernuszt József dr., Eszék szab. kir. város múzeuma, Éremkedvelők Egyesülete (Budapest), Fejér József, Fischer Emil, Forster Gyula báró, Főfémjelző és fémbeváltó hivatal (Budapest), Fraknoi Vilmos, Friedmann Izidor, Gundel Károly, Gyulai Noé Hugó dr., Halász Gábor, Halász Olivér ifj., Hoffmann Frigyes, Hüttl Dezső dr., Jeszenszky Alajos, Kammerer Ernő dr., Kállay András, Keppich Gyula dr., Kiss Zoltán, Kornfeld Zsigmond, Kósa Sándor, Lenz József, Leszik Andor, Lippay Károly, Magyar Kegyesztanítórend (Budapest), Magyar Iparművészeti Társulat (Budapest), Maksziányi Dezső dr., Martinovich Róbert dr., Maszlaghy Ferenc, Mihalik József, Milleker Bódog, Nagy Mór, Neumann Károly dr., Orsz. Régészeti és Embertani Társulat (Budapest), Pelachy János, Pesti Ferenc, Pompéry Elemér, Rehák Rezső, Rohde Tivadar, Sarbó Leó, Steiner Ferenc, Steinitz Sándor, Szabó Elemér dr., Szalay Imre, Szivák Imro dr., Torontál vm. közönsége, Ungar Dezsőné, Weisz Berthold, Wertheim Pál, — 1909-re: Moldoványi István dr.

Rendes tagok 6 koronás tagsági díja: 1907-re: Korentsy Sándor K., Schreiber Antal; — 1908-ra: Berwaldszky Kálmán, Békéscsabai múzeum egyes., Czapáry László dr., Darnay Kálmán, Érseki papnevelő intézet (Esztergom), Fekete Győző, Forray József Sándor, Gálócsy Zoltán, Gömörmegyei múzeum (Rimaszombat), Grünhut Alfréd, Hamburger József, Helbing Ottó, Hess Adolf utódai, Hirsch Jakab dr., Holesch István dr., Horváth B. Ákos dr., Komárom vármegye közönsége, Jankovich József Mihály dr., Kolozsvári ref. kollégium, Konkoly Thege Balázs dr., Korentsy Sándor K., Losonc r. t. város közkönyvtára, Lossoncy Károly, Lukeschitz Armin, Mezey Mihály, Mild Gyula ifj., Múzeumi tót társaság (Túrócszentmárton), Nagybányai múzeum egyesület, Nedeljkovich Tódor dr., Neubauer Zoltán, Payer Endre dr., Philipp István, Pokorny László, Resch Adolf, Ritter Frigyes Vilmos, Ruisz Gyula, Schreiber Antal, Schweninger Jakab, Selmechányai ág. ev. iceum, Szabó György, Székesfehérvár szab. kir. város, Szirmai Antal, Tömörkény István, Tyll Gusztáv, Varsányi Román, Vasvármegyei kultur-egyesület (Szombathely), Voetter Ottó, Vojtás Mátyás, Walla Ferenc dr., Zentai községi főgimnázium, Zöld János, Zsoldos Benő; — 1909-re: Székesfehérvár szab. kir. város; — 1910-re: Székesfehérvár szab. kir. város.

A tagsági díjak rendszerint csak a Közlöny borítékán nyugtáztatnak. Aki ezenfelül tagsági díjáról nyugtát óhajt, a nyugta elküldésének **bélyegköltségét**, ha pedig bélyeges nyugtát kíván, a megfelelő okmánybélyeg költségeit is előzetesen beküldeni tartozik.

Felkérjük tagdíjhátralékos tagjainkat, hogy tagsági díjait társulatunk pénztárába befizetni szíveskedjenek.

FEJÉR JÓZSEF

— BUDAPEST, —

IV., Ferenc József-rakpart 2., III. 19.

Veszek és eladok régi pénzeket és föld-
ből kiásott régiségeket.

Megjelent 1908. évi 9-ik számú árjegyzékem, mely
1381 szám alatt felsorolt érmet tartalmaz. Általános
tartalmára való tekintettel német nyelven kell
megjelentetnem, miért is magyar vevőim elnézését
kérem.

Az árjegyzéket ingyen és bérmentve küldöm.

HELBING OTTÓ

— ÉREMKERESKEDŐ —

MÜNCHEN, Maximilianstr. 13/1.

Mindenféle régiségek és em-
lékérmekek vétele és eladása.

Egész gyűjteményeket a legmagasabb áron, készpénz-
fizetés mellett vesz vagy árverésen való értékesítésre mér-
sékelt provízió mellett átvész. — Évenként több nagy
éremárverés. — Régipénz-árjegyzékek, mellé jegyzett
árakkal. — Választékküldemények a gyűjtők szíves ren-
delkezésére állanak.

FISCHER EMIL

ÉREM-
KERESKEDŐ

Bécs, I. Kohlmarkstr. 8., I. em.

(Bejárat Wallnerstrasse I.)

Minden korszak és ország régi pénzeinek és
emlékérméinek állandó raktára. Egyes dara-
bok, nagyobb csoportok, egész gyűjtemények,
leletek a legnagyobb áron vétetnek meg.

EGGER TESTVÉREK (BRÜDER EGGER).

régipénz-kereskedés

BÉCS, I., OPERNRING Nr. 7. MEZZANIN.

Ajánlja régipénzek és emlék-
érmek minden fajából álló
nagy raktárát. Különlegessé-
gek: ókor, görög és római pénz-
ek. □ Egyes érmek és egész
gyűjtemények vétele. □ Ár-
jegyzékek kiadása.

Régipénz ár-
verések rende-
zése.

C. G. THIEME ÉREM- KERESKEDŐ

DRESDEN, A-AUGUSTUS-STR. 4.

ALAPÍTVÁ 1863-BAN.

ALAPÍTVÁ 1863-BAN.

Régi pénzek és emlékérmek vétele és eladása.

„Blätter für Münzfreunde“ című Numizmatikai folyó-
irat kiadója. Évenként 12 szám, 4 fénynyomatú táblával.
XLII. évfolyam. 1907. Előfizetési díja 5 márka.

„Numismatischer Verkehr“ eladó régi pénzek lajstroma.
Megjelenik negyedévenként. Évenként c. 12000 szám.

Díjtalan megküldés. Mutatványszám ingyen.

A NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

III. (1904.), IV. (1905), V. (1906.) és VI.
(1907.) évfolyamait újonnan belépett
tagjaink évfolyamonként 6 kor. 30 f.-ért,
nem tagok 10 kor. 30 fill. áron szerez-
hetik meg a társulat titkári hivatala útján.

Pénzküldemények a pénztárhoz
intézendők.

A Magyar Numizmatikai Társulat tagsági érme

az illető tag nevével és felvételének
évszámával ezüstben kiverve 12 ko-
rona, bronzban 8 korona áron ren-
delhető meg a társulat titkári hiva-
talánál (IV., Kaplony-utca 7. szám,
II. emelet, 13.)